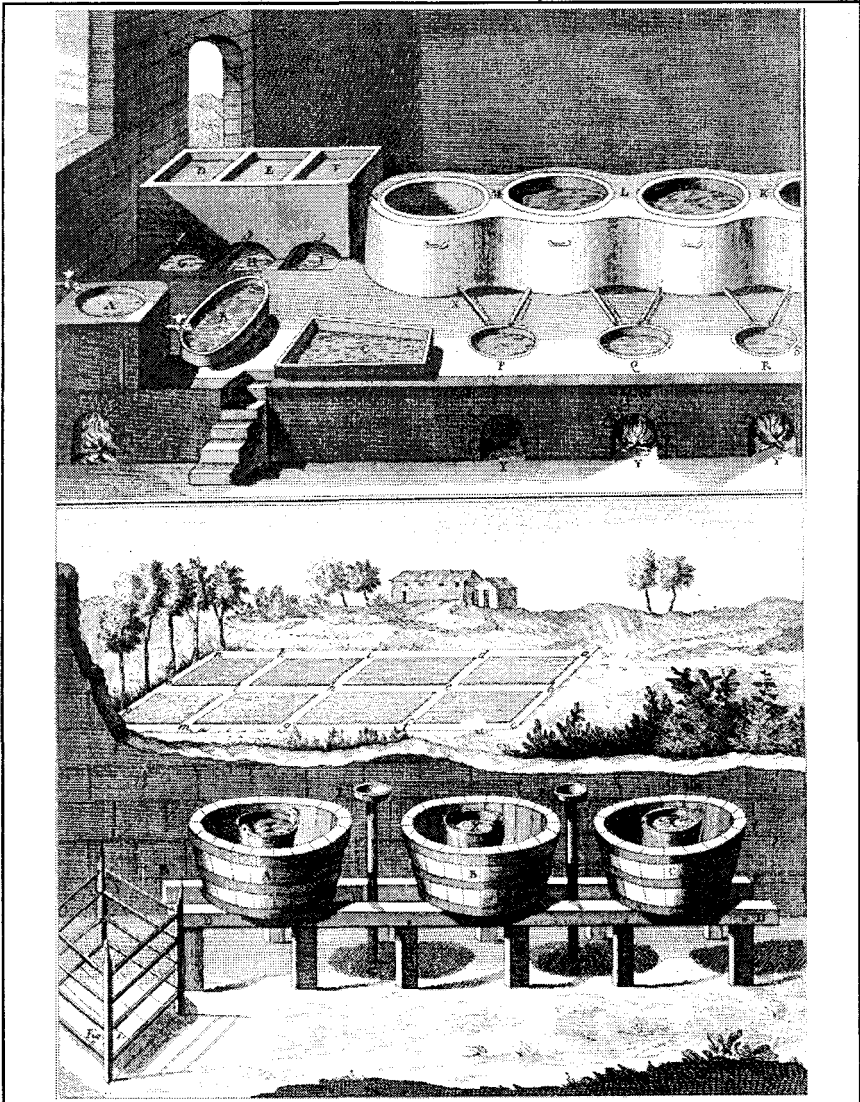

Ons Erfgoed

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

Colofon

Redactie:

J.W. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.K. Nagtegaal, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving:

Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.

Tel. 015-2569260, fax 015-2855171

e-mail: alevo.druk@wx.nl

Inhoud

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (2)	3
Vondsten, die een genealogie verrijken	11
Maarten D. Etmans	14
Een gedachtespinsel	17
Paleografie (deel van een akte)	18
Doodgeboren kinderen	19
Beroepen van toen (lijnwaad/linnenverwerking)	20
Pillegift	22
Het geslacht Benschop uit Puttershoek	23
Overzicht publicaties (34)	31
Historisch kadaster Wageningen (ca 1550-1860)	33
Bekendmaking van de Nederl.Aanmoedigingsprijs voor Genealogie voor het jaar 2000.	34
Stamboom De Luxe	35
Verenigingsnieuws	41
Archiefnieuws	42
De Koninklijke Bibliotheek	44
Boekennieuws	46
Vragen en contacten	47

**Ons homepageadres is gewijzigd.
U vindt ons nu als
<http://www.onserfgoed.com>**

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (€6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook **bij de mededelingen adres en woonplaats** vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, tenminste twee maanden voor het verstrijken van het lopende abonnementsjaar.

Sluitingsdatum kopij nummer 2002, nr. 2: 10 maart 2002.

Afb. voorpagina: Lijnwaad/linnenblekerij (Encyclopédie van Diderot en D'Alembert (1762-1777)
Zie pag. 21

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (2)

JW. Koten

Herstel van de onafhankelijkheid, terugkeer van het huis van Oranje, tweede koninkrijk

Toen prins Willem VI terugkeerde en als constitutioneel monarch (Willem I) de troon besteeg, vond hij dus een goed geïnd ambtelijk apparaat wat hem buitengewoon goed aanstond. Hij had een Franse en Duitse training genoten, zodat hij met het Franse ambtelijke systeem zeer vertrouwd was. Kortom hij behield, zoals men dat noemde: 'de Napoleontische plooi' bij het bestuur. Koning Willem I was een autoritair bestuurder, een verlicht despoot zouden wij nu zeggen. Hij verwezenlijkte daarmee een oud verlangen van de vroegere stadhouders.

functies die wij nu aan het kabinet toekennen. Via dit algemene staatssecretariaat stuurde de koning zijn commissarissen generaal (later ministers), die hij als ondergeschikten beschouwde, aan. Het parlement werd door de koning op een veilige afstand gehouden, onder meer door de invoering van het systeem van de tienjaarlijkse begrotingen². De Eerste Kamer werd bovendien door de koning benoemd en bestond voornamelijk uit leden van de vroegere adellijke- en regentengeslachten. Om de nieuwe rijken te paaien en de invloed van de oude regentenklasse wat te verminderen, werden heel wat families (na betaling van een forse som) door de koning in de adel verheven³.

A - Regeerperiode koning Willem I

Willem vindt dus bij terugkeer een goed lopend ambtelijk apparaat om zijn autocratisch bewind effectief te kunnen voeren. Verder vond de koning het uit oogpunt van bezuiniging gewenst dat het ambtelijke apparaat moest worden afgeslankt, met duidelijke overzichtelijke en korte beleidslijnen. Zodoende kon hij het ambtelijke systeem goed overzien. Zelfs ministers¹ werden als hofdienaren beschouwd. Voor veel bekwaame ministers was dit natuurlijk onverdraagzaam. Bovendien bruuskeerde Willem voortdurend de mensen die aan zijn terugkeer hadden bijgedragen. Vandaar dat hij het post-Napoleontische ambtenarencorps als zodanig reorganiseerde dat hij tegenprekers door ja-knikkers verving. Om meer grip te krijgen organiseerde de koning een *Algemeen Secretariaat* dat leiding aan het landsbestuur gaf. Het hoofd daarvan vervulde taken die nu de premier heeft. Het Algemeen Secretariaat was het knooppunt van de koninklijke bevelstructuur en had de

Departementale indeling

De regering onder Willem I bestond uit de Departementen Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken (dat ook waterstaat beheerde), het Departement van Justitie, het Departement van de Hervormde en andere erediensten (opgeheven 1868 en ten dele bij justitie gebracht), het Departement van de Rooms-katholieke eredienst (opgeheven 1868 en ten dele bij justitie gebracht), Departement Marine (in 1825 bij Koloniën gevoegd, maar in 1840 heropgericht), Departement Financiën (inclusief posterijen, de belastingdienst en de domeinen), het departement van Oorlog, het departement van Koloniën (inclusief nationale Nijverheid, Onderwijs). Later zouden Onderwijs en Nationale Nijverheid naar Binnenlandse zaken gaan. Het is duidelijk dat de koning problemen met de juiste ministeriële organisatievorm had. De koning improviseerde vaak en hanteerde kunstig het principe: verdeel en heers. Deze voortdurende reorganisaties werden ook ingegeven door pogingen tot

bezuiniging. Een bijzonderheid in het centrale bestel waren de ministeries voor de Katholieke- en Protestantse eredienst. Dominees, pastores, enz. werden min of meer als staatsambtenaren beschouwd. Dat lijkt een nieuwigheid, maar dominees waren dat ook al enigermate in de republiek. Zelfs in de kerken wilde Willem de baas spelen. Dit leidde tot de afsplitsing van België maar ook tot grote controversen binnen de protestantse kerkgemeenschap⁴, die uiteindelijk tot afsplitsingen zouden leiden.

Ambtelijke elitevorming

Omdat het Franse ambtelijke apparaat volgens de koning te kostbaar was, benoemde hij in 1818 reeds een commissie om het ambtelijke apparaat af te slanken⁵. Voor een deel trachtte hij dit te bereiken door een aantal taken te privatiseren die hem geld in het laatje brachten. Anderzijds poogde hij uiteenlopende taken zoveel mogelijk te integreren. Hoewel in de personele bezetting uiteindelijk niet zo veel werd gesneden, bezuinigde de koning vooral op de salariëring van de ambtenaren. De ambtelijke honorerings was uiterst karig vooral gezien de zwaarte van de functie. In feite betekende het dat wanneer men een ambtelijke Haagse functie wilde ambiëren men voor het ophouden van zijn stand over voldoende privé-middelen moest beschikken. Bovendien moest men voor de benoeming een flinke borgsom betalen, hetzij in contanten, hetzij als hypotheekgarantie, hetzij met twee persoonlijke borgen die over voldoende fortuin beschikten. Zodoende kon de koning de eventuele financiële missers van de betreffende ambtenaar op zijn privé-vermogen verhalen. Dit betekende wel, dat slechts de oude gefortuneerde regentelite het centrale ambtelijke apparaat ging bezetten. Vandaar dat adellijke of zeer rijke personen in zulke slecht betalende ambtelijke func-

ties de dienst uitmaakten. Kortom men kan een aristocratiesering van het centrale bestuur onderkennen waarbij vooral katholieken werden geweerd. Deze toestand bleef bestaan tot ongeveer 1900 toen het politieke klimaat was veranderd en de rijksambtelijke bezoldiging geleidelijk aan wat werd verbeterd.

Om een beeld van een departement te geven: volgt hierna een overzicht van het departement van Binnenlandse zaken (inclusief: Waterstaat, binnenlandse bestuur, armenwezen en onder/bijstand)

Binnenlandse zaken 1823
Commissaris generaal (Later Minister)
Secretaris Generaal
Commissaris (later directeur) voor de rijksdiensten
binnenlandsbestuur: Referendaris 2 ^e kl. voor plaatselijke belangen
commissaris nationale milities
commissaris armenwezen en onderstand
commissaris rivierwerken en calamiteiten polders in Zeeland
commissaris zeewerken en ijsgang
commissaris van de wegen, mijnen en landsgebouwen
<i>Ambtelijke staf</i>
referendaris 1 ^e kl.
referendaris 2 ^e kl.
hoofdcammies
14 eerste commiezen

In totaal had het ministerie dus een ambtelijke bezetting van ongeveer 25 man, exclusief de ondersteunende lagere functies.

Het ambtelijke rangensysteem

De ambtelijke rangen waren gestructureerd volgens het bekende militaire rangensys-

teem dat tijdens de Napoleontische periode was ingevoerd. De vergelijkbare militaire rangen voor de groep I, waren onderofficieren (sergeant enz.), voor groep II de subalterne officieren (luitenant en kapitein), voor groep III de hoofdofficieren (majoor en kolonel) en voor groep IV de stafofficieren (generaals).

De ambtelijke schaal was globaal als volgt ingericht:

- I tweede klerk
 eerste klerk
 hoofdklerk

- II adjunct-commies
 (adjunct commies 1 kl.)
 commies
 commies 1 kl.
 hoofdcommies

- III inspecteur
 (referendaris 2de kl.)
 referendaris (1ste kl.)
 administrateur
 (hoofdadministrateur)

- IV raadadviseur
 commissaris (directeur)
 (directeur generaal)
 secretaris (generaal)

Tussen haakjes zijn enkele 'tussenrangen' vermeld die niet bij alle diensten en departementen werden aangehouden. Veel van deze tussenrangen worden echter later wel als vaste functies ingevuld. Deze ambtelijke rangenschaal zou globaal 150 jaar, met modificaties blijven voortbestaan. De ambtelijk (inspecterende) functies als die van inspecteur en controleur werden aan deze inschaling 'opgehangen'.

Aanvankelijk bestond de ambtelijke top dus uit de secretaris-generaal, directeuren (commissarissen) van rijksdiensten en enkele referendarissen, incidenteel nog een raadadviseur.

Het totale centrale ambtelijke apparaat bestond uit ca 250 ambtenaren. In totaal maakten echter maar een zestigtal bestuurlijke ambtenaren de dienst uit. Te weten ca 40 referendarissen, enkele raadadviseurs, directeuren generaal en 8 secretarissen generaal. Wie vroeger de rang van referendaris had was een man van groot gewicht. Binnen de eigen familie werd hij vaak als 'DE' referendaris betiteld. Hij had niet alleen veel invloed, maar hij behoorde tegelijkertijd tot de kleine ambtelijke elite waarin adel en regentengeslachten de toon aangaven. Hij moest echter een status voeren die ver boven zijn inkomsten lag. Vandaar dat men Den Haag wel eens spottend de referendarisstad noemde. Veel aanzien en kapsones maar geen geldelijke beloning en vaak verhulde armoede. Het werd de tijd van de Haagse 'houten hammen' cultuur waarover vaak grapjes werden gemaakt en waar spottend om werd gelachen.

Overheidspersoneel in lagere functies geen ambtenaren

De ambtelijke staf werd nog ondersteund door een zeer bescheiden aantal hulpkrachten, zoals schrijvers (de secretaresses van nu), kopiïsten (overschrijvers), bodes en portiers. Het merendeel van deze lage functionarissen had dan wel een overheidsfunctie maar behoorde toch niet tot de groep die men tot het (eigenlijke) ambtenarenapparaat rekende. Ter onderscheid van de ambtenaren werden zij tot de beambten gerekend. Zij hadden geen publiekrechtelijke functie, maar een privaatrechtelijke status die overeenkwam met bijvoorbeeld de bediende van een handelshuis. Bij de latere ontwikkelingen zien wij dat deze groep de arbeidscontractanten worden, die ook wel weekgelders werden genoemd.

Lagere bestuursorganen

De Franse provinciale- en stedelijke bestuursvorm bleef na de onafhankelijkheid grotendeels intact. Wel werden bij de grondwet van 1814 de provinciegrenzen van het eerste koninkrijk weer hersteld. Maasland en Amstelland werden opnieuw verenigd tot de provincie Holland. In 1840 wordt echter de vroegere Napoleontische verdeling van de Hollandse provincie weer grotendeels teruggedraaid⁶. De Franse prefecten noemde men eerst commissaris generaal, later gouverneur en weer later (na de provinciewet van 1850) Commissaris des Konings⁷. Deze provinciale gouverneur hield nauwgezet toezicht op de provinciale en plaatselijke besturen. Wel werd het onderscheid tussen stedelijke en plattelandsgemeenten gehandhaafd. De stedelijke burgemeesters, zeker van de grote plaatsen werden door de koning persoonlijk benoemd.

De plattelandsgemeenten vielen na het herstel van de Oranjes, weer ten dele terug op de gewoonten van vóór de Franse periode. Daarbij herleefden de ambachtelijk-heerlijke rechten enigermate. Voor de oude gemeentegrenzen volgde men ook de vroegere 'ongelukkig gegroeide' heerlijke grenzen, waardoor veel kleine gemeenten een uiterst ongelukkige vorm kregen⁸. Dit is tevens de reden dat er zoveel kleine gemeenten ontstonden.

Bij benoemingen van bestuurders op het platteland had de plaatselijke adel het veto/voordrachtrecht weer terug gekregen. Veel bevoegdheden hadden deze plaatselijke bestuurders van plattelandsgemeenten overigens niet.

Plattelandsgemeenten

Bij Koninklijk Besluit van 1818 werd aanvullend het plattelandsbestuur van kleine

gemeenten geregeld. Voor de noordelijke gebieden golden voor de functionarissen andere namen dan in het Zuiden. Iedere gemeente kreeg een burgemeester (schout) benoemd door de kroon, twee assessoren (schepenen) aan te stellen door de gedeputeerden en verder gemeenteraadsleden die op voordracht door de zittende raad ook door het provinciebestuur voor zes jaar werden benoemd. Deze gemeenteraadsleden werden bij derden gedeelten vernieuwd. Bij gemeenten van meer dan 1000 inwoners waren er 12, bij 500-1000 inwoners 9 en bij plaatsen minder dan 500 inwoners 6 gemeenteraadsleden. Voor de plattelandsgemeenten in Friesland werd voor de burgemeester de naam grietman weer van kracht en voor hun gemeente de naam grietenij. Door de gemeentewet van 1851 kwam daar een einde aan. De grietmannen heetten verder burgemeester en de grietenij gemeente. Schout en schepenen benoemden de gemeentelijke ambtenaren met uitzondering van de gemeentesecretaris en de ontvanger waar provinciale goedkeuring voor nodig was. In 1825 vond nog een kleine wetswijziging plaats waarbij de zuidelijke schout en schepenen nu ook burgemeester en assessoren werden genoemd⁹.

Posterijen

Na het vertrek van de Fransen werd de pas ingevoerde postwet door de koning gehandhaafd. Maar eerder als een instrument van de dienstverlening werd de post gezien als een gemakkelijk te exploiteren monopolie, waarbij het winstprincipe voorop stond en de zakken van de koning aanzienlijk werden gevuld. De brievenpost was daarom zeer duur. Uiteraard was de dienstverlening slecht en klachten waren alom. Men probeerde daarom zoveel mogelijk de gemonopoliseerde postdienst te ontduiken¹⁰.

Beleid Willem I een financieel fiasco

Het beleid van de eigenwijze en vrekkige koning liep zoals welbekend op een staatkundig en financieel fiasco uit. België scheidde zich af, Nederland was aan het einde van zijn regeerperiode vrijwel bankroet¹¹. Hij moest aftreden (1840), het gaf de gelegenheid de grondwet aan te passen. Met de invoering van de grondwet van 1840 en 1848 werd de invloed van de koning op het ambtelijk en bestuurlijke apparaat teruggedrongen. De ministers werden nu persoonlijk verantwoordelijk voor het beleid gesteld. Dit betekende een andere beleidsvorming. Dit impliceerde ook een nieuwe structurering van het ambtelijke apparaat, dat niet meer rechtstreeks onder 's konings gezag viel maar geleid werd door de ministers. Mede onder invloed van Thorbecke kan dan een modern ambtelijk apparaat tot wasdom komen. Zijn voorbeeld was het Duitse ambtelijke systeem dat hij tijdens zijn universitair docentschap¹² in Duitsland goed had leren kennen.

B - de veranderingen van de grondwet van 1840 en 1848

De abdicatie (aftreding) van Willem I gaf de mogelijkheid tot een beperkte grondwetswijziging. Een eerste belangrijke ingreep in het ambtelijke bestel was de opheffing van het algemene secretariaat. Het was dus gedaan met de centrale aansturing van de departementen door de koning. Koning Willem II was dus gedwongen met de ministers individueel te overleggen waardoor het prestige van de minister steeg. Een klein deel van de functie van het algemene secretariaat kwam bij de minister van Binnenlandse zaken te liggen. Deze was tegelijkertijd nogal eens de voorzitter van het kabinet¹³. Van meer betekenis was de grondwetswijziging van 1848, waarbij de minister voor het beleid direct verantwoor-

delijk werd gesteld. De koning verloor een flink stuk van zijn macht. Hij behield toch nog heel veel invloed, maar dan achter de schermen. De grote Thorbecke was in die dagen minister van Binnenlandse zaken en bovendien had hij een functie die wij nu formateur zouden noemen. Thorbecke was weliswaar de voorzitter van het kabinet, maar de ministers waren toch tot op grote hoogte zelfstandig.

Ontwikkelingen na 1848

Tot het jaar 1848 was de omvang van het ambtenarenapparaat nauwelijks gewijzigd. Wel komt men geleidelijk aan tot de meest efficiënte ministeriële verdeling voor de bestuurlijke besognes. Daarvoor had de koning naar eigen inzichten voortdurend het ambtelijke apparaat gewijzigd. Zodoende kreeg men nu een zekere bestuurlijke stabiliteit waarbij de diverse ministeries hun specifieke bevoegdheden kregen. Het aantal ministeries was echter beperkt en omvatte de ministeries van binnenlandse zaken, buitenlandse zaken, financiën, justitie, oorlog, marine, erediensden en koloniën

Bestuurlijke veranderingen centrale diensten

Een belangrijke verandering in het ministeriële ambtelijke apparaat was dat iedere minister geleidelijk aan een eigen kabinetstaf kreeg. Dit gaf de mogelijkheid dat de minister een eigen beleid kon formuleren. Wat vroeger door de koning via het centraal secretariaat werd opgelegd moest nu zelf ontwikkeld worden. De tweede belangrijke verandering was dat na de invoering van de provincie en gemeentewet een groot aantal bestuurstaken werd gecentraliseerd, die eertijds nog tot de provinciale en gemeentelijke bevoegdheden behoorden. Dit betekende een verbreding van het takenpakket van de ministeries. Als voorbeeld geef ik hier het

ministerie van Thorbecke zelf (1863) weer, die tevens minister van Binnenlandse zaken was:

Ministerie binnenlandse zaken (tevens voorzitter ministerraad)	
secretaris generaal	
afd. generaal secretariaat (algemene kabinetzaken)	Hoofdcommies, commiezen (2), adj. commiezen (3)
afd. comptabiliteit	referendaris, commiezen (4), adj. commiezen (4)
afd. waterstaat	referendaris, commiezen (5), adj. commiezen (5)
afd. militie en schutterijen	referendaris, commiezen (2), adj. commiezen (3)
afd. onderwijs kunsten en wetenschappen	referendaris, hoofdcommies, commiezen (3), adj. commies
afd. nijverheid en telegrafie	referendaris, commies, adj. commies
afd. armenwezen	referendaris, hoofdcommies, commiezen (5), adj. commiezen (2)
afd. statistiek	referendaris, adj. commiezen (2)
afd. medische politie (medische inspectie)	referendaris, adj. commies
afd. gestichten Ommerschans en Veenhuizen	referendaris, commies, adj. commies
afd. spoorwegen	referendaris, commies, adj. commiezen (2)

Let op de afdelingen Waterstaat, OK&W, Nijverheid enz. Deze afdelingen zullen later aparte ministeries of aparte rijksdiensten (statistiek, medische politie) worden. Uit dit overzicht blijkt dat de wezenlijke structuur van eertijds (1853) nog zo niet veel veranderd. Dit zou bijna een halve eeuw nog zo blijven.

Thorbecke poogt het ambtelijke apparaat te versterken

Thorbecke heeft voor de versterking van het ambtelijke apparaat zeer veel betekend. Hij heeft geprobeerd een apart ambtenaren statuut naar Duits model in te voeren. In een bijdrage van 1848 drong hij al aan op een wettelijke regeling voor de burgerlijke ambtenaren. Hierin werd gestreefd naar een grotere verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van de staatsdienaars. Doch er bestonden landelijk grote weerstanden. Het heeft wel veel debat los gemaakt gezien het groot aantal rapporten, beschouwingen en nota's over dit onderwerp nadien, echter van een algemene ambtelijke status die nationaal zou gelden kwam het niet. De decentralisatiegedachte was zo sterk, omdat men schrik van een te sterke centrale ambtelijke bureaucratie¹⁴ had.

Bestuurlijke veranderingen provincies en gemeenten

Met de grondwet van 1848 werden de heerlijke rechten afgeschaft waarmee het laatste staartje van de middeleeuwse horigheid verdween. Dit vroeg om een nieuwe gemeentelijke wetgeving om de wettelijke anomalie van het bestuur van plattelandsgemeenten te corrigeren. Dit gebeurde in de gemeentewet van 1851.

Een belangrijke bestuurlijke vernieuwing onder Thorbecke was de introductie van de provinciewet (1850) en gemeentewet (1851). In beide wetten werd een nieuwe bestuursvorm van de provincie en gemeente vastgelegd, zoals nu tot op grote hoogte nog geldt. In de nieuwe gemeentewet van 1851 (Thorbecke) verdween het verschil tussen stedelijke- en plattelandsgemeenten. De oude rangen werd afgeschaft en men kreeg het college van burgemeester en wethouders¹⁵, die het dagelijkse bestuur vormden en de gemeenteraad. De burgemeester

wordt door de kroon benoemd, de raadsleden door de inwoners van de gemeente gekozen en de wethouders door de zittende raadsleden uit hun midden. Het aantal raadsleden wordt ingeperkt, 7 voor kleine gemeenten (<3000), 11 voor 3000-6000, 13 voor 6000-10000 enz.

Voor de genealoog is het interessant te weten dat op grond van deze nieuwe gemeentewet jaarlijks verslag van de gemeente aan de provincie werd geëist. Daarnaast moest om de vijf jaar een compleet overzicht van het ambtelijke personeel worden verstrekt. Voor genealogen zijn deze verslagen een belangrijk bron. Helaas is van de periode tussen 1813 en 1851, toen deze verplichting niet bestond, minder materiaal beschikbaar, vooral bij de kleinere gemeenten. Bovendien worden alle gemeenten bestuurlijk gelijkgeschakeld: het verschil tussen een stedelijke en plattelandsgemeente verdwijnt. Daarbij krijgt de gemeentesecretaris de leiding van het gemeentelijk ambtelijk apparaat. Bovendien kregen de gemeenten een groot aantal taken toebedeeld o.a. de politie, de brandweer, de vuilnisophalddiensten, de stratenaanleg en de zorg voor gasthuizen en bejaardeninstellingen. Sommige van deze taken kregen een ambtelijke status. Andere taken verdwenen zoals de inning van sommige lokale belastingen (tollen, accijnzen), nachtwacht, gevangenisbewaking, e.d.¹⁶

Opleiding

De verbreding van de ambtelijke taken vroeg een versterking van de (technische en administratieve) deskundigheid van het ambtelijke apparaat waarvoor speciale (ook technische) opleidingen werden gecreëerd o.a. in Delft¹⁷. Daarnaast werd binnen de eigen beroepsgroep voor een eigen opleidingscircuit gezorgd. Daarbij is de opleiding van bestuursambtenaar (BA) de be-

kendste. Momenteel bestaat deze BA-opleiding uit twee delen¹⁸. Deze opleidingen zijn tot voor kort de meest gangbare binnen het ambtelijke apparaat geweest.

Posterijen

In 1850 veranderde postwet en dit hield ook in een ambtelijke status van het postpersoneel. Op het postkantoor ontstond zoals in de overige ambtelijke diensten een hiërarchische lijn. Aan de top stond de directeur en gevolgd door de hoofdcommies, commies, surnumerairs, geaggregeerde klerken, assistenten en eenvoudige kantoorknechten. Personeel werd vooral geworven onder de burgerklasse. Naast het betaalde personeel had men surnumerairs (boventalligen) en geaggregeerde (toegevoegde) klerken. Dit waren onbetaalde leerjongens die geen ambtelijke status hadden. Zij hoopten door de praktijkervaring en na het behalen van de posterij-examens ooit een functie bij de posterijen te verwerven. Deze examens waren niet voor de poes en omvatten een grondige kennis van de moderne talen, rekenkunde en aardrijkskunde.

Spoorwegen

Aanvankelijk waren de spoorwegen private ondernemingen. Door het tekortschieten van privé-kapitaal besloot de regering tot het opzetten van een staatsonderneming. Deze zou naast de met privékapitaal opgezette HIJSM (Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij) gaan functioneren. Deze laatste maatschappij had de goed renderende lijnen in de randstad in exploitatie. Voor de uitbreiding in de landelijke provincies was toch staatskapitaal nodig. Vandaar dat in 1863 werd besloten tot de oprichting de maatschappij tot exploitatie van de Staatssporen. Daarin werden ook de niet goed renderende Rijnspoor Maatschappij en de NCS (Nederlandse Centraal Spoorweg-

maatschappij) opgenomen. Met deze oprichting kregen heel wat spoor mensen een ambtelijke status met ambtelijke rangen. In veel opzichten liep het rangssysteem gelijk met dat van de (post)ambtenaren.

Noten:

1. Minister betekent officieel dienaar (mini = klein).
2. De koning stelde begrotingen op voor tien jaar, zodat hij deze slechts eens in de tien jaar aan het parlement behoefde voor te leggen. Vandaar dat de jaren wanneer deze tienjarige begroting werd ingediend kritisch voor het Nederlands bestel zijn geworden: 1830 afscheiding van België, 1840 abdicatie van koning Willem I en wijziging van de grondwet.
3. De Tweede Kamerleden werden door de provincie aangewezen.
4. Willem stond een episcopale kerk voor waarvan hij het hoofd wilde zijn, naar het model van de Anglicaanse kerk die hij van zijn jeugd jaren goed kende. Uiteindelijk zou dit leiden tot de Doleantie (doleren = klagen, een gereformeerde afscheiding van klagende gelovigen). De Hervormde Kerk had immers veel te lijden van het hiërarchisch kerkreglement van Willem I (1816). Een kleine liberale elite gaf daardoor de toon aan en voor de *kleine luyden* (Abraham Kuyper) was er nauwelijks plaats.
5. Het onderscheid tussen staats- en privé-financiën kende de koning nauwelijks. In het welbekende tijdschrift *Quote* worden de financiële transacties van de koning onder de loep gelegd en niet altijd even OK gevonden.
6. Na de Grondwetwijziging van 1840 werd dit via een KB van 10 oktober 1841 op 1 januari 1842 een feit. Deze officiële splitsing was eigenlijk een bevestiging van een al lang bestaande werkwijze. Holland was weliswaar één provincie maar er waren twee gouverneurs en aparte gedeputeerde staten, voor het latere Noord-Holland gevestigd in Haarlem, voor het latere Zuid-Holland gevestigd in Den Haag. De provinciale staten vergaderden gedurende deze periode beurtelings in Den Haag en in Haarlem.
6. Behalve in Limburg, waar Willem geen koning, maar hertog was. Hier kon men dus niet van Commissaris des Konings spreken, maar bleef de titel Gouverneur gehandhaafd.
7. Behalve in Limburg, omdat Willem III geen koning, maar hertog was. Hier kon men niet van Commissaris des Konings spreken, maar bleef de titel Gouverneur gehandhaafd.
8. Zie ook de serie Lenen, Laten en andere Heerlijkheden in *Ons Erfgoed*, jaarg. 7.
9. Door de Belgische opstand viel Limburg tijdelijk

onder Belgisch bewind, waarbij deze provincie tijdelijk tot 1840 een andere bestuursstructuur had.

10. Een van de methoden was om de brief als een pakket te verzenden, dat aan een bodiedienst kon worden meegegeven. Gewoonlijk gebruikte men hiervoor een steen zoals men in de Camera Obscura kan lezen.
11. Willem zelf liet bij zijn dood een vermogen na van 35 miljoen, een voor die tijd gigantisch kapitaal.
12. Nadat Thorbecke op 23 jarige leeftijd cum laude was gepromoveerd heeft hij enkele jaren als universitair docent aan verschillende prestigieuze Duitse universiteiten onderwijs gegeven. Op 28 jarige leeftijd werd hij hoogleraar Staatsrecht te Gent. Hij werd naar de kamer afgevaardigd door het district Maastricht. De familie Thorbecke was van Duitse afkomst. Zijn vader was een handelsimmigrant die zich vestigde te Zwolle.
13. De positie van de minister-president is pas de laatste 50 jaar versterkt. Daar voor had de voorzitter van het kabinet nauwelijks de mogelijkheid om zich met collegae ministeries te bemoeien, laat staan correctief op te treden.
14. Pas tijdens de Eerste Wereldoorlog bleek deze sterke decentralisatie een belemmering en werd de noodzaak van een uniform ambtelijk apparaat onderkend. In 1920 werd een enquêtecommissie met dit onderwerp belast hetgeen uiteindelijk tot de eerder genoemde wet van 1929 leidde.
15. Een ambtelijke titel met oud-bijbelse achtergrond. Vroeger werden raadsleden ook wel wethouders genoemd. Het paste in de tijd toen de vroedschap niet alleen wetgevende, maar ook wethandhavende en rechterlijke taken had.
16. Voor de ontwikkelingen van de gemeentelijke dienstverlening wordt naar de publicatie van Raadschelders (1992) verwezen.
17. Aanvankelijk had men te Leiden aan de Universiteit een technische opleiding onder leiding van de grote Stevin. Maar de belangstelling taande. Tijdens de Franse periode wordt te Amersfoort voor de opleiding van artillerie officieren weer een technische opleiding ingesteld. In 1809, tijdens de Napoleontische periode, werd deze te Den Haag ondergebracht en in 1817 naar Delft. De opzet was een navolging van de Franse Ecoles Polytechniques. Later groeit deze school uit tot de Technische Universiteit Delft.
18. De eerste A-examens dateren vanaf 1884 en zij worden georganiseerd door de vereniging van Gemeenteambtenaren. Als minimum eis gold een MULO-diploma of een diploma 3-jarige HBS. Pas later (1919) werd het B-examen ingesteld. Door de groei van de gemeenten ontstaat immers de behoefte aan meer gespecialiseerd stafambtenaren.

Vondsten die een genealogie verrijken

H.M. Lups

Een van mijn neven behoort tot een van de Friese families Post. Twee families Post, die allebei genealogisch bezig waren, ontdekten dat ze bij dezelfde stamvader terecht kwamen en dus tot één familie behoorden. Mijn neef liet me de totaliteit van beider onderzoek zien. Bij de andere tak bleken nog brieven aanwezig te zijn van een familielid, dat in de Franse tijd dienst moest doen. Ze waren afkomstig van Jan Klaazes, geboren te Dokkum op 23 december 1788.

Jan, loteling van de lichte 1808, moest in 1811 opkomen en vertrok vanuit de mairie

Leeuwarden naar Frankrijk. Van de brieven die hij naar huis zond zijn enkele bewaard gebleven. In het navolgende zijn er twee weergegeven. Het vergt, gezien zijn taalgebruik, aandacht ze te lezen, maar ze geven weer hoe een eenvoudige jongeman dit militaire avontuur destijds verwerkte. Juist omdat velen bij hun onderzoek op verwanten stuiten, die soortgelijke ervaringen deelachtig waren, lijkt het mij de moeite waard ze wat meer in de openbaarheid te brengen.

De hieronder weergegeven brief verzond Jan uit Parijs.

(Brief 4 N4)

Aan Klaas Rienks

op Oudegaleen

a

Leeuwarden

Departement westvriesland

Veel geagte Vader en Grootmoeder en miigen ik laat uw weeten als dat ik door gods goedheid nog gezond en wel ben en hopen van uwe het zelfde. was het anders dat zou mij van harten led zijn. verders laat ik uw weeten dat ik het geld den 14 juny gekregen heb en de Brieven den 12 daar ik zeer verblijd over was en dat ik eerstdags na Paris gaan om mij daar het nodige te kopen. wij legen maar een half kwartiers uur van de Bavier af maar 3/4 van de stad. verders laat ik uw weeten als dat de Blauwe Dragonde of Korosiers wel 60 uren daar af legen na holland toe want toe wij na Paris zijn gegaan zijn er 7 Korosiers met ons gegaan van Sanlies na Loefer die na Paris moesten die wasen getrokken onder de granadiers te paart. daar was nog een bij van Noordhorem en zeiden dat Johannes Wasse naar de zoon van Seelwald van dookum de Pasbort Kreg. verders laat ik uw weten als dat Den 9 juny het kind van de Keyzer is gedoopt zo dat ik den Eere heb gehad om Den Keyzer en Keyzerin en het Kind in eene Koets met 8 grauwe hinxten en 14 Domastieken op de Koets om het Kind te Doop te houden met een stasje van nog veel Prinsen. s avonds om 6 uur het was zo vol dat men kond wel op hoofden loopen en al met het woord lang leeft de Keyzer. den Keyzer ha de wijn laate lopen dat zij zo Dronken aan de weg leiden wel een kwartier uur ver en vuurwerken zijn afgegaan ik heb het nooit zo beleefd. Den 10 Dito hebben wij een traktat gehad van wijn. Dat de Emers met wijn stonden zo maar aan de Kamer. daar gij zo maar met uw managepot uit schepten en maar Dronken zo dat wij

de wijn goede(?) moed zijn. ik heb al veel liefer bier. ik ben van sins om eerst dagt na de Diergarde te gaan. daar ben ik niet wied af. wij legen op het Sterkste Fort of Kasteel van Frankrijk, het is een gevangen Fort. Daar meer dan 5 honderd op de Toren zeten en een gragt daar om toe en een gragt om het Fort met hooge muren en een sterke wagt zo dat daar geen menschen kan af komen. Daar mag niemand op gaan dan een milateer of gij moet een kantje hebben van de Komadant. daar zit ook een Spanse pestoor die kuierd dags veel op de Toren. wij legen met 4 derleijje voelk daargade Kanoniers Garde Trien soldaaten en Garde Marienen te water en te land en ook pompeniers van de Brandspuiter. die hebben Koperen mutsen op. Maar ik laat uw veeeten als dat ik van het jaar niet met verlot kom om dat ik een jaar tijd heb om de masca vol te hebben en het zal nog wel lang aan houden eer wij in de kleren zijn. wij zij wel met 40 vakruilen maar ik zal mijn Best doen om eens tuis te komen. ik heb al verlangen maar ik kan niet zegen dat ik veel ongewoonte heb. ik heb een Fransman tot een Slaap. een goede jonge. ik leg bij 39 Fransen op de kamer en zij zegen tegen mijn van bon Hollande want ik had der een bij de kladen gehad. nu is het over. vrag ik om wat te leen dan komen zij allen na mij Toe en willen het mij geven. Dan zeg ik maar Bon Fransos. ik gaan veel met Haan om de Taal maar wat magtig te woorden

verders de groeten ...e en aan mijn muijen oom Kinders en beppeat haar maar gerust houwen en als zij siek word dan moet gij mij voor al een Brief schriften, de groetenis aan alle goede vriden en Bekenden en aan Tiemen en aan Cees Taeke van den Bijl en Jan de melkboer en zeg Dat zijn nef Jan de Bakker 6 uren van mij af legd 2 uren aan deze kant Paris en doe de groetenis aan baas Esger en zijn vrou en Cristejaans en zegen tegen alle dat ik nog vrolijk en wel zijn en mij best al soldaat kan geneven

Vincenne	Uwe verblijde zoon
Den 15 Juny	Jan Klaases Soldaat
1811	Du Trein van de Amelansje

Monsour Sjan Klases Soldaat Du Trein
5 me Compane de Ladministion
de la Garde inpireaal Caserne
a Vincenne Per Paris

nu verwacht ik een Brief als het uw gelegen komt zo na de Kermis dan moet gij schriften hoe het gaat maar mijn nuwe kleren moet gij vooral bewaaren. Den 29 May heb ik mijn stal montsering gekregen.

De op een na laatste door Jan geschreven brief is afkomstig uit Maagdenburg, dat al een behoorlijk eind in oostelijke richting lag.

(Brief 11 N 11)
Aan Monsiuer
Klaas Rienks
op Oudegaleen In het

Departemen Westvrieslant

a

Leeuwarden

Magdenburg Den 1 April 1812

Veel Geagte Vader en Grootmoeder

Wat mijn aan Gaat ben ik door Gods Goedheid nog vris en gezond en hoopen van uwes en de Famielje het zelfe. was het anders dat zou mijn van harten led zijn. ik kond het niet na laten om uw uw Eedele een letter te zenden, ik had uwen al eerder willen schriefen maar geen tijd gehad. wij hebben haast dag en nagt gemarserd. ik heb uw een brief geschriefen in brussel die hoop ik zal uw wel heben ontfangen. verders laat ik uw weeten als dat wij den 9 Febrewarij van Paris benen vertroken wij hebben 9 dagen in brussel stil gelegen, den 4 Maart zijn van Brussel vertrokken na Magdenburgen en daar zijn ik door Gods Goedheid den tweeden paes dag geariverd Den 3o maart. wij zijn gemarserd over mastrigt en vindelo. Den 13 Maart zijn wij den Rien gepaserd te Wezel. wij hebben veel Koude en ongemak geleden op mars maar geen verdriet gehat. wij hebben tot nog toe geen gebrek gehat. goed eeten en drinken en ons traktement op ons tijd zo dat wij het wel konden schikken, maar hoe het verder wil gaan dat is God bekend. wij moeten morgen al weer hooger op maar waar na toe weet ik nu niet maar ik heb Goede moed. wij legen met ons viefen in een kwartier bij een Docter. daar is het wij hebben in Westvaelen ron Poom goede Kwartieren gehad. ik heb nog hoop dat wij malkaar nog eens zullen ontmoeten want moet verloren is al verloren. Maar hoopen dat den uitkomst mogt geven om weer bij malkaar te zijn. maar Gij moet maar Geen verdriet over mijn maken en Beppe ook niet. ik kan mijn goed daar onder redden zowel bij den fransen als bij hollanders ik ben den Taal magtig Nu Breke ik af met de pen maar(?) niet met mijn haart. het isuit ha.... ik schrief ik heb gaaren geen tijd verblijve uwe toegenegen zoon Jan Klazes De groetenis is aan mijn beppe Muijenoom en kinderen verders aan den Famielje goede vrinden en bekenden en Camraaten. Ik verwacht geen beschied want van dag ben ik hier en morgen weer daar. als ik naader kans zien om mijn een brief te schriefen dan zal ik melden.

Helaas ontbreken dus een aantal brieven in deze familieverzameling. Misschien zijn ze terecht gekomen bij andere verwanten, mogelijk ook elders. Het spreekt wel vanzelf dat de familie Post van deze brieven althans een kopie zouden willen hebben. De redactie treedt gaarne als bemiddelaar op.

De laatste brief, die helaas ook verloren is gegaan, is waarschijnlijk geschreven op 9 juli 1812 te Waldau (?) (iets ten oosten van het vroegere Königsberg) waar Napoleon een troepenschouw hield voor dat hij met zijn leger Rusland in trok.

Daarna wordt het stil. Het laatste dat we over hem vernemen is de vermelding op een lijst van vermiste soldaten uit Friesland, in opdracht van de gouverneur van Friesland in 1814 gemaakt. Hierop komt onder nummer 599, Jan Klaassen voor. Hij was dus een van de velen, die in Rusland het leven lieten.

Rest nog een vraag: Vader Klaas Rienks was van beroep molenaar. Toch is bij de naamsaanneming voor Post gekozen. Het waarom is mij nog niet bekend.

Maarten D. Etmans, een bevlogen genealoog

H.M. Lups

Tijdens een Genealogische Dag te Nijmegen had een van de standhouders, Jan Diebrink, die Haza-Data demonstreerde, een aantal familieboeken bij zich, die vervaardigd waren aan de hand van het door hem gepromote programma. Deze keer lag daar ook een buitenbeentje bij: *De bevolking van Saparoea*. (van 1821 t/m 1946, deels t/m 2000). Dit werk bevatte 'Europeanen en Inlandse Christenen, uit registers van Kerk en Burgerlijke Stand en andere bronnen, gerangschikt in familieverband; met vermeldingen van buiten Saparoea (o.a. Ambon, Java en Nederland) wonende ouders en nazaten en van vorige en volgende woonplaatsen'.

Men kan zich misschien afvragen of er hier te lande heel veel mensen zijn met voorouders uit die regio. Toch verdient dit tijdrovende project extra aandacht omdat een deel van de originele bronnen inmiddels verloren is gegaan, zodat de originelen niet meer geraadpleegd kunnen worden. Hetzelfde geldt uiteraard ook voor diverse andere bronnen. Tezamen vormen al die gekopieerde bronnen een zeer waardevol en soms zelfs onmisbaar hulpmiddel bij het genealogisch onderzoek. Weliswaar beschikken de Mormonen over een ontegenlijke voorraad verfilmde goed bewaarde bestanden, maar ook zij hebben niet alles.

Vermoedelijk is de heer Etmans juist op tijd met zijn project begonnen. Door de onlusten in de Molukken zijn een aantal van de door de heer Etmans gebruikte bronnen daar inmiddels verloren gegaan en zijn de gegevens van daar ten dele alleen dank zij het monnikenwerk van de auteur toch nog voor ons beschikbaar.

In het navolgende heb ik de inleiding van

de heer Etmans zo nauwkeurig mogelijk gevolgd met aanpassing van de persoonsvorm en met weglating van een aantal details, die geïnteresseerden in het boek zelf kunnen vinden.

In 1993 verbleven de auteur en zijn vrouw enige tijd op Celebes en de Molukken. In Makassar/Ujung Pandang bezochten ze het oude landgerecht, de 'Pengadilan Negeri' waar de heer Etmans sr. ooit werkzaam was (1927). De dubbeln van de registers van de Burgerlijke Stand van 'Celebes en Onderhorigheden' werden daar bewaard. De Molukken ressorteerden hier onder. Daarna reisden ze naar de Molukse eilanden zelf, eerst naar Ternate en vervolgens naar de Zuid Molukken. Op Saparoea, en vervolgens op Ambon en Banda hebben zij de doopboeken van de Protestantse Gemeenten aldaar doorgenomen en daarna gekopieerd.

Hoe kwamen zij er toe dit te doen? Wel, zijn grootmoeder van moeders kant was afkomstig van de grote familie Siegers op Saparoea. Deze familie had ook vertakkingen op Ambon en een klein takje op Banda. In Nederland had men hen verzekerd, dat de doopboeken van genoemde eilanden in de Tweede Wereldoorlog verloren waren gegaan. Toen zij ter plaatse de proef op de som namen ontdekten zij echter, dat er wel degelijk veel bewaard was gebleven.

Op Saparoea bleken de doopboeken ononderbroken door te lopen van 1821 tot en met 1946. Na allerlei gegevens te hebben overgeschreven vroegen ze toestemming om een paar bladzijden te kopiëren. Toen dit mogelijk bleek te zijn kwamen zij op het idee het breed te zien en het geheel te kopiëren. Dit kon gebeuren dankzij de grote vriendelijkheid van het personeel van het

kantoor van de kerk: men stelde hen twee dagen lang iemand ter beschikking om met hen in de toko toezicht te houden op het kopieerwerk. Omdat dit al met al vrij soepel verliep besloten ze te proberen op Ambon en Banda dit procédé te herhalen. Dan zouden belangrijke bronnen, waarvan tot dan toe het bestaan onbekend was, in Nederland ter beschikking kunnen komen.

Uiteindelijk hebben zij ongeveer 5000 fotokopieën per zeepost naar Nederland gestuurd. Terug in Nederland besloten zij alle gegevens in computerbestanden om te zetten en zoveel mogelijk binnen het bereik van derden te brengen. Al gauw bleef het niet meer bij de gegevens uit de kerkboeken. Van het een komt natuurlijk altijd weer het ander. Zo heeft de heer Etmans zijn bestanden aangevuld met alle mogelijke gegevens uit andere bronnen, die hij al dan niet toevallig onder ogen kreeg. Zeer belangrijk waren hierbij de door de Mormonen verfilmde duplicaatregisters (de z.g. dubbelen) van de akten van de Burgerlijke Stand bewaard in de Rechtbank te Makassar, de 'Pengadilan Negeri', hierboven al genoemd.

Het heeft een aantal jaren gekost om alles te verwerken. Daarna kwam de periode van aanvullingen en correcties. Het eerste resultaat was de uitgave van 1998 getiteld 'De bevolking van Banda van 1818 tot 1920'; daarop volgde in 1999 'De Doopregisters van de protestantse gemeente te Ambon', en nu is ook het laatste werk 'De bevolking van Saparoea' voltooid.

Voor deze uitgave over Saparoea kon de auteur ook gebruik maken van materiaal verzameld tijdens een tweede reis naar Makassar en de Molukken, eind '98 begin '99. Onder andere heeft hij toen in het Gouverneurskantoor op Ambon het archief van de controleur van Saparoea kunnen bekijken.

Dit archief lag bij hun eerste reis nog opgeslagen op de zolder van het controleurskantoor op Saparoea, waar de opa van de heer Etmans gewerkt had. Indertijd konden ze daarvan slechts enkele stukken bekijken, die hen door iemand, die van buitenaf het dak was opgeklommen, werden toegespeeld. Het grasveld voor de woning was toen hun leeszaal. Nu in 1999 in Ambonstad een uitgebreidere inspectie van de stukken mogelijk was, bleek dat zich hier ook veel registers van de Burgerlijke Stand tussen bevonden. (Een groot deel is verloren gegaan bij een brand in 1875). Helaas was het in de korte tijd die ze hadden niet mogelijk om ook de registers van de Inlandse bevolking door te nemen, en moesten ze zich beperken tot de registers voor Europeanen, die telkens slechts een handje vol akten per jaar bevatten. Omdat in Makassar slechts van een beperkt aantal jaren de duplicaatregisters bewaard waren gebleven, was dit een welkome aanvulling. Bij terugkeer op Saparoea bleek dat de zolder van het controleurskantoor minder grondig uitgeruimd was dan de bedoeling was. Tussen een laag van vergaan archiefmateriaal, bevonden zich toch nog leesbare stukken, o.a. ook registers van de Burgerlijke Stand. Was het archief van de controleur van Saparoea naar een betere bewaarplaats overgebracht, het tegendeel was het geval met het materiaal in Makassar, waar zich nota bene een officiële dependance van het Arsip Nasional bevindt: om plaats te maken voor nieuwer archiefmateriaal, waren de in 1993 zo keurig in het gebouw bewaarde duplicaatregisters van de Burgerlijke Stand overgebracht naar een buiten het gebouw gelegen schuurtje. Het geheel was daar vermengd met 'oude' (negentiende en begin twintigste eeuwse) archiefstukken van de Rechtbank, die in 1993 al waren verbannen naar een niet meer in gebruik zijnde 'kamar

kecil' (toilet).

Zes dagen nadat het echtpaar Ambon had verlaten braken daar de eerste onlusten uit die oversloegen naar Banda en Saparoea en waarvan nu, bijna drie jaar later, het einde nog niet in zicht is.

'De bevolking van Saparoea' is geen complete weergave, maar (voor een groot gedeelte) een reconstructie. Zoveel mogelijk gegevens van de bewoners van Saparoea, Haroekoe en Noesa Laoet, zowel Europeanen als Inlandse Christenen, zijn verzameld en voor zover mogelijk, aan elkaar gekoppeld. De kerkboeken van Saparoea (1821-1946) en de registers van de Burgerlijke Stand van Saparoea (voor zover bewaard gebleven) vormen de hoofdbronnen van dit werk en zijn compleet opgenomen.

De personen zijn met behulp van het stamboomprogramma Haza-Data geordend in gezins- en familieverbanden met vermelding van beroepen, woonplaatsen en andere gegevens. Van zeer velen heeft de auteur ouders en verdere voorouders in rechte lijn kunnen achterhalen ook als deze niet op de eilanden, of zelfs niet in Nederlands-Indië geboren zijn, en met gegevens vermeld. Ook heeft hij van zeer velen die van de eilanden zijn weggetrokken uit andere bronnen een vervolg gevonden. Dit vervolg gaat in sommige gevallen meer dan één generatie verder, vaak in Nederland en soms tot heden, van enkele families zelfs redelijk volledig. In totaal betreft het de namen van bijna 20.000 personen.

Vlak bij het eiland Saparoea ligt het veel grotere Ambon. De bevolking van beide eilanden heeft zich onderling bij voortdurende vermengd. Hierdoor heeft in zeer veel gevallen het onderzoek zich ook naar Ambonese families uitgestrekt. Enkele voorbeelden hiervan zijn de families de Ceu-

ninck van Capelle, Goldman, Rugebregt, Rijkschroeff en Hoedt.

Van de periode voorafgaand aan de eerste doopboeken, de jaren vóór 1821, zijn de personen, die de auteur in diverse bronnen tegenkwam, genoemd. Dit blijven echter toevalstreffers.

Van families die vertakkingen hadden zowel op Saparoea als op Banda zijn de gegevens zoveel mogelijk in beide publicaties op dezelfde wijze vermeld. Bij een aantal kleinere families en bij 'losse' personen was de controle op gelijke vermelding van alle gegevens niet altijd mogelijk. Raadpleging van beide werken kan voor deze categorieën noodzakelijk zijn. Ditzelfde geldt voor gegevens voorkomend in de uitgave van de doopregisters van Ambon.

Volledigheid is bij een project als dit een onmogelijkheid.

De kerkboeken van de plaatsen Saparoea en Tiouw (1821-1946) en de registers van de Burgerlijke Stand van Saparoea (voor zover bewaard gebleven) zijn in hun geheel verwerkt, de kerkregisters inclusief getuigen. Alles wat aan andere bronnen ontleend is moet beschouwd worden als toegift en maakt geen enkele aanspraak op volledigheid. Doopboeken van andere plaatsen op het eiland Saparoea en van de dorpen op Haroekoe en Noesa Laoet zijn grotendeels verloren gegaan. Voor zover daar wel iets van bewaard gebleven is, komen er uitsluitend inheemse namen in voor.

Ook wat de tijdvakken betreft, waarvan hij de beschikking had over kerkboeken en Burgerlijke Stand kan de heer Etmans helaas geen compleetheid garanderen. Onopgemerkt blijft een gedeelte van de personen/gezinnen, die wel op Saparoea woonden, maar daar niet zijn geboren, gedoopt, getrouwd of overleden.

De geraadpleegde bronnen muntten uit

door onnauwkeurigheden: zo is het onmogelijk de juistheid van alle data te garanderen.

Helaas toont dit werk aan, hoe belangrijk het is om zo veel mogelijk gegevens, die van belang kunnen zijn, in de vorm van reserve bestanden te bewaren. We mogen hen, die zich niet alleen inspannen voor de eigen familiegeschiedenis, maar die ook werken voor het algemeen belang, dankbaar zijn. Dit geldt niet alleen de heer Etmans, maar ook al de anderen die in deze richting op vele plaatsen een deel van hun vrije tijd opofferen.

Voor geïnteresseerden:

Bij de heer drs. M.D. Etmans, Zeedijk 28, 9172 AR Ferwert (tel. 0519-561999), zijn leverbaar:

De bevolking van Saparoea, prijs € 88,50

De bevolking van Banda van 1818 - 1920, prijs € 68,10

De Doopregisters van de protestantse gemeente te Ambon, prijs € 54,50 en

Blijvers en passanten, een publicatie waarin de joodse bevolking van de stad Kampen vóór 1880 is uitgezocht. 200 blz. A4 in ringband, prijs € 34,10

Een gedachtespinsel

H.M. Lups

Van onze voorouders willen we graag wat meer weten dan alleen data, beroep en eventuele levensomstandigheden, bijv.: hoe waren ze als mens?

Op een genealogische dag zag ik een stand waar men zich bezig hield met de combinatie genealogie en astrologie. Gezien de populariteit van de astrologische rubrieken in dag- en weekbladen en ook op het internet is het niet verwonderlijk dat er ook mensen zijn die ook bij onze hobbybeoefening dit aspect in aanmerking willen nemen. Bij de vraag in hoeverre dit mogelijk is met betrekking tot onze voorouders uit bijv. de zeventiende eeuw, kan men, denk ik, een groot vraagteken plaatsen. Men zou immers voor een goede horoscoop zowel het geboortemoment als de plaats van geboorte moeten kennen. De oude doopboeken geven wel een doopdatum maar zeker bij niet-katholieken is de geboortedatum een variabel gegeven. Bij de katholieke kerk probeert men wel op de dag van geboorte te dopen, dus dat zou in theorie iets meer houvast bieden.

Het lijkt me daarom dat deze astrologische benaderingswijze om informatie over het hoe en zo zijn van voorouders geen grote vlucht zal nemen. De resultaten zullen met een zekere scepsis bekeken worden.

Hedenmorgen had ik enkele geschreven stukken

in handen, o.a. enkele geschreven brieven uit de achttiende eeuw. Dit deed bij mij de vraag opkomen: Is er grafologisch ooit iets met oude handschriften gedaan? Ik denk daarbij aan de vroeger veel gestelde vraag aan sollicitanten: 's.v.p. geschreven sollicitatiebrieven', waarbij het handschrift dan grafologisch werd bekeken. Ook in de gerechtelijke wereld werd (wordt?) gebruik gemaakt van grafologie: bij vergelijking en bij mogelijke valsheid in geschrifte omdat het handschrift van iedere persoon uniek is. Karakterbeschrijvingen van voorouders - voor zover ze konden schrijven - op grond van een grafologisch rapport ben ik echter eigenlijk nooit tegen gekomen.

Het zou toch wel interessant zijn voor de familiegeschiedenis als men zo iets over voorouders aan de weet zou kunnen komen

Er komen dan al direct drie vragen naar voren:

1. is grafologie betrouwbaar?
2. zijn er praktische toepassingen in de historische/genealogische wereld bekend?
3. zo ja, waren deze accuraat?

Men zou het kunnen testen aan de hand van handschriften van bekende Nederlanders, die grafologisch bekeken worden, zonder dat de grafoloog weet om welke personen het gaat.

Weet iemand de antwoorden?

Wegen met in transpice
door Lage van Compunct
Chaluce Hooge worch
te hand gskelt, om na
over tijde van en van
Beijde der Compunct
te komen wonder go"
"punt in nijkzelen als
het behoort.

En hebben twee op de
Compunct, en wil de laar
te (in Antone ~~de~~
Bekijndert als nijkten.

Populus. megapactae.
Dokur Popus.

~~P. J. A. B. B. B.~~ H. Mellbach
L. J. Hedderm
C. J. J.

Paleografie (deel van een akte)

W.J. Scholl

wegen met een transfix
doorslagen aan comparanten
eheluiden mogen worden
ter hand gestelt, om na
overlijden van een van
beijden der comparanten
te kunnen worden geo-
pent en uijtgelesen als
het behoort.
En hebben hier op de
comparanten, en wel de laat-
ste cum tutore (met de voogd)
gestipuleert als regtens.

B. Aalbers J.H. Melsbach
L. Vedderink

In de marge is bijgeschreven:

Stipulationes factae
Datum supera
(de toezegging is gedaan
op bovenstaande datum)

Doodgeboren kinderen

H.M. Lups

Wanneer bij katholieke ouders een kindje dood werd geboren, althans was overleden voor het gedoopt was, hadden die ouders tot in de jaren zestig van de juist afgelopen eeuw een dubbele klap te verwerken. Ze hadden te maken met een kerk, die weigerde hen op te vangen en die ook die doodgeboren kinderen gelijk stelde met ongelovigen en zelfmoordenaars. Voor deze kinderen was geen plaats in gewijde grond. Omdat destijds de doodgeboren kinderen niet werden gedoopt werden ze gezien als verschoppeling. Er was destijds sprake van zwart-wit denken rond het woord van Jezus: "Wie gelooft en ge-

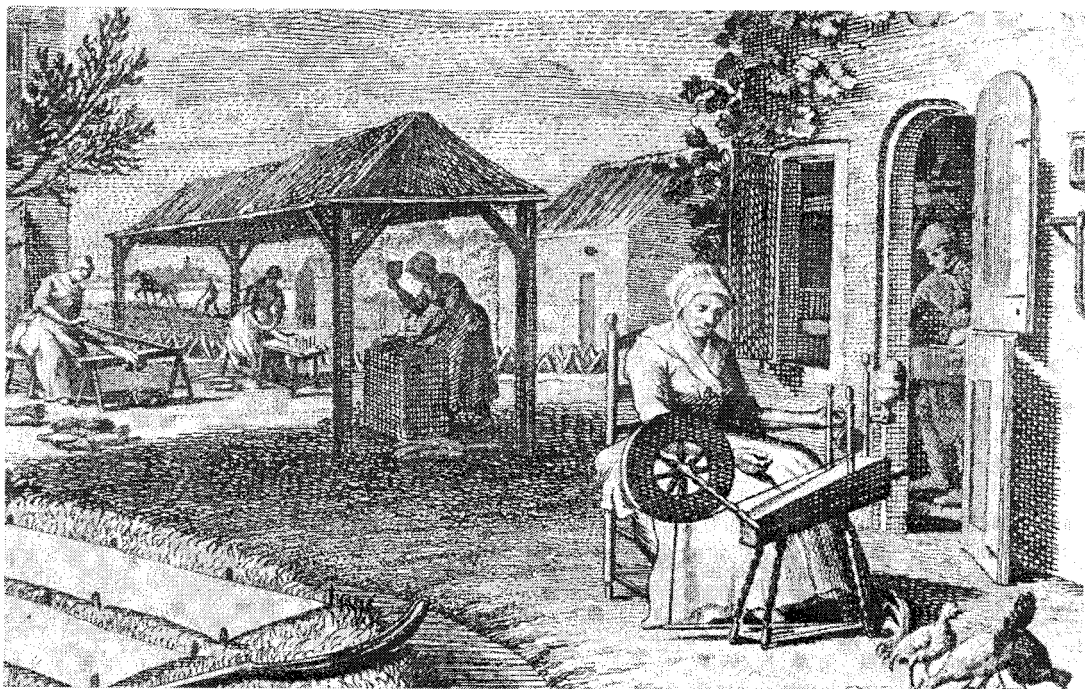
doopt is zal zalig worden". De conclusie was: niet gedoopt betekent dus: niet zalig. De kerk wilde dus geen bemoeienis met hen.

Voor deze kinderen was dus geen plekje op het kerkhof. Ze belandden letterlijk in een verdomhoekje. Ze werden buiten of onder de heg aan de rand van het kerkhof begraven.

Hier is eerst verandering ingekomen door het Tweede Concilie in het begin van de jaren 60 van de vorige eeuw, waarna ook deze baby's een menswaardige begrafenis kregen. Op tal van begraafplaatsen is inmiddels een gedenksteen geplaatst om deze kinderen te herdenken.

Beroepen van toen (lijnwaad/linnenverwerking)

H.M. Lups

Vlasbewerking. V.l.n.r. kneuzen op de braak, repelen, zwingelen, spinnen en (binnen) weven. Op de voorgrond de banen linnen op de bleek.

Lijnwaad, lijnwaet = linnen

Grondstof voor de vervaardiging van lijnwaad is vlas. Vlasverbouw vond in het hele land plaats, vroeger vooral op zandgronden. Bekend zijn o.a. Twente en de Brabantse Meieri. Anders dan bij graan werd vlas uit de grond getrokken. Dit gebeurde door vrouwen, mannen en kinderen. Nadat het vlas winddroog was werd het tot schoven gebonden en overeind gezet in hokken (aantal schoven tegen elkaar aan). Na narijping volgde het repelen op de repelbank. Daarbij werden de toppen van het vlas door de rekel (een soort kam met lange tanden) getrokken om de zaaddozen van de stengels te scheiden. Het gerepelde vlas werd tot (dunne) rootschoven gebonden. Het vlas

werd dan direct of later in water te roten gelegd. Dit diende om de aan het houtige gedeelte van de halm vastgekittte vezels los te maken. Was het vlas weer droog dan werden de schoven tot dubbele schoven samengevoegd en onder dak gebracht tot ze in het braakhok verder verwerkt konden worden. Dit braken was winterwerk voor losse arbeiders. De bewerkingen begonnen met het beuken van de losgemaakte schoof met de beuker. Daarna volgde het eigenlijke braken op de braak waarbij de houtige delen van de stengels in kleine stukjes, scheven genaamd, gebroken en voor een deel van de vezel gescheiden werden. Een verdere verwijdering van de scheven vond plaats op de slijpbraak. Indien nodig werd

het vlas over de hekel gehaald. Daarna werd met behulp van een plank en het zwingelbord de rest van de scheven verwijderd door het slaan met houten stokken. Dit veroorzaakte een enorme stofontwikkeling, waardoor de meeste vlasarbeiders vroeg of laat last van hun longen kregen en vroeg stierven. Eventueel werden de laatste restjes met behulp van een ribbelmes verwijderd. De geschoonde lintbosjes werden samengevoegd tot bundels. Het vlaslint kon dan worden gesponnen en getwijnd of met dat doel worden verkocht.

De lijnwaad/linnen industrie was, vergeleken met de draperie minder ingewikkeld. Het zware werk van het vollen en ook het verven kwam meestal niet voor. Dit werkte zowel de inschakeling van vrouwen als de verspreiding op het platteland in de hand.

De **lijnwaadspinster** spon het vlaslint tot garen. Het mindere afval werd veelal verkocht naar het Gooi (Laren), waar het werd gesponnen en verwerkt tot koedekken en tapijten.

De **lijnwaadwever** verwerkte het gesponnen garen tot weefsels. De linnenweverij was vooral een vorm van huisindustrie, die op verschillende manieren werd uitgeoefend. De productie varieerde van (grof) boerenlinnen tot fijne damastsoorten. Het linnen werd, voor zover niet nodig voor eigen gebruik, opgekocht door **lijnwaad- of linnenkopers**, ook **linnenreders** genoemd. Deze verschaften zo nodig de noodzakelijke grondstoffen en kochten de producten van ambachtelijke en boerenwevers op. Omstreeks 1770 telde Almelo zo'n twintig linnenreders, die elke gemiddeld omstreeks honderd wevers aan het werk hadden. De linnenweefsels waren niet alleen bestemd voor binnenlands gebruik, maar werden ook geëxporteerd, o.a. via Amsterdam naar West-Indië en Amerika. Bekend zijn de Vriezenveense kooplieden, die met linnen

*Spinnen van linnen (of hennep)
Het vlas zit op het rokken. Wol wordt vanaf de
schoot gesponnen.
(naar grav ure v. Geertruyt Rogman)*

heel Europa rondtrokken, o.a. Rusland en verschillende landen aan de Middellandse Zee.

De **lijnwaadbleker/linnenbleker** nam in de linnenindustrie een aparte plaats in. De aanwezigheid van grond- en hulpstoffen speelde een belangrijker rol dan de afzet. 's-Hertogenbosch is een tijdlang een belangrijke vestigingsplaats geweest, waar zelfs Antwerpse wevers hun lijnwaad naar toe zonden. Bij het bleekproces is de aanwezigheid van goed bruikbaar water van doorslaggevende betekenis. Het zachte rivierwater van Dommel en Aa bleek bij uitstek geschikt. Op gegeven ogenblik werd het daar door de hervorming en de oorlogsomstandigheden minder rustig. Inmiddels bleek ook de omgeving van Haarlem - reeds een centrum van de linnenproductie -

*Linnennaaiester met leerlinge
(Naar gravure van Jac. Buys, 1781)*

bij uitstek geschikt voor het bleken, zodat o.a. verschillende Bossche blekers zich daar vestigden. De deelbewerkingen van het bleken bestonden uit weken (= losma-

ken van vuil), wassen en spoelen (om het losgeweekte vuil te verwijderen), wringen en drogen op de bleekvelden, logen (in de loogketel, gevuld met water en potas en gestookt met turf), bleken op de bleekvelden, melken (het zuren met karnemelk gaf stevigheid aan het linnen), wassen met blekerszeep (= zachte zeep om het nog aanwezige losse vuil te verwijderen), schouwen (= controleren op een lange tafel, waarbij eventueel nog aanwezige vlekken worden verwijderd), apprêteren (= opmaken met geblauwde stijfjel), drogen en plooiën (= pakken). Dit pakken werd allengs tot zelfstandige bedrijfsuitoefening. In 1579 wordt in Haarlem de pakkerij voor het eerst als zelfstandig beroep vermeld. Het is Stijntje Mr. Adriaensz. van Empel uit Den Bosch. De stukken linnen werden op de gewenste maat gesneden door de **lijnwaadsnijder/linnensnijder**.

Het pakken werd gedaan door de **lijnwaadpakker (lijnwaetpacker)/pakker van linnen**.

De **lijnwaad-/linnennaai-/naaiester** verwerkte de stof tot gebruikstextiel. In Amsterdam werd een strenge scheiding gemaakt tussen de wolle- en de linnennaaiesters. De laatsten vielen niet onder een gilde, zodat over hen maar weinig bekend is.

Pillegift

Een pillegift (pille = petekind via het Latijnse pupillus) werd gegeven door peter en meter en kon van alles zijn: geldstukken, een speciaal geslagen penning, een geboortelepel, een rammelaar enz. De geboortelepel werd niet door het kind, maar later op hoogtijdagen gebruikt.

Men kon een pillegift beschouwen als het begin van een spaarpot of een uitzet.

De peetouders verplichtten zich de opvoeding van hun pille/petekind op zich te nemen als de ouders iets overkwam.

Het geslacht Benschop uit Puttershoek

K.J. Slijkerman

In het tweede kwart van de zeventiende eeuw streek Franck Aertsz. uit Benschop neer in het Hoeksewaardse dorp Puttershoek, alwaar hij dorpsmid werd, een gezin stichtte en de stamvader werd van een zich, vooral in de achttiende eeuw, verder vertakt hebbend geslacht, dat zich sedert de tweede generatie in De Hoekse Waard met de naam Benschop ging tooien en daar deel uitmaakte van de eenvoudige plattelandsbevolking.

Onderzoek te Benschop heeft voorlopig niets met zekerheid aan het licht gebracht over Franck's voorgeslacht. Hij moet daar rond 1615 het levenslicht hebben aanschouwd. Opmerkelijk is een akte gedateerd 24 mei 1626, waarin melding wordt gemaakt van een volwassen Franck Aertsz. met zijn eveneens mondige zuster en broers als erfgenamen van hun ouders Aert Jan Daemsz. en Claesgen Aryen Damensdr.¹ Van broer Daem Aertsz. stamt een tak onder de naam De Lange. Deze Franck zou de grootvader geweest kunnen zijn van de Puttershoekse naamgenoot, maar van zijn vader Aert Francken ontbreekt dan voorlopig in Benschop elk spoor. Ook onderzoek in Hoeksewaardse bronnen brachten geen akten aan het licht waarin melding wordt gemaakt van verwanten van de Puttershoekse smid. Mogelijk zijn er kenners van oude families te Benschop en omgeving die hem in een bepaalde familiegroep zullen kunnen plaatsen. Aanvullingen worden dan ook gaarne ingewacht.

Een familiewapen van de Puttershoekse familie Benschop is mij niet bekend.

Genealogie:

I. **FRANCK AERTSZ. SMIT**, geb. ca. 1615 (geschat), j.m. van Benschop, wonende Puttershoek 1648, smid te Puttershoek tot in 1689, overl. na 2 juni 1689. Hij huwde Puttershoek (ondertr. ald. 29 april) 17 mei 1648 met **Janneken Sara (Sare)**, ged. Ridderkerk 15 maart 1626, j.d. van Ridderkerk, wonende Puttershoek 1648, overl. na 2 mei 1660, dochter van van Saers Cornelisz. en Mariken Gielisdr.

Franck Aerts Smit kreeg in 1635 betaald voor werkzaamheden aan de molen van de polder Sint Anthoniepolder.² Hij moet toen nog zeer jong geweest zijn.

Op 3 januari 1646 was Janneken Sara te Puttershoek getuige bij het huwelijk van haar zuster Maergien Sara met Gerrit Dane. Bij haar eigen huwelijk was deze zuster Mae-
chien Sara getuige. Vader Saers Cornelisz. was overigens afkomstig van het vlak bij Benschop gelegen Montfoort.

'Franck Aerds Smit' was op 4 november 1657 te Puttershoek doopgetuige bij een kind van het echtpaar Jan Aryens Donder en Geertie Lammerde.

Op 29 maart 1686 legde de te Puttershoek wonende Franck Aertsen Smith op verzoek van schepen Willem van der Mast een verklaring af over de verhouding van laatstgenoemde tot Thobias van Schelwe, collecteur over de pacht van de boter te Puttershoek.³

Franck Aertse Smit, inwoner van Puttershoek, transporteerde op 25 mei 1689 voor 475 gld. aan zijn zoon Cornelis Francken, mede wonende te Puttershoek, een huis met smidswinkel met toebehoren, 'soo gereetschap en iser werck gemaect en ongemaect,

blaes balch en aembelt' etc. in het dorp Puttershoek. Noordelijk werd dit goed belend door 'den berm van Moerckerken'.⁴ Dezelfde dag was dit huis met smidswinkel evenwel door de schout en schepenen getaxeerd op een waarde van 275 gld.⁵ Vervolgens werd er op 25 mei door Cornelis Francken een schuldbrief opgemaakt van 475 gld. ten behoeve van zijn vader. Hij beloofde dit geld met 50 gld. jaarlijks terug te betalen.⁶ Op 2 juni 1689 echter verkocht Franck Aertse Smit deze schuldbrief aan Adriaen Schrijver, secretaris van Puttershoek. Zoon Cornelis Francken compareerde mede en verklaarde zich aan de inhoud van de brief te zullen houden. Op 24 april 1696 was deze afgelost.⁷ Tussen 1657 en 1688/1689 verrichtte Franck diverse malen werkzaamheden aan de kerk en het kerkenhuis te Puttershoek.⁸ Sedert 1689 heb ik hem niet meer in de bronnen vermeld gevonden.

Kinderen:

1. AARIAENTIEN FRANCKENDR., ged. Puttershoek 27 januari 1649 (get. Willem Aerdz., Maergien Hermens); van haar verder niets bekend.

Ik heb niet kunnen aantonen of doopgetuige Willem Aerdz. een broer van vader Franck Aertsz. was. Op 9 januari 1641 liet een Willem Aerdse met zijn vrouw Maergie Jansdr. te Puttershoek een zoon Aerd dopen met als getuigen Aryen Aryense, Diggeman Japickse, Jacob Willemse, secretaris van Maasdam, en Neeltje Wijgers. Dit echtpaar was in 1639 in het naburige Maasdam getrouwd, waarbij hij 'jonge man van Spijkenisse' werd genoemd.

2. AERT FRANCKENZ. BENSCHOP, volgt IIa.
3. CORNELIS FRANCKENZ. (BUERT), volgt IIb.
4. WILLEM FRANCKENZ. (VAN) BEN(T)SCHOP, ged. Puttershoek 2 mei 1660 (get. Neeltie Jansdr.), j.m. van en wonende Puttershoek 1684, hoefsmid aan de Voorstraat te Klaaswaal 1684-1689, woonde te Heerjansdam 1689, hoefsmid te Ooltgensplaat 1694, overl. tussen 6 april 1706 en 26 maart 1712. Hij huwde Heerjansdam 23 juli 1684 met Geertruy Jansdr. van Driel, ged. Heerjansdam 20 juni 1660, j.d. van en wonende Kleine Lindt 1684, overl. na 26 maart 1712, dochter van Jan Dirksz. Timmerman alias van Driel, timmerman, huistimmerman, gemeenlandstimmerman, pachter van het windrecht, schepenen, heemraad en wellicht ook gerechtsbode te Kleine Lindt, sluiswachter van de Develsluis, en Mayke Melsen Croonenburg.⁹

Abraham Gerrits van der Saert, mede-schepenen, en zijn huisvrouw Jannetie Jans, die tevoren weduwe van Jan Jans Borstlap was, transporteerden op 9 augustus 1684 voor het gerecht te Klaaswaal aan Willem Francke Benschop, 'jegenwoordich onsen inwoonder', een huis met schuur en erf aan de oostzijde van de 'Voorstraet', met de 'smitswynckel van aenbeelt, blaesbalch, gewerckt en ongewerckt, iser, hamers, koolen en alles anders dat aende voors. smitswynckel is dependerende', zoals dan door Benschop wordt gebruikt. Benschop verklaarde aan de verkopers 950 schuldig te zijn, waarvan de schuldbrief met kwitantie op 19 april 1694 door hem ter secretarie werd vertoond, waarna deze geroyeerd werd verklaard.¹⁰

Een dag later compareerde de onder de Kleine Lindt woonachtige Maeycken Melsen Cronenburg, weduwe van Jan Dirx van Driel, voor de notaris te Klaaswaal en stelde zich borg voor het restant van 756 gld., die (haar schoonzoon) Benschop nog

voor de aankoop van het huis met smederij verschuldigd was.¹¹

Willem Francke van Benschop, redelijk gezond zijnde, en zijn ziek te bed liggende vrouw Geertrui Jans maakten op 23 september 1684 - dus op de dag af twee maanden na hun huwelijk- ten hunnen huize voor de notaris van Klaaswaal een testament op de langstlevende. Deze moest de schulden in de boedel betalen en aan de naaste 'vrinden' van de overledene 6 Car. gld. uitreiken. Zij tekenden als 'Willem Francken' en 'Geertrui Jans'.¹² Kennelijk verwachten de echtelieden geen kinderen te zullen krijgen ofwel dat de vrouw spoedig zou sterven.

Op een verkoping op 21 februari 1685 in Cromstrijen stelde Willem Francken zich als borg voor (zijn broer) Aert Francken.¹³ In 1685/1686 en 1688/1689 kreeg Willem Francken smith betaald voor geleverd ijzerwerk en spijkers aan het kerkenhuis te Klaaswaal.¹⁴

De te Klaaswaal woonachtige Benschop machtigde bij akte van 24 mei 1687 de te Oud-Beyerland wonende Mr. Huybrecht de Schepper om uit zijn naam te constringeren de persoon van Willem Cornelisz. de Vries, wonende op Develsluis, en alle andere personen, om zekere betalingen te doen die Benschop van hen te vorderen had.¹⁵ Op 21 juni 1687 diende de zaak voor schout en schepenen van Kleine Lindt, waarbij Benschop van De Vries de betaling van 25 gld. 5 st. eistte vanwege de levering van een ploeg met toebehoren.¹⁶

Op 14 oktober 1688 was Willem Francken van Benschop getuige bij het opmaken van een akte door de notaris te Klaaswaal. Zoals altijd tekende hij als 'Willem Francken'.¹⁷

Op 2 april 1689 transporteerde Willem Francke van Benschop zijn huis en smederij aan de Voorstraat te Klaaswaal voor 1450 Car. gld. aan Dirck Gerrits Kleyn, jongman van de Westmaas. Als voorwaarde werd in de akte vermeld dat de verkoper te Klaaswaal geen andere 'smitswinckel' mocht beginnen. De voor het genoemde bedrag opgemaakte schuldbrief was pas op 19 oktober 1743 afgelost, dus 54 jaar later!¹⁸ In datzelfde jaar zal Benschop naar Heerjansdam zijn verhuisd, alwaar hij op 28 augustus een (gedeelte in een) huis kocht.¹⁹

Op 2 oktober 1689 transporteerde Leendert Bastiaens Bleyckert voor 200 gld. aan de mede te Heerjansdam wonende Willem Francke Benschop de helft in een huis en erf te Heerjansdam.²⁰ Vermoedelijk betrof dit hetzelfde huis als in de voorgaande akte. In akten gedateerd 16 november 1692 en 9 mei 1694 is Benschop genoemd als belender te Heerjansdam met zijn gedeelte in zijn huis aldaar.²¹ Een akte van 8 april 1694 spreekt van Willem Francken van Benschop als hoefsmid te Ooltgensplaat. Op die datum deed hij te Klaaswaal de schuldbrief ten laste van hoefsmid Dirck Gerrits Kleyn van 2 april 1689, welke nog 700 Car. gld. bedroeg, over aan Johannis van der Linden, ijzerkoper te Dordrecht.²² Pas op 5 april 1706 deed Benschop zijn gedeelte in het huis op Heerjansdam van de hand en wel voor 189 gld. aan zijn zwager Jan Reyne (van der Stoup), tweede man van zijn schoonzuster Teuntje van Driel.²³ Voor 26 maart 1712 was Benschop overleden. Zijn weduwe Geertruy Jans van Driel werd toen genoemd als mede-erfgename van haar ouders Jan Dirckse van Driel en Maeyke Melse Kroonenburg.²⁴ Het echtpaar Benschop-Van Driel moet zonder nageslacht zijn overleden.

Ila. **AERT FRANCKENZ. BENSCHOP**, ged. Puttershoek 14 augustus 1650, (get. Maergien Hermansen), j.m. van en wonende Puttershoek 1670, verbouwde riet, overl. in 1729. Hij huwde Puttershoek (ondertr. 13 mei) 8 juni 1670 met **Neeltje Hermensdr.**, ged. Puttershoek 10 januari 1647, j.d. van en wonende Puttershoek 1670, begr. Puttershoek (impost pro deo Puttershoek 6 juni) 1723, dochter van Hermen Pietersz. (den) Decker, wellicht dekker te Puttershoek, en Heyndrickxie Leendersdr. Bij hun huwelijk waren (zijn vader) Franck Aertss. en (haar moeder) Heyndrickse Leendertsd. getuigen.

In een weeskamerrekening gedateerd 19 mei 1675 ten behoeve van de weeskinderen van Bastiaen Dirxsen is de ontvangst geboekt van 24 gld. van Aert Francken vanwege de koop van een 'huysken'. Het restant bedroeg behalve rente nog 27 gld.²⁵ De overdracht van dit huisje heb ik in de transportregisters van Puttershoek niet terug kunnen vinden. In 1679 leverde Aert Francken riet aan de oostmolen in de polder Oost-Zomerland.²⁶ Aert Franken deed op 14 april 1686 te Puttershoek schuldbelijdenis vanwege zijn dronkenschap en het lasteren van de predikant. Tot in het jaar 1715 werd hij tal van keren van het Heilig Avondmaal uitgesloten vanwege zijn dronkenschap en vechten, kort om: goddeloos en onstichtelijk gedrag volgens de kerkeraad. Hij beloofde keer op keer beterschap, maar was kennelijk niet bij machte om zijn drank- en vechtlust onder bedwang te krijgen.²⁷

In 1690-1691 pachtte Aert Francken rietlanden in de polder het Nieuwe Land van Puttershoek.²⁸

Tegen de avond van 4 augustus 1697 verwondde Aert op de dijk te Puttershoek met een mes Willem Schoelen, brouwersknecht in de brouwerij 'van de bel' te Dordrecht. Hij had hem sneden in de zijde en elleboog aangebracht.²⁹

Op 23 maart 1699 verklaarde Aert Francken met diverse dorpsgenoten voor schout en schepenen van Puttershoek dat hij niet de middelen had om het zout- en zeepgeld te betalen omdat hij zonder meid of knecht met de handen de kost moest winnen.³⁰

In een akte gedateerd 1 augustus 1704 legde Aert Francken op verzoek van Crisstoffel Plaetman voor schout en schepenen van Puttershoek een verklaring af over plaatsgevonden hebbende onenigheid, waar hij getuige van was geweest.³¹

In de jaren 1704-1721 pachtte Aert biezen in de polder het Nieuwe Land van Puttershoek.³²

In maart 1708 is sprake van zijn achterstallige betaling voor de pacht van grond in de polder Oost- en West-Zomerland over het jaar 1706. Hij diende dit voor maart 1709 te voldoen op straffe van executie van zijn goederen.³³

Op 12 december 1709 werd er door de notaris van Mijnsheerenland ten behoeve van de op Puttershoek wonende Aert Franken Benschop een akte van attestatie opgemaakt.³⁴

In de jaren 1712-1716 pachtte Aert boerengorzen (kennelijk gorzen die werden verhuurd t.b.v. landbouw, veeteelt en rietverbouw) onder Heinenoord.³⁵

In 1714 woonde hij aan het Weverseinde te Puttershoek³⁶ en in de jaren 1714-1724 betaalde hij hiervoor een erfpacht aan de ambachtsheer.³⁷

Sedert 1720 werden bij Aert Francken kinderen van zijn zoon Hermen Benschop uitbesteed en op een van 18 juni 1722 daterende lijst van Puttershoekse lidmaten zijn Aert Franken en Neeltie Hermens vermeld. Haar naam werd nadien doorgehaald.³⁸

In 1723 ontving de diakonie van Puttershoek 18 stuivers voor het doodkleed van Neeltie Hermens.³⁹

In 1724 werd het huis van Aert Francken verkocht, waarbij de diakonie van Puttershoek 1 gld. 1 st. opzetgeld ontving.⁴⁰ In 1726 en 1727 werd Aert Franken uitbesteed bij Jacob den Helt⁴¹, terwijl hij in 1728 voor een jaar bij zijn zoon Franck Aarts, die voor hem turf en tarwe ontving, in huis kwam.⁴² In 1729 stierf hij en de diakonie van Puttershoek ontving voor zijn doodkleed 1 gld.⁴³

Kinderen:

1. HERMEN AERTSZ. BENSCHOP, ged. Puttershoek 26 maart 1673 (get. Cornelis Francken, Cors Hermens, Bastiaan Pieters, Baertgen Hermensdr.), j.m. van en wonende Puttershoek 1697, overl. (impost pro deo Puttershoek 23) oktober 1727. Hij huwde 1e Puttershoek (ondertr. en impost pro deo aldaar 9 november) 27 november 1697 met Leentje Willemsdr. (van) Dijk, ged. Geervliet 28 december 1670, j.d. geb. en wonende in Geervliet 1697, dochter van Willem Jansz. Dijk en Neeltie Servaes. Hij huwde 2e Puttershoek (ondertr. 5 oktober en impost pro deo aldaar 6 oktober) 28 oktober 1703 met Leena Cornelisdr. Neuteboom, ged. Puttershoek 24 september 1673, j.d. wonende Puttershoek (1703), overl. na 10 oktober 1716, dochter van Cornelis Heyndricksz. Neuteboom en Emmigie Leendersdr. (ook: Hendriks). Bij zijn tweede huwelijk was haar moeder Emmigie Hendriks (genoemd met het patronien van haar man = Leenderts) getuige.
Kinderen uit het eerste huwelijk, gedoopt te Puttershoek:
 - a. WILLEM, ged. 30 augustus 1699 (get. Pleuntge Aerts).
 - b. NEELGE, ged. 7 december 1701 (get. Aert Franken, Ariaentge Aerts).
Kinderen uit het tweede huwelijk, gedoopt te Puttershoek:
 - c. ANNA, ged. 3 augustus 1704 (get. 'haer suster').
 - d. LEENDERT, ged. 1 augustus 1706 (get. Marigje Willems).
 - e. AERT, ged. 23 september 1708 (get. Neeltje Hermens en haer man).
 - f. JANNIGJE, ged. 25 februari 1711 (get. Marigje).
 - g. HENDRIKJE, ged. 25 maart 1714 (get. Annigje Corn.).
 - h. CORNELIS, ged. 11 oktober 1716 (get. Ariaentje Ariens van Kuik).
2. ARIAENTGEN AERTSDR. BENSCHOP, ged. Puttershoek 10 juni 1674 (get. Cornelis Franken, Jan Jacobss., Aeltgen Aryensdr., Lijntgen Jacobsdr.), j.d. van en wonende Puttershoek 1699, weduwe wonende Puttershoek (1710), overl. na 6 februari 1734.⁴⁴ Zij huwde 1e Puttershoek (ondertr. en impost pro deo aldaar 16 mei) 1699 met Frederick Jacobsz. van der Ca (Kae), j.m. wonende onder Mijnsheerenland 1699, overl. (impost pro deo Puttershoek 29) november 1706. Zij huwde 2e Puttershoek (ondertr. en zij impost pro deo aldaar 13 februari en hij te Maasdam 15 februari) 9 maart 1710 met Ary Jasse Boender, ged. Maasdam 13 april 1692, j.m. wonende te Maasdam 1710, vermeld als lidmaat te Puttershoek 1722³⁸, overl. (6 gld. impost betaald Puttershoek 6 februari) 1734, zoon van Jaspas Ariensz. Boender en Jannigjen Ariensdr. Boer.
3. FRANCK AERTSZ., ged. Puttershoek 5 juli 1676 (get. Willem Francken, Marigie Cornelisdr., Cornelis Franks, Aryen Jacobs).
4. HEYNDRICK AERTSZ., ged. Puttershoek 9 april 1679 (get. Cornelis Franken,

Teuntgen Lambertsdr.).

5. HEYNDRICKSIE AERTSDR., ged. Puttershoek 19 april 1682 (get. Arien Jacobs, Pieter Jacobs, Baertgen Hermensdr.).
6. FRANCK AERTSZ. BENSCHOP, ged. Puttershoek 8 oktober 1684 (get. Dirk den Hoet, Pieter Heyndrickse, Arien Ariensz., Grietje den Hoet), schuitvoerder, verbouwde riet, overl. (impost pro deo Puttershoek 4 maart) 1762. Hij huwde Puttershoek (impost pro deo aldaar 6 januari) 25 januari 1713 met Emmigje Jansdr. Polderman, ged. Puttershoek 12 mei 1686, overl. (impost Puttershoek tussen 1 en 17) december 1757, dochter van Johannis Teunisz. Polderman, voer op een oorlogbodem, en Neeltje Marinusdr. Morgaert.⁴⁵

Op 10 april 1715 werd Franck Aertse Benschop lidmaat te Puttershoek.³⁸

In de jaren 1727-1747 werd hij vermeld gevonden als pachter van rietvelden onder Heinenoord.⁴⁶

Op 16 oktober 1745 maakten Franck Aartse Benschop en Emmegie Jans Polderman, echtelieden wonende te Puttershoek, een testament op de langstlevende. Deze moest hun onmondige kinderen opvoeden etc. en bij meerderjarigheid aan elk der kinderen 10 gld. uitreiken i.p.v. van de legitieme portie van de gestorven ouder. Na overlijden van de langstlevende zou hun zoon Aart Franken Benschop de 'hoogaarschuyt' met toebehoren ontvangen. Bij hertrouwen van de langstlevende zouden de kinderen gezamenlijk op de trouwdag der ouder de helft der boedel ontvangen. De langstlevende zou voogd over de minderjarigen zijn en na diens overlijden Cornelis van der Heyden, mr. chirurgijn, en Boudewijn Clepanus, mr. bakker te Puttershoek. Franck plaatste in gebrekkig schrift zijn handtekening; zijn vrouw kon niet schrijven en plaatste haar handmerkje.⁴⁷

Kinderen:

- a. AART, ged. Puttershoek 7 januari 1714 (get. Pieter Jans van Meurs, Ariaentje Aarts Benschop).
- b. NEELTJE, ged. Puttershoek 5 april 1716 (get. Neeltje Marynis, Theunis Jans Polderman).
- c. JOHANNES, ged. Puttershoek 10 april 1718 (get. Marynis Jans Polderman, Neeltje Marynis).
- d. MARIA, ged. Puttershoek 2 juli 1719 (get. Neeltje Hermens).
- e. AART, ged. Puttershoek 15 december 1720 (get. Jacobus Frederikse van der Kaa, Ariaentje Aarts Benschop).
- f. JANNIGJE, geb. Puttershoek 6 oktober, ged. 15 oktober 1724 (peter Marygie Cornelis de Heer, get. Neeltje Marynis).
7. JANNIGJE AERTSDR., ged. Puttershoek 23 november 1687 (get. Meerten Ariens, Cornelis Jans, Marigje Jans), begr. Puttershoek (impost pro deo 13 april) 1706. Haar overlijden voor de gaarder te Puttershoek werd aangegeven door haar vader Aart Francke. Hij betaalde voor haar doodkleed 12 stuivers.⁴⁸

IIb. **CORNELIS FRANCKENZ. (BUERT)**, ged. Puttershoek 3 februari 1655 (get. Dingen Jacobsdr.), j.m. wonende Puttershoek 1690, smid in de vaderlijke smederij te Puttershoek sedert 1689, overl. (3 gld. impost betaald Puttershoek 29) september 1703.

Hij huwde Puttershoek (met attestatie van Moerkerken) 4 juni 1690 met **Pleuntje Ariensdr. 't Jong**, j.d. wonende Mijnsheerenland 1690, weduwe wonende Puttershoek (1705), overl. na 24 mei 1722.⁴⁹ Zij hertr. Puttershoek (ondertr. ald. 16 april en ieder 3 gld. impost betaald; zij te Puttershoek; hij te Heinenoord 16 april) 3 mei 1705 met Willem Hendriksz. Klos.

Cornelis werd bij zijn huwelijk met de naam 'Buert' opgetekend, maar verder heb ik hem altijd onder patroniem of met de toevoeging 'Smidt' vermeld gevonden. De naam Benschop heeft hij bij mijn weten nooit gebruikt, dit in tegenstelling tot zijn dochter.

In 1689 nam Cornelis Francken de vaderlijke smederij te Puttershoek over.⁴⁹ In dat jaar maakte hij o.a. een sleutel en grendel voor het bestuur van de polder het Nieuweland van Puttershoek, terwijl hij in 1691 als smid ook ijzerwerk leverde.⁵⁰ Sedert 1696 tot aan zijn dood is hij vermeld voor leverantie aan de kerk van Puttershoek voor ijzerwerk en voor verrichtte arbeid.⁵¹ In 1703/1704 kreeg de weduwe van Cornelis Francke smidt nog betaald voor zijn gedane reparaties.⁵¹

Pleuntje Ariens werd op 4 oktober 1699 afgehouden van het Heilig Avondmaal te Puttershoek.⁵² Op 25 december 1718 werd zij wederom van het Heilig Avondmaal uitgesloten vanwege het trekken van een mes tegen haar 'snaer' (wellicht schoonzuster). Zij noch de tegenpartij wilden hiervoor aanvankelijk voor de kerkeraad verschijnen, maar de laatste partij deed dit uiteindelijk wel. Pleuntje beleed haar schuld omdat zij kwalijk had gedaan met haar woorden en lasteren.³⁸

Kind:

1. **JANNEGIE CORNELISDR. BENSCHOP**, geb. Puttershoek, ged. aldaar 17 september 1695 (get. Sijgje Gijsberts, Jan Jassen, Pieter Claesse), meerderjarige dochter wonende Puttershoek 1722, overl. (impost Puttershoek 14) augustus 1778. Zij huwde Puttershoek (ondertr. en ieder 3 gld. impost betaald aldaar 20 juni) 12 juli 1722 met Ary Huige van Asperen, ged. Zuidland 21 november 1685, wonende Puttershoek 1722, overl. (impost Puttershoek 10) mei 1757, zoon van Huige Aarsz. van Aspre en Jannetje Arens Pols.

Jannegie Cornelisse Benschop huurde op 1 mei 1718 een stoel in de kerk te Puttershoek.⁵³ In 1765 werd zij ook als zodanig nog te Puttershoek vermeld gevonden.⁵³

Met haar verloofde werd zij op 18 juni 1722 lidmaat te Puttershoek.³⁸

Noten:

1. R.A. Utrecht, Recht. Arch. Benschop inv.nr. 1124, f. 31 e.v.
2. Archief Waterschap De Groote Waard te Klaaswaal (hierna: W.G.W.), Arch. Polder St. Anthoniepolder inv.nr. 188.
3. A.R.A. 's-Gravenhage (hierna: A.R.A.), Recht. Arch. Puttershoek (hierna: PH) inv.nr. 3, f. 163.
4. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 4, f. 10 e.v.
5. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 4, f. 10 vs.
6. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 4, f. 11.
7. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 4, f. 11 vs.
8. Archief Ned. Hervormde gemeente (hierna: Anhg) PH, inv.nrs. B-2 en C-1.
9. K.J. Slijkerman, Het geslacht Van Driel te Groote- en Kleine Lindt en Dordrecht (serie

- Geslachten van het eiland IJsselmonde deel 1, uitg. 1989), blz.18. Zie ook: Ir. C. Sigmond en K.J. Slijkerman, Drie verwante geslachten Van Driel, uitg. 1998, blz. 394 e.v.
10. A.R.A., Recht. Arch. Cromstrijen inv.nr. 47, f. 159 vs. e.v.
 11. A.R.A., Not. Arch. Klaaswaal inv.nr. 5099, akte dd. 10 augustus 1684.
 12. A.R.A., Not. Arch. Klaaswaal inv.nr. 5099, akte dd. 23 september 1684.
 13. A.R.A., Recht. Arch. Cromstrijen inv.nr. 17, akte dd. 21 februari 1685.
 14. A.R.A., Recht. Arch. Cromstrijen inv.nr. 7, akten jaren 1685/'86 en 1688/'89.
 15. A.R.A., Not. Arch. Klaaswaal inv.nr. 5100, akte dd. 24 mei 1687.
 16. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Kleine Lindt inv.nr. 6, akte dd. 21 juni 1687.
 17. A.R.A., Not. Arch. Klaaswaal inv.nr. 5100, akte dd. 14 oktober 1688.
 18. A.R.A., Recht. Arch. Cromstrijen inv.nr. 47, akte dd. 2 april 1689.
 19. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 2, f. 28.
 20. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 2, f. 30 e.v.
 21. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 2, f. 47 e.v. en f. 57 vs.
 22. A.R.A., Recht. Arch. Cromstrijen inv.nr. 47, f. 201 vs. e.v.
 23. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 2, akte dd. 5 april 1706.
 24. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Kijfhoek inv.nr. 1, akte dd. 26 maart 1712.
 25. A.R.A., Weeskamer Arch. PH, inv. nr. 7, akte dd. 19 mei 1675.
 26. W.G.W., Arch. Polder Oost-Zomerland inv.nr. 83, akte jaar 1679.
 27. Anhg PH, inv.nr. A-2, akten jaren 1686-1710 en A.R.A., d.t.b. PH inv.nr. 1, akte jaar 1715.
 28. W.G.W., Arch. Polder Nieuweland van Puttershoek inv.nr. 164, akte jaren 1690/'91.
 29. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 12, akten dd. 4 en 5 augustus 1697.
 30. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 12, akte nr. 59.
 31. A.R.A., Recht. Arch. PH inv.nr. 12, akte dd. 1 augustus 1704.
 32. W.G.W., Arch. Polder Nieuweland van Puttershoek, inv.nr.164, akten jaren 1704-1721.
 33. W.G.W., Arch. Polder Oost-Zomerland inv.nr. 2, akte jaar 1708.
 34. A.R.A., Not. Arch. Mijnsheerenland inv.nr. 5879, akte dd. 12 december 1709.
 35. G.A. Heinenoord inv.nr. 1.
 36. C.L. Van Es van der Have, Verdwijnd Puttershoek, uitg. 1966, blz. 25.
 37. Streekmuseum De Hoeksche Waard te Heinenoord, fichescollectie.
 38. A.R.A., d.t.b. PH inv.nr. 1
 39. Anhg PH inv.nr. B-5.
 40. Anhg PH, akte jaar 1724.
 41. Anhg PH inv.nrs. A-7, akte jaar 1726, en B-6, akte jaar 1727.
 42. Anhg PH inv.nr. B-6, akte jaar 1728.
 43. Anhg PH inv.nr. B-6, akte jaar 1729.
 44. Nog in leven bij de aangifte voor de gaarder van het lijk van haar man.
 45. K.J. Slijkerman, Duizend jaar voorgeslacht, uitg. 1987, blz. 132.
 46. G.A. Heinenoord, inv.nrs. 1 en 28.
 47. A.R.A., Not. Arch. PH inv.nr. 6950, akte nr. 161.
 48. Anhg PH inv.nr. B-4.
 49. Doopgetuige te Puttershoek.
 50. W.G.W., Arch. Polder Nieuweland van Puttershoek inv.nr. 170.
 51. Anhg PH inv.nr. C-2.
 52. Anhg PH inv.nr. A-2.
 53. Anhg PH inv.nr. C-10.

Overzicht publicaties [34]

H. Klunder

- J.J.G. Stalpers: Fragment-genealogieën uit Oerle (vervolg) - 10. **Alberts/Bogers**. [1570-1816.] Gen. Tijdschr. Oost-Brab., jan. '02.
- D. Ofman: Familie **Bankert** (vervolg). [1797-1996.] Westfriese Fam., dec. '01.
- G.A. Klein: Het geslacht **Van der Beversluis**. [Vervolg, 16e eeuw-1786.] G.T.M.W.B.Bw., dec. '01.
- J.W. van Scherrenburg: Het goed Blankenspoor in Meulunteren. [Met o.a. **Blankenspoor** (1620-1994), **Van Ommeren** (16e eeuw-1643), **Van Westervelt** (16e eeuw-1826), **Wilbrink** (1739-1971).] Veluwse Geslachten, dec. '01.
- K. Kuiken, A. van Poelgeest: **Bonteman** alias **Wassenaar** - Fictie en verbeelding van een 16de-eeuwse migrantenfamilie. [15e-17e eeuw.] Ned. Leeuw, nov.-dec. '01.
- G.A. Rheden: Fragmentgenealogie **Brinkhorst** (2). [1730-1823.] Veluwse Geslachten, dec. '01.
- H.W. Homan Free: Genealogie van de familie **Buiter** van Zuidlaren - circa 1570-1900. [Overlijdensdata tot 1993.] Drents Geneal. Jaarboek, 2001.
- B.A.Th. Close; Zeven generaties **Cals** (vervolg). [1845-1993.] Limb. Tijdschr. Geneal., dec. '01.
- E.R. van Dooremalen: Stamreeks **Ceulemans/Keulemans**. [Aanvullingen uit Dordrecht, 1634-1852.] Gens Nostra, jan. '02.
- A.J. Stasse: Genealogie **Criellaert** uit Woudrichem. [1600-1781.] G.T.M.W.B.Bw., dec. '01.
- E. Buben-Jansen: Genealogie **Davelaar**. [1689-2000.] Veluwse Geslachten, dec. '01.
- P. Sanders: Genealogie **Doedijns**. [Vervolg, 1600-1716.] G.T.M.W.B.Bw., dec. '01.
- J.M. Doijer-Brunting: Genealogie **Evers** - Aalten. [Vóór 1540-1875.] Oostgelders T.G.B., 2001 nr. 3.
- L.M. van der Hoeven: Op zoek naar de erfgenamen van **Gerrit Joppen** (1625-1693.) [Patroniem, div. familienamen, vooral Dordrecht en Alblasserwaard, 16e eeuw-1739.] Jaarboek C.B.G., 2001.
- W.H. Dingemans, J.N.A. Groenendijk: De familie **De Geus** uit Gameren. [16e eeuw-1999.] Gens Nostra, jan. '02.
- B.J. Koolstra: Kwartierstaat van Adriana Wouterina **de Geus**. [Vervolg.] G.T.M.W.B.Bw., dec. '01.
- W. Göebel: Glas, glas en nog eens glas - De familiegeschiedenis van het glasblazersgeslacht **Gö(e)bel**. [1560-1944.] Ons Erfgoed, nov.-dec. '01.
- A.S. Flikweert: Genealogie **Van Graafeiland**. [O.a. Zierikzee, 1570-1956.] Van Zeeuwse Stam, dec. '01.
- F.S.J.G. Hermse: **Hausmans & Co**, Bornse burgemeesters in de negentiende eeuw. [Met stamreeks, 1715-1994.] Limb. Tijdschr. Geneal., dec. '01.
- J. Bakker-ten Have: Aanvullingen en verbeteringen Kwartierstaat **Albert ten Have**. Oostgelders T.G.B., 2001 nr.3.
- F.N. Heinsius: Stamreeks **Heinsius**. [Stavoren, Amsterdam, Apeldoorn, 1660-2001.] Ons Erfgoed, nov.-dec. '01.
- J. Hamaker: Kwartierstaat Dianne en Yvonne **Huiskamp**. [Van der Gronden, Dijkman, Meijering.] Veluwse Geslachten, dec. '01.
- T. de Kort: Kwartierstaat van Antonius Franciscus Cornelis Mart **de Kort**. [Vervolg.] G.T.M.W.B.Bw., dec. '01.
- D.H. Keuper: Kwartierstaat Johanna Wilhelmina **Krosenbrink**. [Nijenhuis, Sluiskes.] Oostgelders T.G.B., 2001 nr. 3.
- G. Niekerken: Kwartierstaat van ds. Johan Herman **Landwehr**, predikant te Rotterdam 1894-1925. [**Brandt, Oudshoorn, Slingerland**.] Ons Voorgeslacht, dec. '01.
- J.P. Veldhoven: [Antwoord op vraag: **Leefflang** (Zierikzee, 1610-1681).] Van Zeeuwse Stam,

dec. '01.

K.J. Slijkerman: Het geslacht van *Lou Pietersz.* (ca.1500-1553/'57) Barendrecht. [Patroniem, 1500-1686.] *Ons Voorgeslacht*, nov. '01.

F. Vlemmings: Aanvullingen genealogie **Van den Nieuwenhoff** (2). [Lieshout, 16e eeuw-1675.] *Gen. Tijdschr. Oost-Brab.*, jan. '02.

C. de Graaf: Het nageslacht van Luitien Roelofs **Oosting** te Zweeloo - Een parenteel in zes generaties. [1600-1847.] *Drents Geneal. Jaarboek*, 2001.

H.J.J. Vermeulen: Drie generaties **Van Oudshoorn**. [Reactie; met schema 1293-1376.] *Ned. Leeuw*, nov.-dec. '01.

A. van Overbeek: Kwartierstaat van Antonius Johannes **van Overbeek**. [**Wezenberg, Hoedemaker, Oltheten**.] *Veluwe Geslachten*, dec. '01.

R.F. Vulsmas: Bij de kwartierstaat van Anton **Pieck**. [**Goffijn, Neijts, Piekaar**.] *Gens Nostra*, jan. '02.

J.G. Polderdijk: Kwartierstaat van Jan Geleijn **Polderdijk**. [Vervolg.] *Zeeuwse Kwartierstaten*, sept. '01.

Idem, *Zeeuwse Kwartierstaten*, dec. '01.

D.J. van de Velde, J.J. van de Velde: Genealogie "**Poly - Pollie**" - Een Oud Vossemeers geslacht (vervolg). [1767-1928.] *Van Zeeuwse Stam*, dec. '01.

M. Kelder: Parenteel **Rooks**. [Winterswijk, vóór 1751-1854.] *Oostgelders T.G.B.*, 2001 nr. 3.

P. Albers: Kwartierstaat **Rosies**. [**Westerkamp, Braam, Gerrits**.] *Drents Geneal. Jaarboek*, 2001.

G. van Rijzingen: Kwartierstaat **Van Rijzingen**. [**Van Bragt, Van Oirschot, Van Kollenburg**.] *Gen. Tijdschr. Oost-Brab.*, jan. '02.

A.M. Bosters: West-Brabantse molenaarsfamilies - XII. **Schriecks**. [1600-1862.] *G.T.M.W.B. Bw.*, dec. '01.

L. Roobol, F.P. Roobol-Lintelo: Hanna **Schijveschuurder**. [Geb. 1848, gecorrigeerde korte kwartierstaat, Amsterdam.] *Gens Nostra*, dec. '01.

P.J.C. Elema: **Van Slochteren** (Groningen) IV. [1650-1781.] *Gens Nostra*, dec. '01.

J.W. Joosten: Het geslacht **Slijksteeg** van Aartswood. [Vóór 1700-1962.] *Westfriese Fam.*, dec. '01.

Fr. Inniger P.J.Jzn.: Kwartierstaat **Van Tatenhove**. [Vervolg.] *Zeeuwse Kwartierstaten*, sept. '01.

Idem, *Zeeuwse Kwartierstaten*, nov. '01.

Idem, aanvullingen/correcties, *Zeeuwse Kwartierstaten*, sept. '01.

G. Hovenkamp: De timmerlieden va het carspel Emmen 1600-1800. [**Timmerman** e.a., ca. 1600-1864.] *Drents Geneal. Jaarboek*, 2001.

G.A.J. de Waal: Het geslacht **De Waal** [1480-1995.] *G.T.M.W.B.Bw.*, dec. '01.

H. Ferguson: Genealogie van Cornelis **Warre**. [1655-1835.] *Van Zeeuwse Stam*, dec. '01.

J.H. Schaap: Een familie **Van Zuilichem - Van Zuijlecom** uit Wijk. [1645-1797.] *G.T.M.W.B. Bw.*, dec. '01.

Opsporing verzocht

Een envelop, bevattende twee enveloppen van *Ons Erfgoed*, gevuld met Nederlandse postzegels en gericht aan Ilse Andersone te Lapsia zijn abusievelijk terecht gekomen bij 'De Kern' te Zwolle. Er staat geen afzender op.

Wil degeen, die deze zending verstuurd heeft telefonisch contact op te nemen met 038-4695060 en vragen naar Mary of Gerrie?

Historisch kadaster Wageningen (ca 1550-1860)

H.M. Lups

Op verschillende plaatsen zijn genealogische- en historische verenigingen en afdelingen bezig de geschiedenis van het woonbezit van hun streek of plaats vast te leggen. In het verleden schonken wij al eens aandacht aan vader en zoon Wegman, die in een serie boeken de bewoningsgeschiedenis van Westerwolde vastlegden. Een gigantische klus, die vele jaren vergde.

Maar ook elders is men actief. De afgelopen zomer kon dr. ir. A.C. Zeven, het eerste exemplaar aanbieden van zijn publicatie: *Wie woonden waar in de Binnenstad van Wageningen, het historisch kadaster van circa 1550 tot 1860*.

De heer Zeven is in 1986 begonnen met zijn onderzoek, dat ongeveer 20.000 (!) manuren heeft gevegd. Het resultaat van dit onderzoek is vastgelegd in vijf dikke boekdelen. In het eerste en algemene deel wordt een overzicht gegeven van de geschiedenis van Wageningen, met het accent op de middeleeuwen. Het onderzoek ging daarbij niet van een leien dakje. Zo kloppen heel vaak omschrijvingen in oude stukken niet. In Wageningen oriënteert men zich op de Hoogstraat, waarbij men er van uitgaat dat die straat van Oost naar West loopt, maar in werkelijkheid loopt hij van Noord-Oost naar Zuid West. Ook gingen velen er vanuit dat de Herenstraat evenwijdig liep aan de Hoogstraat, maar ook dat is niet zo. Daarbij werd een erf of huis vaak omschreven door te zeggen wie er naast woonden. Lastig om te weten hoe de erfscheidingen precies liepen. Ook waren de gegevens lang

niet altijd volledig. Tegenwoordig hebben de gemeenten een bevolkingsregistratie, maar wat vroeger betreft beschikt men alleen over momentopnamen, bijv. wanneer er weer eens om de een of andere reden een volkstelling was. Daar kon soms een tiental jaren tussen zitten. Iemand die in de tussentijd gekomen is en weer is vertrokken komt in die stukken dus niet voor.

In het eerste deel wordt ook stilgestaan bij het oude stratenpatroon, bij huisnamen en bij de ligging van boerderijen in de stad. Verder was er aandacht voor de gevolgde werkwijze en de gebruikte bronnen (vooral stukken uit het gemeentearchief). De overige vier delen, waarvan elke een deel van de binnenstad behandelt, bevatten de resultaten van het onderzoek. Van ieder huis en erf is onderzocht wie de eigenaren en wie de bewoners waren. Dit vanaf de vroegste tijd waarover gegevens beschikbaar bleken tot ongeveer 1860.

De boeken van de heer Zeven zijn o.a. te raadplegen in het gemeentearchief van Wageningen, in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, in het Rijksarchief te Arnhem en in de Arnhemse bibliotheek.

Daarnaast is het de bedoeling dat het werk in de naaste toekomst ook op cd-rom gezet wordt, zodat het door een breder publiek met Wageningse wortels, die elders wonen, gemakkelijk kan worden geraadpleegd.

Misschien mogen dergelijke activiteiten ook inspiratie geven voor onderzoek in de eigen regio, voor zover men zich daar nog niet mee bezighoudt.

Hoe kom ik zonder creditkaart aan het stamboomprogramma 'Family Tree Maker'?

Ik wil er echt wel voor betalen.

G. de Jong, Lelystad (gjong.6hccnet.nl) (eventueel via de redactie)

Bekendmaking van de Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor Genealogie voor het jaar 2000.

Eind 2000 verscheen in enkele landelijke genealogische bladen een mededeling over de Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor Genealogie. Daarin werd een oproep gedaan om publicaties in te zenden waarvan men dacht dat deze in aanmerking zouden kunnen komen voor de prijs. De jury was aangenaam verrast toen bleek dat binnen enige weken een tiental publicaties werd voorgedragen voor deze pas ingestelde prijs. Het initiatief was kennelijk aangeslagen. De eerste signalen zijn veelbelovend en de jury hoopt dat deze prijs een vaste plaats zal krijgen in genealogisch Nederland.

Voorts was de jury onder de indruk van het niveau van de inzendingen, die – naar verwachting – zeer divers van aard en omvang waren. Ook in dit opzicht is de jury hoopvol over de ontwikkeling van een verantwoorde presentatie van eigen genealogisch onderzoek. Alle inzendingen (op één na) waren immers eerste publicaties. Deze voorwaarde om voor beoordeling in aanmerking te komen, was opgenomen in de oproep tot deelname. Andere criteria waarop de jury haar keuze gebaseerd heeft, zijn originaliteit, diepgang, visie en vernieuwing.

Bekendmaking van de winnaar

Het was geen gemakkelijke taak om tot een voordracht van drie kandidaten te komen behoeve van het bestuur van de Stichting, die de Nederlandse Aanmoedigingsprijs heeft ingesteld. Uiteindelijk is de heer A.A. van Nostrum uit Hoevelaken als winnaar van de eerste Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor Genealogie uit de bus geko-

men. Hij publiceerde in drie delen in 'De Brabantse Leeuw' een uitvoering artikel onder de titel: *De geboorte van een naam. Van Stoop en via Haestricht naar Nostrum.*

Zijn artikel getuigt van een originele aanpak van een fundamentele genealogische vraag: waar komt onze naam vandaan. Het onderzoek naar het ontstaan van de naam (Van) Nostrum (en varianten) is verrassend en spannend, niet alleen door het gevarieerde gebruik van allerlei archivalia, maar ook door de onverwachte wendingen, waarin de zoektocht resulteert. Bovendien laat de auteur zien, dat genealogische onderzoek meer kan zijn dan alleen het op een rij zetten van namen en data. Het artikel is voorts helder geschreven in een persoonlijke stijl. De heer Van Nostrum heeft met zijn publicatie een voorbeeld gegeven van onvermoeibaar zoeken naar mogelijkheden om een verwarrende naamgeving te ontrafelen en zo onverwachte familiebanden boven tafel te krijgen. Het bekroonde artikel is beslist een aanwinst voor de genealogische literatuur.

De prijs is op 13 oktober 2001 uitgereikt aan de heer A.A. van Nostrum te Beek en Donk bij het 50-jarig jubileum van de Heemkundekring Beek en Donk.

Oproep 2001

Ook voor het jaar 2001 kunt u in aanmerking komen voor de Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor Genealogie, die bestaat uit een bedrag van 250 gulden en een oorkonde. Voor deze prijs komen in aanmerking:

- a. een eerste genealogische publicatie of bronnenpublicatie in een regionaal of landelijk tijdschrift.
- b. een genealogische publicatie (zelfstandig of in een tijdschrift), die om andere redenen naar oordeel van de jury bekroning verdient.

De publicatie moet in 2001 verschenen zijn.

Indien u iemand wilt aanmelden die voor de prijs in aanmerking zou kunnen komen, kunt u dit schriftelijk kenbaar maken bij het

secretariaat van de jury. De inzending dient vergezeld te gaan van een exemplaar van de voorgedragen publicatie. Bij de oordeling zal de jury, die thans bestaat uit B. van Dooren, L.M. van der Hoeven en W.J. Spies, letten op originaliteit, diepgang, visie en vernieuwing van de publicatie.

De sluitingsdatum is vastgesteld op 30 april 2002. Het adres van het secretariaat van de jury is: Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor Genealogie, p/a Westduinweg 165, 2583 AA 's-Gravenhage.

Stamboom De Luxe

W.J. Scholl

The screenshot shows the 'Kaart' (card) view for Johannes Adrianus Scholl. The interface includes a sidebar with navigation options like 'Kaart', 'Nieuw kaart', 'Kaart openen', and 'Kaart wijzigen'. The main window displays the following data:

- Naam:** Scholl
- Voornamen:** Johannes Adrianus
- Geboortedatum:** 12 februari 1861
- Doopdatum:** [empty]
- Sterfdatum:** 14 mei 1937
- Beroep:** koetsier
- Vader:** Scholl Willem
- Moeder:** Snippenberg van Johanna
- Naam partner:** Kolkman
- Voornamen partner:** Christina Margreta
- Geboorte partner:** 5 juni 1869
- Doop partner:** [empty]
- Doverlijden partner:** 25 mei 1954
- Beroep partner:** [empty]
- Vader partner:** Kolkman Willem
- Moeder partner:** Termeer Grada
- Huwelijkdatum:** 2 mei 1894
- Te:** Elst
- Ontbinding van huwelijk:** [empty]
- Reden voor ontbinding:** [empty]

Additional features include a portrait of Johannes Adrianus Scholl, gender selection (Man/Vrouw), location selection (Ressen, Nijmegen), and a list of children from the marriage:

Nr.	Naam van kind	Geboortedatum
01	Scholl Willem	20 februari 1895
02	Scholl Grada Johanna Theora	6 mei 1896
03	Scholl Frans Steven Karel	17 april 1898
04	Scholl Christina Margaretha	6 februari 1900

In het afgelopen jaar verscheen versie 3.0 van het computerprogramma Stamboom de Luxe. Het is bestemd voor gebruik onder Windows 95/98/ME en wordt, zoals lang-

zamerhand standaard is, uitgebracht op cd-rom. De installatie is een fluitje van een cent. De zogenaamde InstallShield Wizard doet zijn werk voortreffelijk. Directory's

worden voorgesteld en zijn eenvoudig naar eigen voorkeur aan te passen. Voor de eigenlijke installatie begint komt er een mededeling dat het bedrijf PowerGed.Com groot formaat stambomen kan afdrukken. Leuk om te weten. Minder leuk vind ik het dat achteraf blijkt dat er ongevraagd een sneltoets op mijn bureaublad is geplaatst, die mij via internet met dit bedrijf koppelt. Ik vermoed dat dit komt omdat ik braaf in het invulvenster mijn gegevens, waaronder mijn e-mailadres, heb ingevuld. Na installatie op een 'schone' computer blijkt dat dit niets uitmaakt: ook als ik geen gegevens invul wordt deze snelkoppeling geplaatst. Dat deze installatie op een schone computer is gedaan, is meteen na starten van het programma merkbaar. Ik krijg namelijk de mededeling dat een standaardprinter geïnstalleerd moet worden. Na klikken op Ok wordt het programma verlaten, zodat er niets anders opzit dan aan het vriendelijke verzoek gevolg te geven. Het blijkt dat je wel een printer moet installeren, maar dat het niet nodig is om die ook daadwerkelijk met je computer te verbinden. Tenzij je natuurlijk wilt printen!

De auteur van dit oorspronkelijk Franstalige programma is Nicolas Menoux en voor de over het algemeen behoorlijke vertaling is Ottenhof Automatisering verantwoordelijk. De knop Help biedt zeer uitvoerige toelichting die je zelden in de steek laat.

Het geheel ziet er zeer overzichtelijk uit. De schermen bestaan uit twee lagen: een fraaie achtergrond met de onveranderlijke termen en daar overheen de invoervakjes. Helaas correspondeerden op mijn computer deze twee lagen niet goed met elkaar, waardoor het bijvoorbeeld onduidelijk was of een bepaald invulvak hoorde bij Doopdatum of bij Sterfdag. Echter, op mijn 'schone' computer klopte het wel! Het aanpassen van de resolutie bleek geen effect te

hebben, maar uiteindelijk is het mij toch gelukt om de zaak correct te krijgen.¹

Het openingsscherm dan is fraai en door zijn soberheid zeer duidelijk. In een middenveld zijn links slechts vier mogelijkheden aangegeven: Nieuw dossier, Dossier openen, Importeren en exporteren en Help. Rechtsomder kunnen we op een vijfde mogelijkheid klikken: Online. Deze laatste blijkt (nog) niet goed te werken, zie hieronder. De menublak bovenaan is ook zeer sober want er zijn maar twee mogelijkheden: Dossier en Help. De laatste, de soberheid ten top, weergegeven door een vraagteken. De keuze *Dossier* biedt een afrolmenu waarin naast de gebruikelijke mogelijkheden als *Printerinstelling* en *Afsluiten* de eerste drie van het middenveld voorkomen. De vierde uiteraard niet, want dat is immers het vraagteken. Er zijn nog twee andere mogelijkheden te kiezen: *Dossier samenvoegen* en *Gegevens samenvoegen*. Dat *Dossier samenvoegen* een actieve mogelijkheid is, is niet zo vreemd want er zijn vier voorbeelddossiers mee geïnstalleerd. Dat *Gegevens samenvoegen* in deze fase een actieve mogelijkheid is, lijkt mij een klein foutje, het bijbehorende vervolgmenu biedt dan ook zes mogelijkheden die inderdaad geen van alle actief zijn. Inmiddels zal duidelijk zijn dat wat in andere genealogieprogramma's veelal 'bestand' wordt genoemd hier 'dossier' heet. Heeft u een dossier geopend dan zijn er in het bovengenoemde afrolmenu andere keuzemogelijkheden actief geworden, namelijk 'Dossier sluiten' en 'Huwelijken en kinderen ordenen'. Wanneer u een ander dossier wilt openen, dient u het reeds geopende dossier eerst te sluiten en als u kiest voor 'Afsluiten' zonder eerst 'Dossier sluiten' gekozen te hebben, dat wordt bij een volgend keer starten van het programma automatisch dit dossier weer geopend.

Invoer

Om uw eigen gegevens in te voeren kiezen we de eerste keer natuurlijk voor *Nieuw dossier*. U moet dan als het ware de omslag van dit dossier invullen, Het is zelfs mogelijk een plaatje, dat op een willekeurige plaats op uw harde schijf staat, op deze omslag te zetten. Bij elke persoonskaart is het mogelijk om zelfs vijf afbeeldingen te koppelen. Eén daarvan is dan zichtbaar, maar door met de linker muisknop de afbeelding naar rechts te slepen verdwijnt deze en komt nummer twee te voorschijn. Wanneer later een kwartierstaat op het scherm wordt gemaakt dan verschijnt daarin tevens de eerste aan die persoon gekoppelde afbeelding. Ik heb niet uitputtend alle formaten geprobeerd, maar kan u meedelen dat plaatjes van de volgende formaten lukten: jpg, bmp, pcx en tif. Al met al ben ik wel opgetogen over deze optie die, dank zij de Helpfunctie, eenvoudig blijkt uit te voeren.

Toch een paar kritische kanttekeningen.

Alle foto's komen in een lange keuzelijst, alle, dus ook de foto die gekozen is voor de omslag. Je kunt een bepaalde foto derhalve meermalen uit deze lijst kiezen, echter wanneer je je keuze ongedaan wilt maken door 'wissen' dan is hij ook uit de lijst verdwenen. Curieus is het, dat de foto op de omslag niet verdween, sterker ik zou niet weten hoe ik die moet verwijderen. Toch wilde ik dat wel graag, want het bleek dat deze foto het scherm van boven tot beneden vulde, dat wil zeggen over de werk- en menubalk boven heen. De keuze die daar nu achter stond verborgen om de dossiergegevens aan te passen moest ik nu 'op de tast' met de muis aan klikken.²

Minder leuk vond ik het ook dat, bij inspectie achteraf van mijn directory's, bleek dat alle foto's die ik bekeken had naar de directory van het betreffend dossier gekopi-

eerd waren. Zo loopt ongemerkt je harde schijf wel snel vol!³

Is een dossier eenmaal geopend, dan staat er onder de sobere menubalk een werkbalk met de volgende vijf mogelijkheden: Kaarten, Stamboom, Documenten, Internet en Dossiergegevens.

De laatst genoemde mogelijkheid is om de omslaggegevens te wijzigen. De keuze *Kaarten* is actief en wij vinden dan ook links op het scherm de vijf bijbehorende mogelijkheden. De twee meest gebruikte zullen zijn: Nieuwe kaart en Kaart openen. Het invoeren van de eigen gegevens kan op twee essentieel verschillende manieren, afgezien dan van de mogelijkheid tot importeren vanuit een reeds bestaand bestand c.q. dossier.⁴

De eerste mogelijkheid is, om voor elke persoon te kiezen voor *Nieuwe kaart* en daarna koppelingen aan te brengen. De tweede mogelijkheid is naar mijn smaak veel eleganter en bij uitstek geschikt voor dit programma. Alleen voor de eerste persoon maak je een nieuwe kaart aan. Die kaart bevat overvloedig veel mogelijkheden, maar blijft toch overzichtelijk. Op zo'n persoonskaart kan je namelijk meteen de naam en de basisgegevens van de partner (s) invoeren, zelfs de namen van de ouders van deze partner(s) en de namen van de eigen ouders (zie afbeelding op pagina 35). Automatisch worden voor hen dan persoonskaarten aangemaakt. Met een pijltje naar beneden kun je uit de eventuele meerdere partners een keuze maken, waarbij het deel in de rechter benedenhoek wordt aangepast zo, dat daar de namen en geboortedata van de kinderen uit deze relatie kunnen worden ingevuld. Uiteraard worden ook daarvan meteen persoonskaarten aangemaakt. Op een kaart vul je dus gegevens in van drie generaties. Bij de ouders, partner(s) en kinderen staan duidelijke rode pij-

len. Een klik op zo'n pijl en je komt op de bijbehorende persoonskaart waarna je de overige gegevens, bijvoorbeeld geboorteplaats, kunt invullen. Zo wandel je snel door je bestand, pardon dossier, en is het invullen bijna een feest.

Toch een paar kritische kanttekeningen.

Het komt nogal eens voor dat de cursor dapper staat te knippen in een invoervakje maar dat intikken geen resultaat oplevert, je moet dan toch eerst met de muis in dat vak klikken. Ogenschijnlijk verandert er dan niets, alleen nu levert het tikken ook resultaat op. Verder is het niet duidelijk wanneer de ingetikte gegevens ook werkelijk in het dossier zijn opgenomen, waarschijnlijk verdwijnt dit onbehaaglijke gevoel wanneer je langer met dit programma werkt. Bij de data kunnen correcties worden opgegeven als 'voor' en 'na'. Volgens de Helpfunctie gaat dat via de 'Datumwizzard' alleen staat er niet bij hoe je die moet activeren. Na enig speurwerk blijkt dat te gaan door met de rechter muisknop in het datumveld te klikken. Er is een veld voor de doopdatum maar daar hoort geen religie bij. In het onderdeel *Gegevens* kunnen bijzonderheden worden ingevoerd als Bijnaam, Titel en ook Godsdienst, maar daar wordt in geen enkele uitvoer iets mee gedaan. Vreemd, maar niet echt belangrijk, vind ik dat er wordt gesproken van *Geboortedatum* en *Doopdatum*, maar van *Sterfdag*. Ronduit slecht is het dat er geen veld is voor de Begraafdatum, laat staan voor een crematiedatum. Als relatie wordt alleen het huwelijk beschouwd, hoewel dit kan liggen aan de omschrijving. Er is namelijk geen sprake van echtgenoot of echtgenote maar steeds van partner en bij de kinderen kan o.a worden aangegeven of het wettig, natuurlijk of erkend is. Het geslacht is altijd Man of Vrouw, m.a.w. met Onbekend is

geen rekening gehouden.

Uitvoer

Aangezien één persoonskaart, indien volledig ingevuld, gegevens bevat van drie generaties, is het nu al mogelijk een parenteel of een kwartierstaat te bekijken. We sluiten de persoonskaart en klikken in de werkbalk op *Stamboom*. Links verschijnen maar liefst tien mogelijkheden: Voorouders, Nakomelingen, Klassiek, Gemengd, Cirkeldiagram, Chronologisch, Voorouders met tekst, Nakomelingen met tekst, Tak exporteren, Kaders aanpassen. De eerste vijf mogelijkheden geven de resultaten schematisch weer. Bij *Klassiek* en *Cirkeldiagram* valt er, na selectie van een persoon uit het dossier, verder weinig of niets in te stellen. Beide geven een kwartierstaat. De eerste in vakken van links naar rechts, verbonden door boomtakken, de tweede in waaier-vorm.

Gemengd is een menging van de eerste twee mogelijkheden, *Voorouders* en *Nakomelingen*. In een vervolgmenu kan nog het een en ander ingesteld worden, o.a. of een echtpaar in één kader of in twee aparte kaders moet worden weergegeven. Op de weergave kan worden in- en uitgezoomd zodat alles duidelijk zichtbaar kan worden gemaakt. Het ziet er netjes uit en werkt verbluffend eenvoudig. *Chronologisch* geeft een overzicht van de personen uit het dossier uitgezet langs een horizontale tijd-as. Het maakt zichtbaar wie meer of minder tijdgenoten van elkaar geweest zijn. Bij de twee uitvoermogelijkheden met tekst kan alleen het aantal generaties ingesteld worden. Bij *Nakomelingen met tekst* wordt bij elke datum de dag van de week genoemd en worden standaard tekstfragmenten opgenomen zoals: Hij is het wettig kind van, Hij trouwt op, Ze krijgen x kinderen. Bij het eerstgenoemde tekstfragment wordt na de

vader, diens leeftijd vermeld ten tijde van de geboorte. *Nakomelingen met tekst* geeft in lijstvorm de kwartierstaat waarbij elke generatie goed wordt gescheiden en een duidelijke kop meekrijgt: Ouders, Grootouders, Overgrootouders en vervolgens Overgrootouders (2), Overgrootouders (3) enz. Ook op deze weergavemogelijkheden kan worden in- en uitgezoomd. Het ziet er al met al zeer overzichtelijk uit.

Toch een paar kritische kanttekeningen.

Opvallend is dat de standaardterminologie vermeden is. In het bovenstaande gebruik ik het woord kwartierstaat, maar deze term komt in het hele programma niet voor. Wij zijn gewend onderscheid te maken tussen een genealogie en een parenteel, maar wederom, deze termen worden niet gebruikt en het programma kent ook dat onderscheid niet. De twee mogelijkheden *Nakomelingen* resp. *Nakomelingen met tekst* betreffen een parenteel. Voor alle uitvoer geldt dat eerst de achternaam wordt genoemd en vervolgens de voornaam of voornamen. Het was in dat verband wel handig geweest als de Helpfunctie enige suggesties had gegeven hoe een achternaam met voorvoegsels het beste kan worden ingetikt, temeer daar in de uitvoer achternaam en voornaam niet door een komma worden gescheiden.⁵

Nakomelingen met tekst geeft de parenteel taksgewijs, d.w.z. na mijn vader volg ik als oudste kind met mijn kinderen en kleinkinderen en vervolgens het tweede kind van mijn ouders met kinderen en kleinkinderen enz. Het is niet mogelijk te kiezen voor een generatiegewijze weergave. Hoe de relatie ook is, steeds staat er *Hij* (resp. *zij*) *trouwt met ...* Bij de kinderen staat altijd *is het wettig kind van* ook als bij de geboorteakte is aangegeven dat het bijvoorbeeld een *Uit overspel geboren* kind is. Het aangeven van

dit soort opmerkingen is dus zinloos en de tekst op sommige plaatsen derhalve faliekant fout. Vervolgens is het toch wat vreemd dat de leeftijd van de vader genoemd wordt bij de geboorte van elk kind, en niet die van de moeder. Verder ontbreken stevast de data van de partners.

Voorouders met tekst is een weliswaar overzichtelijke kwartierstaat in lijstvorm, maar de vermelde gegevens zijn wel erg summier. Naast de namen worden uitsluitend de geboorte- en sterfdatum met hun plaatsen genoemd, dus niet de eventuele doop (ook niet als daarnaast een geboortedatum ontbreekt), het huwelijk en het beroep.

Positief is dat hier het onderscheid tussen voor- en achternamen duidelijk wordt gemaakt door de voornamen cursief weer te geven.

Bij de schematische vormen bevreedmt het mij in het bijzonder dat bij *Voorouders* niet alleen de voorouders van de geselecteerde persoon maar ook die van de partner worden weergegeven. Even denk je dan dat het dus eigenlijk een kwartierstaat in tabelvorm is van hun kinderen, totdat je een persoon selecteert die meerdere huwelijken heeft gehad. En, ja hoor, alle partners én de voorouders daarvan worden in het schema opgenomen!

Online

Steeds meer genealogen ontdekken de mogelijkheden van internet. Dat een programma van de internetmogelijkheden gebruikt maakt dan wel daar op eenvoudige wijze toegang tot verschaft is een punt van aanbeveling. Zoals hierboven vermeld bevat het openingsscherm een 'knop' *Online* en de werkbalk de keuze *Internet*. Via *Online* wordt u meteen naar de site van de het programma geleid en via *Internet* ontvouwen zich, althans volgens de Helpfunctie, vier

mogelijkheden: Familienamendatabase, Dossier exporteren, Veelgestelde vragen en Website van Familiestamboom. De *Familienamendatabase* biedt mogelijkheden te zoeken in 15 miljoen akten over de periode 1539-1898. Weliswaar alleen uit Frankrijk, maar als je Franse voorouders hebt toch leuk dat deze mogelijkheid bestaat. *Dossier exporteren* zorgt dat uw dossier via de site door anderen is te raadplegen. De andere twee behoeven nauwelijks toelichting. Het ziet er allemaal zeer compleet uit.

Toch een paar kritische kanttekeningen.

Van de vier in de Helpfunctie vermelde opties verschijnen er in werkelijkheid op het scherm slechts twee: Dossier exporteren en Website van Stamboom De Luxe. Inderdaad, de naam van de laatste is niet helemaal conform het helpbestand. Dat is echter allemaal van minder belang. Erger is dat niets werkt, ook niet *Online* uit het openingsscherm. Wanneer het adres wat wordt aangepast lukt het wel om de Franse site te bereiken: het is de site van Arbre Généalogique van Nicolas Menoux. Hier kun je je aanmelden als lid van de club. Het blijkt dat een Engelstalige en Nederlandstalige versie van de site in ontwikkeling zijn, terwijl een Duitstalige al opereert. Het programma heet daar Ahnengalerie. Het is dus niet uitgesloten dat over enige tijd, misschien wel bij het verschijnen van dit blad, de links naar internet wel werken.

Samengevat

In het bovenstaande zijn niet alle opties van het programma besproken, maar wel de meest ter zake doende. Als uiterst plezierig heb ik de soepele wijze van invoer ervaren. Fraai zijn de schematische weergaven met als kritische noot de verrassende en storende aanwezigheid van de kwartieren van de partner(s) van de probandus in een kwar-

tierstaat. Beslist onvoldoende naar onze maatstaven is het ontbreken van een veld Begraven, het ontbreken van de mogelijkheid geslacht Onbekend en het ontbreken van vrijheid in de tekstweergaven. Het aanmerken van alle kinderen als wettige kinderen zal een schoonheidsfoutje zijn. Schema's en tekst kunnen alle rechtstreeks afgedrukt worden, maar dan ontbreekt weer de mogelijkheid om de tekstuitvoer ergens anders naar toe te zenden, bijvoorbeeld naar je tekstverwerker om daar de gewenste aanpassingen te doen. Door het ontbreken van de gangbare terminologie blijven beginners die uitsluitend met dit programma werken nog lange tijd vreemdeling in Jeruzalem. De beloofde internetmogelijkheden worden (nog) niet waargemaakt. Kortom een leuk programma om er naast te hebben, niet geschikt om als enig (hoofd-) genealogieprogramma te gebruiken.

Noten:

1. Voor diegenen die met ditzelfde euvel kampen: via het *Configuratiescherm* van Windows, naar *Beeldscherm*, kiezen voor *Instellingen* en *geavanceerd*. Daar had ik staan 'Grote lettertypen'. Wijziging in 'Kleine lettertypen' bleek de oplossing te zijn.
2. Op de persoonskaarten en in de kwartierstaat worden de afbeeldingen binnen het beschikbare kader geplaatst.
3. Het verwijderen van de omslagfoto kreeg ik dan ook voor elkaar door hem uit de dossierdirectory te verwijderen.
4. Ook de mogelijkheid van im- en export van een gedcombestand behoort tot de mogelijkheden. Een paar pogingen een gedcombestand te importeren leverde wat vreemde invullingen op van de plaatsnamen en bij data met correcties zoals ca. Mogelijk ligt dit meer aan het programma waarmee dit gedcombestand is aangeemaakt dan aan het onderhavige programma. Verder leek alles te kloppen. Opmerkingen kwamen in het vak opmerkingen, maar in de uitvoer is daar niets van terug te vinden.

5. Na enig mogelijkheden uitprobeerde te hebben, leek mij de beste oplossing als achternaam in te voeren *van der Linden*. De uitvoer geeft dan: *van der Linden Kelly* hetgeen mij beter

leek dan *Linden van der Kelly* of *Linden Kelly van der*. In indexen wordt de naam dan wel gerubriceerd onder de letter V.

Verenigingsnieuws

H.M. Lups

NGV-Afdeling Flevoland

Op zaterdag 25 mei 2002 organiseert deze afdeling namens de Nederlandse Genealogische Vereniging de jaarlijkse genealogische dag.

De locatie is gevonden in het Poldermuseum Nieuwland en op de daar tegenover gelegen Batavia-Werf. Beide worden verbonden door een buitenmarkt van boekenantiquariaten en verkopers van oude ansichten. Zowel in het museum en op (en in) de werf komen kramen te staan van de officiële dag. Niet alleen geven vertegenwoordigers van verschillende afdelingen van de NGV acte de présence, ook zullen andere genealogische en historische verenigingen, die banden hebben met de streken aan en rondom de Zuiderzee of anderszins voor genealogen van belang kunnen zijn aanwezig zijn. Daarnaast zijn er verschillende stands van archieven, waaronder het Algemeen Rijksarchief uit Den Haag en bedrijven, die op genealogisch gebied actief zijn (o.a. genealogische programmatuur). Ook wij zullen er zijn met o.a. *Ons Erfgoed* en de cd-rom's van de Stichting Historic Future, voor zover deze ook door de Stichting (en dus door ons) worden verkocht. Deze cd-rom's kunnen bij ons worden ingezien. Er worden enkele lezingen gehouden. Er zijn rondleidingen over de Bataviawerf. Men kan rondkijken in het zeer goed ingerichte Nieuwland Polder museum. Ook kan men gaan winkelen in het nieuwe Factory-Outlet Center. Opening 's morgens 10.00

uur, sluiting 17.00 uur.

Veluwe Geslachten.

Een interessante ontwikkeling. Het bestuur van deze vereniging heeft besloten om met ingang van 1 februari 2002 te gaan samenwerken met het Gemeentearchief te Barneveld. Een van de redenen is dat ze binnen afzienbare tijd de ruimte voor hun geweldige boekenverzameling kwijt raken. Het Gemeentearchief te Barneveld is bezig om een Historisch Kenniscentrum te realiseren, waarbij het de bedoeling is om samen te gaan werken met meerdere historische, regionale instellingen.

Deze samenwerking betekent dat men vijf dagen van 9.00 tot 17.00 uur gratis gebruik kan maken van de bibliotheek, die in de studiezaal is ondergebracht. Ook kan men daar de cd-rom's van de vereniging inzien. Vereniging en archief kunnen in de toekomst gebruik maken van elkaars kwaliteiten o.a. in gezamenlijke projecten. Misschien een initiatief, dat navolging verdient en mogelijk ook al elders is gerealiseerd. Het kan verenigingen uit ruimteproblemen helpen en maakt de onderzoeksmogelijkheden ruimer. Wel lijkt het mij riskanter voor de verenigingskassen. Als men te gemakkelijk kan profiteren van de diensten van de vereniging zou belangstelling voor het lidmaatschap af kunnen nemen. Bij de TU-bibliotheek staan de boeken van Prometheus achter slot en grendel. Men kan deze alleen inzien door gebruik te maken van

een op naam gesteld pasje. Een mogelijkheid die door Prometheus wordt geboden en waarvan ook de abonnees van *Ons Erfgoed* gratis gebruik kunnen maken.

Historische werkgroepen Westland

Ook de historische werkgroepen in het Westland komen bij elkaar om te praten over een gezamenlijke werkplek. Dat gebeurt in het kader van het onderzoek naar het opzetten van een groot archief voor het

Westland. Momenteel wordt door een accountantskantoor onderzocht of een groot Westlands Streekarchief haalbaar is. De werkgroep denkt in maart een voorstel bij de gemeenten neer te leggen. In Naaldwijk is in het enige archief met professionele opzet nauwelijks ruimte om stukken op te slaan. De werkgroep overweegt tevens om te gaan samenwerken met de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft en het Hoogheemraadschap van Delfland.

Archiefnieuws

JW. Koten

Heropening te Nijmegen

Zoals eerder bericht is na zeer veel tegenslagen en na tien jaar vertraging toch de heropening van het Nijmeegse archief een feit geworden. Voor de opening had men de grote zaal van het nieuwe complex Lux gearchterd, het centrum van het culturele hart van Nijmegen. In dit culturele hart is nabij de stadsbibliotheek ook het stedelijk archief gelegen. Er waren ca 400 mensen bij deze opening aanwezig, een breed gamma van de Nijmeegse samenleving. De heropening van het Nijmeegse archief had een overwegend ludiek karakter waarin wethouder Tetterode de hoofdrol speelde. Via allerlei gadgets en elektronische trucs vond de opening op afstand plaats. Bij deze heringebruikstelling werden enkele Nijmeegse genealogen voor hun vrijwilligerswerk bijzonder geëerd (o.a. de heer Nico Hamers en mevrouw Aben). Hoogtepunt was dat men vijf nieuwe Nijmegenaren, afkomstig van de verschillende continenten, hun mening over Nijmegen liet zeggen. Men had veel lof voor Nijmegen maar af en toe werd toch de Nijmeegse bevolking op de korrel genomen. Na deze ludieke happening was er een rondleiding door het archief, waarbij men

achter de deuren met 'verboden toegang' een kijkje kreeg. We bezochten o.a. het quarantaine archief, de verschillende restauratie laboratoria en tenslotte de reproductie afdeling die o.a. betrokken is geweest bij de digitalisering van het Gelderse blad: 'de Gelderlander'. Ik was werkelijk onder de indruk over de immense geacclimatiseerde archiefruimte (nu 6 km stelling, maar uit te breiden tot 10 km). We wijzen er op dat het stedelijke archief tevens een regio taak heeft (o.a. Wychen, Beuningen, Heumen, Druten). Bij het bezoek kreeg iedere aanwezige een cd-rom betreffende het nieuwe hart van Nijmegen, waar ook het archief is gevestigd, uitgereikt.

Heropening Born

De heropening van het archief voor de fusiegemeente Sittard-Geleen-Born had een veel plechtiger en soberder karakter, met gedegen historische voordrachten die uitnemend pasten bij de prachtige omgeving van de antieke raadzaal-trouwzaal waar de studiezaal van het nieuwe archief is gevestigd. Wanneer deze ruimte volledig zal zijn ingericht is dit een van de mooiste stedelijke archieven die ik ken. Niet alleen de studiezaal

op zich is al prachtig maar men heeft een ruim uitzicht op een grote binnenplaats met luisterrijk lover. Een geweldige ambiance. Voor de opening had men de bestuurders van de verschillende historische verenigingen uitgenodigd, de vele vrijwilligers en enkele prominenten uit het bestuur (burgemeester (mr. Dijkstra) en wethouder van Sittard (de heer Wagemans)), politiek, de archiefwereld en de grote commerciële organisaties die deze zaak ondersteunen. Aanwezig was onder meer de oud Gouverneur van Limburg (ing. Mastenbroek). In Limburg leeft de geschiedenis als in weinig andere provincies. Dat kon men opmaken uit de verschillende voordrachten. Er waren dan ook talloze vrijwilligers die bij de opening en de digitalisering van de archieven zijn betrokken. Zij werden door de stadsarchivaris drs. Peer Boseli als onmisbaar element in het archiefwezen terecht in het zonnetje gezet. Een belangwekkend initiatief was de uitreiking van het eerste deel van een serie: Ach lieve tijd. Het eerste exemplaar werd door de stadsarchivaris aan de burgemeester, mr. Dijkstra overhandigd. In elf katernen die in de loop der komende jaren zullen verschijnen wil men de geschiedenis van deze fusiegemeenten, met ieder een eigen eerbiedwaardige geschiedenis, de bevolking aanreiken. Daarbij wordt

niet alleen op het eigen, dat deze gemeenten hebben geweest, maar vooral op wat in het verleden deze gemeenten gemeenschappelijk hadden. Deze katernen met ieder een eigen historisch thema zijn geschreven naar het grote publiek, zonder oppervlakkig of onnauwkeurig te zijn. Daarvoor heeft men de beste provinciale historici uitgezocht. Het eerste katern is door niemand minder dan Piet van Luyn (archivaris te Maas-tricht) geschreven en handelt over steden en dorpen in deze nieuwe fusiegemeente. Dit is een uitmuntend initiatief omdat het het vroegere met het huidige op een aardig manier weet te verbinden. Iedere aanwezige werd dit eerste katern aangeboden. Daarnaast werd aan de aanwezigen ook een cd-rom uitgereikt met een historisch beeld van de streek.

Het is de bedoeling dat op den duur het gemeente archief Sittard-Geleen-Born uitgroeit tot een regionaal archief (in feite is het dit al). Ik vernam in de wandelgangen verder dat het grote digitaliseringsproject van alle Limburgse genealogische data (het welbekende Gendalim-project) ook in Born gehuisvest wordt. Momenteel is deze zeer actieve werkgroep nu gevestigd te Urmond in een veel te beperkte ruimte. Er staan dus grote projecten op stapel.

Herinnering

Bij het in druk gaan had bijna 80 procent van onze abonnees het abonnementsgeld voor 2002 betaald, dus ruim 20 % procent nog niet! Wilt u controleren of u uw abonnementsgeld reeds heeft voldaan en het eventueel zo spoedig mogelijk overmaken? Bij voorbaat dank.

De Koninklijke Bibliotheek

H.M. Lups

Een korte geschiedenis

Wanneer men het Centraal Station te Den Haag aan de achterzijde verlaat vindt men aan het Prins Alexanderhof niet alleen het Algemeen Rijksarchief en het Centraal Bureau voor Genealogie maar ook de Koninklijke Bibliotheek (KB).

Deze bibliotheek kent een tamelijk lange geschiedenis.

Toen stadhouder Willem V in 1795 het land verliet bleven zijn kunstverzamelingen en zijn bibliotheek achter. Een groot deel inclusief de kostbaarste bestanddelen van de bibliotheek werd door de Fransen overgebracht naar Parijs. In 1798 besloot de Eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks om dat wat hier was gebleven tot een nationale bibliotheek te maken ten behoeve van de leden van het Wetgevend Lichaam. De collectie werd ondergebracht in het 'Nationaal hotel'. Later bevorderde Lodewijk Napoleon de groei krachtig. Van hem ook kreeg de bibliotheek het predikaat 'koninklijke'. Ook werd zij verplaatst naar het huidige Mauritshuis. Na de ineenstorting van het Franse keizerrijk kon een deel van de weggevoerde verzamelingen, waaronder ook de belangrijkste stukken, naar Nederland teruggehaald worden. In 1816 werden door koning Willem I enkele besluiten genomen waarbij o.a. de Koninklijke Bibliotheek aan het Rijk werd overgedragen.

De KB dient in feite verantwoordelijk te zijn voor het bijeenbrengen van een zo volledig mogelijke verzameling van geschriften die ons land heeft voortgebracht, resp. voortbrengt.

Ten aanzien van het verleden is dit onmogelijk. Wel bezit de KB representatieve collecties van Middelnederlandse handschrif-

ten, wiegendrukken en drukken uit de zestiende t/m de achttiende eeuw. Wat de latere voortbrengselen betreft, heeft de KB in eerste instantie verstek laten gaan. Zij verzamelde slechts die Nederlandse boeken en tijdschriften die pasten in het aanschaffingsbeleid voor de collectie geesteswetenschappen. In 1974 is de KB in overleg met de uitgevers begonnen met een regeling op vrijwillige grondslag voor de deponering van Nederlandse en Vlaamse boeken en Nederlandse tijdschriften. De KB bezit o.a. de grootste collectie kranten in Nederland. Vele zijn behalve op papier ook op microfilm beschikbaar.

De KB bezit nu ongeveer 3,3 miljoen items, d.w.z. ruim 67 km bibliotheekmateriaal, waarvan 48 km boeken (2,5 miljoen), 18 km periodieken (waaronder 15.000 lopende abonnementen) en ruim 1 km micromateriaal.

Na enkele verhuizingen werd de huidige vestiging 28 september 1982 officieel geopend.

De KB ook voor genealogen en heraldici?

De KB bezit een omvangrijke collectie op het gebied van genealogie en heraldiek.

In de leeszaal op de eerste verdieping vindt men, direct toegankelijk, de belangrijkste handboeken, naslagwerken, repertoria, doop-, trouw- en begraafboeken, stam- en wapenboeken, adelsboeken en verzamelingen van kwartierstaten. Ook naslagwerken over vlaggen, vaandels en ridderorden zijn hier geplaatst, alsmede enkele relevante werken over kastelen. Daarnaast staan er een aantal reeksen Nederlandse tijdschriften, zoals *de Nederlandsche Leeuw*, *De Wapenheraut*, *De Navorscher*, *De Indische Navorscher*, *de Jaarboeken van het Cen-*

traal Bureau voor Genealogie en Gens Nostra. In de tijdschriftenzaal staan de lopende jaargangen van een aantal relevante tijdschriften. Van belang zijnde bronnen vindt men ook elders in de leeszaal, bijvoorbeeld bij 'geschiedenis' en 'algemene biografische naslagwerken'.

In de grote formatenkast aan het begin van leeszaal 1 vindt men o.a. *Europäische Stammtafeln*; Ferwerda, *Adelyk en aanzienlyk wapenboek*; Rietstap, *Wapenboek*; Vorsterman van Oyen, *Wapenboek* en De Haan Hettema & Van Halmael, *Stamboek van den Frieschen, vroegeren en lateren adel* en ook een aantal kwartierstatenboeken. Daarnaast is o.a. Belgische Duitse, Franse, Engelse en Kaapse informatie aanwezig.

De grote krantenverzameling werd al genoemd. Deze is vooral voor regionale informatie belangrijk. Een aantal Nederlandse tijdschriften is eveneens beschikbaar op cd-rom.

De KB is een rijke vindplaats van boeken, die men zelf niet of nauwelijks meer te pakken kan krijgen. Verschillende boeken, die ik voor informatie nodig had, maar langs andere wegen niet te pakken kon krijgen, vond ik hier. Wel moet men er rekening mee houden dat niet de hele aanwezige collectie wordt uitgeleend, zoals de werken, die in de leeszalen ter inzage staan. Er staat echter goede kopieerapparatuur, speciaal om pagina's uit boeken te kopiëren, zonder dat deze er van hebben te lijden.

Het voorgaande is slechts een summier overzicht van wat de KB genealogen biedt. Wanneer men de gelegenheid heeft de KB te bezoeken, dan kan men in het rek tegenover de ontvangstbalie een uitgebreide serie vakinhoudelijke folders vinden en de mede-

werkers geven u desgevraagd nadere informatie.

Toegang tot de KB. De openingstijden zijn: Maandag t/m vrijdag van 9 tot 17 uur, dinsdag tot 20 uur (leeszaal Bijzondere Collecties tot 1700 uur), zaterdag van 9 tot 13 uur.

De KB is toegankelijk voor iedereen van 17 jaar en ouder. Men dient in het bezit te zijn van een KBpas, waarvoor men zich tot de ontvangstbalie moet wenden. Er kan uit vier soorten passen gekozen worden:

De jaarpas. Deze kost f 33,05 (E 15,-). Deze pas is zowel toegangs- als lenerspas. Met deze pas kan men gebruik maken van alle diensten en faciliteiten van de KB. Studenten en Vrienden van de KB betalen slechts fl 16,55 (E 7,50), Vrienden van het CBG kunnen het eerste jaar ook 50% korting op het lidmaatschap krijgen. Met deze pas kan men bij de uitleenbalie, via de pc's in de leeszalen en via internet (www.kb.nl) publicaties aanvragen, die men vier weken mag lenen. Eventueel is verlenging mogelijk.

Weekpas. Deze kost f 5,50 (E 2,50) en is acht dagen geldig. Men kan hiermee publicaties aanvragen en raadplegen in de leeszaal. Men kan geen boeken mee naar huis nemen of het internet raadplegen in de KB.

Leeszaalpas. Deze pas is gratis en geeft een jaar lang toegang tot de bibliotheek. Men kan de gedrukte naslagwerken, staatsstukken, alle verfilmde couranten van het lopend jaar in de leeszalen raadplegen, prints maken en fotokopiëren. Men kan geen materiaal opvragen of gebruik maken van het internet.

Dagpas. Deze is gratis. De mogelijkheden zijn hetzelfde als bij de leeszaalpas. Alleen is deze pas slechts één dag geldig. Dit is een geschikte mogelijkheid voor een eerste orientatie

Boekennieuws

H.M. Lups

Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie, deel 55, 2001.

Het thema van dit boek behandelt - op één artikel na - personen-, familie- en erfrecht. Vier van de bijdragen zijn bewerkingen van lezingen, gehouden op 16 september 2000 tijdens de Genealogische Dag Brabant in het RA te 's-Hertogenbosch.

Het personen- en familierecht is dat deel van het rechtstelsel, dat de hoedanigheden en bevoegdheden regelt van personen en de rechtsbetrekkingen, die voortvloeien uit het familieverband. Hiertoe behoren onderwerpen als burgerlijke staat, naam, nationaliteit, huwelijk, echtscheiding, bloed- en aanverwantschap, adoptie, meerderjarigheid, ouderlijk gezag en voogdij. Het erfrecht regelt de overgang van het vermogen van een overledene naar de erfgenamen.

Tijdens het genealogisch onderzoek heeft men geregeld te maken met tal van bronnen die verband houden met deze onderdelen van ons rechtstelsel.

Vóór de Franse tijd waren er tussen de gewesten, maar ook daar binnen tot op plaatselijk niveau, grote verschillen. Pas in de loop van de negentiende eeuw kwam er voor het hele land één persoons-, familie- en erfrecht. Als genealoog moet men dus rekening houden bij de interpretatie van de inhoud met de tijd en plaats en de toen en daar geldende rechtsregels.

Uiteraard is het niet mogelijk de gehele landelijke ontwikkelingen in één boekdeel te behandelen, zodat in dit boek slechts enkele aspecten aan de orde kunnen komen.

Manon van der Heijden houdt zich in haar bijdrage 'Huwelijk, strafrecht en kerkelijke tucht in vroegmodern Holland' bezig met de regels rond het huwelijk in dit gewest en de manier waarop de gereformeerde kerk en de overheid daar in de zestiende en zeventiende eeuw met huwelijkszaken omgingen.

Het artikel van E.J.M.F.C. Broers, 'Wederpartij in plaats van wederhelft' geeft inzicht hoe in de

zeventiende en achttiende eeuw in de Brabants-Limburgse generaliteitsgebieden werd omgegaan met trouwbeloften.

J.T. Anema richt zich in 'Het erfrecht in Friesland' na enkele inleidende paragrafen over de geschiedenis van het erfrecht in het bijzonder op Friesland.

B.C.M. Jacobs behandelt in 'Ruzie om de erfenis' een aantal erfrechtelijke geschillen die in de achttiende eeuw werden voorgelegd aan de Raad van Brabant.

L.M. van der Hoeven doet in 'Op zoek naar de erfgenamen van Gerrit Joppen (1625-1693)' verslag van zijn genealogisch onderzoek dat startte met de vondst van een genealogisch schema en een voorlopige lijst van erfgenamen van deze Dordtenaar en dat leidde tot de samenstelling van vier fragmentparentelen van diens grootouders.

Sjoerd Faber laat in 'Onderzoek naar echtscheidingen in de negentiende en twintigste eeuw mogelijkheden en gevaren' zien dat we bij de interpretatie van gegevens afkomstig uit archieven van de arrondissementsrechtbank rekening moeten houden met het verdraaien van de feiten door beide partijen.

Corrie van Eijl en Marlou Schrover schetsen in 'Vreemde landlopers' het Nederlandse vreemdelingenbeleid tussen 1800 en 1940.

Het slotartikel van Bert Lever en Alexander Saposzchnikov 'Adieu lieve generaal, leef gezond' gaat over Nederlandse genie-officieren in Russische dienst aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw.

Het boek eindigt met het jaarverslag 2000 en het Wapenregister met de in 2000 geregistreerde wapens.

Al bij al een boek, dat veel geeft, maar dat ook aanspoort de kennis van diverse aspecten van het persoons-, familie- en erfrecht in de streken, waar men voorouders vindt, regionaal te verdienen.

Vragen en contacten

Gratis voor abonnees voor zover de plaatsruimte dit toelaat. Maximaal per contactzoeker/vraag per jaar 720 letters/spaties. Contactzoekers en vragen worden ook op het internet geplaatst. Gaarne, indien mogelijk, ook uw e-mailadres vermelden!

Borgonjen, Antoni Theunis, overl. Deventer (Grote Gasthuis, Bagijnestr.) 12-11-1877, RK, beroep klompenmaker, gehuwd geweest met **Johanna Hoegen**, geb. Terwolde 20-11-1801, Ned. Ger. Gezocht geb. plaats en datum en plaats datum/huwelijk van **Antoni** en zo mogelijk gegevens van zijn voorouders.
Mevr. J.P. Huying, Wirixstraat 3 E, 1222 NN Hilversum, tel. 035-6833774

Roeten, Albertus (1842-1930), mijn overgrootvader, was beurtschipper tussen 's-Gravenhage en Dordrecht. In de familie is een foto van hem op het dek van zijn schip genaamd: Hendrika Elisabeth I. Vraag: Is er documentatie betreffende de beurtvaart in die regio?
W.J. Keehnen, Sloterweg 81-22, 1171 CH Badhoevedorp, tel. 020-6593620
E-mail: w.j.keehnen@hccnet.nl

Swart, Pieter Johannes, geh. met **Anna Philippus Hanewald**. Zij is overleden in 1862. Ik zoek nazaten van dit echtpaar.
W.N.A. Berg-ten Bergen, Lisdodde 27, 9207 AR Drachten, e-mail: de.hessenkar@planet.nl

Van **Vertest, Maecke Leendertse**, wed. van **Willem Kievit** en huisvrouw van molenaar **Joost Gerritse Schep** wordt het overlijden in 1698 vermeld in ONA Dordrecht, inv.nr. 627 dd.d. 1-1-1699 en in ONA inv. Nr. 954 d.d. 5-1-1728. Heeft iemand gegevens betreffende haar familie en de naam Vertest?
M.J. Platt-de Kiewit, Hallicklaan 14, 3311 SC Dordrecht, tel. 078-6138095

Wensel (ook wel **Wentsel, Wentzel**), **Wilhelmina**, geb. Amsterdam, 01-01-1800, overl. Harderwijk, 27-11-1871, huwde omstreeks 1835 **Gerrit Benjamin Prins**, geb. Groningen, omstreeks 1793. Waar en wanneer vond dit huwelijk plaats? Noordrand Veluwe?
Antwoord aan: L.C.W.Wentzel, Prof.Cobben-

hagenlaan 754, 5037 DW Tilburg, tel. 013-4673114.

Molennamen

Gezocht familienamen als: Van der Molen, Meulen, Windmill, Moulijn, Molemacker, Molenaar, Mulder, Miller, Muller, Moeller, Olie-mulder, Pampiermole, Radmiller, RoBmuller, Sagemüller, Slagmulder, Watermulder, Demeulemeester, Buskermolen, Molenkamp, Mehl (korenmolenaar) of Sägmehl (houtzaagmolenaar). etc. ik zoek Europese familienamen, afgeleid van de molen, de molenaar, de molenmaker en/of ontstaan uit bijnamen van molenaars. Graag informatie over de eerste naamdrager en, zo mogelijk, de ontstaansgeschiedenis van de naam. Ik vergelijk alle gegevens met de ruim 800 familienamen die ik tot nu toe vond. Indien relevant worden uw gegevens opgenomen in de speciale uitgave 'Molen(aar) in familienamen'. Reacties naar: J.M. Spindel, Rembrandtlaan 3, 2251 GT Voorschoten, o.v.v. Molennamen.

E mail: kouwenho@bart.nl

Vroege begrafenissen. In het Begraafboek van Herwijnen zijn de overledenen vermeld die in de kerk aldaar in een familiegraf zijn begraven. Van deze kerk is niets meer over. Op de fundamenten is een nieuwe kerk gebouwd. Het viel mij op dat van overledenen is vermeld: "begraven 10 december, 's morgens ten 5 ure", "begraven 31 december 1845 des morgens 7 ure". Mijn vraag is: Waarom zijn deze overledenen zo vroeg in de morgen begraven?
A. Vervoorn, J. van Reicherbergstr. 1, 5307 VH Poederrijen.

Overlijdensdatum. Iemand laat op 29 september 1754 zijn testament beschrijven en op 1 oktober wordt vermeld voor ses gulden geluid en een kerkengraf 12 gulden, in de St. Maartenskerk te Tiel. Is deze persoon dan op 29/30 sept., 1 okt. of later overleden?
J. van Ingen, Pr. Hendrikstr. 5 Dieren, tel. 0313-415692.

Overzicht publicaties

Streken-Roman (Tinus neemt ons mee). Auteur M.A. van de Zandt. Deze autobiografie (1870-1910) omvat ook zo'n 150 jaar familiegeschiedenis. De auteur heeft geen gemakkelijke jeugd gehad. Tinus beschrijft van uit zijn (katholieke) geloofs- en beleveniswereld het leven zoals het hem en zijn familie is overkomen. Ingenaaid, 160 pag. Speciale prijs € 5,70*.

Familienamen in Nederland van hier en elders. Auteur K.M. Spendel. De inhoud is gebaseerd op een selectie uit de vele geschreven bronnen over familienamen. Het boek houdt zich bezig met de registratie en juridische zijden van de naamgeving, gevolgd door het ontstaan, soorten namen, bijnamen, modenamen, Friese en buitenlandse familienamen (in Nederland)

Vooral dit laatste deel is relatief uitgebreid en bevat over deze nog vrij weinig bekende namen de meest recente informatie. Het boek wordt besloten met een register en een literatuurlijst. Ingenaaid, 156 pag. Prijs € 12,05*

Jan Leenderts Lerk, een Fries in het leven van Napoleon, is de reconstructie van een voorvader van de auteur, die december 1812 op kwam en de veldtocht door Duitsland tot in Silezië meemaakte. Zo'n 10% van de weerbare mannen in ons land zouden in het leger van Napoleon zijn gesneuveld. Deze reconstructie maakt ook vertrouwd met de bronnen waaraan de auteur zijn gegevens ontleende. Ingenaaid, 144 pag. Prijs € 11,15*.

Dagboek van een soldaat in de Napoleontische tijd. Autobiografie van J.C.F. Koch, in Holl. dienst getreden in 1803. Hij vocht in Oostenrijk, Duitsland en Spanje, later tegen Napoleon bij Waterloo en tegen de Belgen tijdens de 10-daagse veldtocht. Ingenaaid, 82 pag. Prijs € 5,70*.

Mijn uittocht als Garde d'honneur, door J.W. Callenfels, later med. etc. doctor en burgemeester van Vlissingen. Het wordt voorafgegaan door een inleiding over het instituut van de Gardes d'Honneur van Louis Ph. Sloos. Ingenaaid, 78 pag. Prijs € 5,70*.

Ons Erfgoed. De prijs voor oude jaargangen, voor zover nog in voorraad, is € 11,35 (Nederland, buitenland + portotoeslag). De eerste jaargang is niet meer voorradig. Losse nrs € 2,25*

Verzamelbanden Ons Erfgoed. Deze zijn verkrijgbaar in drie uitvoeringen:

A. Bindbanden ten behoeve van de (zelf)boekbinder. Prijs € 7,05*

B. Naaldbanden voor één jaargang. Prijs € 8,85*

C. Naaldbanden voor twee jaargangen. Prijs € 10,80*

* = exclusief verzendkosten (zie bestelformulier)

Bij zendingen naar het buitenland worden de extra porto- en eventuele transferkosten in rekening gebracht.

Aan het voorgaande nummer werkten mee:

W. Goëbel, Heemskerckplein 27, 4383 BD

Vlissingen

F.N. Heinsius, Zoete Ermgaard 29, 3824 AM

Amersfoort

JW. Koten (zie hierna)

H. Klunder (zie hierna)

H.M. Lups (zie hierna)

W.H. Morel van Mourik, Om de Kamp 9, 7964

KT Ansen

J. Schuit, Mozartstr. 34, 3752 JP, Bunschoten

Aan dit nummer werkten mee:

JW. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR

Nijmegen

H. Klunder, Zzoekowlaan 25, 2625 PJ Delft

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV

Delft

W.J. Scholl, Nieuwe Kerkstraat 1, 3134 LR

Vlaardingingen

K.J. Slijkerman, Emanuelpolder 1, 4414 RV

Waarde

Ons Erfgoed

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

DÉPARTEMENT de <i>la Frise</i>	MODÈLE N.º 2. Art. 23 de l'Instruction générale.
ARRONDISSEMENT de <i>Leuwarde</i>	
CANTON de <i>Bergum</i>	COMMUNE de <i>Bergum</i>
CLASSE DE L'ANNÉE <i>1011</i>	
JOURNAL DU MAIRE POUR SERVIR À L'INSCRIPTION DES CONSCRIT	
<p><i>Nota.</i> Le Journal doit comprendre tous les Conscrits de la Commune, lors même qu'ils seraient absens ou résidans ailleurs, ou détenus, susceptibles ou non d'exemption ou exception quelconque.</p> <p>La section 1.º du chapitre II du titre I.º de l'Instruction générale, indique quels individus doivent être portés sur le Journal.</p>	

Colofon

Redactie:

JW. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft
Tel. 015-2146963, fax 015-2136578
e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving: Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.
Tel. 015-2146963, fax 015-2136578
Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.
Tel. 015-2569260, fax 015-2855171
e-mail: alevo.druk@wxs.nl

Inhoud

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (3)	
VOC Kamer Delft op Internet	
Op zoek naar Nederlandse militairen in het leger van Napoleon 1810-1813.....	
DNA en genealogie, een update	
De Vrijmetselarij in Nederland.....	
Kwartierstaat Van Houten-De Leeuw.....	
Overzicht publicaties (36).....	
Toponymie = plaatsnaamkunde	
Boekennieuws	
Vragen en contacten	

Heeft u uw abonnementsgeld voor 2002 reeds betaald?

Handboekbinderij

ONDER DE LANGE JAAP

bindt tegen een billijke prijs ook jaargangen van *Ons Erfgoed* in. Banden zijn in voorraad, zodat deze niet apart besteld behoeven te worden.

Jaap Booij
Zeeloodsenlaan 83, 1785 BM Den Helder
Tlf. 0223-635340 (na 18.00 uur)

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (± €6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook **bij de mededelingen adres en woonplaats** vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, tenminste twee maanden voor het verstrijken van het lopende abonnementsjaar.

Sluitingsdatum kopij nummer 2002, nr. 2: 10 mei 2002.

Pag. 1: buitenblad van het Journal du maire.

Zie pag. 58 'Op zoek naar Nederlandse militairen in leger en marine van Napoleon 1810-1813.

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (3)

JW. Koten

Sociale veranderingen na 1870

Vanaf 1870 zien wij sterke veranderingen in het staatsbestuur. Vooral de periode 1870-1930 is voor het ambtelijke apparaat van ongemeen belang geweest. Er waren drie nieuwe omstandigheden die grote invloed op de omvang van het ambtelijke apparaat kregen:

- de *toenemende industrialisatie* vroeg om nieuwe bestuursvormen en instituties. Denk aan: stadsplanning, riolering, wegennet en woningbouw
- de *roep om meer industriële staatsbemoeienis* en de oprichting van grote staatsbedrijven zoals de nutsbedrijven, de spoorwegen, de staatsmijnen, de PTT, de havens e.d. omdat private middelen uit de markt hiervoor niet beschikbaar waren. De staat moest het risicokapitaal verstrekken totdat de zaak goed liep.
- de *wens van een grotere delegatie van bevoegdheden* naar de provincie en de gemeenten om eigen plaatsgerichte initiatieven te kunnen ontplooiën en eigen gemeentelijke diensten te kunnen inrichten

De hogere eisen die de samenleving door de industrialisatie stelde, leidde tot de oprichting van nieuwe departementen zoals Waterstaat (inclusief Handel en Nijverheid) (1877), Landbouw (1905), Onderwijs (inclusief Kunsten en Wetenschappen) (1918) en Arbeid (later ons departement Sociale Zaken) (1918). Nog later werd Handel, Nijverheid en Scheepvaart een apart ministerie.

Rond 1890 is de totale omvang van het departementale ambtelijke apparaat nog maar 1000 personen. De gemiddelde omvang van de meeste departementen bedroeg ca. 200

ambtenaren exclusief de ondersteunende staf.

provincie en gemeente

De ambtelijke staven van provincies waren tot ca. 1890 uiterst bescheiden in omvang. In 1893 bestond de totale provinciale ambtelijke staf in Limburg uit vier afdelingen met een bezetting van 20 ambtenaren, te weten: drie commiezen, vier adjuncten, een tiental eerste klerken en een drietal tweede klerken.

Commissaris der Koningin

1ste afd.	2de afd.	3de afd.	4de afd.
commies	commies	commies	adj.c 1cl
adj c. (3) 1ste klerk	(3) adj.c 1cl 2de klerk	adj com 1cl	adj c.2cl 2de klerk
2de klerk			

Bekijkt men het aantal gemeente ambtenaren, dan ziet men naast het kwartet van Burgemeester, Secretaris, Ontvanger en Ambtenaar van de Burgerlijke stand dat maar drie Limburgse gemeenten over een ondersteunende ambtelijke staf beschikten, te weten: Maastricht (2 commiezen en 1 adj commies), Roermond (2 commiezen) en Venlo (2 klerken). In 1903 zou het aantal ambtelijke functies op provinciaal en gemeentelijke niveau al verveelvoudigd zijn. Voor een groot deel komt dit omdat het rijk de gemeente steeds meer nieuwe taken toebedeelde.

Het is instructief om het integrale personeelsbezetting van de gemeente Beverwijk te geven rond 1900, let op hoe beperkt de administratieve staf nog was.

Politiek bestuur

- ontvanger -> belastingagent
- **secretaris**-> 1ste ambtenaar - 2de ambte-
- **Brandraad** -> secretaris van de brand-
- politie
- hooi-opstekers

- **Burgerlijk Armbestuur**
- armenarts
- vroedvrouw

- **onderwijstoezicht**
- lager en fröbelonderwijs

- havenmeester
- marktmeester

- opzichter openbare werken-> werkman - doodgraver - stratenmaker - watermolenaar

- **directeur gasbedrijf** -> opzichter ->stokers - fitters

Zoals uit bovenstaande schema blijkt had men naast de ambtenaren door taakuitbreiding behoefte aan technici maar ook aan werklieden; vaak de zogenaamde arbeidscontractanten. Zij werden bij openbare projecten maar ook bij nutsbedrijven ingezet. Bij sommige gemeenten bedroeg niet minder dan 30% van alle overheidsdienaren juist uit deze contractanten. Op den duur zien wij dat veel van de functionarissen toch een ambtelijke status zullen verwerpen.

C - situatie na 1900

Vanaf 1900 zien wij dat de status en de functie van de ambtenaren sterk gaat veranderen. Tot dan behoorden de ambtenaren tot een betrekkelijke kleine bestuurlijk elite, waarbij een links-liberale houding bij de benoeming van voordeel was. Om met Kappey te citeren "Kuyperianen kan ik niet gebruiken"¹. De ambtelijke sfeer was

duidelijk anticlericaal. Er was wat wij nu zouden noemen een discriminatie tegen wat men destijds 'belijdende elementen', waarbij de katholieken in een zeer ongunstige situatie verkeerden². Dit alles veranderde tijdens het eerste christelijke kabinet Kuyper dat vanaf 1901 aantrad. Niet de belijdende achtergrond, maar vooral de deskundigheid van betrokkene werd bij benoeming belangrijk. Doordat het aantal overheidszaken steeds toenam kwam er een explosie van de overheidsambtenaren. Was het aantal functies bij de overheid aanvankelijk nog ongeveer 400, 40 jaar later zouden het er al 2000 zijn. Het totale departementale apparaat telt in 1900 reeds ca. 13.500 ambtenaren. Twintig jaar later is dit aantal gegroeid tot 32.500 en weer 20 jaar later ca. 50.000. In een halve eeuw verzesvoudigde het centrale ambtelijke apparaat. Een soortgelijke expansie ziet men ook bij het gemeentepersoneel. Deze sterke toename heeft diverse oorzaken:

1. Heel wat ambtelijk personeel dat eertijds geen ambtelijke status had, wordt nu in het ambtenarencorps opgenomen, Dit gold vooral de rangen aan de onderkant van de ambtelijke ladder, dus beneden de rang van de klerk 2de klasse. Men kan van die periode af ook de lagere functionarissen in de ambtelijke personeelsbestanden terugvinden.
2. Het aantal staatsbedrijven en sociale instellingen (Spoorwegen, Posterijen, Raad van Arbeid, gezondheidsdiensten) nam snel in aantal maar ook in omvang toe
3. Door de betere hygiëne en voedingstoestand van de bevolking ontstaat vanaf 1880 een sterke groei van de bevolking. Dit noopte tot een uitbreiding van het bestuurlijke apparaat.

4. De nieuwe sociale politiek dwong tot uitbreiding van het aantal ministeries (Onderwijs, Arbeid, Landbouw, Handel en nijverheid)
5. Op provinciaal en gemeentelijke niveau vermeerderde het aantal functies door uitbreiding van de taken en bevoegdheden.

Om een beeld te geven van een Ministerie rond 1903, hier wederom het Ministerie van Binnenlandse zaken, maar nu onder de leiding van de beroemde dr. A. Kuyper, tevens voorzitter van het kabinet³.

Secretaris generaal

kabinet van de minister
referendaris

afd. comptabiliteit

raadadviseur, referendaris, hoofdcommies, commiezen (3) adj. commiezen (7)

afd. binnenlands bestuur

administrateur, referendarissen (2), commiezen (2) adj. commiezen (4)

afd. milities en schutterijen

referendaris, adj. commiezen (2)

afd. onderwijs

referendaris, hoofdcommies, commies, adj. commiezen (5)

afd. arbeid

administrateur, hoofdcommies, commies, adj. commiezen (6)

afd. kunsten en wetenschappen

referendaris, commies, adj. commiezen (2)

afd. zegel, leges en registratie

referendaris, commies, adj. commies

afd. secretarie en expeditie

referendaris, commies, adj. commies

Uit dit overzicht blijkt dat één afdeling als hoofd een raad-adviseur en twee afdelingen een administrateur als leidinggevende hebben. Let op dat 'arbeid' en 'onderwijs' nog onder binnenlandse zaken vielen. In deze

overzichten vindt men niet meer de klerken en de overige administratieve en technische medewerkers. De totale ambtelijke bezetting mag men wel op het tienvoudige rekenen.

Rangensstelsel en salariëring

Ter verduidelijking van de hier genoemde ambtelijke functies, hier nog een overzicht van de ambtelijke rangen anno 1913, de ingevulde bedragen zijn de jaarsalarissen

Zie boven aan volgende pagina

Bij deze hoofdingeling was er een verdere onderverdeling. Zo kende men zeven verffijningen in de rang van schrijver, bij de klerken had men klerk A en klerk B en hoofdklerk, bij de adjunct-commiezen: surnumerair (sur = boven, numerair = tallig), adjunct-commies 1 en adjunct-commies 2. Bij de commiezen: de commies 1^e klas, commies 2^e klas enz. Naast deze officiële rangen kende men ook wel erebetitelingen zoals referendaris titulair of raadadviseur in bijzondere dienst.

Een hbs- of mulo-diploma (thans atheneum en havo) was een minimum eis om tot een bepaalde rang te kunnen worden toegelaten. Bij bewezen geschiktheid en aangevuld door avondstudie kon de hbs-er eventueel zelfs naar de hoogste rangen doorstromen.

Voor de toelating tot de rang klerk organiseerde men daarnaast op gezette tijden een vergelijkend examen met als onderdelen: "*rekenkunde, aardrijkskunde, kennis der Vaderlandsche en Algemeene geschiedenis, een goed beheersing van de Nederlandschen Taal, de beginselen der Hoogduische taal en der Fransche taal, de beginselen van de Staatsinrichting. Het schrijven van een nette duidelijke hand is een volstreckte vereischte*". Zie dat kennis van het Engels

rang/bezoldiging (jaar)	taak	opleiding
VI - referendaris	complexe juridische en administratieve arbeid	jurist of iemand met gelijke ambtelijke ervaring en ontwikkeling
V - Hoofdcommies f 2700	kennis van het recht en de jurisprudentie, behandelt moeilijke gevallen	HBS met uitgebreide beroepsopleiding
IV – Commies f 2200	behandelt moeilijke gevallen	idem met geringere beroepsopleiding
III -adjunctcommies f 1400/1800	goede algemene ontwikkeling en elementaire kennis van recht en staatsinrichting	3/5 jarige HBS
II – Klerk f 700/1000	moet voldoende verstandelijk oordeel hebben om routine zaken op te lossen	MULO
I - schrijver/bode f 550/800	eenvoudig werktuigelijke arbeid	lager onderwijs

destijds niet belangwekkend werd geacht. Deze eisen zijn ongeveer van het niveau van een huidige havo-leerling.

Men streefde er verder na de bijzondere ambtelijke functies (politie, brandweer) volgens het bovenstaande "schema" te klasseren. Functies met overeenkomstige deskundigheid werden daarmee ook ongeveer gelijkelijk gehonoreerd. Als voorbeeld geef ik de belangrijkste rangen bij de politie met de overeenkomstige ambtelijke inschaling.

I agent van politie, dienaar van politie, veldwachter

II adjudant-hoofdagent, brigadier, brigadier-majoor, chefveldwachter, hoofddienaar, majoor

III adjunct inspecteur, surnumerair, onderinspecteur, inspecteur titulair

IV inspecteur, inspecteur 1e klas, vrouwelijk ambtenaar

V hoofdinspecteur

VI commissaris, adjunct commissaris, commissaris 1 klasse

Voor de overheidsdienaren, niet-ambtenaar maar wel in overheidsdienst, die men tot de weekloners rekende waren er vijf graden. Zie de volgende pagina voor enkele voorbeelden.

Hoewel de ambtelijke functies witteboordenbanen waren en maatschappelijk hoger werden gewaardeerd, was het loon van de mensen die men arbeiders (blauwboorden) noemde soms beduidend hoger.

Noten:

1. Hij doelde hier op 'beleidende elementen' - d.w.z. personen die tot de christelijke signatuur behoorden. Met de Kuiperianen werden de meer

arbeider	voorbeelden	weekloon in f
1ste klasse	straatveger, werkman, hulpbode,	34 – 38
2de klasse	havenwerker, kantonnier, bode	37 – 41
3de klasse	chauffeur, matroos, schipper, voerman, schildersknecht	40 – 44
4de klasse	bankwerker, bloemist, timmerman, tuinier	43 – 47
5de klasse	baas, voorman, monteur, elektricien	46 – 50

Noten:

1. Hij doelde hier op 'beleidende elementen' - d.w.z. personen die tot de christelijke signatuur behoorden. Met de Kuiperianen werden de meer orthodoxe gereformeerden bedoeld.
2. In principe werden de katholieken niet geweerd, wanneer zij maar de liberale signatuur hadden, zoals in Maastricht bij de katholieke elite niet ongebruikelijk was. Toch bleef een duidelijke onderbezetting van de ambtelijke staf

de volgende honderd jaar voortduren. Voor een deel was dit discriminatie, voor een deel kwam dit ook door te weinig goed geschoolde werknemers in katholieke kring.

3. Het is aardig om hier te vermelden dat Kuiper het permanente voorzitterschap van de ministerraad in een reglement liet vastleggen zodat hij formeel de eerste minister-president kan worden genoemd.

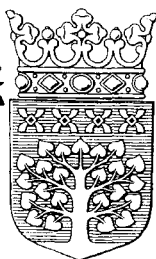
Van de redactie

Deze keer zijn enkele vaste rubieken weggelaten als paleografie en beroepen van toen.

Het leek ons nuttiger de publicatie van de heer Paasman in één keer weer te geven.

In het komend nummer zal o.a. een artikel van de heer Struijk verschijnen over molens en molenaars. Niet alleen waren er verschillende molentypen, ook waren er de nodige molenaars beroepen, die wij ook liever in één keer de revue laten passeren.

Vraag vrijblijvende informatie over de diverse mogelijkheden.

Herald

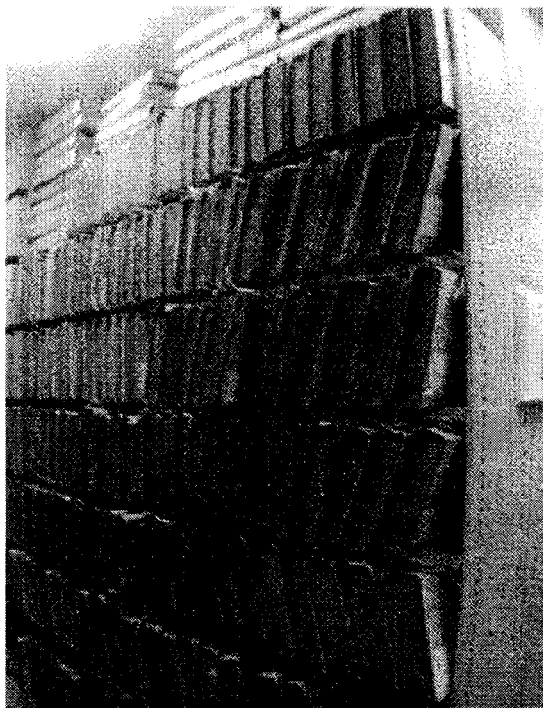

William Coolen
heraldisch tekenaar

Tobias Asserlaan 31 5056VA Berkel-Enschot
Telefoon 013/5333367 Fax 013/5331512
E-mail: coolen72@zonnet.nl

VOC Kamer Delft op internet

Gerrit Verhoeven

Vele meters soldijboeken liggen klaar bij het Gemeentearchief Delft om te worden ingevoerd

Gedurende haar bestaan van bijna twee eeuwen zond de VOC een kleine vijfduizend schepen uit naar de Oost. Op elk schip voeren enkele honderden personen mee. De namen van alle bemanningsleden die in de achttiende eeuw vanuit Delft vertrokken, zijn te vinden op het internet.

Dankzij de voortreffelijke boekhouding van de VOC, die wordt bewaard in het Nationaal Archief in Den Haag, weten we dat er in totaal 4.789 reizen naar de Oost werden georganiseerd. De kamer Delft nam er daarvan 312 voor zijn rekening. Van de heen-

reizen uit de achttiende eeuw zijn de soldijboeken overgeleverd, waarin elk bemanningslid is genoteerd. Per schip en per reis werd zo'n register aangelegd. Van één schip kun je dus meerdere soldijboeken aantreffen, tot een maximum van zes tot acht. Na zoveel retourtjes was een schip volledig op. Het werd dan gesloopt, of het bleef in de Oost en werd alleen nog ingezet op korte trajecten binnen de Indische archipel.

De serie soldijboeken telt ongeveer 2.000 registers, bij elkaar 150 strekkende meter archiefmateriaal, met 700.000 namen. Het zal duidelijk zijn dat je in zo'n enorm bestand niet gemakkelijk een naam kunt terugvinden. Daarom zijn het Nationaal Archief en de archiefdiensten in de VOC-steden in 2000 het project "Uitgevaren voor de Kamers van de VOC" gestart om al die namen in te voeren in een database en die te publiceren op het internet. Delft werd als eerste aangevat, omdat het Gemeentearchief aldaar al veel ervaring heeft met een dergelijke onderneming dankzij de Digitale Stamboom. Sinds begin 2001 is het Delftse bestand te vinden op het internet. Via een eenvoudige zoekmachine kan worden gezocht in een bronnenbestand van 205 soldijboeken met ongeveer 50.000 namen.

Salarisadministratie

De soldijboeken zijn vergelijkbaar met een hedendaagse salarisadministratie. Behalve een aantal persoonsgegevens zijn dus vooral betalingen aan en schulden van de werknemers genoteerd. Voor elk bemanningslid werd een dubbele pagina op folioformaat gereserveerd. Daarop staat aangekend hoe

hij heette, waar hij vandaan kwam, welke rang hij aan boord bekleedde, wanneer hij uit dienst ging en waarom. Deze gegevens zijn in de database zijn opgenomen, naast de naam van het schip en de data van vertrek en aankomst. Zij maken het mogelijk om iemand aan boord te identificeren en te volgen in zijn eventuele verdere leven. Deze informatie is vooral van belang voor stamboomonderzoek. Er zijn nogal wat genealogen die een voorvader of een ander familielid in de bronnen “kwijtraken” en tot nu toe alleen maar kunnen vermoeden dat hij misschien naar de Oost is vertrokken. Dankzij dit internetproject kan zo’n veronderstelling eenvoudig worden gecontroleerd. Dan kan blijken dat hij inderdaad vertrok op een VOC-schip, maar bij Kaap de Goede Hoop van boord ging, in de Oost bleef, of onderweg overleed. Dan weet je in elk geval waar je verder moet zoeken, of je hebt een sterfdatum.

Het is overigens niet zo dat in de Delftse soldijboeken alleen Delftenaren staan. Integendeel: de bemanningsleden die hier aanmonsterden, kwamen van heinde en verre. De meerderheid kwam weliswaar uit Holland, maar er zijn ook veel lieden bij uit Scandinavië en Duitsland. Het lijkt erop dat vooral de bekleders van de hogere rangen in Delft zelf woonachtig waren, terwijl de matrozen en soldaten overal vandaan konden komen. Raadpleging van de Delftse internet-site kan dus zinvol zijn voor onderzoekers uit vele landen, zelfs uit Indonesië, waar heel wat mensen hun stamboom kunnen terugvoeren tot VOC-personeel. Omgekeerd monsterden Delftenaren aan bij andere Kamers, zoals blijkt uit de soldijboeken die nog op het internet moeten verschijnen. Begin 2002 waren de gegevens uit Hoorn ingevoerd, nu wordt gewerkt aan Rotterdam en Zeeland. Over de planning van

Enkhuizen en Amsterdam is nog geen besluit genomen.

Hemden en broeken

De bronnen bevatten nog veel meer informatie dan de kerngegevens die nu op het internet te vinden zijn. Zo is heel gedetailleerd vastgelegd wat iemand verdiende, welk voorschot hij ontving en aan wie na zijn eventuele overlijden het restant van de soldij werd betaald. Dit laatste kan van groot belang zijn om iemand te identificeren en een familieverband vast te stellen. Ook over het persoonlijke leven vind je verrassende details. Zo is genoteerd welke inkopen iemand aan boord deed en welke inhouding daarvoor op de soldij plaatsvond; het gaat dan om eerste levensbehoeften als hemden, schoenen, broeken of tabak. Tenslotte is verantwoord voor welk bedrag een bemanningslid koopwaar vervoerde. Hoe hoger de rang, hoe meer iemand voor eigen rekening mocht handelen, wat een aardige bijverdienste kon opleveren.

Wie deze aanvullende gegevens wil raadplegen, hoeft niet de originele registers te gaan opvragen in het Nationaal Archief. Het Gemeentearchief Delft beschikt over een complete set microfiches van de soldijboeken van de Kamer Delft. De openingstijden en allerlei actuele zaken, ook over de VOC, zijn te vinden op de website van het Gemeentearchief.

Genoemde websites

Uitgevaren voor de Kamers van de VOC:
<http://voc.websilon.nl>
Gemeentearchief Delft:
www.delft.nl/archief
Digitale Stamboom: www.archief.delft.nl
Beeld en bronnen over VOC kamer Delft:
<http://collectie.delft.nl/voc>

Op zoek naar Nederlandse militairen in leger en marine van Napoleon 1810-1813

J.A. Paasman

419

Ce jourd'hui le vingt-trois Mars 1813 se sont présentés devant Nous, Sous-Préfet de l'Arrondissement de Sneek, Département de la Frise, *Jan Paasman* appartenant à la Conscription de 1812, ayant tiré le No. *124* dans le Canton de *Sneek*, et étant, en conformité de l'article 329 de l'instruction générale proclamé par le Préfet pour l'armée active de la part de ce Canton, comme aussi *Jan Schamus* fils de *Schamus* *Jan de d. d. d.* et de *Geitke Egebert* domiciliés à Canton d' *Sneek* Département de la Frise, âgé de *vingt-sept* ans, demeurant à *Sneek* Canton d' *Sneek* Département de la Frise; étant de profession *Journalier* ayant les cheveux *et* sourcils *châtain* yeux *bleus* front *droit* nez *bien fait* bouche *de mesure* menton *non* visage *ovale* teint *clair*

taille un mètre *652* millimètres.

Lesquels ont déclaré, qu'ils ont contracté et sont convenus de gré à gré, que le dernier entrerait en service actif à la place du premier, en qualité de Suppléant, et que avant le Conseil de Recrutement ils avaient persisté dans cet engagement, et y persistaient encore, sous les conditions suivantes:

Que le Supplée payera a Suppléant la somme de *deux mille* *deux cent et vingt-cinq francs* dont il déclare avoir reçu *quatre cent et vingt francs* de *celle* montant à *deux mille deux cent et vingt-cinq francs*

acte van plaatsvervanging

Inleiding. Het is minstens 25 jaar geleden dat ik bij naspeuringen naar mijn familie in het oud-archief van de gemeente Staphorst een signalement ontdekte van mijn naamgenoot Jan Paasman. Hij was op 16 maart 1813 te Bremen gedeserteerd uit het 9^e Regiment lichte ruiters. Jan had het geluk om daarna thuis te komen. Op vrijdag 13 au-

gustus 1813 – let op de datum – liet het geluk hem en nog elf andere Stapperse deserteurs/dienstweigeraars in de steek. Zij werden bij een razzia door de Franse gendarmes gearresteerd. Uit mijn onderzoek is gebleken dat het daarbij niet zachtzinniger is toegegaan dan bij razzia's in de periode 1940-1945. De Jan Paasman van 1813 overleed op 30 november 1813 als fuselier in het 124e Regiment Infanterie van Linie in het hospitaal van het toen door de geallieerden belegerde Wesel. Het heeft overigens jaren geduurd voordat ik dat ontdekte. De Franse Service historique de l'armée de terre te Vincennes (bij Parijs) heeft bij mijn onderzoek haar naam weinig eer aangedaan.

Sedert de inlijving van het Koninkrijk Holland bij het Franse Keizerrijk in 1810 geldt voor de overheidsadministratie in ons land een uniform systeem. Hoewel het gevonden bronnenmateriaal afkomstig is uit het rijksarchief/ryksargyf van Friesland/Fryslân (RAF) te Leeuwarden en

het rijksarchief van Overijssel, nu het Historisch Centrum Overijssel, te Zwolle, geldt het voor alle Nederlandse militairen in het leger en de marine van Napoleon gedurende 1810-1813. De in de recapitulatie aan het slot genoemde bronnen zijn derhalve voor alle provincies identiek.

Nederlanders in Franse krijgsdienst

1810-1813

De periode 1810-1813 heeft waarschijnlijk voor velen evenveel leed gebracht als de periode 1940-1945. Ons land telde in 1811 iets meer dan 1,7 miljoen inwoners. Daarvan zijn zeker 35.000 jonge mannen op de één of andere manier betrokken geraakt bij de Franse krijgsmacht. In hoofdzaak leger en marine, maar ook bij de Nationale (Departementale) Garde. Deze Garde was in principe bedoeld als een soort burgerwacht. Volgens toezeggingen van keizer Napoleon zou de Nationale Garde niet buiten de landsgrenzen worden ingezet. Napoleon was na het mislukken van de Russische Veldtocht eind 1812 en zijn grote verliezen aan manschappen, die toezegging echter snel vergeten. Een groot deel van de 1^e Ban van de Nationale Garde ging eind 1812/begin 1813 op in een aantal infanterieregimenten van het reguliere leger. Anderen dienden als kustkanonnier of werden als aardwerker bij de fortificaties bij Den Helder of op Texel te werk gesteld. Ook in de periode 1940-1945 kenden wij de 'putjescheppers'. Scheepstimmerlieden werden opgeroepen voor de rijkswerken, anderen als bakker bij het leger.

Van de eerder genoemde 35.000 man hebben zeker 28.000 gediend bij het leger en de marine onder Napoleon. In Franse militaire hospitalen zijn minstens 4.500 Nederlandse militairen overleden en van de 15.000 Nederlanders die deelnamen aan de Veldtocht naar Rusland in 1812, kwamen nauwelijks 500 terug. Samen geeft dat een percentage van bijna 70% van 28.000. Daaronder zijn niet begrepen de gesneuvelden in andere veldslagen in de periode 1810-1813. Vooral die in 1813 in Saksen waaronder de Volkerenslag bij Leipzig.

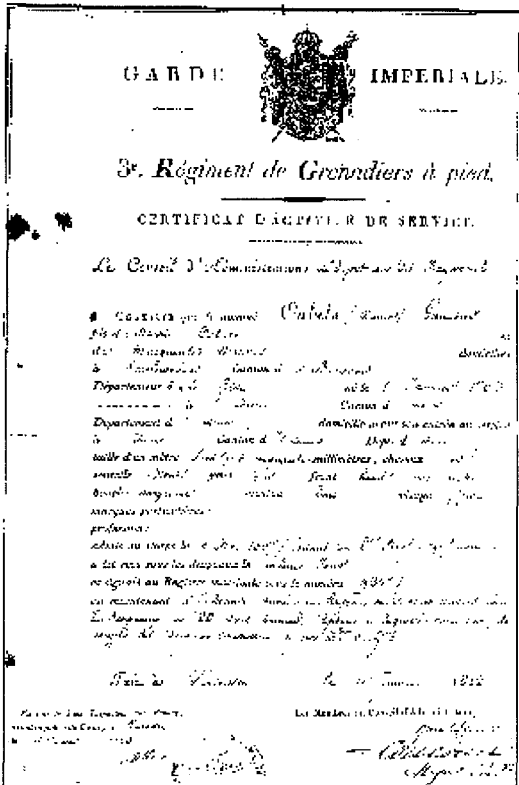
Bij mijn onderzoek in Friesland in de periode 1810-1813 vond ik dat zeker 3.600 Friezen in de periode 1810-1813 op de één of andere manier te maken hebben gehad met het leger en de marine van Napoleon. Ook daarvan is tenminste 70% niet teruggekeerd. Voor zover dit niet direct uit de geraadpleegde bronnen bleek, is dit mede gebaseerd op het ontbreken van een huwelijks- of overlijdensakte in het geautomati-

Classe d *1810* Canton d *Stallum*
Commune d *Baartsum* Nummer der Trekking *5*
Den Conscrit *Bouma Yme Harmens*
wordt bij dezen opgeroepen, (als hebbende een Nummer om te marcheren) tegens *Van 25 feb 1812*
zig te Leeuwarden te bevinden *in Bouwopveld*
des morgens om *2* uren
Zaterdag den 18 feb 1812
Van Lieutenant van Recruiting *[Signature]*

oproep aan de conscrit Yme Harmens Bouma voor

seerde bestand daarvan in het ryksargyf/rijksarchief van Friylân/Friesland te Leeuwarden. Op de studiezaal van dit archief is inmiddels ook het geautomatiseerde bestand van de door mij gevonden militairen in leger en marine van Napoleon in de periode 1810-1813 afkomstig uit Friesland te raadplegen.

Van officieren en ander beroepspersoneel (vrijwilligers) werd de conduite tot het laatste toe bijgehouden in de militaire stamboeken (*matricules*) die bewaard worden in de archieven van het Franse leger te Vincennes en de marine te Cherbourg. Behalve van hun overlijden in een hospitaal en desertie werd het sneuvelen van de gewone dienstplichtige soldaten nauwelijks aangekend. Zij telden niet, al werden zij nog zo vaak door Napoleon met "mes enfants"

*conduitestaat van de vrijwilliger Minne Oebles
bij het 3e regiment grenadiers te voet*

toegesproken.

Het zal duidelijk zijn dat met een verliespercentage van minstens 70% in heel wat Nederlandse gezinnen groot verdriet zal hebben geheerst als de zoon en in niet weinig gevallen zelfs meer dan één, niet terugkeerde. Wij weten daar eigenlijk weinig (meer). Op basis van bewaard gebleven brieven heb ik de indruk dat het verlies vaak met berusting werd gedragen als zijnde door de Voorzienigheid opgelegd. Overigens hebben wij Nederlanders de neiging om na dergelijke gebeurtenissen spoedig en graag over te gaan tot de orde van de dag. Het verging de teruggekeerden uit de gevangenkampen in 1945 of later uit Indonesië in principe weinig anders dan hen die in 1813/1814 het geluk hadden terug te keren.

Vele afgedankte of gedeserteerde militairen die onder Napoleon hadden gediend, liepen de kans op weg naar huis bij de grenzen te worden aangehouden om ingelijfd te worden bij de Nationale Militie. Het nieuwe vaderlandse leger dat om man- schappen zat te springen. Immers het merendeel van de bloem der natie was gevallen door de veroveringszucht van een vreemde potentaat. Als zij weigerden te tekenen, konden zij door de sergeants met de blote billen over een balk worden gelegd en net zo lang met de stok bewerkt worden totdat zij toegaven. En dat terwijl het Koninklijk Besluit, waarbij de uit Franse krijgsdienst teruggekeerde militair geen recht op vrijstelling van dienstplicht in de Nationale Militie werd toegekend, nog moest worden afgekondigd. Hoe anders verging het de teruggekeerde gardes d'honneur. Die zonen van de gegoede stand keerden terug zonder een schot te hebben gelost of ook maar een vijand te hebben gezien. Zij werden met erebogen, vlaggen en muziek ontvangen. Uiteraard hadden zij veel geleden. Jan Soldaat had gewoon zijn plicht gedaan.

De uitvoering van de wet op de dienstplicht (conscriptie)

Het kan nauwelijks anders of menig speurder zal een verwant uit de geboortejaren 1788 tot en met 1793 niet kunnen vinden. Tenminste dat was mijn ervaring als informant op de studiezaal van het rijksarchief in Friesland te Leeuwarden en mede een van de redenen in mijn onderzoek naar de periode 1810-1813 in Friesland ook aandacht te besteden aan militairen uit die periode.

Na inlijving van ons land op 9 juli 1810 bij het Franse Keizerrijk werd hier de Franse wetgeving van kracht, met inbegrip van de wet op de dienstplicht (conscriptie). Dat was voor ons iets nieuws. Tot dan kenden

wij een krijgsmacht uitsluitend bestaande uit vrijwilligers, die op verschillende manieren werden aangeworven. Tot ronselen toe. De dienstplicht gold voor mannen die in het kalenderjaar waarvoor de lichte gold de leeftijd van 20 jaar bereikten. Voor de lichte 1808 dienden derhalve op te komen zij die in 1788 waren geboren enz. De dienstplicht was niet persoonlijk. De conscrit (dienstplichtige) kon zich laten vervangen. Hierover later meer.

Napoleon had van de Nederlandse soldaat geen hoge pet op, maar wel van de zeeman. Zo besloot hij voor de marine een aparte dienstplicht in te voeren: de maritieme conscriptie. Deze gold voor mannen van 24 tot en met 49 jaar die hun beroep in de zee- en binnenvaart hadden.

Naar verwachting zou de lichte 1811 het eerst aan de beurt komen, zij die geboren waren in 1791. Het pakte echter anders uit. Bij decreet van 3 februari 1811 werd eerst de lichte 1808, de in 1788 geboren, opgeroepen. Ondanks de toezegging van de keizer dat in 1811 niet opnieuw een lichte zou worden opgeroepen volgde op 11 augustus 1811 het decreet voor de oproep van de lichte 1809. Dat wil zeggen voor hen die in 1789 waren geboren. Op 24 december 1811 volgde nog de lichte 1810. Op 22 september 1812 het decreet voor de oproep van de lichte 1811. In februari 1813 werd de lichte 1812 opgeroepen en nog in september 1813 de lichte 1813. Daartussen in werden nog contingenten opgeroepen om bij de marine te dienen.

Het bij het Franse Keizerrijk ingelijfde gebiedsdeel la Hollande was verdeeld in zeven departementen. Daartoe behoorde ook het huidige Oostfriesland in de Duitse Bondsrepubliek. Zeeuws-Vlaanderen en de gebieden beneden de grote rivieren waren al eerder bij Frankrijk ingelijfd en behoorden niet (meer) tot 'Holland'. De dienst-

plicht was daar al eerder ingevoerd.

Een departement werd bestuurd door een prefect. Het was verdeeld in arrondissementen met aan het hoofd daarvan een onderprefect. De kleinste bestuursseenheid werd gevormd door de mairie of commune (gemeente), bestuurd door de maire (burgemeester). Om de bureaucratie compleet te maken, vormde een aantal mairies in een arrondissement een kanton. Het kanton had voor de uitvoering van de wet op de conscriptie een centrale functie. Het is ondoenlijk hier verder op deze verdeling in te gaan. De onderzoeker zal zelf moeten uitvinden in welk kanton gezocht moet worden. Als hij geluk heeft is in het archief nog het Keizerlijk Decreet/le Décret Impérial van 21 oktober 1811 aanwezig. Daarin wordt de verdeling van het gebiedsdeel la Hollande tot in de puntjes met het aantal inwoners, weergegeven.

Belangrijkste bronnen

De procedure voor de inschrijving als dienstplichtige en de oproep om in actieve dienst te treden verliep als volgt. De maire maakte bekend dat de dienstplichtigen van een aangegeven geboortjaar zich op een bepaald tijdstip op de mairie (gemeentehuis) moesten melden om zich te laten inschrijven in het *journal du maire*. Uit deze lijsten stelde de onderprefect een *liste alphabétique des conscrits* (alfabetische lijst van lotelingen) per kanton samen. Hierna vond dikwijls in een kerk van de kantonnale hoofdplaats de loting plaats. Het resultaat werd op een trekkingslijst (*liste du tirage*) vermeld en ook op de alfabetische lijst aangekend. Dienstplichtigen die in aanmerking wensten te komen voor vrijstelling, uitzondering, afkeuring, uitstel of plaatsing aan het einde van het depot, konden dat kenbaar maken. Een definitieve beslissing hierop werd genomen door de Departemen-

tale Raad van Recruitering onder voorzitterschap van de prefect met twee militairen, in tegenwoordigheid van een onderprefect. De *listes du tirage* werden samengevoegd tot een *tableau général des conscrits de l'arrondissement*. Deze gang van zaken was voorgeschreven in de 'Instruction générale sur la conscription', in 1811 te Parijs uitgevaardigd.

Helaas heb ik geen van de bedoelde lijsten in een rijksarchief aangetroffen, wel in veel gemeente-archieven. Zeker is, dat in de twintiger jaren van de 19e eeuw nog gegevens van de lotelingen uit de periode 1810-1813 bij de provincie Friesland aanwezig zijn geweest. Een algemene lotelingenstaat heb ik echter nergens kunnen vinden. Van deze lijsten is de *liste alphabétique* voor onderzoek van belang. Niet alleen omdat daarin het signalement van de dienstplichtige voorkomt, maar ook vanwege de aantekening of hij al dan niet geschikt is verklaard, bij afkeuring meestal met vermelding van de oorzaak. Dikwijls trof ik daarop de voor het onderzoek belangrijkste aantekening aan: het onderdeel van leger of marine waarbij de dienstplichtige uiteindelijk werd ingedeeld. **Is het krijgsmachtonderdeel niet bekend, dan heeft het totaal geen zin om naar de de gezochte conscrit bij de Franse militaire archiefdienst te informeren.** Was de loteling goedgekeurd dan was het door hem getrokken nummer het belangrijkste. Aan de hand van een bepaalde formule, gebaseerd op het aantal inwoners, werd het aantal dienstplichtigen bepaald dat per kanton moest worden geleverd. Daarbij waren de laagste nummers het eerst aan de beurt.

Was het aantal dienstplichtigen dat in het desbetreffende kanton moest opkomen bepaald op 20, dan konden de eerste 20 goedgekeurde dienstplichtigen praktisch zeker zijn van een oproep voor actieve dienst. De

rest werd in 'depot' gehouden. In bepaalde gevallen werd de dienstplichtige 'aan het einde van het depot geplaatst', bijvoorbeeld omdat hij de enige kostwinner was zonder wiens inkomen het gezin van een weduwe armlastig zou worden. Na verloop van tijd ontving de dienstplichtige een schriftelijke oproep zich te melden voor actieve dienst. Meestal was dat de hoofdplaats van het departement. Voor Friesland was dat Leeuwarden en voor Overijssel Zwolle. De dienstplichtige moest daarvoor vaak al vroeg uit de veren: negen uur 's morgens was het verzamelen geblazen. Vanuit dat verzamelpunt gingen de dienstplichtigen in groepen van ongeveer honderd man onder leiding van één of meer onderofficieren te voet naar hun garnizoensplaatsen. Voor de dienstplichtige, ingedeeld bij één van de regimenten infanterie van linie, betekende dat in veel gevallen Noord-Frankrijk. Daar had Napoleon een grote legermacht bijeen gebracht ter voorbereiding van de invasie naar Engeland. De Franse keizer zag uiteindelijk daarvan af. De Engelsen waren heer en meester op zee en in het Kanaal. De reis vanuit het Noorden duurde ongeveer drie weken. Voor veel dienstplichtigen ging op die voettocht een geheel onbekende wereld open. Vaak waren zij nooit verder geweest dan hun eigen woongebied.

Na aankomst van de dienstplichtige bij zijn onderdeel werd een bewijs afgegeven dat de dienstplichtige in actieve dienst was (*le certificat d'activité de service*). Een dergelijk certificaat heb ik niet in het rijksarchief, doch wel in een aantal gemeentelijke archieven in de provincie Friesland gevonden. In het rijksarchief van Overijssel (nu Historisch Centrum Overijssel) te Zwolle vond ik destijds een aantal exemplaren in het archief van de onderprefect van het arrondissement Zwolle. Deze certificaten geven informatie over het krijgsmachtonder-

deel waarbij de dienstplichtige was ingedeeld.

Andere bronnen

Registers van naamsaanneming

Een vaak niet vermoede bron zijn de akten van naamsaanneming, voorzover deze althans bewaard en raadpleegbaar zijn. Ik heb gemerkt dat in voorkomende gevallen bij naamsaanneming de aangever verklaarde dat een met name genoemd gezinslid "in dienst" was of een aanduiding van gelijke strekking. In het rijksarchief in Friesland te Leeuwarden is deze bron gemakkelijk te raadplegen daar deze registers zijn opgenomen in een geautomatiseerd bestand. Ook kan dat op de website van dit archief (www.ryksargyf.org).

Plaatsvervangingscontracten

Zoals reeds gezegd was de dienstplicht niet persoonlijk. De dienstplichtige kon zich op twee manieren laten vervangen: door een remplaçant of door een nummerwisselaar. De meest voorkomende was via het remplaçanten-systeem dat voorzover mij bekend in Nederland nog tot het einde van de 19^e eeuw in zwang is geweest. Daarbij kocht de dienstplichtige als het ware een vervanger. Deze mocht niet ouder zijn dan 35 jaar, niet dienstplichtig en van goed gedrag. De akte waarbij een dergelijk plaatsvervangingscontract werd aangegaan, werd verleden ten overstaan van de prefect van het desbetreffende departement. In Friesland zijn al deze contracten bewaard gebleven. Mogelijk is dat ook in andere rijksarchieven het geval. Bij mijn onderzoek ben ik in de notariële archieven akten tegengekomen die als aanvulling van of bevestiging op de voor de prefect verleden contracten kunnen worden beschouwd. Kennelijk had de vaak vermogende partij die vervangen werd, meer vertrouwen in de voor de notaris dan voor de

prefect gepasseerde akte. In Friesland is dat vertrouwen bijna bewaarheid. Bij hun vlucht in november 1813 gingen de Fransen met de gehele administratie aan de haal en het was aan de waakzaamheid van een maire te danken dat de schepen waarin die administratie was geborgen door hem werden opgemerkt en naar Leeuwarden teruggestuurd. De condities waaronder deze contracten werden aangegaan waren van uiteenlopende aard. Soms werden grote bedragen overeengekomen. Het hoogste bedrag dat in Friesland voor een plaatsvervanger werd overeengekomen bedroeg 4.500 gulden. In een bepaald geval mocht de echtgenote van de plaatsvervanger kosteloos een huis, eigendom van de ouders van de dienstplichtige, bewonen of werd bedongen dat de ouders van de vervanger jaarlijks een bepaalde hoeveelheid turf of boter kregen. Er mocht niet voor een plaatsvervanger worden bemiddeld. Wij zouden echter geen goede kooplieden zijn geweest als wij daarop niets hadden gevonden. Zo werd in Friesland een soort verzekeringsmaatschappij opgericht met de schone naam: "Het Gezelschap van onderlinge Verzekering van Remplaçanten in geval van aanloting in de Fransche Militaire conscriptie der klasse van 1811, opgeroepen in het jaar 1812". Na de Napoleontische tijd gingen deze gezelschappen tot afwikkeling van zaken over. Dat ging niet altijd zonder strubbelingen zodat de civiele rechter eraan te pas kwam. In veel gevallen hebben deze plaatsvervangingscontracten na 1813 tot rechtzaken geleid. Het gebeurde maar al te vaak dat de vervangen dienstplichtige toen weigerde de nog verschuldigde termijnen te betalen. Als de plaatsvervanger niet was teruggekomen bestond immers nog geen juridische zekerheid dat hij was overleden. Zoals aangegeven werd van het sneuvelen van de gewone soldaat nauwelijks aantekening gehouden.

Janis

SIGNALEMENT D'UN DÉSERTEUR.

Désigner le Corps
ou le bâtiment

9e Régiment de Chevau Légers

NOM ET PRÉNOM.	SIGNALEMENT	Etat lors de l'entrée au service et N ^o de l'inscription au contrôle.	date de l'entrée au service et N ^o de l'inscription au contrôle.	GRADE.	DATE DE LA DÉSERTION.		DATE DE LA DÉSERTION.	CIRCONSTANCES DE LA DÉSERTION.	OBSERVATIONS.
					à l'INTERMUR.	à l'ÉTRANGER ou à l'ÉMIGRER.			
<i>Paasman Jean</i>	<i>Fils de Jean et de Antoinette Paasman Domiciliés à Nijmegen Canton de Nijmegen Département de Brabant le 1er Janvier 1800 à Nijmegen Canton de Nijmegen Département de Brabant le 1er Janvier 1800 taille d'un mètre 60 millimètres cheveux bruns yeux bleus front large nez court bouche rectiligne menton carré visage rond teint</i>	<i>Condottier</i>	<i>1800</i>	<i>chevalier</i>	<i>1830</i>				<i>en 1830</i>

Y a été vérifié par

Certifié véritable par *le Major A. Bremon de St. Jean*

Signé *Paasman*

Le Secrétaire Général *W. de ...*

signalement van de deserteur Jan Paasman bij het 9e regiment lichte ruiters

Voor de rechtbanken van eerste aanleg zijn over dergelijke zaken tot ver na 1813 nog ettelijke processen gevoerd.

Nummerwisselingscontracten

De andere mogelijkheid om zich als dienstplichtige te laten vervangen was de nummerwisseling. Daarbij ruilde de dienstplichtige tegen betaling van een overeengekomen geldsom zijn bij de loting getrokken nummer met een goedgekeurde dienstplichtige die bij dezelfde loting een hoger nummer had getrokken. Beide dienstplichtigen moesten in hetzelfde kanton wonen. Dergelijke nummerwisselingscontracten werden voor een notaris verleden en behoeften de goedkeuring van de prefect. Deze nummerwisselingscontracten berusten echter in de afzonderlijke notariële archieven en zijn daardoor moeilijker te traceren dan de remplaçantencontracten. Als daartoe toestemming voor wordt gegeven kan eigenlijk het beste de gehele jaargang van het daarvoor

in aanmerking komende notariële archief in de periode 1811-1813 worden doorlopen. Het is mij namelijk gebleken dat dergelijke overeenkomsten onder verschillende benamingen in de notariële repertoria voorkomen. Bijna altijd ook nog op de naam van de loteling die zijn nummer wilde wisselen. En deze nu is meestal niet de gezochte. In de geraadpleegde notariële repertoria in Friesland komen dergelijke contracten vaak voor onder de benaming: contract van bijzondere aard. Ook over de definitieve afwikkeling van de nummerwisselingscontracten zijn zelfs tot ver na de Napoleontische tijd vaak voor de rechtbanken van eerste aanleg processen gevoerd.

Archieven van prefect- en onderprefect(en)

Een belangrijke bron waar de onderzoeker niet omheen kan zijn de archieven van de prefecten en hun onderprefecten. Wat het archief van de prefect betreft is dat voorna-

melijk de 3^e Divisie van militaire zaken. Bij mijn onderzoek destijds in het rijksarchief van Overijssel (nu Historisch Centrum Overijssel) te Zwolle was de toestand van die archieven echter zodanig dat onderzoek nu niet direct een genoegen was. Ik heb begrepen dat daarin inmiddels verandering is gekomen. Zeker wat betreft het archief van de onderprefect van Zwolle. In het rijksarchief in Friesland te Leeuwarden is op deze archieven een uitstekende toegang. Een nadeel kan zijn dat de meeste stukken in het Frans zijn gesteld.

Belangrijk zijn deze archieven voor wat betreft:

- correspondentie tussen de prefect, diens onderprefecten en de maires over uitvoering van de conscriptie;
- idem over deserteurs met dikwijls een signalement van de deserteur;
- vonnissen van de rechtbank van eerste aanleg tot veroordeling van dienstweigeraars;
- maandelijkse rapporten van de gendarmerie over aanhouding van dienstweigeraars en andere gezochten;
- staten met namen van afgekeurde of in depot geplaatste lotelingen die voor de Raad van Recruitering ter herkeuring of herindelings moesten verschijnen;

Dergelijke archieven kennen vaak twee afdelingen: de in- en uitgaande stukken. Mijn ervaring is dat de uitgaande stukken moeilijk raadpleegbaar zijn. Vaak betreft het uitsluitend stukken die in klad zijn opgemaakt in een niet al te best leesbaar handschrift met vele doorhalingen en invoegingen. Als het goed is, zijn op de inkomende stukken indices gemaakt en een agenda van de genomen beslissingen.

Bijlagen bij de huwelijksakte

Bij huwelijk van een kind van een niet teruggekeerde of vermiste militair werd dik-

wijls een akte van bekendheid opgemaakt. In een aantal gevallen vond ik dat getuigen onder ede verklaarden dat de vader in Franse dienst was geweest en niet was teruggekeerd. Of alle getuigen daarbij de waarheid spraken, is zeer de vraag. In één geval verklaarden twee oudgedienden van het 124e Regiment Infanterie van Linie dat zij de vader van de bruid in de slag bij Polotsk op 18 augustus 1812 hadden zien sneuvelen. Het was een zuivere meined. De vader diende bij het 33e Regiment lichte Infanterie dat nooit bij Polotsk heeft gevochten.

Erfenissen en boedelscheidingen

Bij het openvallen van een erfenis gebeurde het vaak dat de vermiste militair – bijna altijd een naaste verwant van de erflater/erflaaterster – mede tot nalatenschap was gerechtigd. In die gevallen kon de rechtbank van eerste aanleg worden gevraagd een soort verklaring van vermoedelijk overlijden af te geven. Daarbij verklaarde een aantal personen – dikwijls zeven - te weten dat de vermiste erfgenaam in Franse krijgsdienst was geweest en tot dan niet was teruggekeerd respectievelijk nog steeds werd vermist. Ook bij die verklaringen kan soms een vraagteken worden gezet. Hierna vond de boedelscheiding ten overstaan van een notaris plaats waarbij het deel waartoe de vermiste erfgenaam was gerechtigd, werd vastgesteld en afgezonderd. Dat afzonderlijke deel werd door de notaris gedurende een bepaalde periode beheerd. Om deze gevallen te traceren zal onderzoek moeten plaats vinden in het archief van de rechtbank van eerste aanleg, meestal gelegen in het arrondissement waaronder de erflater/erflaaterster ressorteerde en in dat van een notaris. Bij het ontbreken van een testament kan die notaris wat moeilijker te traceren zijn. Ook de memorie van successie kan in veel van dergelijke gevallen een aanwijzing

BULLETIN DE DÉCÈS.

Extrait des Listes ou des Actes mortuaires
déposés au bureau.

AN 1813.

NOM ET PRÉNOMS DU MILITAIRE ou Employé militaire.	LIEU DE NAISSANCE et DÉPARTEMENT.	NOM ou NUMÉRO DU CORPS ou Administration.	JOUR DU DÉCÈS.
Paasman Jean Fadiseu	Staphert Mulsseu	124 ^e Régiment	30 ^e jour 1813. février hôpital de Wezel

Carton 184/14. 19.

Pour extrait conforme :
Le Chef du Bureau,

kennisgeving van overlijden van Jan Paasman toen dienende bij het 124e regiment infanterie van linie, in het hospitaal te Wezel

geven of de vermiste militair tot de erfgenamen behoorde.

Gesneuvelde en in een hospitaal overleden militairen

Zoals reeds aangehaald werd het sneuvelen van de gewone dienstplichtige soldaat nauwelijks aangetekend in het stamboek (*matricule*) van zijn onderdeel. Dit in tegenstelling tot de officieren en overige beroepsmilitairen, waaronder vrijwilligers. Wie daarover inlichtingen wil inwinnen bij de genoemde Service historique de l'armée de terre te Vincennes (leger-archieff) of bij de Service historique van de marine nationale te Cherbourg (marine-archieff) zal dienen te weten in welk leger- respectievelijk marine-onderdeel de gezochte heeft ge-

diend. Nogmaals uitdrukkelijk gezegd, zijn deze gegevens niet bekend dan heeft informatie bij deze instanties weinig zin.

Anders wordt het als de gezochte militair is overleden in een hospitaal. Het Franse Burgerlijk Wetboek bevatte namelijk de bepaling (van 14 maart 1804) dat het hoofd van een ziekenhuis of andere openbare instelling verplicht was binnen 24 uur na het overlijden van een in zijn inrichting opgenomen verpleegde daarvan kennis te geven aan de ambtenaar van de burgerlijke stand. Betrof het een militair, dan moest ook het ministerie van oorlog te Parijs van diens overlijden in kennis worden gesteld. Uiteindelijk kwam waarschijnlijk slechts een deel van deze overlijdensberichten terecht bij de mairie waar de overleden militair zijn laatste woonplaats werd verondersteld te hebben. In vele gevallen waren de gegevens zodanig verminkt dat

de ambtenaar (officier) van de burgerlijke stand er geen wijs uit kon worden. Het bericht werd of teruggezonden naar de prefect van het desbetreffende departement of terzijde gelegd. Ik ben een aantal van dergelijke berichten tegengekomen die pas vele jaren later in de overlijdensregisters werden overgeschreven. Soms werd het eenvoudig achterwege gelaten. In het algemeen rijksarchieff te Den Haag berusten ongeveer 4.500 overlijdensberichten van in Franse hospitalen overleden Nederlandse militairen. Op een enkele na betreft het minderen. Onder deze overlijdensberichten zijn ook zogenaamde *bulletins de décès*, overlijdensberichten, opgemaakt door het hoofd van het hospitaal waarin de militair was overleden. Een specifiek geval hoe de naam van

de overleden militair kon zijn verminkt, is de volgende: Frederik Jan Kijlschkijs bleek Freerk Jurks Kijlstra uit Kollum te zijn die kon worden getraceerd aan de hand van zijn legeronderdeel. Dankzij de onmisbare hulp van de heer D. Zweers te Katwijk aan Zee lukte het de meeste in een hospitaal overleden militairen uit het departement 'de la frise' te traceren. Bij een vijftigtal is dat nog steeds niet gelukt. De vraag is echter of zij allemaal werkelijk in dat departement thuishoren.

Op 30 juni 1823 wordt te Brussel een lijst opgemaakt van in de periode 1812-1815 in Pruisische hospitalen overleden militairen afkomstig uit Friesland, vooral in de vier hospitalen te Maagdenburg. Vermoedelijk heeft dit stuk berust in de 4^e Divisie van de Provinciale Griffie en is het daaruit gelicht. Het stuk draagt de naam: 'Nominative Staat van eenige militairen in den voormaligen Franschen dienst, die in de Provincie Vriesland geboren, gedurende de veldtochten van 1812-1815 in onderscheidenen pruisische hospitalen zijn overleden.' Op grond van de ingekomen correspondentie bij de provinciale griffie vóór 1823 is het vermoeden gerechtvaardigd dat van andere Nederlandse provincies ook een dergelijke staat is opgemaakt. De aantekeningen op deze staat bewijzen dat in 1823 nog voldoende gegevens van de overleden militairen op de provinciale griffie voorhanden waren om deze te traceren.

Vermisten

Mogelijk is er meer hoop wat betreft het vinden van vermiste militairen. In het archief van de bestuurlijke instellingen van Friesland werd namelijk een lijst gevonden met meer dan duizend namen van uit Friesland afkomstige vermiste militairen. Deze lijst werd gezonden aan de Secretaris van Staat voor Buitenlandsche Zaken, 2^e Bu-

reau te Den Haag. In de begeleidende brief refereert de gouverneur van Friesland aan de missive van genoemde secretaris van 1 november 1814. Hierin werd gevraagd de namen op te geven van in deze provincie vermiste en gesneuvelde militairen in Rusland. In de Friese lijst worden ook veel leger- en marine-onderdelen genoemd die niet bij de Russische Veldtocht van 1812 betrokken zijn geweest. De Staatsecretaris bevestigt in februari 1815 de ontvangst van de Friese lijst. Daarbij geeft hij aan dat over deze vermiste en gesneuvelde soldaten overleg met de Russische regering heeft plaats gevonden. Bij onderzoek in het toenmalige rijksarchief van Overijssel te Zwolle door de heer Zweers bleek dat de gouverneur van Overijssel te zelfder tijd een lijst van vermiste militairen uit zijn provincie aan de genoemde secretaris heeft gezonden. Jammer genoeg werd van die lijst geen afschrift gevonden. De heer Zweers heeft hierop een onderzoek gestart naar de lijsten in het algemeen rijksarchief te Den Haag. Wel bleken van nagenoeg alle provincies begeleidingsbrieven van bedoelde lijsten uit begin 1815 aanwezig te zijn. Helaas ontbraken ook hier de lijsten. Aangenomen kan worden dat nagenoeg alle Noord-Nederlandse provincies aan het verzoek van de Secretaris van Staat van Buitenlandsche Zaken hebben voldaan. Mogelijk bevindt zich in de archieven van de afzonderlijke provincies nog een afschrift van de verzonden lijst. De termijn van verzending ligt vermoedelijk tussen november 1814 en maart 1815. Is de lijst er niet (meer), dan kan worden gezocht in het archief van de gemeente van inwoning van de vermiste militair. Bij mijn onderzoek bleek namelijk praktisch in iedere onderzochte gemeente een lijst van de aldaar vermiste militairen uit de periode 1811-1813 aanwezig te zijn. Tot ver na 1813 is in het provinciaal archief

nog correspondentie te vinden over vermiste militairen. Via de Franse ambassade in Den Haag werden nadere inlichtingen gevraagd. Het gevolg hiervan was dat in veel gevallen het Franse ministerie van oorlog een conduite-staat van de vermiste militair afgaf. Exemplaren daarvan trof ik aan in gemeente-archieven.

Nationale Militie

Een weinig voor de hand liggende bron zijn de eind 1813/begin 1814 opgemaakte lijsten van mannen van 17-45 jaar ten behoeve van het nieuwe Nederlandse leger, de Nationale Militie. Ik trof deze in verscheidene gemeente-archieven aan. Hierop komen herhaaldelijk aantekeningen voor over (nog) niet teruggekeerde militairen uit de desbetreffende gemeente. Soms zelfs met vermelding van het leger- of marine-onderdeel.

Medaille de Sainte Hélène

Bij decreet van 12 augustus 1857 stelde keizer Napoleon III de onderscheiding de Sainte Hélène in, waarvoor de nog levende oud-strijdmakkers van zijn oom, de in 1821 op dat eiland overleden keizer Napoleon I, in aanmerking konden komen. Deze onderscheiding is alsnog aan tenminste 1073 Ne-

derlandse oud-strijders onder Napoleon I toegekend. Een niet alfabetische lijst daarvan is aanwezig in het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden in paleis Het Loo te Apeldoorn. Hierop worden alleen de voor- en familienaam van de begunstigde vermeld.

Herdenkingen

Een bron die niet direct met het zoeken naar een militair uit de periode 1810-1813 te maken heeft, zijn krantenartikelen. Daarbij doel ik in het bijzonder op de herdenking van 50 jaar bevrijding van de Franse bezetting (?) in 1863 en de herdenking van de Slag bij Waterloo in 1865 te Leiden. Bij deze laatste herdenking werden ook de nog levende militairen uit de periode 1810-1813 uitgenodigd. Zij moesten daarvoor wel zelf de reis- en verblijfkosten betalen. Velen van hen haakten uit minvermogenheid af. In een aantal krantenartikelen werden deze herdenkingen breedvoerig gememoreerd, vaak met vermelding van namen van nog levende oud-strijders.

Tot slot volgt hieronder een recapitulatie van de geraadpleegde bronnen en een beknopte literatuurlijst.

Recapitulatie:

archiefstuk

- alfabetische lijst lotelingen
- algemene lijst van lotelingen per arrondissement
- erfenis/boedelscheiding
- journal du maire
- correspondentie

bewaarplaats(en)

gemeentearchief, eventueel rijksarchief
niet aangetroffen
RA notarieel archief en RA rechtbank van eerste aanleg
gemeentearchief, eventueel rijksarchief
gemeentearchief, RA archief (onder-)prefect en RA archief en de archieven van het provinciaal bestuur

– lotingslijst	gemeentearchief, eventueel rijksarchief
– medaille de Sainte Hélène	Museum Kanselarij der Nederlandse Orden, paleis Het Loo, Apeldoorn
– Nationale Militie	gemeente-archief
– nummerwisselingscontract	RA notarieel archief
– overlijden (kennisgeving van)	ARA
– plaatsvervangingscontract	RA archief prefect
– idem met aanvulling daarop	RA notarieel archief
– certificat d'activité de service	gemeente-archief, eventueel RA archief pre- fect (?) c.q. onderprefect
– signalement deserteur	gemeente-archief en RA archief (onder-) prefect
– vermisten	RA archieven provinciaal bestuur en eventu- eel ARA Staatssecretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken
– vonnis dienstweigeraar	RA archief (onder-)prefect en RA rechtbank van eerste aanleg

Adressen:

Leger: Service historique de l'armée de terre, Château de Vincennes, B.P. 107, 00481 ARMEES (France),

bezoekadres: Château de Vincennes, Vincennes

Marine: Marine Nationale, Service Historique, Archives et bibliothèque, 57 Rue de l'Abbaye, B.P. 31,

50115 Cherbourg Naval (France)

NB. Op schriftelijke verzoeken wordt bijzonder traag gereageerd; kopieën worden niet verstrekt.

Afkortingen:

ARA = algemeen rijksarchief te Den Haag; RA = rijksarchief; RAF = ryksargyf/rijksarchief in Fryslân/Friesland te Leeuwarden.

Literatuurlijst:

- Altena, A.van, *De Hollander onder de Fransche cohorten of mijne lotgevallen als conscrit* . (Dordrecht, 1827)
- d'Auzon de Boismainart, W.P., *Gedenkschrift tijdvak van 1812. De Veldtocht in Rusland* (Den Haag/Amsterdam 1840);
- Bosscha, *Neêrlands heldendaden te land, van de vroegste tijden af tot in deze dagen dl.II* (1834-1856)
- Colenbrander, H.T. *Inlijving en opstand* (Amsterdam, 1913)
- Colenbrander, H.T. (ed.), *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840* ('s-Gravenhage, 1905-1922);
- Derix, Jan e.a. *Ten oorlog voor Napoleon* (Venlo, 1983);
- Eysten, J., *Geschiedenis van de Nederlandse Pontonniers* (Breda, 1908);

- Gijsberti Hodenpijl, C.F., *Mededeelingen over het 2^e regiment Hollandsche lansiers der Keizerlijke Garde in 1812*. In Verzameling van oorspronkelijke Bijdragen door Nederlandsche letterkundigen I (1899)
- Geyl, P.C.A., *Geschiedenis van de Nederlandse stam* (Amsterdam/Antwerpen, 1959);
- Haak, J. *Van Inlijving tot bevrijding. Het Noorden van 1810-1814* in (Nieuwe) Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel IX 128-160 (Zeist etc., 1956);
- Herman, H., *Onze zeemacht tijdens de Franse overheersing 1810-1814* (Den Haag, 1923);
- Homan, Gerlof D., *Nederland in de Napoleontische Tijd 1795-1815* (Bussum/Deurne, 1978)
- Jong, Ente Jacobs de, *Het verslag van mijn reis naar Abbéville*, Rijksarchief in Friesland, toegang 345 nr.685
- Joor, Johan, *De Adelaar en het Lam* (Amsterdam, 2000)317-379*
- Kool, A., *De Russische Veldtocht van 1812* (Rotterdam, 1912);
- Moor, J.A., de e.a. *Duizend miljoen maal vervloekt land* (Amsterdam, 1991);
- Naber, J.W.A., *Overheersing en Vrijwording. Geschiedenis van Nederland tijdens de inlijving bij Frankrijk Juli 1810-November 1813*. (Haarlem 1913(1912);
- Oegema, Johannes, *Dagboek van Jelle Jitses van Noorderdrachten* (z.p., z.j.);
- Peeters, K.C., *Soldaten van Napoleon* (Antwerpen, 1977);
- Sabron, F.H.A., *Geschiedenis van het 33^e Regiment Infanterie van Linie* (Breda, 1910);
- Sabron, F.H.A., *Geschiedenis van het 124^e Regiment Infanterie van Linie* (Breda, 1910);
- Schama, Simon, *Patriotten en Bevrijders*, Nederlandse vertaling door Ger Groot, (Amsterdam, 1989) 706-744;
- Terpstra, K. *Fryske ramplesanten yn de Frânske tiid*, in It Beaken Jiergong 55/1993/nûmer 4, 186-200;
- Uytersehout, I.L., *Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis* (Den Haag, 1935/1937);
- Veeren, W.P.van, *Brieven van een Nederlandsch officier uit de jaren 1812-1815*, in De Navorscher LXXXVIII (1939);
- Wagevier, G.J., *Aantekeningen gehouden gedurende mijnen marsch naar, gevenschap in, en terugreize uit Rusland* (Amsterdam, 1820)
- Walter, J., *Dagboek van een soldaat uit het leger van Napoleon* (Amsterdam, 1992)

Jubileumboek Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Delfland

Ter gelegenheid van het 25 jarig bestaan van deze afdeling is een fraai jubileumboek verschenen (± 400 pag., ingenaaid) met daarin een vijfendertigtal genealogische en historische artikelen, gerelateerd aan de Delflandse Regio en Zuid Holland.

Onderwerpen o.a.: Delflandse Zoeaven, Het Zedelijk Lichaam, Fruittelers van Es rond Poeldijk, Vijlkappersfamilie Watson, Vuurwerk maken in de negentiende eeuw, Een IJslander legende, Een boerderij en vijf generaties bewoners, enkele bedrijfsgeschiedenissen, de geschiedenis van een Delftse snuifmolen en genealogische gegevens in de vorm van kwartierstaten, stamreeksen en genealogieën. De prijs bedraagt afgehaald € 20,42, toegezonden verhoogd met de portokosten.

Het boek is o.a. te **bestellen bij uitgeverij ALVO/Ons Erfgoed**

DNA en genealogie, een 'update'

JW. Koten

Onlangs verscheen in het bekende Britse tijdschrift the New Scientist (jrg 173,16 maart 2002, pag. 32) een artikel (Back to your roots) over genealogie en DNA, dat men als een korte beschrijving van de huidige stand van zaken mag beschouwen. The New Scientist geldt in de wereld als een belangrijk opiniërend blad als het om de ontwikkelingen in de wetenschap gaat. Het blad signaleerde bij de openingszinnen van het geciteerde artikel, dat genealogie ook in Engeland zeer veel belangstelling trekt. Toen de Britse Census gegevens on line beschikbaar kwamen, was het internet enkele dagen daarna plat. Men dacht dat men ca. 1 miljoen bezoekers zou trekken, het werden er 7 miljoen. Daarmee is genealogie op internet nu een van de belangrijkste trekpleisters geworden. Het overtreft zelfs de sexpagina's. Wie had dat enkele jaren geleden gedacht! Men mag dan ook stellen dat computergenealogie en genealogische data verwerking een doorslaggevend succes in Engeland zijn geworden. Het heeft massale belangstelling vooral bij jongeren. Daarmee zijn 'de stoffige archieven' plotseling in het algemene publieke domein gekomen.

Engeland heeft geen Napoleontische bezetting gekend en dus is er geen burgerlijke stand ingevoerd. Vele jaren is men op census gegevens aangewezen geweest, meer dan op het continent. Pas rond 1837 werd een registratie ingevoerd die wat op onze burgerlijke stand lijkt. Voor gegevens uit de periode daarvoor is men op kerkgegevens aangewezen. Helaas zijn heel wat van de oude gegevens tijdens de Engelse revolutie verloren gegaan. Heeft men naamgenoten en wil men verwantschap aantonen dan is DNA-onderzoek momenteel een belangrijk

hulpmiddel. Er zijn twee wegen waarlangs men het DNA-onderzoek vooral uitvoert. De belangrijkste lijn is de studie van het Y-chromosoom. Daarin zijn mannelijke erfelijke eigenschappen opgeslagen, die via de patrilineaire lijn worden doorgegeven. Minder belangrijk is de studie van het zogenaamde mitochondriale DNA. Daarmee kan men de matrilineaire lijn = moederlijke lijn tot diep in de geschiedenis vervolgen.

Het DNA is redelijk stabiel. Slechts in ongeveer 1 op de 500 overervingen treden wijzigingen op. Het is niet onmogelijk om daardoor enkele honderden generaties terug te gaan. Mijn eigen vaderlijke Y-chromosomale DNA is mogelijk gelijk aan dat van de stenentijdperk bewoner zo'n kleine tienduizend jaar geleden. Hoewel het DNA stabiel is treden toch incidenteel kleine wijzigingen op, mutaties noemt men deze. De kleine wijzigingen wijken maar in beperkte mate af van de originele versie. Vandaar dat in een streek vele mensen Y-chromosomen hebben die weliswaar niet identiek zijn maar die toch verschillende kenmerken gemeen hebben. Dit streekgebonden DNA-profiel is belangrijk vooral bij het volgen van migratiestromen. Wat voor het Y-chromosomale DNA werd gesteld, geldt ook voor het moederlijke mitochondriale DNA. Men vermoedt zelfs dat de West-Europese bevolking afstamt van een zevental vrouwen, waarvan voor ons 'Helena' de belangrijkste is. Dit is de denkbeeldige voornaam van een vrouw die vermoedelijk gewoond heeft in het Franse gebied van de Dordogne.

Vanwege de grote belangstelling voor de genealogie is men op deze trend ook com-

mercieel gaan inspelen. In Engeland is het genealogische DNA-research vooral geconcentreerd in het instituut van Bryan Sykes (Oxford Institute for Molecular Genetics). Sykes zelf heeft grote genealogische belangstelling, waarbij hij zijn eigen familie grondig met moleculair biochemische genetische technieken heeft uitgevlooid. In een vroeger artikel hebben we hierover bericht. Sykes biedt voor geïnteresseerden de mogelijkheid van dna-onderzoek van de familie aan. Het betreft vooral een DNA-onderzoek van tien markers van het Y-chromosoom. De kosten bedragen UK£ 150. (ca. € 200). Met tien markers kan men het Y-chromosoom zodanig preciseren dat slechts één op de 10.000.000 niet verwante mannen een zelfde combinatie heeft. Vanwege dit zeer kenmerkende karakter van deze DNA-combinatie spreekt men wel van een DNA-vingerafdruk. In een eerder artikel heb ik uitvoerig uitgelegd wat markers zijn. Eenvoudig gesteld: markers zijn specifieke chemische structuren, te vergelijken met reclameborden in een straat, waaraan men de straat kan herkennen.

Aanvankelijk heeft men het DNA-onderzoek vooral toegepast op enkele spectaculaire gevallen zoals het DNA van Jefferson, en het mt-DNA van de familie Romanov. De vrouw die zich vroeger als prinses Anastasia uitgaf blijkt een mythe te hebben verspreid. In Nederland is dat het geval gebleken met de in Delft overleden Naundorff, die voorgaf een afstammeling van koning Lodewijk te zijn. Meer recent is echter het lijk van de echte zoon van Lodewijk XVI geïdentificeerd.

Bij naamdragers kan worden uitgezocht of zij wel een gemeenschappelijke voorvader hebben. In Engeland is het klassieke voorbeeld de familie Pomery die naar men zei afstamde van een Normandische ridder Ralph de Pommeral. Hij zou met Willem de

Veroveraar in de elfde eeuw naar Engeland zijn verhuisd. Voor zeven van de 51 takken Pomery kon dit aannemelijk worden gemaakt.

Maar ook niet-naamdragers kunnen uiteindelijk een gemeenschappelijk oervader hebben. In vroegere tijden verbasterde de naamgeving bij de inschrijving nogal eens. Zo kon men aantonen dat de families Redyoke, Redgeck, Ridgewick en Reddihoughs een zelfde oervader (afkomstig uit Ridehalgh) moesten hebben en dat de naam geleidelijk aan in verschillende schrijfwijzen was veranderd. Zie ook in *Ons Erfgoed*, 9^e jrg. Nr. 3, pag. 117-120 'DNA-onderzoek bewijst: alle Stoutjesdijken hebben gezamenlijke voorvader.

Naast het verrichten van onderzoek van individuele families worden er geleidelijk aan ook genealogische-DNA-databanken opgericht waarbij aan DNA-profielen genealogische gegevens zoals de naam en streek van oorsprong worden gekoppeld. Vooral de Amerikanen hebben grote belangstelling voor deze DNA-databanken. Bij de immigratie moesten heel wat 'landverhuizers' hun naam aanpassen aan de verstaanbaarheid in het nieuwe land. Heel wat mensen die bijvoorbeeld destijds 'Smid' heetten werden in het nieuwe vaderland 'Smith'. Het is voor Amerikaanse genealogen dan ook buitengewoon belangrijk dat zij een aanwijzing krijgen omtrent de mogelijke streek van origine van hun voorzaten. Zij kunnen dan het onderzoek hierop gaan richten. In Tuscon Arizona hebben antropologen die zich hiermee gaan bezig houden momenteel een DNA-bestand van 6000 Y-profielen. Zij gebruiken deze gegevens voor hun antropologische studies, zoals migratiestromen, samenstelling van de bevolking, verspreiding van ziekten e.d. In de Universiteit van Salt-Lake City heeft men

nog grotere plannen. Men wil hier een DNA-databestand van Y-profielen creëren die enkele honderdduizenden families omvatten. Daarbij worden de DNA-gegevens aan naam, persoon, maar ook aan de streek van origine gekoppeld. Laat men dan een Y-chromosomale DNA-analyse van zich zelf doen, dan kan men door vergelijkend onderzoek van de opgeslagen gegevens ruwweg aangeven waar de familie ooit vandaan kwam. Dit zijn spectaculaire ontwikkelingen die ook relevant zijn voor het Nederlandse genealogische onderzoek. Heel wat migranten zijn immers van Nederlandse origine. Het is waarschijnlijk dat van heel wat ex-Nederlanders DNA-profielen in Utah beschikbaar komen. Wat nu al mogelijk is laat de auteur van de nevenstaande kolom weten.

Het is duidelijk dat het DNA-onderzoek bij de genealogie pas in de eerste kinderschoenen staat. Momenteel is dit DNA-onderzoek nog beperkt beschikbaar en vrij kostbaar. Ook dat staat te veranderen. Dat gebeurt weliswaar niet onmiddellijk maar ook hier gaan de ontwikkelingen veel sneller dan men soms denkt. Een belangrijke doorbraak bij het DNA-onderzoek is immers de ontwikkeling van 'micro-array' techniek ook wel DNA-chips. Het gebruik van de array technologie, DNA-chips en micro-arrays, begint een steeds grotere vlucht te nemen. De recente ontwikkeling van deze technieken geeft een revolutionaire nieuwe mogelijkheid DNA-genealogie te bedrijven op een schaal waarvan men tot voor kort alleen maar kon dromen. Een groot aantal DNA-kenmerken (markers) kunnen met deze DNA-chips in zeer korte tijd worden vastgesteld. Dit geeft aan het genealogische onderzoek ongekende mogelijkheden waardoor allerlei vormen van verwantschap kunnen worden bewezen.

Benieuwd wat het instituut van Oxford over mijn eigen afstamming kon vertellen verzocht ik om toezending van materiaal om mij aan de proef te onderwerpen. Ik kreeg snel daarna een pakje met daarin een "DNA Sampling-kit" (een verzamelgarnituur voor DNA-materiaal). Na spoelen en borstelend schrapen met een steriel borsteltje uit een van de toegezonden envelopjes over de binnenvlakte van de wang (zonder de tanden en de gingiva te raken) stopte ik de borstel weer in de enveloppe terug waarna ik deze dicht kleefde.

Al spoedig daarna kreeg ik bericht: de geografische distributie van mensen met de naam Hamer. Dit was geen grote verrassing. Ik wist reeds dat in het begin van 19de eeuw mijn voorzaten van een klein dorpje uit Wales waren vertrokken. Het mitochondriale onderzoek leverde als bevinding op dat mijn oermoeder ergens uit het Tuscaans gebied moest komen. Mijn onderzoek leverde daarna de verrassing op dat mijn betovergrootmoeder gedurende de Napoleontische periode zich in Kent had gevestigd.

De micro-array technologie is een zeer jonge technologie. Dit heeft verschillende gevolgen. In de eerste plaats is daar het kostenaspect - alles wat nieuw is, is relatief duur en verouderd zeer snel. Naast de kosten voor de aanschaf van het instrumentarium, ligt het kostbaarste onderdeel van de chip-technologie met name in de aanschaf van de chips en de 'disposables'. Ook de verwerking van de gegevens is nog uitermate complex. Wanneer echter deze hordes zijn genomen kan de DNA-technologie op grote schaal ingang vinden. Daarmee zullen ook de kosten dalen, alhoewel vermoedelijk zeker niet spectaculair. Het is echter niet ondenkbaar dat binnen een jaar of zo voor pakweg € 50 heel veel DNA-gegevens kunnen worden geanalyseerd. Dit is een bedrag dat voor veel genealogisch geïnteresseerden niet meer onoverkomelijk is.

Gezien de grote belangstelling voor de genealogie staan hier grote ontwikkelingen voor de deur. Ontwikkelingen die genealogische puzzels kunnen oplossen, maar die toch mogelijk ook zaken aan het licht kunnen brengen die minder aangenaam zijn, of toch voor de betrokkenen interessant. Men denke bijv. aan de velen, die op de wereld zijn gezet en in feite van o.a. adellijke of koninklijke afkomst blijken te zijn. Ook is in dit tijdschrift al eens vermeld, dat in een bepaald Engels dorp op grond van bloed-

groep onderzoek bleek, dat 30 procent van de eerstgeborenen niet van de vader was op wiens naam het kind stond. Naar onze mening is hier een beweging in gang gezet die nauwelijks meer is te stoppen. Hoog op kunnen van de zijlijn nog enige sturing geven. Binnen 5 - 10 jaar zal de genealogie een heel ander aanzien hebben. Het wordt het werkerterrein van velen. Wat dan nog de plaats is van de amateur-genealoog is valt te bezien.

De Vrijmetselarij in Nederland

Dr. Andréa Kroon

Recent is opgericht de OVN, stichting ter bevordering van wetenschappelijk Onderzoek naar de geschiedenis van de Vrijmetselarij in Nederland. Het voornaamste doel van de OVN is het beschikbaar stellen van onderzoeksbeurzen, waarvoor ook kunst- en cultuurhistorici in aanmerking komen.

De vrijmetselarij is een inwijdingsgenootschap, dat sinds haar ontstaan in het begin van de 18de eeuw een belangrijke invloed heeft gehad op de Europese cultuur. Het gedachtegoed van de vrijmetselarij en haar symboliek hebben gedurende bijna 300 jaar via de leden hun weg gevonden naar literatuur, kunst, wetenschap en politiek, en zo een plaats verkregen in onze samenleving.

Het aantal historici, godsdienstwetenschappers, literatuurwetenschappers, kunsthistorici, sociologen en onderzoekers uit andere disciplines, dat belangstelling toont voor de ontwikkeling van de vrijmetselarij en haar rol in de Europese cultuur, is de laatste jaren snel toegenomen. Recentelijk werd dan ook een leerstoel opgericht voor 'Vrijmetselarij als geestesstroming en sociaal-cultureel Europees verschijnsel' aan de Universiteit Leiden. Het onderwerp is echter voor veel academische instellingen en organisaties nog onbekend terrein en de beschikbare fondsen zijn beperkt. Het is dan ook van groot belang dat onderzoek op dit nieuwe vakgebied financieel mogelijk gemaakt wordt. Hierin wil de OVN

uitkomst bieden, met name door onderzoeksbeurzen beschikbaar te stellen aan studenten en wetenschappers.

De OVN is niet verbonden met een maçonnieke organisatie en past een academische beoordelingsprocedure voor beursaanvragen toe. Voor de beoordeling van beursaanvragen wordt een onafhankelijke wetenschappelijke commissie ingesteld, waarin hoogleraren, conservatoren, bibliothecarissen en andere deskundigen op het vakgebied worden uitgenodigd om hierin zitting te nemen. Op termijn zal de OVN ook kunnen participeren in de totstandkoming van publicaties, congressen en tentoonstellingen. Gestreefd wordt dan ook naar een goede samenwerking met universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen, academische organisaties, musea en bibliotheken. Een groot aantal hiervan heeft reeds enthousiast op ons initiatief gereageerd.

Mocht u prijs stellen op nadere informatie over onze activiteiten, dan kunt u contact opnemen met de voorzitter van de stichting, mw. drs. M. Bax, via onderstaand adres of e-mail.

OVN, stichting ter bevordering van wetenschappelijk Onderzoek naar de geschiedenis van de Vrijmetselarij in Nederland, Postbus 92004, 1090 AA Amsterdam

Kwartierstaat van Houten-De Leeuw

J.Ch. Jansen-van der Waals

I

- 1 VAN HOUTEN, Cornelia Geertruij, geb. Raamsdonk 10-7-1797, overl. Raamsdonk 29-3-1825, heeft een buitenechtelijke relatie met N.N.

Kind:

Cornelia Geertruida, geb. Raamsdonk 26-10-1822, overl. Genderen 25-3-1891, huwt Raamsdonk 7-5-1846 met Jan Saakes.

II

- 2 VAN HOUTEN, Martinus Cornelis, ged. Rotterdam 31-3-1772, secretaris van Raamsdonk, overl. Geertruidenberg 8-2-1822, huwt Raamsdonk 22-5-1796 (ondertr. Geertruidenberg 5-5-1796):
- 3 DE LEEUW, Elisabeth Alida, ged. Raamsdonk 30-4-1758, overl. Raamsdonk 3-11-1825.

III

- 4 VAN HOUTEN, Andries, ged. Rotterdam 1-8-1743, won. op de Schie en Delfsevaart, begr. Rotterdam 28-7-1773, huwt Werkendam 17-9-1769 (ondertr. Rotterdam 27-8-1769):
- 5 DEN HOLLANDER, Geertje (Grietje), geb. De Werken, ged. Werkendam 25-2-1748, overl. Geertruidenberg 5-3-1814; zij huwt 2e Rotterdam 27-4-1774 met Albertus Koeremans.
- 6 DE LEEUW, Johan (Jan), ged. 's-Grevelduin-Capelle 27-1-1726, schout van Raamsdonk 1756 en 1771, testeert Raamsdonk 5-4-1756, overl. Raamsdonk 11-3-1796, huwt (impost Raamsdonk 29-6-1755):
- 7 VAN BEVERWIJK, Cornelia Geertruijdt (Geertruida), ged. Bergeijk 10-10-1734, overl. Raamsdonk 17-2-1793.

IV

- 8 VAN HOUTEN, Martinus, ged. Rotterdam 21-5-1713, won. aan de Melkmarkt, begr. Rotterdam 17-8-1772, huwt Rotterdam 13-5-1742:
- 9 VAN EXEL, Cornelia, ged. Rotterdam 11-4-1717, begr. Rotterdam 3-10-1770.
- 10 DEN HOLLANDER, Ary (Arien) Gerritsz., ged. Werkendam 22-2-1693, won. in De Werken, ondertr. Werkendam 23-11-1732:
- 11 VAN KEMPEN, Geertruij, j.d., won. in De Werken.
- 12 DE LEEUW, Adriaan Janse, ged. 's-Grevelduin-Capelle 11-12-1678, schout van Vrijhoeve-Capelle 1719-1723, overl. voor 18-6-1730, huwt 1e met Adriana de Koning, huwt 2e Almkerk 9-9-1709 (ondertr. 's-Grevelduin-Capelle 10-5-1709) met Elisabeth van Wageningen, ondertr. 3e Dussen 6-6-1719 met Margarita van Nedeveen, huwt 4e 's-Grevelduin-Capelle 22-12-1721 met Johanna van Ophuijsen, huwt 5e 's-Grevelduin-Capelle 30-11-1723 (ondertr. Hedikhuizen):
- 13 DE JONG, Goverdina, geb. Vlijmen ca. 1698, j.d. van Hedikhuizen, overl. Sprang 28-12-1774; zij huwt 2e 's-Grevelduin-Capelle 13-9-1735 met Francois van de Werken.
- 14 VAN BEVERWIJK, Johan(nes) Willem Hendrik, ged. Eersel 17-1-1706, secretaris

van de Dingbank van Bergeijk en Riethoven 1772-1778, erfsecretaris van Schijndel, schepen van Bergeijk 1772, overl. Bergeijk 2-8-1779, huwt 2e Abcoude 19-4-1750 (ondertr. Amsterdam 3-4-1750) met Martha Susanna Verschuuren, huwt 1e Colijnsplaat 5-11-1732:

- 15 VAN LUIJNEN, Elisabeth Alida, ged. Breskens 17-6-1703, overl. Bergeijk 19-9-1746.

V

- 16 VAN HOUTEN, Andries, ged. Rotterdam 18-4-1684, won. Schiedamsedijk, begr. Rotterdam 4-5-1741, huwt Rotterdam 26-8-1705:
- 17 VAN PIETERSOM, Hester, ged. Woerden 28-7-1676, begr. Rotterdam 22-7-1761.
- 18 VAN EXEL, Pieter Pietersz., ged. Zevenhuizen 17-3-1680, begr. Rotterdam 19-2-1742, ondertr. Zevenhuizen 2-2-1706:
- 19 BEEN, Adriana (Ariaantje) Pieters.
- 20 DEN HOLLANDER, Gerrit Petersz., geb. ca.1658, diaken 1702-1703 en ouderling 1711-1720 te Werkendam, overl. De Werken 19-10-1727, huwt:
- 21 (DE GRONT), Anneke Stoffels, ged. Werkendam 11-10-1663.
- 24 (DE) LEEU(W), Jan Peters, ged. 's-Grevelduin-Capelle 15-8-1643, heemraad en schepen van Vrijhoeve-Capelle 1675, diaken 1671, ouderling 1681, overl. tussen 26-10-1690 en 1693, huwt 1e 's-Grevelduin-Capelle 3-11-1666 met Catalijn (Catharina) Peters van der Hoeven, huwt 2e 's-Grevelduin-Capelle 26-4-1676:
- 25 VAN CAMPEN, Anneken (Anna) Adriaans, ged. 's-Grevelduin-Capelle 9-1-1639.
- 26 DE JONGH, Jan alias de Jongste, geb. Wijk ca. 1650, heer en schout van Hedikhuisen, schepen van Vlijmen, heemraad Hoge Maasdijk land van Heusden, testeert Heusden 1695 en 1701, overl. Hedikhuisen 10-10-1725, huwt 1e Heusden 3-5-1684 met Hasia Dercksd. van Hedickhuysen, huwt 2e Vlijmen 10-9-1697:
- 27 DE JONG, Anna Jans, geb. Vlijmen ca. 1675, overl. Hedikhuisen 22-7-1741.
- 28 VAN BEVERWIJ(C)K, Willem Hendrik Johan, geb. Eindhoven ca. 1675, secretaris van de Dingbank van Eersel, Duizel en Steensel, begr. Eersel 7-2-1739, huwt Eersel 13-4-1704 (ondertr. Schijndel 29-3-1704):
- 29 DE JONGH, Cornelia, geb. Schijndel ca. 1679, begr. Eersel 15-8-1731.
- 30 VAN LUIJNEN, Hermanus, geb. 's-Hertogenbosch ca. 1670, predikant te Breskens 1700, IJzendijke 1705 en Colijnsplaat 1707-1746, overl. Colijnsplaat 1748, huwt 2e Colijnsplaat 27-6-1736 met Maria van Luinen, huwt 1e Breskens 23-3-1701:
- 31 SCHELLEKENS, Cornelia Geertruijd, geb. 's-Hertogenbosch ca. 1672, j.d. van Franeker, overl. Colijnsplaat 8-5-1711.

VI

- 32 VAN HOUTEN, Cornelis, ged. 's-Gravenhage 29-8-1644, medicinae doctor, won. Houttuintj, begr. Rotterdam 2-9-1689, huwt 1e Rotterdam 21-1-1672 met Margarita (Grietge) van Teijlingen, huwt 2e 's-Gravenhage 1-8-1680:
- 33 BREDENBIJL, Jacoba, verm. ged. 's-Gravenhage 7-6-1662 als Jacomijne, overl. Rotterdam 7-7-1716; zij huwt 2e Rotterdam 26-7-1696 met Abraham Coolbrant.
- 34 PIETERSOM, Maerten, huwt:
- 35 DE VOSCH, Eva.
- 36 VAN EXEL, Pieter Janse, geb. ca. 1647, j.m. van Zevenhuizen, huwt Zevenhuizen

- (gerecht) 3-12-1677 (ondertr. Rotterdam 14-11-1677):
- 37 BIJL, Cornelia Cornelisse, geb. ca. 1653, j.d. van Rotterdam, overl. Zevenhuizen 29-12-1727; zij huwt 2e Zevenhuizen (gerecht) 28-3-1683 met Arij Pietersz. Laurier.
- 40 HOLLANDER, Pieter Gerritsz., geb. ca. 1629, won. Dalem, huwt 2e (huw. voorw. Gorinchem 24-6-1661) met Iken Jansdr., huwt 1e:
- 41 SNOUCK, Maeijke Aerts, geb. ca. 1634.
- 42 DE GRONT, Stoffel (Christoffel) Cuijndertse, geb. ca. 1629, j.m. van Werkendam, huwt 1e Werkendam 25-2-1654 met Anneken Teunis, huwt 2e Werkendam 10-6-1663:
- 43 DE GROOT, Geertie Teunis, geb. ca. 1640, j.d. van Arkel.
- 48 DE LEEU(W), Peter Jansz., geb. Capelle ca. 1615, won. op de Hoge Vaart, huwt 2e 's-Grevelduin-Capelle 21-1-1663 met Adriaentje Cornelis van der Saken, huwt 1e ca. 1639:
- 49 Lijsgen (Lesken) Jansdr., overl. Capelle 4-9-1661.
- 50 VAN CAMPEN, Adriaen (Arien) Thonis (de Jonge), j.m. van Capelle, schepen van Zuidewijn-Capelle 1648, heemraad van Nederveen-Capelle 1633-1657, won. op de Hoogevaart, testeert Capelle 16-10-1657, overl. Capelle 30-10-1657, huwt 's-Grevelduin-Capelle 5-3-1628:
- 51 Jenneken Cornelis Peter Jacobsdr., geb. Vrijhoeve-Capelle, overl. Capelle 23-9-1680.
- 52 DE JONGH, Adriaen Jansz., burgemeester van Wijk 1652, testeert Heusden 27-4-1678, overl. Wijk voor 17-10-1679, huwt ca. 1635:
- 53 VAN DER POLL, Elisabeth Leendertsdr., overl. na 17-10-1679.
- 54 DE JONG, Jan Gerrit Jansz., overl. Haarsteeg ca. 1725, huwt:
- 55 VAN HEDICKHUYSEN, Goyaertje Aert Silvestersdr.
- 56 VAN BEVERWIJCK, Johan(nes), geb. Arnemuiden ca. 1646, stadhouder van de Drost van Eindhoven en van de schout van Kempenland 1698, ontvanger der con-vooyen en licenten te Eindhoven, president-schepen van Eindhoven 1698-1701, vertrekt in 1701 naar Vught, overl. voor 29-3-1704, ondertr. 's-Hertogenbosch (militair) 24-11-1668:
- 57 VAN LINTZENICH, Margrieta, won. 's-Hertogenbosch, overl. Eindhoven 17-6-1701.
- 58 DE JONG, Gijsbert, ged. Drunen 10-1-1655, substituut-secretaris te Empel en Meerwijk 1676, erfsecretaris van Schijndel, Son en Breugel 1677-1743, notaris te Schijndel 1687, stadhouder van Peelland, begr. Schijndel 17-8-1743, huwt Drunen 15-8-1677 (ondertr. Sprang 30-7-1677):
- 59 VAN DEN HOUT, Aletta (Aeltgen, Alida), ged. Sprang 8-5-1650, overl. Schijndel 4-12-1703.
- 60 VAN LUINEN (VAN DELUWIJNEN), Jurriaen (Jeuriaen), geb. Crevecoeur, klerk van de stadssecretaris te 's-Hertogenbosch 1666, notaris 1676, stadhouder 1697, raad en schepen 1697-1701, huwt 2e 's-Hertogenbosch 26-1-1697 met Catharina van Sonst, huwt 3e 's-Hertogenbosch 15-7-1701 met Elisabeth Kijper (Kiepers, Cuperus) (nr. 63), huwt 1e ca. 1665:

- 61 CLETCHERS (CLISTERS), Gratia; zij huwde 1e met Abraham van der Aa.
 62 SCHELLEKENS, Sebastianus, geb. Frankfurt a.d. Main 20-5-1635, licentiaat in de rechten 1663, hoogleraar en rector in de rechten aan de illustre school te 's-Hertogenbosch 1663-1672, attest. van Amsterdam naar Franeker 1678, hoogleraar en rector aan de Hogeschool van Franeker, overl. Franeker 15-5-1700, huwt 1e Utrecht 8-10-1661 met Marya van Cattenburch, huwt 2e 's-Hertogenbosch 23-8-1671 (ondertr. Leiden 5-8-1671):
 63 KIJPER (KIEPERS, CUPERUS), Elisabeth, ged. Breda 15-8-1650, overl. voor 1731; zij huwt 2e 's-Hertogenbosch 15-7-1701 met Jurriaen van Luinen (nr. 60).

VII

- 64 VAN HOUTEN, Andries Christiaan, huwt 's-Gravenhage 31-5-1637:
 65 VAN COEVENHOVEN, Pieterella Cornelis.
 66* BREDEBBIJL, Cornelis, huwt:
 67* HEUVELMAN, Anna.
 80 HOLLANDER, Geerit, huwt:
 81 Ariaentje N.N.
 82 SNOECK (SNOUCK), Aert Lamberts, diaken te Sleeuwijk 1633, huwt:
 83 Hauchjen (Huijgje) Cornelisdr., lidmaat te Sleeuwijk 1631.
 86 (DE GROOT), Teunis Ariense, won. Arkel, huwt:
 87 (VAN DER SLUIJS), Neeltie Pauwelsdr., overl. Arkel 19-5-1669.
 96 LEEU, Jan Thonisse, heemraad van Capelle 1612-1628 en Nederveen 1630, schout van Zuidewijn-Capelle 1626-1642, overl. Capelle 1643, ondertr. 2e Sprang 4-7-1626 met Jacobsken Gerets, huwt 1e:
 97 Aenke Joosten.
 100 VAN CAMPEN, Anthonis Adriaensz. (alias de Jonge van Campen), ouderling te 's-Grevelduin-Capelle 1611-1613, overl. tussen 3-6-1622 en 8-12-1622, huwt:
 101 Alitke Frans Adriaensdr., overl. voor 15-10-1626.
 102 Cornelis Peter Jacobs, schipper, huwt:
 103 Theuniske Wouters.
 106 VAN DE POL, Lenaert (Leendert), geb. ca. 1554, burgemeester van Wijk 1594, overl. ca. 1620, huwt ca. 1610:
 107 VAN LOON (VAN DE GRAEF), Anna (Jenneke) Hermensdr.; zij huwt 2e Wijk voor 23-3-1621 met Jan Willemsz. Poorter.
 108 DE JONG, Geerit Janssen, deurwaarder van de Raad van Brabant 1662, schepen en burgemeester van Drunen 1677, overl. Drunen 1685, huwt Drunen 2-6-1652:
 109 VAN WIJCK, Anneken (Anna) Jansdr. (ook Gerritsdr.), j.d. van Loon op Zand, overl. Drunen 16-11-1712.
 110 Aart Silvesterz., huwt:
 111 Inneke Jacobsdr.
 112 POELenburg VAN BEVERWIJCK, Nicolaas, geb. Dordrecht ca. 1602, baljuw van Arnemuiden 1647, poorter van Vlissingen 1649, begr. Vlissingen 6-11-1652, huwt Vlissingen 30-9-1642:
 113 SCHOT, Susanna Boudewijnsdr., geb. Vlissingen, won. later te Zijpe; zij ondertr. 2e Vlissingen 6-5-1655 met Arend Dominicusz. Boot alias de Oude.

- 114 VAN LINTZENICH, Laurens, geb. Dordrecht, huwt:
 115 DE GRAAFF, Petronella.
 116 = 108 DE JONG, Geerit Janssen.
 117 = 109 VAN WIJCK, Anneken (Anna) Jansdr. (Gerritsdr.).
 118 VAN DEN HOUT, Jan Lourens, ged. Sprang 8-5-1622, huwt:
 119 VAN DEN HEUVEL, Neelken (Cornelia) Jans.
 124 SCHELKENS, Abraham, heer van New Hahn, Aalten-Hahn en Scheidheim, huwt:
 125 DE NEUFVILLE, Marie (Anna).
 126 KIJPER (KYPERUS, CUPERUS), Albertus, geb. Koningsbergen ca. 1600, hoog-
 leraar in de natuur-en geneeskunde te Breda 1647-1650, hoogleraar te Leiden
 1648, rector magnificus 1655, overl. Leiden 19-9-1655 (aan de pest), ondertr. Lei-
 den 1-6-1644:
 127 VAN LYNDERSHAUSEN (VAN LINDERHUYSEN), Catharina, geb. Leiden,
 overl. voor 20-8-1669.

VIII

- 164 SNOEK, Lambrecht (Lambert) Franz., won. Gorinchem, overl. voor 22-3-1623,
 huwt:
 165 Lijske Jansdr., won. Spijk.
 174 DE MOLENAER, Pauwels, won. Nieuwland, overl. na 1622, huwt:
 175* Geertje Cornelisdr.
 192 DE LEEU, Tonis Jansz., overl. Capelle 1579, huwt:
 193 Janneke N.N., overl. Capelle 1584.
 200 (VAN CAMPEN), Adriaen Tonis Dircx de Jonge, heemraad 1541-1552 en schout
 1559 van Zuidewijn-Capelle, Heilige Geestmeester 1541, 1547, 1565 en richter
 1556-1560 van 's-Grevelduin-Capelle, overl. voor 15-8-1568, huwt 1e met N.N.,
 huwt 2e:
 201 Aentke Merten Petersdr., geb. Waspik, overl. tussen 3-10-1594 en 19-6-1606.
 202 Frans Adriaen Heijnen, overl. Capelle 1585.
 204 Peter Jacobs, huwt:
 205 N.N., overl. Sprang 1621.
 212 VAN DER POL, Jan, won. Aalburg, huwt:
 213 Anna Lenaertsdr., overl. Aalburg ca. 1611; zij huwt 2e met Pauwel Aerts
 Houffsmith.
 214 VAN LOON (VAN DE GRAAF), Herman Dircksz.
 216 DE JONG, Jan Jan Petersz., testeert Drunen 18-11-1640, overl. voor 1-5-1649,
 huwt:
 217 Heijltie Adriaensdr., overl. na 1654.
 224 VAN BEVERWIJ(C)K, Bartholomeus Dirxcs, overl. Dordrecht 1615, huwt Dor-
 drecht 10-9-1589:
 225 BOOT VAN WEESEL, Maria.
 226 SCHOT, Boudewijn Jaspers, geb. Vlissingen, raad van Vlissingen 1634, schepen
 1640, begr. Vlissingen 20-12-1640, ondertr. Vlissingen 24-6-1623:
 227 REGENMORTER, Johanna, geb. Vlissingen.
 228 VAN LINTZENICH, Ludolf, overl. 's-Hertogenbosch 23-10-1646, huwt:

- 229 BACK, Anna, overl. 's-Hertogenbosch 6-4-1653.
 236 VAN DEN HOUT, Lauwereijs (Laurens) Geeraersz., huwt 1e met Mariken Claes, huwt 2e Sprang 5-2-1617:
 237 Mariken Jans Huijbrecht Sijmons, j.d. van Sprang, overl. voor 12-4-1646; zij huwt 2e Sprang 4-2-1624 met Mewes (Mercus) Jansen.
 248 SCHELKENS, Hector, geb. Vlaanderen.
 254 LINDERSHAUSEN (LINDERHUIJSEN), Johannes, geb. Schwelm ca. 1571, hoogleraar en doctor in de rechten te Leiden 1603, overl. Leiden 8-8-1645, huwt 's-Gravenhage (ondertr. Leiden 29-7-1610):
 255 DE BRANDYNST, Magdalena.

IX

- 400 (VAN CAMPEN), Thonis Dircks, overl. Capelle voor 15-1-1528, huwt:
 401 Eeske N.N.
 402 Merten Peetersz., won. Waspik op een hofstede aan de Heerstraat, heemraad 1501-1537, Heilige Geestmeester 1517, 1519 en 1528, overl. voor 27-10-1541, huwt 1e met Adriana Willem Staesdr., huwt 2e ca. 1516:
 403 Janneken N.N., overl. na 6-2-1551.
 432 DE JONG, Jan Petersz., huwt:
 433 Alijt Jan Peters de Oude.
 448 VAN BEVERWIJK, Dirck Philipsz., heer van Goidschalksoort, schepen 1570, burgemeester van 's-Herenwegen te Dordrecht 1593, weesmeester, heemraad van de Alblasserwaard ca. 1602, overl. Dordrecht 1602, huwt:
 449 DIERT, Elisabeth Cornelisdr.
 450 VAN WESEL, Nikolaas Jansz., schepen van Dordrecht 1583, huwt:
 451 BOOT, Maria Dominicusdr.
 452 SCHOT, Jasper Bouwens, geb. Vlissingen ca. 1558, koopman en rentmeester 1594, raad 1600, schepen 1606/1607, kerkmeester 1607/1608 en burgemeester 1610/1611 van Vlissingen, overl. Vlissingen 18-10-1612, huwt 2e Vlissingen 28-6-1603 met Maijken Oorts, huwt 1e:
 453 COCQ, Susanna, geb. Vlissingen ca. 1575, overl. Vlissingen 1-1-1602.

X

- 864 Peter Geldenz., huwt:
 865 LEEMPOEL, Henrica Ariensdr., overl. 1539.
 896 VAN BEVERWIJK, Philips, raad van Dordrecht 1546, schepen 1554, burgemeester van 's-Herenwegen te Dordrecht 1559, huwt:
 897 VAN NEK, Alid Nikolaasdr., overl. 18-11-1574.
 898 DIERT, Cornelis Nicolaasz., rentmeester van de Landen van Putten, huwt:
 899 VAN SEGWAERT, Alida (Aletta) Meynertsdr.
 900 VAN WESEL, Jan Thomasz., schepen van Dordrecht 1574, overl. Dordrecht 1577, huwt:
 901 VAN TELS HOUT, Maria Jakobsdr., overl. Dordrecht 1604.
 902 BOOT, Dominicus, raadsheer in het Hof van Holland, overl. Utrecht 1573, huwt:
 903 VAN MONTFOORT, Catharina Jacobsdr., overl. 's-Gravenhage 1605.
 904 SCHOT, Bouwen Jacobse, geb. Vlissingen ca. 1500, schepen 1543-1545, 1547,

- 1549/50, 1554, 1561 en burgemeester 1548, 1553, 1558-1560, 1563 van Vlissingen, overl. Vlissingen tussen 1563 en 1567, huwt 1e met N.N., huwt 2e:
- 905 COOLE, Maijke Jacobse, overl. Vlissingen 1577; zij huwt 2e met Cornelis Adriaense d'Haene (Daene).
- 906 COCQ, Jan Pieterse, koopman en raad van Vlissingen, huwt:
- 907 BORSELAERS, Jobina.

XI

- 1.728 Gelden Willemsz., overl. na 1534, huwt:
- 1.729 Cornelia N.N.
- 1.792 VAN BEVERWIJK, Ogier (Otger), won. Dordrecht, ridder, raad en hofmeester van graaf Jan van Egmond, huwt:
- 1.793 SCHAART, Aagte.
- 1.794 VAN NEK, Nikolaas Adriaansz.
- 1.798 VAN SEGWAERT alias DEN RIJKEN, Meynard Bartholomeusz., raad 1528-1533 en schepen 1536 van Dordrecht, huwt Dordrecht 1507:
- 1.799 VAN ALBLAS, Maria Willemsdr.
- 1.800 VAN WESEL, Thomas Cleysz., won. Dordrecht, huwt:
- 1.801 VAN SLINGELAND, Christina Pietersdr.
- 1.804 BOOT, Vrank, geb. ca. 1487, advocaat van het Hof van Holland, overl. 1557, huwt:
- 1.805 VAN OUDSHOORN, Kristina, overl. 1529.

XII

- 3.456 Willem Geldenz., overl. voor 1525.
- 3.586 SCHAART, Korstiaan Pietersz., schepen van Dordrecht 1404, huwt:
- 3.587 DUIJK, Geertruid Willemsdr.
- 3.588 VAN NEK, Adriaan Lambertsz., huwt:
- 3.589 SUIJS, Aagte Arendsdr.
- 3.596 VAN SEGWAERT, Bartholomeus Meynertsz., huwt:
- 3.597 VAN DER BURCH, Aeltje Adamsdr.
- 3.598 VAN ALBLAS, Willem Jansz., ambachtsheer van de Mijl en Dubbeldam 1496, schepen 1484, burgemeester 1494 en 1502 van Dordrecht, overl. Dordrecht 1502, huwt:
- 3.599 VAN DRENKWAART, Maria Willemsdr.
- 3.600 VAN WESEL, Cleijs Thomasz., overl. na 1495.
- 3.602 VAN SLINGELAND, Pieter Jansz.
- 3.608 BOOT, Arend Cornelisz., won. Dordrecht, burgemeester van 's-Herenwegen te Dordrecht 1472, advocaat te 's-Gravenhage 1496, huwt:
- 3.609 VAN DIEMEN, Agatha Vranksd., overl. Dordrecht 29-9-1497; zij huwde 1e met Klaas Meeusz.

XIII

- 6.912 Gelden Mathijsz., schepen en richter te Loon op Zand.
- 7.194 VAN DER BURCH, Adam (Daam), geb. ca. 1415, overl. Dordrecht 3-4-1505, huwt:
- 7.195 VAN OESTGEEST alias HEERMAN, Maria, overl. Dordrecht 31-12-1497.

- 7.196 (VAN ALBLAS), Jan Reyersz., schepen van Dordrecht 14.., huwt:
 7.197 HALLINCQ, Maria Cleysdr.
 7.204 VAN SLINGELAND, Jan, raad te Dordrecht 1462, huwt:
 7.205 WALIG, Veronica Wyboutsdr.
 7.216 BOOT, Kornelis Aartsz., burgemeester van Dordrecht 1451, huwt:
 7.217 DE JONGE, Machtild Reijersdr.
 7.218 VAN DIEMEN, Vrank Vrankensz., overl. Dordrecht 1482, huwt:
 7.219 BUSSCHARTS, Margareta Huijgendr.

XIV

- 14.388 VAN DER BURCH, Henrik Adamsz., huwt:
 14.389 VAN WOERT, Katharina.
 14.410 VAN WALIG, Wybout, begr. Dordrecht (Grote Kerk).
 14.432 BOOT VAN BARENDRECHT, Aart, won. op Duivesteijn, overl. 1421, huwt:
 14.433 VAN SLINGELAND, Machtild Jansdr.
 14.436 VAN DIEMEN, Vrank Gijsbertsz., huwt:
 14.437 DE HAAS, Margareta Lambrechtsdr.

XV

- 28.776 VAN DER BURCH, Adam, huwt:
 28.777 VAN BRAKEL, N.N.
 28.864 BOOT VAN BARENDRECHT, Kornelis Aartsz., burgemeester van Dordrecht 1396, huwt:
 28.865 VAN RATINGEN, Beatrix.
 28.872 VAN DIEMEN, Gijsbert Vrankenz., tresorier te Dordrecht 1450, huwt:
 28.873 VAN DOENEN, Ida.

XVI

- 57.728 BOOT, Aart Kornelisz., ridder op Duivesteijn, burgemeester van Dordrecht 1369, huwt:
 57.729 VAN BARENDRECHT, Lijsbeth.
 57.730 VAN RATINGEN, Wormboud Tielmansz.
 57.744 VAN DIEMEN, Vrank Gijsbertsz., overl. na 1386.

XVII

- 115.456 BOOT, Kornelis Gerardsz., schepen van Dordrecht 1310, huwt:
 115.457 VAN DER MERWEDE, Geertruijd Danielsdr.
 115.488 VAN DIEMEN, Gijsbert Vrankensz.

XVIII

- 230.912 BOOT, Gerard, ridder 1262 en 1271.

XIX

- 461.824 BOOT, Gerard, schout van Dordrecht 1243.

XX

- 923.648 BOOT, Gerard Aarnds., ridder ambachtsgericht in Hartsweerde.

XXI

- 1.847.296 Aarnd Gerard Bothenzoon, richter in Hartsweerde 1201.

XXII

- 3.694.592 Gerard Botho, 's Graven hofmeester van Holland.

XXIII

- 7.389.184 Ghisebrecht Bothensoon, heer van Laar, overl. Utrecht 1123, huwt:
7.389.185 Gerping N.N.

Publicaties:

- M. Balen: Beschrijving van Dordrecht 1677.
A.H.J. van den Braak: In de permatie 1982,
Gijsbert de Jong, een (rijke) erfsecretaris met 18
nazaten.
P. Dekker: Oude boerderijen en buitenverblij-
ven langs de Zijper Groteloot, Schoorl 1988.
L.G.A. Houben: Geschiedenis van Eindhoven
1890.
A.C. Macaré: Schot, een koopmans- en regen-
tenfamilie uit Vlissingen, Kronieken 1994 nr. 3.

- Nederlands Patriciaat 1960: de Jongh, de Jongh
van Son.
Nederlands Patriciaat 1966: de Jong (Loon op
Zand).
A.F.O. Sasse van IJsselt en P.N. Panken: Be-
schrijving van Bergeijk.

Met dank aan: A.I. Grabowsky, J. Kaldenbach,
Piet Sanders, C.S. Smit, M.T. Sprangers, A.J.
Stasse, H.C. Ubink en anderen.

Overzicht publicaties [35]

H. Klunder

G.D. Beker: Kwartierstaat Gijsbert **Beker**.
[**Van Dijk, De With, Van Vulpen.**] Ve-
luwse Geslachten, jan./feb. '02.

K.J. Slijkerman: Het geslacht **Benschop** uit
Puttershoek. [1615-1778.] *Ons Erfgoed*,
jan.-feb. '02.

P. Sanders: Genealogie **Bouman** uit Wijk
voortgekomen uit een geslacht **Van Wijk**.
[1510-1685.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.

Gem. Archief Rheden: Fragmentgenealogie
Brinkhorst. [1710-1900.] *Veluwse Ge-
slachten*, jan./feb. '02.

Opmerkingen van C.J. Slok over genealo-
gie **Van Burken**. [Veenendaal e.o.] *Veluw-
se Geslachten*, jan./feb. '02.

J.J. Seekles: Zwolse magistraatsgeslachten
vóór 1600 - (**De**) **Cadeneter**. [14e-15e
eeuw.]. *Ned. Leeuw*, jan.-feb. '02.

P. Donche: De familie **Cant** te Veurne in
de 15de en 16de eeuw. [Ca. 1400-1637.]
Vlaamse Stam, feb. '02.

H. Claessens: De families **Comparé - Fre-
dericq - Loveling - Buysse**. [1741-2000.]
Vlaamse Stam, jan. '02.

J.W.P. Cornelissen: Kwartierstaat van Wil-
lem Pieter **Davidse**. [**Minderhout, Bosse-
laar, Labruijère.**] *Zeeuwse Kwartiersta-
ten*, mrt. '02.

G.J.A. Schampers: **Deckers**. [16e eeuw-
1802.] *Brab. Leeuw*, 2002 nr. 1.

K.J. Slijkerman: Een verdwaalde tak van
het Almkerkse geslacht **Dekker**? [Z.-
Holland, 1680-1749.] G.T.M.W.B.Bw.,
mrt. '02.

P. Sanders: Genealogie **Doedijns**.
[Vervolg, 1640-1784.] G.T.M.W.B.Bw.,
mrt. '02.

Domen(ije) te Fijnaart en Zevenbergen.
[Aanvulling.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.

A.M. Bosters: **Van Gaans**. [Vervolg,
Wouw, Steenberg, 1668-1827.] *Brab.
Leeuw*, 2002 nr. 1.

- L. Adriaenssen: **Gorp** - Leenmannen, mansmannen en cijnsmannen. [Div. personen, o.a. 'Van Gorp te Poppel in de vijftiende en zestiende eeuw'.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 1.
- A.S. Flikweert: Genealogie **Van Graafeiland** (vervolg). [1841-1991.] Van Zeeuwse Stam, mrt. '02.
- L. Lindemans: Genealogie **Guens**, uit Dendermonde. [16e eeuw-1736.] Vlaamse Stam, feb. '02.
- P.J.C. Elema: Genealogie **Hekkema** afkomstig uit Leek. [1650-1909.] Gens Nostra, mrt. '02.
- B. van Dooren: Van Jeronimus tot Karel? - Nieuwe kwartieren van Frans **Ketting**. [Kwartierstaat + schema's, vóór 1700.] Gens Nostra, mrt. '02.
- R. Koman: Aanvulling Genealogie **Kooman**. [Schore, 1675-1779.] Van Zeeuwse Stam, mrt. '02.
- T. de Kort: Kwartierstaat van Antonius Franciscus Cornelis Mart **de Kort**. [Vervolg.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.
- A. Neggers: Stamreeks **Leenaerts**. [Tilburg, 1610-1986.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.
- L. Adriaenssen: Paralipomena **Moonen** - 1. **Moonen** uit **Moonkens** te Tilburg. [1570-1826.] Brab Leeuw, 2002 nr. 1.
- G. Geerkens: De familie **Moors** uit Opijter. [1698-1967.] Vlaamse Stam, feb. '02.
- P. Sanders: Fragmentgenealogie **De Pender**. [1470-1836.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.
- J.G. Polderdijk: Kwartierstaat van Jan Geleijn **Polderdijk** (vervolg). Zeeuwse Kwartierstaten, jan. '02.
- Idem. Zeeuwse Kwartierstaten, mrt. '02.
- A.J.W. van Voorthuijsen: Antwoord **Pothoven** - **Van Obdal**. [1670-1769.] Veluwe Geslachten, jan./feb. '02.
- M.T. Sprangers: Familie **Priester**. [1665-1885.] Van Zeeuwse Stam, maart '02.
- B.J. Voskuij, M. Provoost: Kwartierstaat van Elizabeth Catharina **Provoost**. [**Louws, Simpelaar, Brouwer**.] Zeeuwse Kwartierstaten, jan. '02.
- K. Slijkerman: De stammoeder van het geslacht **Ruizeveld** op het eiland IJsselmonde. [Fragmentgeneal., 1545-1645.] Ons Voorgeslacht, feb. '02.
- K.C. van Ruler: Genealogie van de Barneveldse familie **Van Ruler** (met hier en daar enkele vrouwelijke nakomelingen). [1690-1994.] Veluwe Geslachten, jan./feb. '02.
- G.A. Klein: Terheijdens voorgeslacht - **Sangers** uit **Stouten**. [1410-1743.] G.T.M.W.B.Bw., mrt. '02.
- J.J. Schellekens: Genealogie **Schellekens** - Gilze 1565-1762. [Met: 'Bijlage: stamreeks **Schellekens** te Hilvarenbeek' (14e - 16e eeuw).] Gens Nostra, feb. '02.
- H. Sprangers, A. Stroobants: Pieter Jan **De Smet**, missionaris der Indianen - Dendermonde 1801-St.Louis 1873. [Met: 'De stam **De Smet**' (1580-1889), kwartierstaat (**Smet, Waterschoot, Buydens, Cortvrindt**) en 'andere voorouders'.] Vlaamse Stam, jan. '02.
- A.M. Hutchison, A.M. Hutchison Kleijweg: Genealogie **Smit**. [Rotterdam, 1720-1998.] Ons Voorgeslacht, jan. '02.
- J.A.H. Boeren: Genealogie van de familie **Snoeren**. [O.a. Loon op Zand, vóór 1500-1870.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 1.

A.M. Bosters: West-Brabantse molenaars-families - XIII. **Sprangers**. [1674-1959.] G. T.M.W.B.Bw., mrt. '02.

Fr. Inniger P.J.Jzn.: Kwartierstaat **Van Tatenhove** (uitbreidingen). [Div. deelkwartierstaten.] Zeeuwse Kwartierstaten, jan. '02.

Idem. Zeeuwse Kwartierstaten, mrt. '02.

D. van Tol: Vernoemingen naar een oude geslachtsnaam (**Van Tol**). [Met schema's, 14e eeuw-1672.] Ned. Leeuw, jan.-feb. '02.

M.P. Neuteboom-Dieleman: **Vlasman** en

Oliphant. [Vóór 1500-1754.] Van Zeeuwse Stam, mrt. '02.

Kwartierstaat **Voeten**. [Aanvulling.] G.T. M.W.B.Bw., mrt. '02.

M. Westrate: Genealogie van Jan **Westrate**. [1600-1894.] Van Zeeuwse Stam, mrt. '02.

A.J. Stasse: Máxima **Zorreguieta**. [Met: 'Van Máxima **Zorreguieta** naar Karel de Grote' en kwartierstaat van haar moeder.] Gens Nostra, feb. '02.

Toponymie = Plaatsnaamkunde

André Simons

Menig genealoog is al vorsend 'vastgelopen' op een plaatsnaam vandaar deze titel. Zowel bij het zoeken naar plaatsen van herkomst als bij herkomstnamen komt men geregeld problemen tegen. Dit niet alleen omdat namen vaak verbasterd werden, maar ook omdat ze niet meer terug zijn te vinden. Het was gemakkelijk zoeken in de tijd dat een stad, dorp, gehucht of vlek nog duidelijk op de landkaart stond. Maar onlangs moest ik glimlachen bij een nogal gezwollen tekst: "De tijd verslindt de steden, geen tronen blijven staan". En ik moest er aan terugdenken bij het laatste nummer van de Nederlandsche Leeuw, waar onder vermelding van 'overheidsheraldiek' nieuwe gemeentelijke wapens van Coevorden en de nieuwe gemeente Zwartewaterland beschreven zijn.

De gemeenten Dalen en Oosterhesselen zijn toegevoegd aan Coevorden. Hoe lang zullen die fusiegemeenten nog op de landkaart staan? Coevorden is nog een bestaande naam, maar Zwartewaterland is een fusiegemeente van Genemuiden, Zwartsluis en Hasselt (Ov).

Nederland telt nu ca 500 gemeenten. Rond 1850 waren er het ruim 2000! Zo zijn er dus in de loop van de tijd heel wat gemeenten van de landkaart geveegd.....de tijd verslindt de steden.....

Ook in nog vroegere tijden verdwenen zo maar gemeenten (dorpen, gehuchten?). Op zoek naar Schoondonck bijvoorbeeld. In Het Koninkrijk der Nederlanden van J.L. Terwen en uitgegeven in 1858 is deze plaats niet terug te vinden. De grote Van der Aa of het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, 13 delen (uitgegeven 1839 – 1855), vermeldt het wel als "gelegen in het gebied Ginneken en Bavel en is er meer dan 200 jaren niet meer". Ook in het stadsarchief van Breda is het niet terug te vinden. Nog lange tijd loopt het visrecht van Schoondonck mee in de rechten van de Heren van Breda, maar dat is het dan.

Resten van de heerlijkheid Schoondonck blijken bij het bouwen van het ziekenhuis 'de Klokkenberg' overbouwd te zijn. Dus wie het weet mag het zeggen! Want Schoondonck interesseert mij nog altijd en

ik vertel u nu ook direct het waarom.

Hendrik III graaf van Nassau-Breda is officieel drie maal gehuwd geweest. Hij was drossaard van Brabant, stadhouder van Holland en Zeeland, 1^e kapitein-generaal, 1^e kanselier van Duitsland (in die hoedanigheid zat hij namens keizer Karel V in 1530 de conferentie van Augsburg voor; deze leidde tot de Augsburgse Confessie). Gezien zijn hoge functie was hij verplicht aan keizer Karel V toestemming te vragen om in het huwelijk te treden. In 1500 was hij echter zonder keizerlijke toestemming gehuwd met Elisabeth von Roosenbach, dochter van de slotvoogd Rudolf von Roosenbach.

Rudolf von Roosenbach
|
Elisabeth von Roosenbach
ca 1500 gehuwd met
Hendrik III van Nassau-Breda

— x —

Wouter van Scoendonck
|
Anthonis van Schoondonck
|
Marguerite van Schoondonck

ledo, markiezin van Cenette, zijn derde wettelijke echtgenote, vijf jaar op het kasteel Turnhout verbleef en later met Hendrik, na de dood van Elisabeth von Roosenbach, naar het slot Jadraque in Spanje vertrok, vertelt de officiële geschiedschrijving niet.

Wat we daar wel in terugvinden is dat de hertog van Alva voor zijn kleinzoon aan de keizer de hand van Mendoça gevraagd heeft voor zijn kleinzoon, wat door de keizer geweigerd werd. Het huwelijk van Hendrik III vond kort daarop plaats. Of Alva junior later in de 80-jarige oorlog mede hierover zijn 'gram' kwam halen staat dan ook weer niet in de geschiedenisboeken.

Als onverhoopt iemand bovenstaande fragment stamboom kan aanvullen, dan houd ik me aanbevolen voor het resultaat.

Uit deze niet gelegitimeerde verbinding komen twee kinderen; nl. Elisabeth van Nassau, die later huwt met Jan van Renesse en Alexis, stamheer van Nassau-Corroy, die huwde met Wilhelmine van Bronckhorst. Deze beide 'buitenechtelijke' kinderen zijn de 9e april 1545 gelegitimeerd. Elisabeth von Roosenbach bleef in dienst van Hendrik III als gouvernante van zijn kinderen. Of dit verband houdt met het feit dat zijn tweede wettelijke echtgenote Claude de Chalon (jawel, de moeder van René de Chalon) meestal op het kasteel Diest verbleef en Mencia de Mendoça y Fonseca To-

Maar zonder zover terug te gaan in de tijd kunnen plaatsnamen een onoverkomelijke barrière vormen. Zo werd bijvoorbeeld in de Franse tijd iemand die uit Aken (Duitsland) kwam ingeschreven als "venant de Aix-la-Chapelle". Zoek deze plaats dus niet in Frankrijk! Bij Franse plaatsnamen a.u.b. niet direct aan Frankrijk denken, want het kunnen plaatsen in België zijn, die een Franse naam hebben of die een Franse vertaling zijn. Bij niet geautoriseerde vertalingen is het zeer moeilijk om deze terug te vinden.

Maar ook in België zijn er gemeenten samengevoegd en dat kan ook tot een enorme zoekerij leiden. Bijvoorbeeld de tegenwoordige gemeente Frasne-lez-Anvaing omvat

de vroegere gemeenten Anvaing, Arc-Ainières, Arc Watripont, Cordes, Elignies-les Frasnés, Forest (Henegouwen) en Watripont.

Maar er is ook nog een andere gemeente Frasné nl: Frasné-les-Buissenal en hier vinden we de vroegere gemeenten Frasné-les-Buissenal, maar ook: Buissenal, Hacquegnies, Oeudeghien, Herquegies, Montrœl-aux-Bois en Moustier (Henegouwen – bekend van het carnaval) en Saint Sauveur (in deze deelgemeente was al Dergeneau opgegaan). En dan nog een Frasné, namelijk Frasné-les-Gosselies met de vroegere gemeenten Frasné-les-Gosselies, Mellet, Mellet Rèves, Villers-Perwin en Wayaux, deze heten samen nu Les Bons Villers.

De nieuwe gemeente Heuvelland bestaat uit de vroegere gemeenten Nieuwerkerke, Dranouter, Wulvergem, Loker, Wijtschate, Westouteren, Kemmel (de Kemmelberg uit de Ronde van Vlaanderen).

De gemeente Laakdal omvat Vorst (Kempen), Eindhout, Veerle en Varendonk.

En de gemeente La Bruyère is ook zo'n nieuwe verzamelgemeente waarin we terugvinden: Bovesse, St.Denis-Bovesse, Emine, Meux, Villers-les-Heest, Walrioux en Rhisnes.

Nog een nieuwkomer is Ottignies-Louvain-la-Neuve: Louvain-la-Neuve is een nieuw gecreëerde gemeente bij de splitsing van de universiteit van Leuven in een Nederlandstalige en een Franstalige zelfstandige universiteit. Hiermede kan men alleen te maken krijgen met opzoekwerk naar werken van Franstalige Leuvense professoren, maar als genealoog heeft men er mijns inziens niets aan. Wel aan de fusiegemeenten Ottignies, Céran-Mousty en Limmelette.

Nog zo'n fusieproduct is Quevy. Hier vinden we Aulnois, Asquillies, Blaregnies,

Bougnies, Genly, Givry, Goegnies-Chaussée, Havay, Quevy-le-Grand en Quevy-le-Petit.

Scherpenheuvel-Zichem omvat niet alleen Scherpenheuvel en Zichem, maar ook Averbode, Messelbroek en Testelt.

Tielt-Winge zijn de vroegere gemeenten St-Joris-Winge, Houwaart, Meensel, Kiezegem en Tielt (Vlaams Brabant).

De vroegere gemeente Lembeek, vaak met de niet geautoriseerde vertaling Lembecq of Lembecq-lez-Halle geschreven, is al lang opgegaan als stadsdeel van de Vlaams Brabantse stad Hal.

Dus bij onderzoeken in het buitenland is het verstandig om contact op te nemen met een genealogische vereniging in dat land en met bijv. Frans-, Duits- en Engelstalige plaatsnamen zich eerst maar vergewissen in welk land deze plaats eventueel zou kunnen liggen. Denk hierbij ook aan eventuele oude, c.q. verouderde schrijfwijzen of mogelijke verbasteringen van een plaatsnaam in vroegere schrijfwijzen. Ook goedwillende gemeentesecretarissen, archivariissen of bibliothecarissen kunnen u verder helpen. En met goedwillende meen ik het letterlijk. Ter illustratie, de bibliothecaris in Ronse zette twee van zijn medewerkers aan het werk om gegevens bij elkaar te zoeken in het archief en te kopiëren. In Diest kwam ik als de hond in het kegelspel bij het archief. Dus de archiefgoden moeten je ook nog welgezind zijn.

Tenslotte voeg ik op de volgende pagina nog een lijst toe van de officiële vertalingen van Belgische gemeentenamen, maar die ook niet algemeen aanvaard zijn, maar u wel met wat oudere documenten van dienst kunnen zijn. Hier zijn niet alle mogelijke verbasteringen opgenomen, dus even puzzelen.

Tabel van de officiële vertalingen van de gemeentenamen

Aarlen - Arlon	Fresin - Vorsen	Looz - Borgloon	Saint-Josse-ten-Noode -
Aat - Ath	Furnes - Veurne	Louvain - Leuven	Sint-Joost-ten-Node
Alost - Aalst	Gammerages - Galmaarden	Lowaise - Lauw	Saint-Nicolas - Sint-Niklaas
Amblève - Amel	Gand - Gent	Luik - Liège	Saint-Pierre-Capelle -
Anvers - Antwerpen	Geldenaken - Jodoigne	Malen - Mélin	Sint-Pieters-Kapelle
Audenarde - Oudenaarde	Gellingen - Ghislenghien	Malines - Mechelen	Saint-Trond - Sint-Truiden
Auderghem - Oudergem	Genepiën - Genappe	Mark - Marcq	Saint-Vith - Sankt Vith
Baerle-Duc - Baarle-Hertog	Geten - Jauche	Marlinne - Mechelen-Bovelingen	Schaarbeek - Schaarbeek
Bastenaken - Bastogne	Glaaien - Glons	Menin - Menen	Schaarbeek - Schaarbeek
Berchem-Sainte-Agathe - Sint-Agatha-Berchem	Gossoncourt - Goetsenhoven	Messines - Mesen	's Gravenbrakel - Braine-la-Comte
Bergen - Mons	Goyer - Jeuk	Moeskroen - Mouscron	Sint-Agatha-Berchem
Bettenboven - Bettincourt	Grammont - Geraardsbergen	Molenbeek-Saint-Jean - Sint-Jans-Molenbeek	Berchem-Sainte-Agathe
Bevekom - Beauvechain	Graven - Grez-Doiceau	Montaigu - Scherpenheuvel	Sint-Gillis - Saint-Gilles
Bierk - Bierghes	Gulke - Goé	Mouland - Moelingen	Sint-Jans-Geest - Saint-Jean-Geest
Biévène - Bever	Hal - Halle	Namen - Namur	Sint-Jans-Molenbeek - Molenbeek-Saint-Jean
Bitsingen - Bassenge	Hannuit - Hannut	Neerwaasten - Bas-Warneton	Sint-Joost-ten-Node - Saint-Josse-ten-Noode
Bolbeek - Bombaye	Helchin - Helkijn	Neuve-Eglise - Nieuwkerke	Sint-Lambrechts-Woluwe - Woluwe-Saint-Lambert
Borgworm - Waremme	Hendrik-Kapeile - Henri-Chapelle	Nieuport - Nieuwpoort	Sint-Pieters-Woluwe - Woluwe-Saint-Pierre
Bourg-Léopold - Leopoldsburg	Herck-la-Ville - Herk-de-Stad	Nijvel - Nivelles	Sint-Remigius-Geest - Saint-Remy-Geest
Brages - Beert	Heur-le-Tiexhe - Diets-Heur	Nudorp - Wihogne	Sint-Renelde - Santes
Bruges - Brugge	Hoei - Huy	Oerle - Oreye	Sluizen (Bt) - L'Écluse (Bt)
Brussel - Bruxelles	Homburg - Hombourg	Oostkerk - Oisquercq	Sluse (Lb) - Sluizen (Lb)
Bruxelles - Brussel	Houtain-l'Évêque - Walshoutem	Opgeldenaken - Jodoigne-Souveraine	Steenkerke - Steenkerque
Bullange - Büllingen	Hove (Ht) - Hoves (Ht)	Opzullik - Silly	Tamise - Temse
Butgenbach - Bütgenbach	Itter - Ittre	Ostende - Oostende	Terhulpen - La Hulpe
Courtrai - Kortrijk	Ixelles - Elsene	Oudergem - Auderghem	Termonde - Dendermonde
Deurne (Bt) - Tourinnes-la-Grosse (Bt)	Jurbeke - Jurbise	Papegem - Papignies	Ternaaien - Lanaye
Dixmude - Diksmuide	Kasteelbrakel - Braine-le-Château	Pellen - Pellaines	Tirlemont - Tienen
Doornik - Tournai	Klabbeek - Clabecq	Perwijs - Perwez	Tongres - Tongeren
Dottenijs - Dottignies	Komen - Comines	Petren - Piétrain	Tourneppe - Dworp
Eerken - Archennes	La Calamine - Kelmis	Raatshoven - Racour	Tronchiennes - Drongen
Edingen - Enghien	La Panne - De Panne	Renaix - Ronse	Truielingen - Trognée
Eigenbrakel - Braine-l'Alleud	Léau - Zoutleeuw	Rhode-Saint-Genèse - Sint-Genesius-Rode	Tubeke - Tubize
Elch - Othée	Léau - Zoutleeuw	Roclenghe-Looz - Rukkelingen-Loon	Twee Akren - Deux-Acraen
Elsene - Ixelles	Lessen - Lessines	Roosbeek (Bt) - Rebecq-Rognon (Bt)	Uccle - Ukkel
Elzele - Ellezelles	Lessenbos - Bois-de-Lessines	Roost-Krenwik - Rosoux-Crenwick	Ukkel - Uccle
Espierres - Spiere	Lettelingen - Petit-Enghien	Roulers - Roeselare	Vilvorde - Vilvoorde
Espierres-Helchin - Spiere-Helkijn	Liek - Oleye	Rozenaken - Russeignies	Vloesberg - Flobecq
Fologne - Veulen	Lierre - Lier	Rukkelingen-aan-de-Jeker - Roclenghe-sur-Geer	Vorst - Forest
Forêt - Vorst	Liez - Lixhe	Russon - Rutten	
Fouron-le-Comte - 's Gravenvoeren	Lijsem - Lincent	Saint-Gilles - Sint-Gillis	
Fouron-Saint-Martin - Sint-Martens-Voeren	Limburg - Limbourg		
Fouron-Saint-Pierre - Sint-Pieters-Voeren	Linsmeel - Linsmeau		

Waasten - Warneton	Weerst - Warsage	Sint-Lambrechts-Woluwe	Zinnik - Soignies
Wamont - Waasmont	Weismes - Waimes	Woluwe-Saint-Pierre -	Zittert-Lummen - Zétrud-
Watermaal-Bosvoorde -	Wezet - Visé	Sint-Pieters-Woluwe	Lumay
Watermael-Boitsfort	Woelingen - Ollignies	Wouteringen - Otrange	Zullik - Bassilly
Watermael-Boitsfort -	Woluwe-Saint-Etienne -	Woutersbrakel - Wau-	
Watermaal-Bosvoorde	Sint-Stevens-Woluwe	thier-Braine	
Waver - Wavre	Woluwc-Saint-Lambert -	Ypres - Ieper	

Boekennieuws

H.M. Lups

Gedane Zaken, De twintigste eeuw in 32 portretten.

Redactie Harry Gras en Anja Schuring.

Dit boek is een mooi voorbeeld van informatieve 'oral history', mondelinge geschiedenis. In dit boek vertellen een paar honderdplussers, een grote groep van tussen de 90 en 100 jaar oud, een behoorlijk aantal tachtigers en zeventigers en een 'jonkie' van 69 jaar over hun leven en werken in de twintigste eeuw. Het is de persoonlijke getuigenis van 32 ouderen over hun leven in de twintigste eeuw.

Het boek is chronologisch opgebouwd. Het begint met het verhaal van de oudste, de 111-jarige Henny van Andel-Schipper. In 1910 kreeg zij een aanstelling als handwerkjuffrouw aan de openbare lagere school in Bovensmilde. Zij verdiende bij haar benoeming 25 gulden per jaar.

Hendrik Philippus Kamphuis (1903-1999) begon op z'n twaalfde als leerling-bakkersknecht. Alles gebeurde nog met de hand. Hij maakte zelfs nog mee dat het brood met de voeten werd gekneed.

Omdat Derk Scholte (1913), aanvankelijk keuterboer met als passie de stroperij, het jachtveld rond Drijber als geen ander kende, werd hem gevraagd jachtopziener te worden.

Als leidraad zijn de beroepen genomen, die de geïnterviewden uitoefenden, o.a. snikkevaarder, turfschipper, politieagent, dominee, huisarts, kapper, vroedvrouw, dienstmeid, kruidenier en aanspreker. Al bij al is het de redactie gelukt het plattelandsleven (speciaal het Drentse) uit de vorige eeuw levend weer te geven en voor volgende generaties te bewaren. Hun beroepen en

verhalen zouden ook elders in ons land kunnen spelen. Doordat ze decennialang actief zijn geweest in hun beroep komen in hun verhalen ook de veranderingen binnen hun beroepssector naar voren en op de achtergrond de maatschappelijke veranderingen in het algemeen. Deze historische interviews bevatten vaak informatie die niet of nauwelijks in schriftelijke bronnen te vinden is. Het valt op dat de negentiende eeuw in Nederland lijkt te duren tot na de Tweede Wereldoorlog.

Bij het boek hoort een cd met daarop gedeelten van de interviews, die voor het boek zijn gehouden. Op deze cd wordt zowel Drents als Nederlands gesproken.

Vaak wordt aan genealogie begonnen in een latere levensfase en dan zijn de grootouders, ouders, ooms en tantes er niet meer om over vroeger te vertellen. Een boek als dit is een waardevol hulpmiddel om ook met het verleden van onze voorouders vertrouwd te raken. Het laat zien hoe zij leefden en soms ook overleefden.

Het boek is rijk geïllustreerd, gebonden en telt 144 pag. Het is uitgegeven door en te bestellen bij uitgeverij Endymion, p/a Oranjestraat 29, 9401 KG Assen, tel. 0592-315183. Het is ook leverbaar via de boekhandel. Het ISBN nr is: 90-76535-02-7. Het kost € 22,67.

De Googelaars, 350 jaar bewoners op en rond de Oude Goog. Auteur Evert Boeve.

In december 1955 kwamen de auteur en zijn vrouw aan de Goog te wonen in een zeer primitieve behuizing. De vele gebeurtenissen die het wonen aan de Goog bijzonder maakten en de daarop volgende veranderingen zijn het vertel-

len waard. Zo vond het echtpaar in 1988 bij een verbouwing een fles tussen het plafond met daarin brieven van vroegere bewoners. Het boek is niet alleen een weergave van eigen herinneringen maar staat ook stil bij de geschiedenis van dit kleine stukje Nederland, dat ligt tussen Nederhorst den Berg en Ankeveen, de Dammerkade en de Horstermeerpolder met de Goog als middelpunt. De historische gegevens zijn gevonden in diverse archieven. Tot de jaren 70 was de Goog zeer geïsoleerd en waren de bewoners op elkaar aangewezen. Zo kwam op gegeven ogenblik een van de oudere burens, die kiespijn had, bij de auteur met de woorden "Buur, je hebt daar zulke mooie tangen liggen, trek mijn kies er even uit". Naar de tandarts wilde hij beslist niet. Evert Boeve nam een van zijn tangen in zijn rechterhand en opa's hoofd onder zijn linkerarm. Na enig wrikken was de kies er uit. Drie maanden later moest er nog een kies getrokken worden. Het boek is een mengeling van oude en nieuwe historie, waarbij ook de natuur niet vergeten wordt. Het boek is rijkelijk geïllustreerd, o.a. met oudere en nieuwere foto's en kaartjes, wat de auteur als vakfotograaf wel was toevertrouwd. Een eerste druk van 500 exemplaren was in tien dagen uitverkocht. Van de derde druk is er nog een beperkte voorraad. Het boek, formaat A4 is ingebonden en telt 152 pagina's. Het kost € 18 excl. verzendkosten en is verkrijgbaar bij de auteur, E. Boeve, Bergsepad 6, 1244 PS Ankeveen, tel. 0294-251319, e-mail: degoog@xs4all.nl

'In spodt van alle vrome luijden', Geschiedenis van de Coevorder Provoost, 's lands gevangenhuis voor de noordelijke provinciën in de 17^e en 18^e eeuw, tuchthuis voor Groningen en Drenthe in de 19^e eeuw. Auteur Gerrit Kleis. In de publicaties over de geschiedenis van Coevorden wordt slechts weinig melding gemaakt van het bestaan van een gevangenis ter plaatse. In eerste instantie was het in de zeventiende en achttiende eeuw een militaire gevangenis, waar talrijke militairen afkomstig uit garnizoenen gelegerd in Overijssel, Friesland, Groningen en Drenthe, soms vele jaren van hun leven doorbrachten. Deze voormalige militaire provoost fungeerde van 1811 tot 1825 als civiel tuchthuis

van de provincies Groningen en Drenthe. 1824 werd deze gevangenis opgeheven.

In deze studie wordt behalve aan de historie van enkele van de gebouwen, die als gevangenis werden benut, vooral ruime aandacht besteed aan degenen die op een of andere manier bij deze gevangenis waren betrokken. Dit vanaf de provoost-geweldiger, die de gevangenis beheerde, de bewakers en uiteraard zowel de militaire als de burgergevangenen. In de bijlagen o.a. enkele lijsten van deserteurs, afkomstig uit het garnizoen te Coevorden, een Declaratieregister over 1788 t/m 1794 van de Geweldiger-provoost Gerrit Jan Meijlink met naam, rang, afkomstig van welk garnizoen, de duur van de detentie en opmerkingen, enkele registers der gevangenen, enkele staten van gedetineerden. Een enkel voorbeeld:

Jan Jans Laagland uit Westerbroek werd wegens diefstal veroordeeld tot geseling en confinement van 10 jaar. Aankomst 16-3-1821, vertrek 21-11-1829 na afslag van 1 jaar bij KB. Op 1-3-1824 werd hij naar Amsterdam getransporteerd. Voor hoelang en waarom wordt helaas niet vermeld. Tot besluit van de bijlagen een tweetal Instructies voor "den Cipier van het tuchthuis te Koevorden en voor desselfs bedienden".

Voor genealogen is deze uitgave aantrekkelijk. Niet alleen zijn over vele personen, zowel burgers als militairen, gegevens opgenomen. Het vergroot ook de kennis van het leven van onze voorouders en - wat eveneens belangrijk is - de inhoud is goed gedocumenteerd. Zowel de diverse aangehaalde publicaties als de vermelde bronnen kunnen inspiratie geven voor eigen onderzoek. Het is een uitgave van Koninklijke van Gorcum; het telt 132 pag. (ingenaaid) en kost € 11,32. (ISBNnr.90 232 3689 0)

Nederland een eeuw geleden geteld: een terugblik op de samenleving rond 1900.

Weliswaar is dit een boek, dat geen gegevens bevat voor onze genealogie, maar het verheldert het beeld betreffende onze voorouders omstreeks 1900. Hoe zag de Nederlandse samenleving er rond die tijd uit? Ons land telde toen nog maar vijf miljoen inwoners tegenover de zestien miljoen van nu. De gemiddelde levens-

duur van mannen en vrouwen lag toen tegen de vijftig jaar en nu tegen de tachtig. Dit zijn enkele van de feiten en getallen uit deze publicatie. Dit boek is het resultaat van een samenwerking tussen het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten (NIWI) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

Allerlei kenmerken van de Nederlandse bevolking, zoals geboorte en sterfte, kindertal, de wijze van samenwonen, huwelijksvruchtbaarheid, grootte van het gezin, het aantal vreemdelingen, emigratie en immigratie, worden beschreven aan de hand van de volkstelling van 1899. Ook de godsdienstige polarisatie, de sociale structuur met zijn verschillende geledingen, de ontwikkeling van de werkgelegenheid, de economische modernisering en de sterke regionale verschillen komen in het boek aan de orde. Zo was rond 1900 meer dan dertig procent van de beroepsbevolking werkzaam in de agrarische sector tegenover nu ongeveer vier procent. De industrie en diensten namen ieder eveneens een derde van de werkgelegenheid voor hun rekening. Onderzoekers van diverse universiteiten en wetenschappelijke instituten hebben een bijdrage geleverd. Het boek kost € 27,20 en is te koop bij de boekhandel of rechtstreeks te bestellen bij: Uitgeverij Stichting beheer IISG Cruquiusweg 31, 1019 AT in Amsterdam, telefoon 020-668 58 66.

Vitae Abbatum Orti Sancte Marie. Vijf abtenlevens van het klooster Mariëngaarde in Friesland. Auteurs Herman Lambooi en Hans Mol.

Mariëngaarde was een belangrijk klooster in het middeleeuwse Friesland. Het lag tussen Hallum en Oude Leije en is gesticht in 1163. Vanuit Mariëngaarde werden acht andere kloosters gesticht. Aan het einde van de zestiende eeuw werd het kloostergebouw afgebroken.

Het boek is een vertaling uit het Latijn van de levensbeschrijving van vijf abten van het klooster. Het gaat om de abten Fretheric (1163-1175), Siard (1194-1230), Sibrand (1230-1238), Jarich (1238-1240) en Ethelger (1240-1259). Het origineel, een handschrift van rond 1500, wordt

bewaard in België. Volgens Herman Lambooi, de vertaler van de tekst en eindredacteur Hans Mol is het handschrift overgeschreven van een oudere tekst die uit de dertiende eeuw dateerde. Volgens hen kan alleen een tijdgenoot er kennis van gehad hebben gezien het vele feitenmateriaal over dertiende-eeuwse personen. Met dit werk is dan ook een bijzonder interessante bron voor kennis van het middeleeuwse Friesland toegankelijk geworden.

De adel heeft ook hier bij de stichting van het klooster een belangrijke rol gespeeld. De abten waren verwant aan adellijke families. Fretheric was een zoon van een eigenerfde boer, maar sommige verwanten behoorden tot de adel. Sibrand was een Cammingha uit Blija. Ook de machtige familie Markla van Hallum had veel met de stichting van het klooster te maken. In de inleiding wordt uitvoerig stilgestaan bij deze families.

In deze abtenlevens komen veel verhalen voor van miraculeuze genezingen. Zo verhaalt de kroniek van de edelvrouw Ethelmod uit Medum. Zij raakte vrijwel geheel verlamd en werd daarom met een boot naar het graf van Fretheric gebracht. Ze genas, op haar handen na. Haar man Thidric raakte zwaar gewond in een gevecht maar ook hij herstelde dankzij abt Fretheric. Er komen in de abtenlevens veel meer wonderbaarlijke genezingen voor. Tijdens het abbaat van Siard werden meer dan veertig mensen genezen, waaronder een weefstertje uit Medum, dat op een zomerdag in 1235 plotseling voor dood neerviel, in Warnsveld een smid Wibern en een wagenmaker Beno, in Anjum een dienstmeisje Hileka en in Farmsum de schoolmeester Gerard. Ook toen kende men asielzoekers: Elisabeth, een vrouw, die in 1241 door de honger gedreven uit Vlaanderen naar Friesland was gevlucht, had onderdak gevonden in het huis Isgerda. Zij was half verlamd en leed aan vallende ziekte. Ook zij werd genezen tijdens een bezoek aan het graf van Siard.

Het boek is uitgegeven door Uitgeverij Verloren te Hilversum en de Fryske Akademy te Leeuwarden.

Het boek is gebonden en geïllustreerd, 538 pag. Prijs € 39,39.

Vragen en contacten

Gratis voor abonnees voor zover de plaatsruimte dit toelaat. Maximaal per contactzoeker.vraag per jaar 720 letters/spaties. Contactzoekers en vragen worden ook op het internet geplaatst. Gaarne, indien mogelijk, ook uw e-mailadres vermelden!

Hardt Aberson, Herman van der, trouwde Doesburg, 16-6-1813 met **Anna Elisabeth Engelina Ver Huell**. Aals beroep van de bruidegom wordt in de huwelijksakte vermeld: tweede suppliant van het Vredege recht van het Canton Doesburg. Wat hield deze baan precies in?

Z.M. Deurvorst, zenodeur@xs4all.nl of de redactie van *Ons Erfgoed*.

Kooy, Jacob Ariënsz., geb De Zijpe rond 1776, overl. Krabbedam na 1847 trouwde rond 1805 met **Anna Oietersd. Does**. Uit dit huwelijk is een zoon, **Petrus Kooy** bekend, geb. 3-1-1806. Wie weet meer omtrent geboorte, huwelijk en overlijden van Jacob Ariënsz. Kooy? Zijn er uit dit huwelijk meer kinderen geboren?

J.A. Does, Peperstraat 22, 1794 AK Oosterend, tel. 0222-318401.

Leeuwen, Margrieta van, gehuwd met **Pieter Jacobsz. van Mechelen**, kleermaker te Strijen tot ongeveer 1659, was eerder gehuwd met **Jan la Court**. Uit dit eerste huwelijk een dochter, **Hermine la Court**, die gehuwd was met **Jan Janz. van der Marek**, schout te Diemermeer (Watergraafsmeer) tot omstreeks 1668. Wie heeft nadere gegevens over deze families?

P. van Meggelen, Blinckvliet 15, 3214 EA Zuidland, tel. 0181-452219, e-mail: p.van.meggelen@hccnet.nl

Neuteboom, Reinou trouwde Zwolle 31-10-1903 (A94, no. 186) "met de handschoen" met **Dirk Albertus van Brugge**, boekhouder, tekenaar wonende te Pretoria, Transvaal. Daarbij was aanwezig haar schoonmoeder

Martijntje Pieterella Kievits, zonder beroep, wonende te Delft, alsmede haar ouders **Derk Neuteboom**, koopman te Zwolle en **Lijstbet Hoekstra**. Wie kan mij helpen aan verdere gegevens want ik kan niet ontdekken waar Dirk Albertus op 21-11-1869 is geboren.

A.J. van den Bosch, Dobbeleane 27, 8521 KS St. Nyk.

Schoonman-Van Breemen; gezocht huwelijksplaats en -datum van Johan Willem Schoonman, ged. Buren 27-8-1780, overl. Geertruidenberg 20-9-1832, militair in het Franse (1803-1814) en in het Nederlandse (1814-1832) leger, en Margaretha Theodora van Breemen, ged. 's-Gravenhage 16-1-1788, overl. Breda 14-7-1849. Kinderen uit deze relatie werden geboren in Breda (1817) en 's-Hertogenbosch (1819, 1821, 1825).

G.C.M. Groen-Rosenhart, Van de Veldelaan 23, 1816 PA Alkmaar, tel. 072-5114679, e-mail: r.rosenhart@zonnet.nl

Tibben, Klaasje, * 18-8-1877 ging april 1894 van Den Haag naar Boskoop, is wsch. ca. 1900 overleden in Zuid-Holland. **Jan Cornelis Daniël van Raamsdonk** * 2-5-1875, K.N.I.L.-er, trok 1920 met **Aaltje de Jong** * 17-12-1880 en kinderen Charles Pierrre Albertus * 24-10-1907 en Johanna Margaretha Alida * 7-10-1910 naar Ned. Indië. Ik zoek overlijdensdata, -plaatsen en eventuele verdere gegevens.

Wie kent personen **Van de Belt** met geboortedatum: Geert 23-10-1898, Lambertus 21-5-1904, Albert 6-11-1927, Sietze 15-6-1932, Aaltje 6-4-1935, Jan 12-12-1938, Jentje 24-4-1942, Aaltje 31-3-1933, Feinje 7-12-1934, Albert 19-2-1938, Hendrika 10-1-1943 en Harmen Frank 1-7-1947.

H. Kuper, Meidoornlaan 1, 7875 BM Exloo
Tel. 0591-549694, e-mail: harmkuper@hotmail.com

Aan dit nummer werkten mee:

J.Ch. Jansen -van der Waals

J.W. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR Nijmegen.

H. Klunder, Zjoekowlaan 25, 2625 PJ Delft

Drs. A. Kroon, Postbus 92004, 1090 AA

Amsterdam

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

J.A. Paasman, De Kastanje 12, 9251 NT Burgum

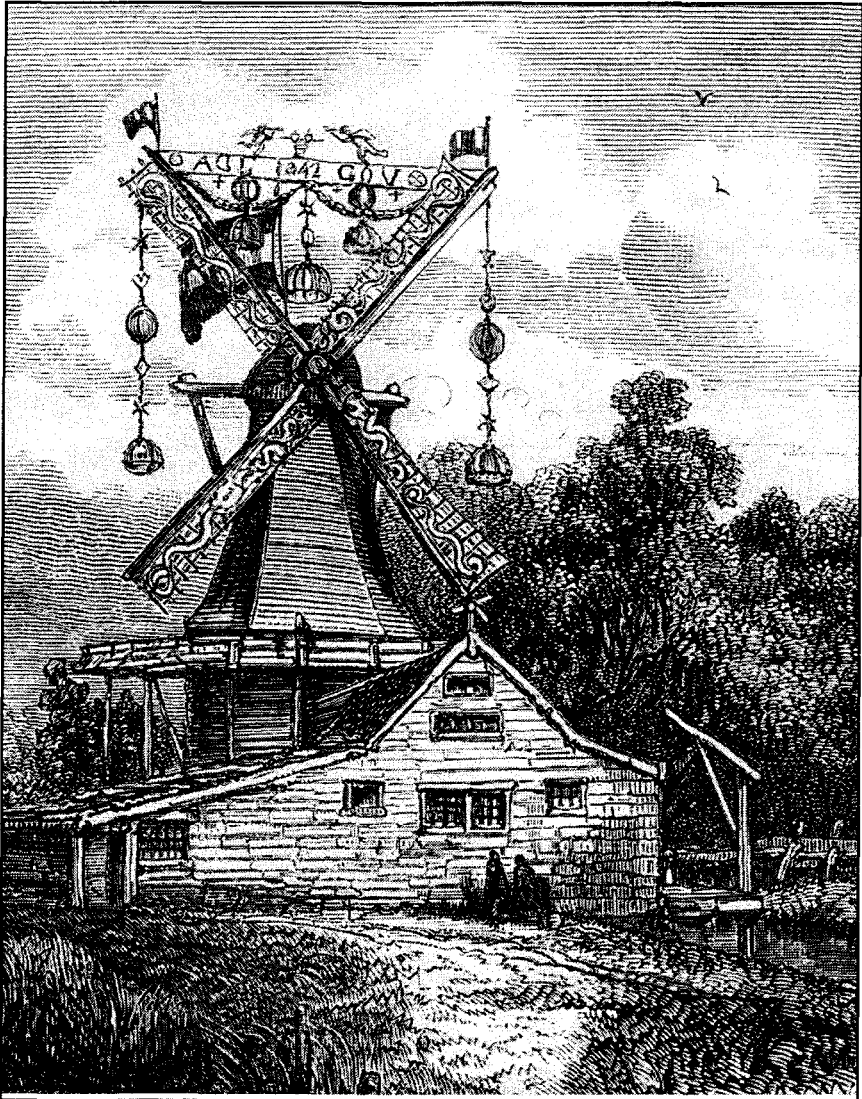
A. Simons, Wilgengriend 125, 1356 JL Almere-Haven

G. Verhoeven, Gemeentearchief Delft

ons Erfgoed

4
pagina's
extra

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

Colofon

Redactie:

J.W. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving: Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.

Tel. 015-2569260, fax 015-2855171

e-mail: alevo.druk@wx.nl

Inhoud

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (Slot)	95
Molens en molenaarsberoepen.....	99
Leertouwer en zeemtouwer	108
Hoe vind ik mijn voorouders terug voor het jaar 1600	109
Het geslacht Houtemolen uit de Zwijndrechtse Waard	117
Overzicht publicaties (36)	126
Computergeneaal	127
Extract 'Ten aanzien van het geslacht' (paleogr.)	107
Zoeken naar voorouders uit Engeland	130
Van zoekproblemen tot leuke vondsten	127
Burgerlijke stand op internet	134
DutchGenealog.com	135
CD-romnieuws	137
Boekennieuws	138
Agenda	135
Vragen en contacten	136

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (± €6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook bij de mededelingen adres en woonplaats vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, tenminste twee maanden voor het verstrijken van het lopende abonnementsjaar.

Sluitingsdatum kopij nummer 2002, nr. 2: 10 maart 2002.

Illustratie voorpagina: Versierde Zaanse molen (19de eeuw), ontl. aan 'De oude tijd', jg. 1870.
Zie Molens en molenaarsberoepen, pag.99.

Genealogische aspecten van de ambtelijke status (slot)

JW. Koten

Situatie rond de Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog dwong tot een sterkere bestuurlijke centralisatie (denk maar aan de voedseldistributie). Dan was er de veranderde politieke samenstelling van het landsbestuur door de invoering van de algemene kieswet. Beide factoren zouden grote invloed hebben op de taken en omvang van het ambtelijke apparaat. Door de eertijds sterke decentralisatie was er op provinciaal en gemeentelijk niveau geen uniforme salarisstructuur. Bij de gemeentelijke overheden waren de verschillen zo groot dat het salaris van een burgemeester of een gemeentesecretaris in de ene gemeente soms het dubbele was van een andere, terwijl toch de bevolkingsopbouw van de gemeente het zelfde was. Dat gaf veel scheve ogen en het was vaak een belemmering voor de ambtelijke mobiliteit. Daarnaast moesten ook op gemeentelijk niveau zoveel nieuwe functies worden gecreëerd dat de oude nogal elitaire ambtelijke structuren niet meer pasten. Na een enquête bleek het bestaande rangensysteem volledig verouderd en in 1920 worden de meeste ambtelijke functies herijkt. De ambtelijke ladder wordt met enkele treden naar boven en onder uitgebreid.

De ambtenarenwet 1929 en gerelateerde wetgeving

In 1929 komt uiteindelijk de ambtenarenwet tot stand waarin de rechtspositie, de bezoldiging en de rechtszekerheid van alle ambtenaren gelijk wordt getrokken. Bovendien werd de mogelijkheid geboden om bij onenigheid tegen beslissingen beroep aan te kunnen tekenen bij de Raden van Beroep.

Deze nieuwe wetgeving was wel nodig want het ambtelijke apparaat groeide binnen ongeveer 35 jaar uit van enkele tienduizenden tot ongeveer 200.000 ambtenaren. Het aantal verschillende functies bij de overheid was inmiddels tot 1500 uitgegroeid. Vooral na de Eerste Wereldoorlog was de groei spectaculair. De expanderende overheid creëerde tal van nieuwe technische en semi-technische functies, die binnen deze ambtelijke inschaling een plaatsje moesten krijgen. Bijvoorbeeld functies als pontbaas, brandweerofficier, bioloog, landmeter, technicus, stadsreiner, hoofdtechnicus bij een elektriciteitscentrale. Als verdere uitwerking van de ambtenarenwet 1929 noem ik nog het bezoldigingsbesluit van 1933. Daarin werd een nieuwe nationale ambtelijke schaal voorgesteld waarin alle denkbare ambtelijke functies (nu reeds 1800) hun plaats kregen. De standaard ambtelijke titulatuur verviel en maakte plaats voor een cijfercode. Deze nieuwe inschaling loopt van de laagste functie (typiste) nummer 1, naar de hoogste ambtelijke rang (secretaris generaal) nummer 251. Zij is gedurende ongeveer 50 jaar het basis stramien van de ambtelijke classificatie gebleven.

Als voorbeeld geef ik op de volgende pagina een aantal rangen, met de rang titel en het jaarlijkse salaris (anno 1933). Enkele algemene beroepen zijn ter oriëntatie gekozen. In de loop der volgende decennia zijn hier nogal wat wijzigingen in gekomen. Vooral de rijkswerknemers in de steenkolenmijnen verdienden gemiddeld veel meer dan in andere industrieën, vanwege het risico en de grote deskundigheid die werd ge-

schaal	Omschrijving	Jaarsalaris
1	Machineschrijver (typiste)	740 – 1100
7	Conciërge	945 – 1530
10	2de schrijver	945 – 1575
17	Inwonend verpleger	1125 – 1665
32	Uitwonend verpleger	1305 – 1845
33	Klerk	1080 – 1890
43	Rijksveldwachter	1305 – 1935
45	1 ste schrijver	1440 – 1980
61	Analyst - apothekersassistent	1170 – 2160
65	Brigadier	1620 – 2250
90	Adj. commies	1080 – 2520
93	Klerk I klasse	1620 – 2520
94	Hoofdverpleegkundige	1800 – 2520
95	Brigadier-majoor	1890 – 2520
129	Hoofd-laborant	2160 – 3060
139	Bouwkundig opzichter	1800 – 3240
142	Commies	2340 – 3240
154	Hoofdopzichter	2700 – 3600
173	Mijnopzichter	1980 – 4050
184	Hoofdcommies	3300 – 4320
187	Schoolopziener	3780 – 4320
204	Landmeter	1980 – 5040
205	Ziekenhuis apotheker	2160 – 5040
212	Ingenieur, bioloog, architect	2160 – 5400
213	Arts	2700 – 5400
218	Referendaris, inspecteur, vlootpredikant, aalmoezenier	3060 – 5400
230	Mijningenieur	3060 – 5840
234	Hoofdingenieur	4950 – 6300
241	Inspecteur volksgezondheid	4500 – 6300
243	Controlerend geneesheer	4950 – 6300
244	Hoofdinspecteur onderwijs	5400 – 6300
247	Directeur, voorz. Raad v Arbeid	5850 – 6750
251	Secretaris generaal, Hoogleraar	6750 – 8100

vraagd. Hoewel de rangen genummerd waren en men bij de salarisberekening hieraan vasthield, bleef hield men in het spraakgebruik aan de oude benamingen vast.

Situatie vanaf 1930

Vooraf de crisisperiode van de dertiger jaren en de naderende oorlogssituatie vergden veel van het centrale bestuur. Het aantal ministeries nam toe, hoewel ook op het ambtenarenapparaat sterk werd bezuinigd en er vele wachtgelders kwamen. Zie hier de bezetting van het ministerie in 1934 tijdens de crisisperiode:

secretaris generaal
kabinet

referendaris
afd. comptabiliteit
referendaris, hoofdcommiezen (2),
commiezen (4), adj. commiezen (5)
afd. binnenlands bestuur
raadadviseur, referendarissen (2)
hoofdcommiezen (2), commies, adj.
commiezen (5)
afd. A (o.a. armenzorg)
administrateur, referendaris, adj.
commiezen (2)
afd. ambtenaren zaken
referendaris, hoofdcommies, com-
miezen (2), adj. commies
afd. pensioenen en wachtgeld
referendaris, commies, adj. commie-
zen (4) inclusief bezuinigingsinspec-
teur van het min. van financiën.

Merk op dat sommige afdelingen van het oude ministerie van binnenlandse zaken zoals onderwijs en arbeid reeds tot een eigen ministerie verzelfstandigd waren. De afdelingen milities en schutterijen waren in 1906 reeds opgeheven.

In 1937 werd door Colijn het weinig werkzaamheden omvattende Ministerie van Al-

gemene Zaken ingesteld. Dit was speciaal bestemd voor de eerste minister. Algemene Zaken had als belangrijkste taak de kabinetswerkzaamheden te coördineren. Colijn zelf bleef verder minister van koloniën.

Gemeente

Ook het gemeentelijke apparaat wordt in de jaren dertig omvangrijker. Dit komt vooral door de uitbreiding van het aantal kiezers (nu algemeen kiesrecht), de (dreigende) mobilisatie en het grote beroep op de sociale dienst. Dit blijkt ook uit de opbouw van het ambtelijke apparaat van een gemiddelde gemeente (Beverwijk) rond 1937:

gemeente secretaris
afd. Algemene zaken
commies, adj. commies, klerken (2),
typiste (1)
afd. financiën, onderwijs en personeels-
zaken
commiezen (2), adj. commies, kler-
ken (2)
afd. bevolking, kiesrecht, burgerlijke stand
en militaire zaken
adj. commiezen (2) klerk
afd. sociale dienst
commies, adj. commiezen (2), kan-
toorbedienden (6), leerling-ambte-
naar, controleurs (2), sociaal werkster

Was in 1900 de ambtelijke administratieve staf beperkt tot enkele ambtenaren, inmiddels is dit aantal uitgegroeid tot 25! De overige gemeentelijke taken worden hier niet vermeld.

Samenvatting

In dit artikel werd gepoogd de lezer inzicht te geven in de ontwikkeling van het Nederlandse ambtelijke apparaat in de periode 1800 - 1980. Hierbij is niet naar volledigheid gestreefd maar geprobeerd een globaal

beeld te schetsen.

De basis van ons ambtelijke staatsapparaat wordt gelegd tijdens de periode van de Bataafse republiek en het eerste koninkrijk. Belangrijke draaipunten waren voorts 1848 (ministeriële verantwoordelijkheid), en de ontwikkelingen tussen 1870-75 (aanpassing aan de Nederlandse industriële ontplooiing). Vooral deze sociaal-politieke ontwikkelingen aan het einde van de negentiende eeuw hebben sterke invloed gehad. Na de Eerste Wereldoorlog is er een spectaculaire groei van het ambtelijke apparaat. Dit culmineert in de ambtenarenwet van 1929 en het bezoldigingsbesluit 1933. Gewezen werd op de staats-, provinciale- en plaatselijke almanakken waarin de levensloop van menig ambtenaar nauwkeurig kan worden gevolgd. Uiteraard kan men de gemeentelijke archieven ook in de raadsbesluiten veel informatie vinden. Het zou voor de genealogen van voordeel zijn wanneer de genoemde almanakken op cd-rom zouden worden uitgegeven.

Literatuur

Dit artikel is gebaseerd op de eminente boekenreeks over het Nederlandse bestuursrecht (met name het deel van prof A.M. Donner) een uitgave van Samson (1974). Verder putte ik veelvuldig uit: J.C.N. Raadschelders, *Lokale bestuurs-geschiedenis*, Walburgpers (1992), en uit: F.M. van der Meer en L.J. Roborgh, *Ambtenaren in Nederland*, Proefschrift RU Leiden, uitgegeven door Samson - Tjeenk Willink (1993). Van dit laatste proefschrift zijn diverse internationale publicaties verschenen die ik eveneens heb geraadpleegd. Voor de literatuurgegevens verwijs ik u vooral naar dit omvangrijke proefschrift. Verder is er een belangrijk themanummer geweest in het *Tijdschrift van Geschiedenis* 1977 onder redactie van D.J. Roorda dat ik sterk aanbeveel. Bij dit artikel heb ik verder de ambtelijke minuten van de correspondentie van Thorbecke geraadpleegd. In het bijzonder ook de *Koninklijke Almanak*, uitgegeven door Van

Cleef (Den Haag) opgevolgd door de *Staatsalmanak voor het Koninkrijk der Nederlanden* 1860- 1953. 's Gravenhage, Van Cleef & Belinfante.

De belangrijkste auteurs op dit gebied in het verleden waren prof. A. van Braam (lees vooral zijn afscheidscollege) en prof. U. Rosenthal en momenteel de eerder genoemde Raadschelders en Van der Meer. Mondelinge gegevens over de functie van ambtelijke apparaat kreeg ik van J. A. de Jonge †, destijds Voorzitter Raad van Arbeid Nijmegen. Hij werd 100 jaar en hij kon de ambtelijke ontwikkelingen van uit persoonlijke ervaring vanaf 1918 tot op heden overzien.

Enkele recente literatuurbronnen zijn:

H. Boels (1993) *Ontstaan en ontwikkelingen van een departement in de Bataafse tijd 1795-1806*. Den Haag: Binnenlandse zaken

M. Damen (2000) *De staat van dienst. De gewestelijke ambtenaren van Holland en Zeeland in de Bourgondische periode (1425-1482)*. Amsterdam: Academisch Proefschrift Vrije Universiteit (zeer gedegen proefschrift, met nogal wat genealogische informatie van bekende adellijke ambtelijke families)

R.E. van Ditzhuyzen, A.E. Kersten, A.L.M. van Zeeland, A. van der Zwan (1998) *Tweehonderd jaar ministerie van Buitenlandse Zaken*. (Zeer fraaie en goed leesbare publicatie, zeer aanbevolen)

P. Knevel (2001) *Het Haagse bureau, 17de eeuwse ambtenaren tussen staatsbelang en eigenbelang*. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker (prettig lezende monografie door conservator Legermuseum Delft)

N. Randeraad (1994) *Civil servants in Nederland (1815-1915)*. In *Bijdragen en Mededelingen over de geschiedenis van Nederland* 109: 209 (zeer goed verhaal)

F.R.H. Smit (1984) *Bestuursinstellingen en ambtenaren van de landschap Drenthe 1600 tot 1750*. Drentse historische studiën VIII. Assen: provinciaal bestuur Drenthe (lezenswaardig verhaal, zeer overzichtelijk van de bestuurlijke situatie tijdens de republiek, met enkele genealogische gegevens)

Molens en molenaarsberoepen

A.J.J. Struijk

Molentypen in Nederland

Aan het eind van de negentiende eeuw werden vele molens afgebroken, omdat stoommachines en later elektrische machines en dieselmotoren hun intrede deden. Het gebruik van deze nieuwe krachtbronnen had grote voordelen. Men was niet meer afhankelijk van de wind en een betere en nauwkeurige planning van het werk werd mogelijk. Bovendien was het onderhoud van een molen aanzienlijk en er waren nog andere risico's, zoals blikseminslag en brandgevaar. Het leek erop dat de molen uit het Hollandse landschap zou verdwijnen en dat het beroep van molenaar zou gaan uitsterven, want het werk zou immers door ma-

Standerdmolen, Zuiddorpe (1654 - 1934)

Wipmolen (poldermolen), Maarssen (ca. 1830)

chines worden gedaan in moderne fabriekshallen. Voor het droog houden van polders of laaggelegen gebieden werden stoom- en dieselmolens ingezet die een veel grotere capaciteit hadden dan de poldermolens. Het verdwijnen van de molens kan worden geïllustreerd aan de hand van het volgende voorbeeld: in de Zaanstreek waren in 1878 meer dan honderd oliemolens in bedrijf, in 1912 waren dat er nog maar acht (!).

Molens kunnen worden ingedeeld naar de manier waarop de molen wordt aangedreven. Windmolens worden aangedreven door de wind, water(rad)molens worden via een waterrad aangedreven door stromend water en komen derhalve voornamelijk

Stellingmolen (korenmolen) Gorinchem

voor in het oosten en zuiden van het land. Het voordeel van de waterradmolen is de rustige, gelijkmatige gang van de molen, maar een groot nadeel is dat aan- en afvoer van grondstoffen niet per schip kon geschieden. Het transport ging per paard en wagen zodat men voornamelijk was aangewezen op producten uit de omgeving. Een derde categorie is de rosmolen die door paardenkracht wordt aangedreven. Ook hier is het voordeel de rustige gelijkmatige gang en de onafhankelijkheid van de wind.

Molentypen

Molens worden *naar functie* grofweg onderscheiden in poldermolens en industriemolens. De poldermolens worden gebruikt om het waterpeil in laaggelegen land onder controle te houden.

Er zijn vele soorten industriemolens, zoals de graan- of korenmolen, moutmolen, pel-

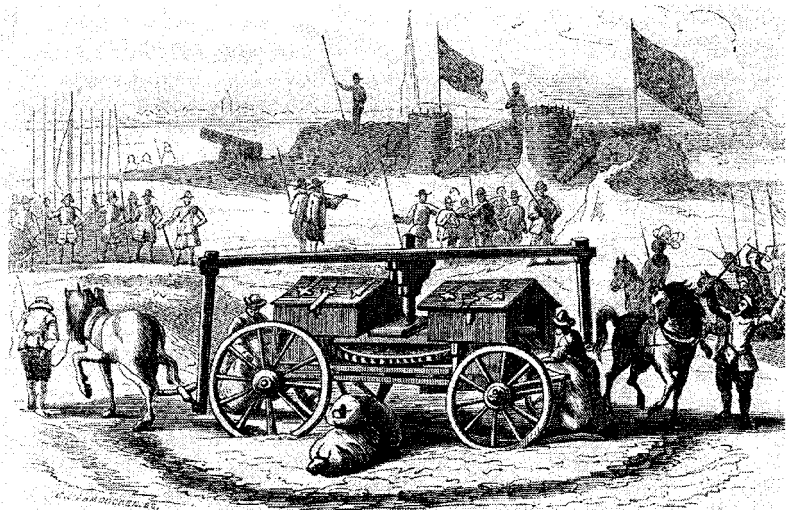
molen, grutmolen, witmolen, trasmolen, verfmolen, zaagmolen, oliemolen, runmolen, volmolen, papiermolen.

Molens die niet in grote aantallen voorkwamen zijn de snuifmolen, de specerijmolen, de cacaomolen en de mosterdmolen. De snuifmolens stonden vooral in de Zaanstreek en in de buurt van Rotterdam.

Windmolens worden *naar type* onderscheiden. De belangrijkste zijn de standerdmolen, de wipmolen, de grondzeiler, de stellingmolen, de belt- of bergmolen en de paltrokmolen. De molens zijn ook op een andere manier te onderscheiden. De standerdmolen, wipmolen en paltrokmolen zijn geheel van hout gemaakt. De poldermolens hebben meestal een stenen onderbouw met daarop een houten achtkantige bovenbouw. De kap en het lijf zijn meestal bedekt met

Paltrokmolen (houtzaagmolen)

Meelmolen, rosmolen te velde, uitgevonden of 'ghepractiseert' door door 'den grooten ingenieur Pompeus' en o.a. gebruikt bij de belegering van Lochem en Groenlo in 1606 ('De oude tijd', 1870).

riet. Bij Kinderdijk echter staan vele stenen poldermolens, al of niet met een rieten kap. Stellingmolens staan vaak binnen of op de rand van de bebouwing van stad of dorp en moeten hoog genoeg zijn om wind te vangen en een aantal zolders te bergen. Deze molens zijn soms meer dan dertig meter hoog en tot het uiteinde van de roeden is dit ver over de veertig meter. Om de molen te bedienen en op de wind te zetten, is er halverwege een stelling of balie aangebracht. Veel stellingmolens zijn in gebruik als korenmolens; er zijn zowel houten molens als de hoge stenen typen. Een bijkomend voordeel van een stellingmolen is dat het graan beneden met paard en wagen naar binnen kon worden gereden zonder dat men last had van de zwaaiende wieken. De stellingmolens staan in de stad vaak op de stadswal. Dit deed men enerzijds om zoveel mogelijk wind te vangen, anderzijds wilde men de molens niet te dicht tussen de huizen bouwen vanwege het altijd aanwezige brandgevaar.

Het kruien

Windmolens kunnen worden onderscheiden naar de manier waarop de molen op de

wind wordt gezet (het kruien). Bij de standerdmolen en de wipmolen wordt het gehele molenhuis op de wind gedraaid. Het molenhuis dat op een onderbouw staat, is alleen buitenom bereikbaar via een vaste houten trap, die één geheel vormt met de staart en het kruierwerk.

De paltrokmolen is een houtzaagmolen waar meestal aan weerszijden loodsen waren aangebouwd om de boomstammen bij het zagen te kunnen bergen. Dit type molen, waarvan er nog maar drie over zijn in Nederland, staat op een rond stenen fundament en wordt in zijn geheel met loodsen en al op de wind gezet. Het voordeel is dat de starre aandrijfconstructie van de koningsspil naar de zagen intact blijft.

Bij de molentypen die een molenkap hebben, wordt alleen de kap van de molen op de wind gezet. Door de kap van de molen lopen twee horizontale balken, de korte en de lange spruit. Deze spruiten zijn met vier lange balken, de 'staart', verbonden met het kruierwiel, dat op de grond wordt bediend. Bij de hoge stellingmolens gebeurt dit kruien volgens hetzelfde principe, maar dan op de stelling. Bij het type 'binnenkruier' zit het kruierad binnen in de kap van de molen.

Het voordeel is dat de molenaar niet naar buiten hoeft bij het kruien, maar een groot nadeel is dat hij niet kan voelen uit welke richting de wind komt. Binnenkruiers komen voornamelijk voor in Noord-Holland en zijn van veraf te herkennen aan het ontbreken van de staart.

Molenaarsberoepen

De poldermolenaar

De poldermolen wordt gebruikt om de waterstand in de polders en laaggelegen gebieden te beheersen.

Het zijn meestal houten achtkantige molens, met riet bedekt en staande op een stenen ondervoet, maar er zijn ook ronde stenen molens en wipmolens in bedrijf als poldermolen.

De wiekenas van de molen drijft de koningsas aan die op de begane grond de wateras aandrijft. Op de wateras is het scheprad of waterrad bevestigd die een doorsnede heeft van meer dan vijf meter en een breedte van ongeveer een halve meter. Het scheprad draait tussen twee muren en voert het water omhoog, waar het terecht komt in de boezem. Een wachtdeur moet voorkomen dat het water weer terugstroomt. De maximale opvoerhoogte van een molen is ca. 1.80 meter. Bij diverse molens is het scheprad vervangen door een schroefvormige vijzel. De capaciteit van de poldermolen is uiteraard afhankelijk van de windkracht. Een grote poldermolen met waterrad kan bij een stevige wind ongeveer 50 m³ water per minuut 1.5 meter omhoog stuwen; met een vijzel kan dit oplopen tot wel 95 m³ per minuut. Ter vergelijking, een modern elektrisch gemaal kan met gemak 350 m³ water per minuut verplaatsen. Wanneer een polder erg laag ligt, kan het water niet in één keer door een enkele molen op de boezem worden geloosd en moet dit trapsgewijs ge-

beuren door een aantal molens. Zij staan achter elkaar en iedere molen brengt het water anderhalve meter omhoog, terwijl de laatste molen het water uiteindelijk in de boezem loost. Dit wordt een molengang genoemd.

De korenmolenaar

In iedere stad of dorp stond vroeger wel een korenmolen waar graan, tarwe, rogge en mais werd gemalen. Aanvankelijk waren het standerdmolens, maar later zijn de veel hogere stellingmolens in gebruik genomen die meer zolders hadden en dus meer ruimte. De inrichting van een korenmolen is meestal als volgt: op de luizolder, dat is de bovenste zolder onder de kap, bevindt zich het lui- of hijswerk. Een simpel maar doeltreffend hijsmechanisme dat door de koningsspil wordt aangedreven, waarmee zakken graan naar boven kunnen worden gehesen. Op alle zolders zijn precies onder elkaar luiken aangebracht waar de zakken doorheen kunnen worden gehesen. Op de luizolder wordt het graan in een bak gestort die uitkomt in de kaar, een trechtersvormige bak waardoor het graan via een schuddebak naar de maalstenen wordt gevoerd. De maalstenen liggen op de verdieping daaronder, de maalzolder. Daar wordt het meel dat van de maalstenen af naar de meelbakken loopt, opgevangen in de meelzakken. Er zijn minstens twee, soms drie of vier koppels maalstenen in een korenmolen, ieder met een eigen bestemming, hetzij voor graan, rogge of maïs.

De molenstenen liggen in een ronde houten bak. De onderste steen (de ligger) ligt vast en de bovenste steen (de looper) draait erboven. De afstand tussen de stenen bepaalt de fijnheid van het meel. Bij veel wind neemt de draaisnelheid toe en kan er veel worden gemalen, maar de afstand tussen de stenen moet dan een fractie worden verkleind.

Olieslagerij met rosmolen (hier door een os aangedreven).

Daar zorgt de reguleur voor; een mechanisme dat meedraait met de loper en dat de afstand tussen de stenen regelt. Na verloop van tijd slijten de maalstenen en moeten ze met scherphamers worden gescherpt; dit noemt men het 'billen' van de stenen.

De oliemolenaar

In de oliemolens wordt olie onttrokken aan oliehoudende zaden. Oorspronkelijk gebruikte men koolzaad en raapzaad, later ook lijnzaad en hennepzaad. In de olieslagerij wordt het zaad onder toevoeging van water geplet en onder de kantstenen fijngeveven. De twee kantstenen lopen 'op hun kant' in het rond over een vastgemetselde platte, liggende steen of ijzeren plaat, die rust op een gemetseld onderstel, het zogenaamde doodsbed omdat dit niet meedoet aan de beweging, dus 'dood' is, en waar een opstaande houten rand omheen is bevestigd. Deze wijze van malen, de kollergang, werd uitgevonden door Cornelis Cornelisz. van Uytgeest, die in 1597 daarop octrooi kreeg. Hierdoor wordt het zaad niet verpulverd, maar geplet. Een houten strijker zorgt ervoor dat het weggeschoven zaad steeds

weer voor de kantstenen terechtkomt. Na een bepaalde tijd wordt het geplette zaad (nu meel genoemd) opgevangen om te worden verwarmd omdat dit het uitpersen van de olie vergemakkelijkt. Dit gebeurt in de vuister, een gemetseld fornuis met daarop een ijzeren plaat met een opstaande ring. Een ronddraaiend roerijzer moet voorkomen dat het zaad zou aanbranden. Nadat het meel is verwarmd, wordt het opgevangen in een 'buul', die lijkt op een wollen zak. De buul gaat in een dikke dubbel te vouwen mat van paardenhaar die is verstevigd met leder. De buul wordt tussen twee ijzeren platen geplaatst die met grote kracht naar elkaar toe worden gedrukt. De buul wordt samengeperst en de olie die eruit stroomt wordt in een vat opgevangen.

Het samenpersen van de bulen en het weer los slaan wordt gedaan door het slagwerk dat bestaat uit enkele lange palen, een slagheij en een losheij, die door een nokkenas worden opgeheven en weer losgelaten. Met ongeveer vijftig tot zeventig slagen zorgt de slagheij dat een wig naar beneden wordt gedreven waardoor de bulen worden samengeperst. De losheij zorgt dat een andere wig

wordt losgeslagen zodat de buul weer kan worden weggenomen. De samengeperste meelkoeken worden in het 'pottenblok' door stampers weer tot meel fijngemaakt, nogmaals verwarmd en ten tweede male geslagen. Deze tweede persing, de 'naslag', is van mindere kwaliteit. De hardgestampte zaadschilletjes worden uit de buul genomen en als veekoeken verkocht. De veekoek was als handelswaar net zo belangrijk als de olie.

Het werk in een oliemolen moest worden uitgevoerd in het oorverdovende lawaai van de heien en de stampers en in de walm van de verwarmde zaden. De molenaar woonde daarom niet in de molen maar meestal in een huisje ernaast. Bij de molens waren vaak één of meer schuren aangebouwd voor de opslag van zaad, olie en koeken.

De houtzaagmolenaar

Twee van de drie houtzaagmolens waren van het paltroktype, die het hout zaagden dat werd gebruikt voor koetswerk en betimmering. De grote bovenkruiers zaagden het zware hout, zoals het eikenhout dat werd gebruikt voor de scheepskielen, masten en dekbalken. Alle molens van het type paltrokmolen zijn zaagmolens, maar niet alle zaagmolens zijn paltrokken.

In de houtzaagmolen wordt de draaiende beweging van de koningsspil overgebracht naar een krukas. Aan deze krukas is een aantal drijfstangen bevestigd, die een vierkant zaagraam met de daarin vastgezette zagen in een verticale beweging aandrijft. Het hout (boomstammen of balken) dat moet worden gezaagd, wordt op sleden aangevoerd. Deze zaagsleden worden schoksgewijs voortbewogen, zodanig dat de balk alleen wordt aangevoerd wanneer de zagen snijden. Speciale aandacht moest worden besteed aan balken die aan de uiteinden taps toelopen, zoals de molenroeden; de

balk moest dan meerdere malen worden bijgezaagd.

De meeste zaagmolens hadden drie zaagramen. Het aantal zagen per raam en de onderlinge afstand kon worden geregeld, afhankelijk van het gewenste aantal en de dikte van de planken. De molenaar heeft een groot assortiment zagen tot zijn beschikking die variëren in grofheid en lengte. De zagen maakten zeventig tot negentig slagen per minuut, al naar gelang de windsterkte. De boomstammen en balken worden met behulp van windkracht uit het balkengat langs de sleephelling de molen in getrokken.

De verfmolenaar

In de verfmolens worden grondstoffen voor de verfindustrie gemalen. Vanaf ca. 1600 werden tropische verfhoutsoorten ingevoerd die werden gebruikt om verfstoffen te maken. Het meest bekend was de hardhoutsoort uit Zuid-Amerika, het Braziliëhout. De zware stukken verfhout werden in een grote kuip geplaatst en met beitels tot dunne spaanders gehakt. De snippers werden daarna door rollende kantstenen die wel 5 à 7 ton wogen, tot poeder gemalen en later gezeefd in een draaiende trommel. Om de grondstof nog fijner te malen werden daarna ook nog eens de platte molenstenen gebruikt. Het eindproduct of liever het aftreksel ervan, werd gebruikt om kledingstoffen te verven.

Deze verfmolens hebben het werk overgenomen dat voorheen werd verricht in tuchthuizen, de 'rasphuizen'; daar moesten de veroordeelden met de hand het verfhout zagen, klieven en raspen.

Vanaf 1700 werd in de verfmolens ook aardverven, krijt en slijppoeders verwerkt voor schilderwerk; dit wordt de 'natteverfmaaldery' genoemd. Deze molens verwerkten allerlei minerale stoffen, zoals

amaril, krijt en loodwit. De uit groeven afkomstige natte stenen moesten eerst drogen voordat zij tot poeder werden vermalen. De schilders konden hun verf zelf fabriceren door de verfpoeders in bijv. lijnolie te wrijven. Alle verfhoutmolens zijn verdwenen, maar enkele 'natte' verfmolens zijn nog in bedrijf, zoals 'De Kat' in de Zaanse Schans.

De loodwitmolenaar

De witmolens leverden grondstoffen voor de aardewerk- en verfindustrie. Een speciale witmolen was de loodwitmolen. Het loodwit is een witte verfstof, die werd gebruikt in het binnen- en buitenschilderwerk, voor schilderijen, in de farmacie en de chemie. Het loodwit werd vooral in de achttiende eeuw gemaakt en was een belangrijk exportproduct naar landen als Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje. De fabricage van het loodwit is gebaseerd op een oud principe dat al bekend was bij de oude Grieken. Volgens de Oudhollandse methode werden dunne repen lood opgerold, op een manier dat ze elkaar niet raakten en in een zg. oxydeerpot geplaatst. Deze pot werd gevuld met een verdund zuur, meestal azijnzuur of salpeterzuur. Na vijf tot acht weken was het lood door inwerking van het zuur overgegaan tot loodwit. Dit materiaal werd gezeefd en vervolgens gemengd met water. De aldus verkregen brij werd gedroogd en als loodwit verkocht. De schilders vermengden het loodwit met lijnolie waarmee zij witte verf verkregen. Loodwitmolens stonden vaak aan het water, om de aan- en afvoer van materialen te vergemakkelijken.

De trasmolenaar

In trasmolens werd tufsteen zo fijn gemalen dat het kon dienen als metselspecie. Dit materiaal had de eigenschap dat het gemengd met fijngemalen tras een waterdich-

te mortel vormde (tras is verweerde lava). Grote stukken tufsteen werden eerst met mokers in stukken geslagen en vervolgens fijn gebeukt door een serie stampers. Het fijngestampte gruis werd met de molenstenen nog fijner gemalen. Het werk in deze molens was bijzonder ongezonder vanwege het stof en gruis dat overal doordrong en vanwege de ongelooflijke herrie die het heien op de stukken steen veroorzaakte. Soortgelijk werkzaamheden werden in de cementmolens verricht. In de schelpzandmolens werden schelpen tot gruis vermalen, dat een onderdeel vormde voor de grondstof in de aardewerkindustrie.

De papiermolenaar

Als grondstof voor de vervaardiging van papier werden vodden gebruikt. Deze werden gesorteerd op gebruik, kleur en vezelsoort. Afhankelijk van de kwaliteit van de lompen verkreeg men het fijne, witte papier of het donkere grauwe papier. Daarna werd de lompen in stukjes gescheurd en vervolgens fijn gehakt en gebleekt. In houten bakken werden de lompen met water gemengd en door zware eikenhouten hamers tot een brei geklopt, waarbij de weefselstructuur werd vernietigd. Daarna werd de 'halfstof' in een maalbak met een rol nog fijner gemalen en daarna enige tijd gebroeid. In de maalbak werd de stof gelijkmatig verdeeld wat de kwaliteit van het papier ten goede kwam. De nu verkregen 'heelstof' kwam in kleine hoeveelheden terecht in de schep- of werkkuij. Daarbij werd veel water gemengd dat zuiver moest zijn en ijzervrij, omdat daar de kwaliteit van het papier vanaf hing. Het water in de schepkuij werd voortdurend geroerd om klonteren te voorkomen.

Veel papiermolens kwamen reeds in de zestiende eeuw voor op de Veluwe vanwege het stromende en ook schone, heldere wa-

ter. Daarom waren veel papiermolens aanvankelijk waterradmolens. Na 1700 deden de papiermolens ook in de Zaanstreek hun intrede. Het scheppen van het papier was het moeilijkste onderdeel van het papier maken en vereiste grote handigheid en ervaring. Met een vorm die was bespannen met fijn kopergaas, werd het papier geschept uit de op melk lijkende vloeistof. Op de zeef van de schepvorm was een figuur genaaid, het bekende watermerk, dat het meesterteken van de papiermaker was. Op de vorm paste een opstaande houten rand (het deksel) dat moest voorkomen dat de papierstof van de vorm zou aflopen. De papierschepper dompelde de schepvorm een aantal malen door de schepkuip en door licht te schudden werd een regelmatig dun laagje papierstof op de zeef verkregen. Door dit bewegen werden de vezels door elkaar geschud wat de sterkte van het papier ten goede kwam. Het natte papiervel werd voorzichtig op een wollen vilt (de koetsstoel) gelegd om het water eruit te laten trekken. Wanneer er een stapel was gevormd, werd die onder een schroefpers gelegd om al het water eruit te persen. De papieren vellen werden vervolgens over touwen gehangen om te drogen. Daarna werden ze in de lijmketel gedompeld waardoor het papier beter beschrijfbaar werd doordat te sterke absorptie van de inkt door de papiervezels werd voorkomen. De vellen werden nogmaals geperst en gedroogd, en zo nodig glad gemaakt.

De grutmolenaar en de pelmolenaar

In de grutmolen worden boekweitkorrels ontdaan van de dop en gebroken, waarbij de schone grutten ontstaan. De grutten worden vermalen tot bloem of gruttenmeel dat wordt gebruikt voor de bereiding van pannenkoeken. Voor het werk in de grutmolen is een zeer gelijkmatige drijfkracht nodig,

waarvoor rosmolens zich eigenlijk beter lenen dan de windgrutmolens.

In de grutterij wordt de boekweit op de zolder van de molen in een bak, de eest, gestort om te drogen. Daarna wordt de boekweit gezeefd in de 'schuddebak' om zand en onkruidzaden eruit te halen. De grutten worden vervolgens naar de 'breekstoel' geleid, dit is het koppel molenstenen dat de bast van de boekweit moet scheiden. De onderste, stilliggende steen is de ligger en de bovenste, draaiende steen is de loper, die door een verticale as in beweging wordt gebracht. De molenaar kan de afstand tussen de stenen verstellen met de lichtboom, zodanig dat de kern van de boekweit zo min mogelijk wordt beschadigd. De grutten worden gezeefd en gesorteerd in middelgrove tot zeer fijne korrels. De grutjes worden nog eens geschoond van vliesjes en fijne deeltjes in een waaier of wanmolen, die het effect heeft van een ventilator.

De werking van de pelmolen is vergelijkbaar met de grutmolen. De pelmolen wordt gebruikt om gerstkorrels te ontdoen van de doppen. Gepelde gerst, gort genoemd, wordt gebruikt bij de bereiding van brood of koeken, bier en wordt ook als veevoer gebruikt. Bij het pellen van de gerst maakte men gebruik van een speciaal soort molenstenen. De legger was van een harde steensoort en de loper was van de veel zachtere zandsteen.

De productie in een grutterij was niet zo groot, zodat er meestal een nevenbedrijf werd uitgeoefend, zoals het mosterdmalen. Dit deed men met een koppel kleine mosterdstenen. Het mosterdzaad werd vermalen onder toevoeging van azijn. Men gebruikte daarvoor ook wel verzuurde wei, een afvalproduct van de kaasbereiding, dat bij de zelfkazende boeren werd opgehaald.

De snuifmolenaar

In een snuifmolen wordt een groot aantal verschillende soorten snuiftabak geproduceerd. De productie van snuiftabak vereist grote deskundigheid. De tabaksbladeren worden uitgevouwen, geselecteerd en besprenkeld of gedompeld in een saus. Afhankelijk van de gebruikte sausen worden tabaksoorten verkregen als menthol, lavendel, citroen en kaneel. De bladeren worden op de grond uitgespreid om de saus tot een bepaald vochtgehalte te laten intrekken. Bij deze bereidingswijze wordt de tabak vervolgens fijn gestampt en gehakt, voordat het wordt vermalen tot een zeer fijn poeder. Deze soorten snuiftabak hadden namen als Tonca, Pompadour en Brazil. Bij sommige snuifmolens worden zware ijzeren rollen gebruikt om de tabak en met name de harde stengels te pletten, waardoor het latere fijnhakken aanmerkelijk wordt bespoedigd.

Een andere manier is om de tabaksbladeren in een linnen doek te wikkelen en daarna te omwinden en in te snoeren met een koord, zodat een fermentatieproces op gang kwam. Deze bundels tabaksrollen, karotten genaamd, hebben de lengte van een tabaksblad en wegen circa vier en een half pond per stuk. Karotten worden soms wel tien tot twintig jaar bewaard, voordat ze worden gemalen. Hoe ouder de tabak, hoe beter de kwaliteit. Het maken van karotten is een moeilijk werk en vereiste grote handigheid. Op de stripbank werden de bladeren gestript, de stelen eraf gehaald en daarna gebundeld. Iedere bundel werd op een linnen doek gelegd en in de gewenste sigaarvorm gerold. De karotten worden vervolgens getrokken, d.w.z. met doek en al in een touw gewikkeld en heel strak aangetrokken. Hierbij worden grote hoeveelheden kinine opgevangen, die onder meer in de geneeskunde kunnen worden gebruikt, bijv. bij de behandeling van schurfft. De karotten wor-

den een half jaar in het donker gelegd om te 'sterven', waarna ze werden omgelegd. Om snuif te produceren worden de karotten uit elkaar getrokken en in rondsdraaiende tonnen door daarin stampende hakmessen fijngehakt. Een aantal soorten snuif wordt nog gezeefd, gemalen op de snuifsteen, gekleurd en geparfumeerd, waarna diverse soorten worden verkregen, zoals de nagelsnuif, de tonkasnuif en de rozensnuif. Een veelgevraagde soort was de eclosnuif, die vaak in kloosters werd gebruikt. Vroeger kocht het armste deel van de bevolking de zwarte rappe, de minste soort snuif, die is gemaakt van de stelen van de tabaksbladeren.

De volmolenaar

De volmolen deed dienst bij de vervaardiging van lakense stoffen en de fabricage van zeildoek. De stoffen ondergaan in de volmolen een bijzondere behandeling, waarbij onder meer volaarde (of vollersaarde) wordt gebruikt (een vettige kleisoort). In grote kuipen, de z.g. volkommen, die waren gevuld met volaarde, vet (vaak reuzel), urine en water, worden de stoffen gestampt met houten stampers. Aanvankelijk werd dit door voetenwerk gedaan. Op blote voeten liep men in de kuip op de lakens te trappen en na enige uren was het resultaat dat de stof was gekrompen en een viltachtig oppervlak had gekregen. Dit intreden was een ontzettend zwaar werk en pas in de loop van de zeventiende eeuw worden hiervoor molens ingezet. Na deze bewerking worden de stoffen met schoon water gespoeld in de waskommen en daarna te drogen gehangen. Vervolgens wordt de lakenstof geglansd, gevouwen en geperst en is dan klaar voor de verkoop.

De volmolens verspreidden een onaangename geur, omdat er urine werd gebruikt bij het vollen en werden vaak 'stinkmolens' ge-

noemd. De urine werd verzameld in tonnen die men bij grote gezinnen uitreikte.

De runmolenaar

De runmolens waren in gebruik bij huidenkopers, leerlooiers en schoenmakers. In de runmolens werd eikenschors van 10 tot 15 jarige eikenbomen vermalen tot 'run' dat in de leerlooierijen werd gebruikt als looistof. Het was bijzonder vuil werk voor de arbeiders die op deze molens werkten. Runmolens waren vaak in de buurt van eikenbossen te vinden. In 1822 waren er in ons land nog 894 (WNT)

In deze branche kwamen ook de **zeemmolens** voor. Het zemen, ook wel 'zeemtouwen' genoemd, is een bewerking van leder om het door toevoeging van olie of

traan soepel te maken. De zeemleerbereiders deden hun werk in een ondraaglijke stank, zodat ook deze molens evenals de volmolens vaak 'stinkmolens' werden genoemd.

Literatuur

Windmolens in Nederland, drs. P. Nijhof (Zwolle, 1983).

H.A. Visser, 'Zwaaiende wieken'. Over de geschiedenis en het bedrijf van de windmolens in Nederland (Amsterdam 1946).

E. Smink, Beknopte geschiedenis van de loodwitindustrie (in: Holland, Regionaal historisch tijdschrift, 15^e jaargang, 1983).

L.A. van Heijningen, "Energiek en ondernemend", 150 jaar olie en vernisfabriek L. Vliegthart B.V. Delft, (Rijswijk 1989).

Leertouwer en zeemtouwer

H.M. Lups

De term leertouwer, die nu nog als achternaam voorkomt, gaat terug tot zeer oude tijden. Reeds in de dertiende eeuw kende men de beroepsaanduiding touwere of tauwere. In een ledenlijst uit 1263 te Brugge komt 'diederic de tauwere' voor en in 1294 is te Maastricht sprake van 'baudewin der touwere'.

Onder touwen wordt het opmaken van de rungare huiden verstaan om het een fraaier uiterlijk te geven of om het voor sommige doeleinden beter geschikt te maken. Na het looien moeten de huiden daartoe enige bewerkingen ondergaan. Afhankelijk van de soort huiden en de bestemming van het verwerkte leer spreekt men van leer- en van zeemtouwen. De bewerkingen en de orde, waarin zij elkaar opvolgen zijn niet gelijk voor alle soorten leer, maar hangen af van

de eigenschappen en de doelstellingen.

Bij het leertouwen onderscheidt men o.a. zoolleer, overleer, (hoofdzakelijk door schoen- of zadelmakers gebruikt) en leer voor handschoen- en portefeuillemakers (geiten, lams- en schaapsleer).

Door de zeemtouwerij worden de huiden van o.a. herten, elanden, reeën, hamels, schapen en soms ook kalfsvellen in zeemgaar leer of zeemleer veranderd. Het werd/ wordt hoofdzakelijk gebruikt voor en bij het maken van kledingstukken als broeken, vesten, slobkousen, zakken. Verder voor bretels, banden en verbanden voor chirurgisch gebruik, en in de huishouding als zeem (bij het ramen wassen).

Bron: S.P. Huizinga, *Schets der chemische technologie*, 'bewerkt naar het Duitsch van Prof. J.R. Wagner', !872, Arnhem

Hoe vind ik mijn voorouders terug voor het jaar 1600

Th.J.H.M. van Steenes

Laat mij u meenemen op een reis door de tijd. Met enig geluk en veel doorzettingsvermogen komt u misschien, zo rond 1150, aan mijn zijde uit.

De speurtocht.

Verleg uw grenzen, zoek naar de echte wortels waaruit de familiestam ontsproten is. De weg van de eigen ervaringen moet de deur openen voor de medevorser. Bedenk bij het zoeken, dat de generaties die ons voorafgingen reeds dezelfde vragen gesteld hebben. Begin de speurtocht b.v. bij het Centraal Bureau voor Genealogie of de Nederlandse Genealogische Vereniging in het repertorium op de familienamen. Ontdek hoe de archieven in elkaar zitten, meldt u aan voor een cursus genealogie bij een archief of Volkshogeschool, gevolgd door een cursus paleografie aldaar, u zult het nodig hebben. De nieuwe ontdekkingen die u hiermee doet is de grote beloning, de kroon op het werk van de doorzetter. De voldoening is onmiskenbaar goed, wanneer men de originele charters en transfixen¹⁾ mag beroeren die namen van de voorvaderen bevestigen.

2001 tot 1700

De start van de zoektocht begint voor iedere amateur-genealoog bij hem zelf en het trouwboekje van zijn ouders of het geboortebewijs gevolgd door de gegevens van de grootouders. In wiens gezichten en karaktereigenschappen wij een deel van ons zelf kunnen herkennen als gevolg van het overerven van die eigenschappen. Bij de betovertgrootouders wordt het al lastiger, al is daarvan meestal nog wel een foto bewaard

waarop wij de gelaatstreken herkennen. En de goede administratieve huishouding van de burgerlijke stand vult de witte vlekken in de stamboom nog enigszins op met wat informatie over de woon-, werkplaats en de gezinsstructuur. Vóór het jaar 1811 behoudt de burgerlijke stand nog even zijn waarde tot op 1795, het jaar dat de Franse troepen van Napoleon ons land bezetten. De 18 jaar bezetting brengt voor de beginner het eerste obstakel, nl. alles staat in de Franse taal geschreven. Verder terug reddden de meesten het dan nog tot op de eerste decennia van de achttiende eeuw, omdat de meeste doop-, trouw en begraafboeken bewaard gebleven zijn. Dit door de goede zorg van de provinciale Rijksarchieven. In deze periode kan de ontbrekende informatie gevonden worden in de documentatie van de staatshuishouding, zoals b.v. de testamentenregistratie, het bezit van land of de pacht ervan, geregistreerd in de leenkamers van de streek waar de mensen woonden. Steeds meer van deze registers zijn of worden gepubliceerd als repertoria in tijdschriften als b.v. Ons Voorgeslacht. Hierdoor hoeft de niet geofende speurder niet de oude archieven in te duiken, maar kan op eenvoudige wijze met de kopieën onder de arm thuis de puzzel verder ontrafelen. Sommige registers reiken tot in de tweede helft van de dertiende eeuw.

Maar er zijn meer bronnen en elke periode heeft zijn eigen, verbeterde wijze van administreren.

Voor het ontrafelen van de familiegeschiedenis uit de laatste helft van de middeleeuwen wordt de gevonden informatie door mij samengevat in rapporten per periode.

Een rapportage over de samenstelling van de familie in de veertiende eeuw kwam dhr. H.M. Lups onder ogen en ontlokte bij hem de vraag of ik bereid was mijn ontwikkelde zoekmethode aan het papier toe te vertrouwen voor een publicatie. Zo krijgen ook andere mede amateur-genealogen een middel in handen om hun eigen speurtocht naar de voorouders uit te breiden. Een complete handleiding heeft het formaat van een boekje nodig, maar met enige concrete aanwijzingen is het mogelijk een goed beeld te creëren van de genealogie uit de periode van voor het jaar 1600. Ter verduidelijking wordt er een korte beschrijving van de eigen ervaring aan toegevoegd.

Het registreren.

Van het allergrootste belang is het om van het begin af aan alle schrijfwijzen van de geslachtsnaam vast te leggen, zorgvuldig met een nauwkeurige bronvermelding. Bijvoorbeeld: C.B.G., 's Gravenhage, trouwboek Geldermalsen nr. 4, 1772-1850; nr. 2, 1772 3-26 april, Steenis, van Grietje, woont alhier, Gijsbert van Wijk, j.m., geb. Wadenojen.

Zorg ervoor dat het hele boek doorgenomen wordt, dan hoeft men later niet meer terug voor eventueel vergeten, mogelijk ontbrekende informatie, dat bespaart tijd.

Administreer vervolgens de verzamelde gegevens voor er verder gezocht wordt. Het uitwerken ervan brengt de speurder op meer logische of betere gedachten. Naar gelang het werk vordert wijst de vinger met meer zekerheid in de goede richting. Vul uw verhaal aan met de verklaring van de geslachtsnaam. Van Steenis is b.v. de schrijfwijze in 'steno' voor Van (den) Steenhuys. Maar ook de verklaring van de streek- of plaatsnaam waar de familie zijn wortels heeft vertelt iets over de omgeving waaruit de mensen stammen. Zoals het dic-

tee van C. Blok over de naam Teisterbant²). Begrijpt u de inhoud ervan niet de eerste maal dat u het leest, schaam u niet, zelf heb ik het ook driemaal gelezen. En zo was ik ook weer een ervaring rijker. Loopt u vast, bepaal dan eerst de streek waar de oudere generaties vandaan komen en bekijk vervolgens de bijbehorende omliggende plaatsen in de DTB's³). De volkstelling van 1947 zal u tonen waar de clusters van de familienaam voorkomen. En bedenk dat de ongehuwde 'jongman' (j.m.) meestal trouwt in het dorp van zijn verloofde, de 'jongdochter' (j.d.). Mijn vader Eugène was in de veronderstelling dat hij de laatste in de mannelijke lijn van de familie Van Steenes was, omdat deze naam in geheel de provincie Noord - Brabant slechts tweemaal voorkomt. In de stad Breda voor zijn gezin en in Vught. Aldaar had Theodoor, de broer van Eugènes vader uit Breda, slechts dochters die de familienaam niet voortzetten. Al snel werd uit het onderzoek duidelijk dat iedereen die een overeenkomstige schrijfwijze van de naam Van Steenis had, behoort tot de nakomelingen van Anthonis van Steenhuys, geboren ca. 1540, gestorven 1609, uit Geldermalsen. Dus iedereen die schrijft Van Steenis, Van Stenis, Van Steennis, Van Steenes, of gewoon Steenis enz. Wat in één oogopslag duidelijk maakt waarom het vergaren van alle vermeldingen per streek van groot belang is voor het moment dat de familienaam verandert.

1700 tot 1500

Hiermee zijn wij in de periode van de zestiende en zeventiende eeuw beland. Uit deze eeuwen is in de rijksarchieven een uitgebreide verzameling geschreven boeken te vinden. De wereldlijke rechtspraak staat opgetekend in de Dingsignaten van de schepenbanken en die van de kerkelijke zaken in de Geloftesignaten. Om maar twee

mogelijkheden te noemen waarin ook de gewone burger vaak rijkelijk wordt teruggevonden bij de rechtshandelingen voor de verkoop of vererving van onroerend goed. Hier komt nu de opgedane kennis van de cursus paleografie goed van pas. Soms staan er testamenten tussen of een belastinglijst van een bepaald jaar. De industriële revolutie laat in deze tijd nog even op zich wachten, het is de periode waarin de meeste mensen in hun levensonderhoud voorzien door de opbrengst van het land. De boer bewerkte het land dat hij weer van de leenheer verkregen had. Iedere wisseling van de wacht wordt bevestigd in het dingboek van de plaatselijke rechtbank door de schout en de schepenen. Voor de koper en de leenheer wordt, net als in de eeuwen daarvoor, een charter in tweevoud opgemaakt, waarvan ieder er een mee naar huis neemt. Echter de verkoper moet dan nog zijn 'voerplicht' doen⁴) binnen een door het gerecht bepaalde termijn. Waarbij de rentmeester van de leenheer de wisseling optekent in het register van de leenkamer. Deze leenkamers zijn voor iedere speurder van belang, omdat deze wijze van administreren b.v. in het graafschap Holland al omstreeks 1250 start en pas in 1823 wordt afgebroken. Uitzonderd voor de noordelijke Nederlanden want dáár vangt de administratie van de, zich altijd onafhankelijk opgestelde, provincies pas in de laatste helft van de zeventiende eeuw aan. Uit de bestudering van de oorkondeboeken van Groningen en Drenthe tot op 1300 viel het op dat de graven van Bentheim lange tijd veel invloed hebben uitgeoefend in die streken van het Oversticht. Het zou mij niet verbazen dat, wanneer de administratie van de burcht Steinfurth bewaard gebleven is, de geslachten uit het noorden daar worden teruggevonden. Hopelijk heeft u niet alleen maar goed oppassende voorouders die met veel

inzet en goede zorg hun kinderen grootbrachten. Zij rusten in vrede. Van hen zult u misschien niets extra's meer te weten komen. Maar over die belhamels uit de familie vindt men altijd wel wat. Net als van Otto van Steenhuys, geboren 1499, gestorven vóór februari 1559. De vader van de hiervoor al genoemde Anthonis. Ik weet zelfs zijn geboortejaar, vaak geen gemakkelijke opgave voor de tijd. Heeft Otto geldgebrek dan staat hij voor de schepenen in Deil met zijn debiteuren. Heeft Otto weer geld, staat hij er weer, maar nu als crediteur. En dan die Kleefse penning die de ambtman Hendrik de Ruyter uit Zaltbommel, gestorven 1546, ieder jaar op kwam halen voor de hertog van Gelre. Otto vond dat hij onrechtmatig hoog werd aangeslagen en de ambtman deed zijn beklag over Otto bij het Hof te Arnhem. Al dat droge schrijven zorgt ervoor, na transcriptie ervan, dat Otto een 'gezicht' krijgt. Deze zaak loopt met zijn erfgenamen door tot op het jaar 1568. De schepenen van Deil zullen er wel doodziek van geworden zijn, want als de secretaris Van Engelen in het dingboek de zaak opnieuw heeft opgehaald schrijft hij voor de familienaam de 'stenovorm' die in de kantlijn staat, "Van Stenis erff". Waarmee wij nu de dader hebben die verantwoordelijk is voor de fout.

1400 tot 1500

De eerste helft van de zestiende eeuw is blijkbaar een magische periode in de genealogie, want het is hier waar de meeste gelukvogels blijven steken. De oudst bekende voorvader wordt vervolgens tot de stamvader van het geslacht gebombardeerd en de stamboom als compleet beschouwd.

Echter hier begint de zoektocht pas echt! Dit is het punt waar de doorzetter zijn eigenlijke 'queeste' naar de stamvader begint. Want, wanneer de documenten inderdaad

de tand des tijds doorstaan hebben, worden zij door de huidige archieven gekoesterd als een hoog cultuurgoed. Waren de handschriften tot nu toe vaak gelijk de dokterskrabbel, vóór 1500 zijn zelfs de eenvoudige perkamenten charters en transfixen vaak parels van schrijfkunst. Is er een familie-wapen bekend dan weet u omstreeks deze tijd of het heraldisch symbool rechtmatig door uw familie gevoerd wordt. Want omstreeks 1480 breekt de tijd aan dat de handelaren zich zegels aanmeten om hun contracten te bekrachtigen. Iedereen die zich wil later gelden laat een mooi zegelstempel vervaardigen met natuurgetrouwe wapenfiguren in het wapenschild. Waarop hier niet verder wordt ingegaan, omdat de bekende wapenboeken er bol van staan.

Van vóór 1400

Voor de informatie uit deze periode zijn de oorkondeboeken de eerste bron waaruit de ligging van een leengoed en de leenheer van het domein kunnen worden achterhaald. Met deze informatie worden vervolgens de indexen geraadpleegd van de inventaris- en regestenboeken. Deze bevatten het overzicht van de inhoud van de oude leenkamer- en kloosterarchieven. De belangrijke informatie omtrent de ordening van het archief en de beschrijving van de plaats van de echte- en valse documenten in de geschiedenis vindt de onderzoeker in de inleiding van deze boekwerken.

De daaropvolgende stap zijn de rentmeesterboekjes uit het archief met het landsbestuur. Daarin staan de belastingplichtige gezinshoofden meestal per plaatsnaam op getekend. Zó komt men erachter waar de voorouders gewoond hebben. En de hoogte van de aanslag verraadt hun welstand. Deze bronnen zijn over het algemeen nog niet bewerkt door de archivariissen zodat de transcriptie ervan door de speurder zelf ter hand

genomen moet worden. Gelukkig zijn ook hier veel bronnen vastgelegd op film of microfiche waarvan in de Rijksarchieven een afdruk gemaakt kan worden (tegen de hoge prijs van ca. € 0,45). Met het voordeel dat er thuis in alle rust de weergave van de tekst op zijn waarde beoordeeld kan worden. Wij zitten nu in de tijd waaruit de informatie van de oorkondeteksten, verzameld in de oorkondeboeken, om een interpretatie vragen. Daarvoor is het van belang om zich de kennis van de sociaal-maatschappelijke verhoudingen uit de verschillende ontwikkelingsfasen van de feodale maatschappij eigen te maken. Voor de landen van Gelre en Zutphen werd een betrouwbare houvast gevonden in het proefschrift van dr. J.M. van Winter met de titel: *Ministerialiteit en Ridderschap in Gelre en Zutphen*. Voor een goede oriëntatie is het voor de amateur-genealoog van groot belang om zich niet alléén maar op de streek van zijn oudst bekende voorvader te richten. Want tot ver in de late middeleeuwen vielen de Nederlanden onder het bestuur van het Duitse rijk. Voor de bewoners uit de landen ten westen van de Rijnstroom en in het lage stroomgebied van de rivier de Rijn bezigde men de naam "de Nederlanders" de bewoners ten oosten van de Rijn waren "de Overlanders". Alle oorkondeboeken bevatten over het algemeen een index op zowel de persoonsnamen als de geografische namen. Is in het verleden de plaatsnaam gewijzigd dan staat achter de oude naam de nieuwe vermeld. Meestal mogen de boeken gekopieerd worden en het is nu zaak om op de verwijzingen in de noten te letten. De combinatie van de geografische plaatsbepaling in samenhang met de geslachtsnaam en eventueel het heraldisch wapenschild kunnen een verwijzing zijn naar een andere streek van herkomst voor een voorvader.

Van vóór 1300.

Voor het leggen van de puzzel in deze vroege periode moet de speurder zich ervan vergewissen dat de wetenschappelijke bronvermeldingen in de literatuur de randinformatie van het verhaal presenteren. En dat het werk zich alleen nog concentreert op de bronnen uit de Rijksarchieven die al wel geïnterpreteerd, maar nog niet aan een onderzoek onderworpen zijn. Bestudeer van elk boek vooral de literatuuropgave zorgvuldig en selecteer de titels die de schrijver gebruikt heeft om zijn verhaal te schrijven. Dát zijn de boeken die je moet hebben.

Waar vind ik wat?

De volgende stap is het opvragen van deze meestal specialistische boeken. Weet u niet waar deze zich bevinden, neem dan contact op met de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, die weten waar in Nederland de werken zich bevinden. De oorkonden waar de voorvader, meestal als getuige vermeldt staat, wijzen de weg welke andere oorkondeboeken geraadpleegd dienen te worden, b.v die van het Nederrijng gebied, geschreven door Jos. Lacomblet. Ook de geschiedschrijving van de heersende grafelijke of kerkelijke instantie over de streek, waar uw familie woonde is over het algemeen al samengebracht in een wetenschappelijk werk dat het verhaal vertelt aan de hand van de oorkonden. Schrijvers als Jac. Anspach en H.D.J. van Schevinchaven, waren lid van 'Gelre', Vereniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht, en hadden toegang tot de originele stukken, zij publiceerden hun bevindingen in de periodiek *Gelre Bijdragen en Mededelingen*. Ook de diverse Historische Kringen maken veel werk van de geschiedschrijving van hun streek. Het lezen van de genoemde werken biedt de lezer niet alleen veel gedetailleerde informatie over

de bewoners, landbouw, huizen enz., maar verwijst ook naar de manier waarop de informatie uit de vroege tijden benaderd moet worden. Voor u aan uw eigen verhaal begint lees eens een paar werken van J.M. van Winter, haar heldere manier van schrijven is doorspekt met haar oog voor het detail. ⁵⁾

Het schrijven van het verhaal.

Voor elke amateur genealoog komt er een moment dat hij/zij twijfelt of hij/zij nu wel of niet zijn/haar verhaal moet gaan schrijven. Bedenk, het verhaal zal nooit compleet zijn, dat is niet mogelijk, omdat er veel verloren gegaan is. Van belang is dat het verhaal geschreven wordt aan de hand van een verantwoorde overweging van de feiten. Doordat anderen uw verhaal kunnen lezen stelt u zich open voor hun mening en door de kritische opmerkingen komt u ook op andere ideeën die het verhaal zullen verrijken. Voor de vorm van het verhaal is een handige handleiding gevonden in de aanwijzingen uit het boekje *Zoeken en schrijven, Handleiding bij het maken van een historische werkstuk* van P. de Buck e.a. Om wijs te worden uit de brij van gegevens die tot op dit moment van het onderzoek verzameld zijn zal de speurder moeten overgaan tot het rangschikken ervan. Om de verschillende families met de naam Van den Steenuys te kunnen onderscheiden in samenhang met de verschillende geslachtsnamen, die het zegel met de drie leeuwen voerden tot op 1500, heeft de schrijver een overzicht gemaakt van al de informatie die hij had over het bezit van die mensen en de plaatsnamen waar zij voorkomen. De ene tabel bevat de informatie chronologisch gerangschikt in de tijd, de andere bevat dezelfde gegevens, maar nu gerangschikt op plaatsnaam gevolgd door de ordening in de tijd, b.v.:

leen- of pachtgoed te;	van den Steenhuys Glm Zln Klif	van der Moelen	die Zwart	blz. reg.	no.	bron	tijdspanne
Zaltbommel		X			951	OS	1276
Waardenburg	X					CM	1322
Haeften			X		S8		1369
Zoelen	X		X		S2		1394
Nykerk		X			OK 8		1542-1562

Uit de tabel, waarin de vermeldingen per plaatsnaam zijn verzameld, blijken nu per streek clusters van familienamen te ontstaan. Dit overzicht is daarna overgebracht op een zelf gemaakte kaart. Met een zwarte stift zijn alleen de contouren overgenomen van een landkaart, op doorzichtig plastic en daarna verkleind op een kopieermachine met een witte achtergrond. Alléén de beschreven plaatsnamen werden met stippen op de kaart aangegeven. Vervolgens zijn de jaartallen bij de plaatsen geschreven van de eerste vermelding van een familienaam aldaar. Iedere familienaam met een eigen kleur. Rood voor de familie Van den Steenhuys uit Geldermalsen (Glm), Zoelen (Zln) en Kleef (Klif), zwart voor Die Zwart en groen voor Van der Moelen. Duidelijk was nu te zien dat de verschillende families met een zelfde geslachtsnaam van elkaar gescheiden kunnen worden, omdat zij duidelijk in verschillende streken onder afzonderlijk plaatselijk bestuur vallen.

De volgende stap is nu het scheiden van de families met een zelfde geslachtsnaam in de streek waar onze voorouders woonden. Daarbij kan heraldiek uitsluitsel geven indien de zegels bekend zijn. Zoniet dan zijn het de belasting- of schattinglijsten die hierover uitsluitsel geven. Niet alle rentmeesterboekjes zijn bewaard, maar voor de Tielwaard bijv. zijn die van 1369, 1382, 1394 en 1398 voor mijn onderzoek van groot belang geweest. Deze combinatie van

de gegevens biedt de mogelijkheid om de genealogie uit de veertiende en vijftiende eeuw op te stellen. Hiaten blijven bestaan, want in de belastinglijsten worden alleen de mannelijke gezinshoofden genoemd. De naam van de echtgenote staat soms in de charters vermeld wanneer zij met haar voogd voor de schepenen verschijnt voor een rechtshandeling, maar dan wordt vaak nog alleen maar haar doop-naam genoemd. Of slechts 'de weduwe van wilneer, is wijlen, Alert die Swart'. Zo blijven de dochters uit een huwelijk in die vroege periode over het algemeen totaal voor ons verborgen. Het zijn daarom de beschrijving van de inhoud van de ambten die de voorvaderen bekleedden, de ontwikkeling van de feodale maatschappij, waarvan zij deel uitmaakten, en de naamsverklaringen die het verhaal over de familie moeten opsmukken.

Vóór de speurder op dit punt beland is, zullen er enige jaren overheen gegaan zijn. Hij zal bemerken, als hij/zij over zijn schouder terug kijkt, dat hij/zij vele sociale contacten rijker is door de bezoeken aan de archieven en andere instanties, maar ook door de correspondentie met andere medestanders in de genealogie.

Noten

1. Een oorkonde is een in plechtige vorm opgestelde akte.

Een charter is een blad perkament, waarop een akte of oorkonde is geschreven, die ter bekrach-

ting is bezegeld.

Een transfix is een charter, dat aan een ander, ouder charter is gehecht, door de zegelstaart vóór de bezegeling door een incisie of insnijding van het oudere charter te steken.

2. Blok, D.P., Teisterbant, Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, ed. N.V. Noord-Hollandsche uitg. mij., Amsterdam 1963, nieuwe reeks, dl.26, afd. letterkunde no.12, p. 455-479.

3. Bij het Centraal Bureau voor Genealogie te 's Gravenhage zijn alle DTB's op microfiche verzameld in een overzicht per provincie.

4. Voerplicht = nadat de verkoop van leengoed bekrachtigd is door de rechtbank moet de verkoper, binnen de in het charter vermelde termijn, de verkoop melden aan de leenkamer waartoe het leengoed behoort.

5. Winter, dr. J.M. van-, Ansfried en Dirk, twee namen uit de Nederlandse geschiedenis van de 10e en 11e eeuw, *Naamkunde* no.13, z. ed., z.pl. 1981, p.39-74; Idem, De voornaamste adellijke geslachten in de Nederlanden 10de en 11de eeuw, z.j., p.225-229.; idem en L.A.G.A. Voermans, *Van baarzen, horens en karbonkels: het 'Nachtleven' van Teisterbant in de veertiende eeuw*, Feestbundel D.P. Blok, ed. Verloren, z.j., ISBN. 90.6550.232.7, p.343-352.

Literaturopgave

Dit overzicht is slechts een greep uit de vele werken die de lezer kunnen helpen bij het onderzoek.

Beckerling Vinckers, Ir. J., *De historische schoonheid van Zaltbommel*, ed. Albert de Lange, Amsterdam 1944.

Booth, Dr. Cornelis, Verzameling-, Boek met verzamelde genealogische data per geslachtsnaam, Rijksarchief in Utrecht.

Bosl, Karl, Die Reichministerialität der Salier und Staufer, *Schriften der Monumenta Germaniae historica* no.10, ed. Hiersemann Verlag-GmbH, Stuttgart 1950.

Brom, Gisebertus Theol. Dr., *Bullarium Trajectense Romanorum Pontificum Diplomata*, ed. Martinus Nijhoff, Haga-Comitis 1896, meerdere delen.

Camps, Dr. H.P.H., *Oorkondeboek van Noord-*

Brabant tot 1312, ed. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1979, 2 delen.

Doorninck, P.N. van-, Dr. J.S. van Veen, *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415*, ed. Gebr. van Brederode, Haarlen 1908.

Doorninck, P.N. van-, *Inventaris van het oud archief der heerlijkheid en gemeente Neder-Hemert*, ed. Gebr. van Brederode, Haarlem 1892.

Doorninck, P.N. van-, Leenacten betreffende Geldersche goederen 1313-1334, uit het grafelijkheidsregister van Holland genaamd: Ghelre E.L.30, berustende in het Rijksarchief te 's Gravenhage, *Gelre, Bijdragen en Mededelingen*, ed. P. Gouda Quint, Arnhem 1900, dl.III.

Fremery, James de-, *De abten van Mariënweerd*, ed. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1888.

Hardenberg, E.J., *Oorkondeboek van Gelre en Zutphen tot 1326*, ed. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1980, 6 delen.

Harten, J.D.H., Historisch- Geografische achtergronden van het landschap in het gebied van de ruilverkaveling Avezaath-Ophemert, *Mededelingen Historische Kringwest-Betuwe*, ed. idem, jrg.8, no.1, 1980, p.3-12, no.2, p. 3-9.

Heeringa, dr. K., *Oorkondeboek van het Sticht Utrecht*, ed. Rijksuitgeverij, 's Gravenhage 1940, 4 dln.

Hendriks, Dr. ir. J. A., *De ontginning van Nederland, Het ontstaan van de agrarische cultuurlandschappen in Nederland*, ed. Matrijns, z. p1., z. j.

Immink, Dr. P. W. A., dr. A. Johanna Maris, Registrum Guidonis, Het zogenaamde register van Guy van Avesness Vorst-Bisschop van Utrecht 1301-1317, met aansluitend stukken tot 1320, ed. Werken der Vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsche recht, Utrecht 1969, Derde Reeks no.23.

Kinder, H., W. Hilgemann, *dtv-Atlas zur Weltgeschichte*, vertaald door Jacoba M. Vreugdenhill, Sesam Atlas bij de wereldgeschiedenis, ed. Van Walraven B.V., Apeldoorn 1983.

Koch, Dr. A. C. F., *Oorkondeboek van Holland en Zeeland tot 1299*, ed. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1970, 2 dln.

Kort, J.C., De lenen van de hofstede Zoelen in Betuwe, Bommelerwaard, Heusden en het Land

van Altena 1306-1775, ed. *Ons Voorgeslacht*, jrg. 48, 1993.

Lacomblet, Th.J., *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins.*, etc. J. Wolf, Düsseldorf 1840-1846, 4 dln.

Muschart, Heraldische Collectie-, Centraal Bureau voor Genealogie te 's Gravenhage.

Ortbandt, E.B., *Die Stauffer*, ed. Hanau, Dansien 1977.

Renting, R.A.D., *Regestenlijst van de Schepen-kist oorkonden uit het rechterlijk archief van Arnhem, Rijksarchief in Gelderland*, ed. Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, 's Gravenhage 1952.

Schutte, Mr. O., De wapenboeken der Gelders-Overijsselse studentenvereniging, Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis, Werken no. 32, ed. De Walburg Pers Zutphen, Zwolle 1975, ISBN.906011.422.1.

Schwennicke, Detleven-, *Europäische Stammtafeln* neue Folge, ed. J.A. Stargardt Verlag, Marburg 1980.

Siebmacher, J., Die Wappen der deutschen Landfürsten, J. *Siebmacher's grosses Wappenbuch*, ed. Bauer & Raspe, Inhaben Gerhardt Gossner, Neustadt an den Aisch 1981.

Sloet, Mr. J.J.S. Baron, e.a., *Register op de leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en graafschap Zutphen*, ed. S. Gouda Quint, Arn-

hem 1901-1924, 6 dln, met een index van L.F. van Gent uit 1937.

Spaen, W.A. van-, *Oordeelkundige Inleiding tot de Historie van Gelderland*, ed. B. Wild en J. Altheer, Utrecht 1795-1805, 4 dln.

Vermeulen, Dr. P.J., inventaris van het archief der provincie Utrecht van den vroegsten tijd tot en met het jaar 1810, *Boekdelen en Bundels*, ed. Kemink en zoon, Utrecht 1875.

Vries, Mr. W. de-, *Rechtsgebieden gelegen in het kwartier van Nijmegen, Bijdrage tot de geschiedenis van het rechterlijk bestel in Gelderland*, ed. S. Gouda Quint-D. Brouwer en zoon, Arnhem 1965.

Waldburg-Wolfegg, Hubert Grat, *Gedanken über die früheste Geschichte unserer familie*, ed. Kommissions-Verlag der J. Kösel'schen Buchhandlung, Kempten 1888, p.64,98.

Walter Sauter Buch- und Offsetdruckerei, 7964 Kisslegg-Brunnen, West-Germany 1986.

Wilmans, Dr. R., *Westfälischer Urkundenbuch*, Fortsetzung von Erhard' s Regesta Historiae Westfaliae, Verein für Geschichte und Alterthumskunde Westfalens, ed. Friedrich Regenberg, Münster 1871-1876, 7 dln.

Winter, J.M. van-, *Ministerialiteit en Ridder-schap in Gelre en Zutphen*, ed. J.B. Wolters, Groningen 1962, proefschrift.

Opening Nederlandse Tempel van de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen, Osyiaan 2, 2722 CV

Van 17 t/m 31 augustus 2002 worden rondleidingen verzorgd. Men is welkom van maandag 10.00 tot 17.00 uur, dinsdag t/m zaterdag van 10.00 tot 19.00 uur. (Op zondag gesloten. Fotograferen is niet toegestaan.

Voor meer info kunt u bellen naar tel. 023-5285401 of kijken op www.kerkvanjezuschristus.nl

In deze Tempel kan men niet terecht voor genealogisch onderzoek. Daarvoor moet men bij de verschillende Centra zijn.

Het geslacht Houtemolen uit de Zwijndrechtse Waard

K.J. Slijkerman

Inleiding

In of kort voor 1639 vestigde Pauwels Lentsz. en zijn vrouw Hillige Jansdr. zich in de kerkelijke gemeente Hendrik-Ido-Ambacht in de Zwijndrechtse Waard en werden de stamouders van het geslacht Houtemolen, dat zich vooral in de achttiende eeuw wijd vertakt heeft. Ondanks uitgebreid onderzoek in de Zwijndrechtse Waard en omliggende streken kon de herkomst van dit echtpaar niet worden vastgesteld. De persoonsnaam Lens was destijds in en rond de Zwijndrechtse Waard uiterst zeldzaam, zodat de oudere generaties van dit geslacht niet in de nabijheid van deze waard lijken te moeten worden gezocht. In de tweede generatie kwam de naam Houtemolen - met alle mogelijke varianten in de spelling - in gebruik. Misschien was stamvader Pauwels watermolenaar van beroep. Koren- of houtzaagmolenaar lijkt minder waarschijnlijk gezien de sobere levensomstandigheden waarin de eerste generaties verkeerd moeten hebben. Deze maatschappelijke positie heeft voor dit geslacht over het algemeen zeker tot diep in de achttiende eeuw gegolden. Geheel in de lijn der verwachting heb ik bij deze familiegroep dan ook het gebruik van een familiewapen niet kunnen vaststellen. In dit fragment van de oudste generaties heb ik gekozen voor de spelling van 'Houtemolen', hoewel er tijdens mijn onderzoek alle mogelijke andere schrijfwijzen van de familienaam werden aangetroffen. Nader onderzoek in achttiende-eeuwse bronnen zal zeker meer materiaal over dit geslacht opleveren. Ik heb mij voornamelijk willen beperken tot grondig onderzoek in de periode van voor 1700.

Genealogie

I. **PAUWELS (PAUL, PAULUS) LENTSZ.**, geb. buiten het eiland IJsselmonde begin 17de eeuw, vestigde zich in of kort voor 1639 te Hendrik-Ido-Ambacht, overl. tussen 1648 en 1658. Hij huwde voor medio 1639 met **Hillige (Hillitje, Hilleke, Hilje) Jansdr.**, weduwe wonende onder Hendrik-Ido-Ambacht (1659), overl. voor 25 juni 1682. Zij hertr. Hendrik-Ido-Ambacht (ondertr. ald. 12 januari) 26 januari 1659 met Adriaen (Arien) Hendricksz. van Haeren (Haare), geb. ca. 1636, j.m. van Hendrik-Ido-Ambacht (1655), weduwnaar wonende onder Hendrik-Ido-Ambacht (1659), kleermaker, overl. voor 25 juni 1682, zoon van Hendrick Willemsz. van Haren en Beeliken Willemsdr., (ondertr. 1^e Hendrik-Ido-Ambacht 2 mei 1655 met Anneken (Janneken, Tanneken) Jansdr.).

Op 12 november 1627 werd er voor een Dordtse notaris een verklaring vastgelegd op verzoek van de Amsterdamse inwoner Gerrit Jansz. Deze handelde over onenigheid 'in de herberge van Althena' te Dordrecht vanwege geleverd fruit door Pouwels Lensen, wonende te Vlissingen.¹ Het is mogelijk dat het hier de later te Hendrik-Ido-Ambacht wonende naamgenoot betreft, maar elke aanwijzing daarvoor ontbreekt.

Op 18 december 1644 werd Paulus Lentse lidmaat te Hendrik-Ido-Ambacht en 'Hilje Jans, huysvrouw van Paul Lentse, wonende aen den Veersen dijk' deed aldaar belijdenis op 22 december 1646.² Op 25 juni 1682 compareerden Jannitjen Aryens van Hare, voor haar zelf en met de schout van Hendrik-Ido-Ambacht, ook namens Jan Pieters, getrouwd met Belitje Aryens van Hare, kinderen van zaliger Aryen Henr. van Hare, Jan en Pieter Pauwelsen, voor hen zelf en met de als de schout als oppervoogd van s' herenwege voor de minderjarige kinderen van Lens Pouwels, en voor de minderjarige kinderen van Leendert Prs. bij Belitje Pouwels, kinderen en kindskinderen van Pouwels Lensen en Hillitje Jans, beiden zaliger. Zij transporteerden voor 100 Car. gld. aan Pleun Teuwissen Velthoen een 'ruinerig' huisje met melioratie van dijkerf binnendijks gelegen omtrent de Oostendam.³ Dezelfde dag verklaarde Velthoen aan de kinderen van zaliger Aryen Henr. van Hare bij Tanneken Jansen en aan de kinderen en kindskinderen van zaliger Pauwels Lensen en Hillitje Jans 80 Car. gld. schuldig te zijn.⁴

Kinderen:

1. LENS, volgt IIa.
2. JAN, volgt IIb.
3. PIETER, volgt IIc.
4. LEENTIE PAUWELSDR., ged. Hendrik-Ido-Ambacht 16 mei 1644, zonder nageslacht overl. voor 25 juni 1682.³
5. MEUS PAUWELSZ., ged. Hendrik-Ido-Ambacht 4 november 1646, zonder nageslacht overl. voor 25 juni 1682.³
6. BELIKEN (BELIGIE, BEELGE, BELITTJE) PAUWELSDR., wellicht ged. Hendrik-Ido-Ambacht (als onbenaamd kind) 29 november 1648, overl. tussen 11 september 1678 en 25 juni 1682.³ Zij huwde voor 21 december 1670 (hiaat trouwboek Hendrik-Ido-Ambacht) met Leendert Pietersz., overl. na 11 september 1678. Op 21 december 1670 lieten zij hun oudste kind te Hendrik-Ido-Ambacht dopen; op 11 september 1678 aldaar hun jongste.

IIa. LENS PAUWELSZ. HOUTEMOLEN, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 10 juli 1639, j.m. van Hendrik-Ido-Ambacht (1660), piekenier uit het Volgerland van Kijfhoek in de burgerbewapening (1673)⁵, overl. tussen 1673 en 25 juni 1682.³ Hij huwde Hendrik-Ido-Ambacht (ondertr. ald. 15 februari) 1660 met **Bastiaentje Cornelisdr.** bijgenaamd 'de pin', verm. ged. Alblisserdam 18 april 1632, j.d. geb. van Alblisserdam en wonende onder Hendrik-Ido-Ambacht, overl. na 26 maart 1694, verm. dochter van Cornelis Symensz. en Marichen Leendertsdr.

Blijkens de hiervoor behandelde akte van 25 juni 1682 waren er toen tenminste twee minderjarige kinderen van Lens Pouwels in leven.³

Kinderen:

1. PAUWELSZ. LENSZ., ged. Hendrik-Ido-Ambacht 15 augustus 1660.
2. KORNELIS LENSZ., ged. Hendrik-Ido-Ambacht 1 september 1663.
3. PIETER LENSZ., ged. Hendrik-Ido-Ambacht 23 januari 1667.
4. JANNETJE LENSZR. bijgenaamd 'de pin', geb. Hendrik-Ido-Ambacht, ged. ald. 5 januari 1669, meid te Ridderkerk (1694), stichtte branden in en bij Rijsoord 26

maart 1694, waarna gedetineerd te Dordrecht (1694), overl. na 8 juni 1694.

Op 30 maart 1694 legden diverse personen die nabij de brug van Rijsoord en aan de Pruijendijk (onder de jurisdictie van Ridderkerk) woonden verklaringen af. Verhaald werd o.a. dat omstreeks september 1693 Jannigie Lense uit een appelboom in de boomgaard van Aarjaantie Ziedewijdijsk aan het stelen was, toen het neeffe van de afwezige eigenaresse, Pieter Ariensen Ziedewijdijsk, wonende aan de 'Pruimendijk' nabij de Oostendam, die bij absentie van zijn tante er het beheer over had, Jannigie daarover aansprak. Tijdens de daarbij ontstane woordenwisseling sloeg zij hem daarbij in het gezicht, waarna de woedende Pieter haar met een stuk hout de boomgaard uitjoeg en daarbij een paar rake klappen uitdeelde. Jannigie dreigde met de woorden: 'ik sal 't jou wel te pas brengen'. De volgende dag was een schelf stro voor zijn huis in brand gestoken en daarbij werd een bosje met zwavelstokken van zijn burens aangetroffen. In de eerste week van februari 1694 stal Jannigie vlas uit de loods van Dammis Ariensen van 't Zelfde te Rijsoord. Op een zondagmiddag omstreeks einde februari 1694 kwamen Jannigie Lense en haar moeder Bastiaantie Cornelis Lense naar het huis van Pieter Leendertsen Hupse, wonende aan de 'Pruimendijk' nabij Rijsoord, om aan hem te vragen of zij een van de twee huisjes van hem konden huren. Hupse was daar niet toe genegen, waarop moeder en dochter 'morrende en knorrende onder malcanderen' afdropen. Op 25 maart 1694 kwam Jannigie het huis binnen van Maayken Foppen van Driel, weduwe van Geerit Aartsen van Gouthoeven, gewezen schout van Rijsoord. De vrouw des huisjes vroeg wat Jannigie ten tweede male die dag bij haar kwam doen, daar zij dat geloof niet bij haar wilde hebben, waarop Jannigie antwoordde: 'ik moet men wat wermen'. Maayken zei daarop o.a.: 'hoe kom je alweer hier, daar trax was je nog over de Waal'. Als repliek gaf Jannigie: 'ik heb over de Waal niet geweest, ik ben geen schuijtteboef, hebje mijn daar gesien, dat is mijn geest geweest, dan sal ik haast sterven'. 'Wel Jannigie hoe kun je dat zeggen, ik heb je immers daar datelen nog gesien', zei vervolgens Maayken Foppen, waarna zij haar kalf ging wateren. Daarop ging Jannigie brutaalweg bij het vuur zitten. Een dag later, tussen 8 en 9 uur 's-avonds, stonden de hooibergen en het huis van Maayken Foppen van Driel in lichterlaaie. Het volk, dat op de brand afkwam, zag bewesten de molen van Rijsoord aan de slootkant iets liggen. Een van de omstanders zei dat het een vrouw was en vervolgens aan haar vroeg: 'wat legie daar'. De persoon aan de slootkant antwoordde: 'ik ben geen vrou ik ben een meijt', waarna zij opstond en een omstander haar herkende als zijnde 'de pin', de bijnaam waarmee Jannigie Lense en aan haar moeder 'bij 't volk in 't gemeen' bekend stonden. Boos reageerde Jannigie met de woorden: 'wat pin jij, ik ben zoo weijnig een pin als jij, je meugt zelfs een pin wesen'. Een omstander zei vervolgens: 'hier Jannigie brand de schoutinnen huisjes', waarop Jannigie antwoordde dat zij van Heerjansdam kwam, waarna zij richting Rijsoordse brug liep, om haar schouder hebbende een 'blau schortel kleet', een mandje aan haar arm en een strohoed op het hoofd. Door diverse personen herkend liep zij de brug over en de Pruijendijk op. Tezelfder tijd ontstond op die dijk een brandje in een bos vlas en riet aan de zijkant van het huisje van Neeltien Cornelis Vroom. Jannigie Lense werd na al deze getuigenissen in Dordrecht gevangen ge-

zet, waarna de schout en gerechten van Hendrik-Ido-Ambacht gevraagd werd te oordelen of zij toerekeningsvatbaar geacht kon worden te zijn. Deze gezagsdragers verklaarden dat dit voor hen geen eenvoudige zaak was om te beoordelen, maar uiteindelijk kwamen zij tot het oordeel dat de verstandelijke vermogens van de bewuste gedetineerde twijfelachtig waren, hetgeen zij in een schrijven aan de baljuw van Zuid-Holland berichtten in een brief van 11 april 1694. De Hoge Vierschaar besloot bij resolutie van 24 mei dat jaar om Jannigie over te dragen aan de schout en gerechten, welke aan de Hoge Vierschaar alle gemaakte onkosten voor haar detentie dienden te voldoen. Op 24 mei leverden de stadhouder en de dienaars der justitie van de Hoge Vierschaar Jannigie over aan de schout en gerechten van Rijsoord, maar deze waren van mening 'dat dit los lopen van Jannigie een zake te zijn, die niet wel is, ende met geen stil wesen behoorde door te gaan' en vroegen in een nog dezelfde dag opgesteld schrijven om advies van een rechtsgeleerde en van de Hoge Vierschaar wat met haar te doen. De genoemde schout en gerechten stelden op 8 juni 1694 een brief op aan het Hof van Holland, waarin zij verhaalden dat op 26 maart dat jaar in hun dorp en kerkelijke jurisdictie vier branden waren ontstaan, waarbij een huis met schuur en hooiberg tot de grond toe waren afgebrand en waarvan de van Hendrik-Ido-Ambacht geboortige en tot armoede vervallen Jannigie Lense als aanstichtster werd verdacht. De volgende dag -27 maart 1694- werd Jannigie vanuit haar toenmalige woonplaats Ridderkerk door dienaars van de justitie van de Hoge Vierschaar van Zuid-Holland naar Rijsoord gebracht. De dag daarop, toen de baljuw van Zuid-Holland van elders komende weer in Dordrecht was gearriveerd, werd Jannigie op zijn bevel naar die stad overgebracht, waar zij haar brandstichtingen bekende. Verder verhaalden de schout en gerechten dat zij niet accepteerden dat Jannigie weer in hun dorp zou komen wonen omdat dit onrust onder de bevolking zou brengen en bovendien dat zij dreigementen had geuit naar de mensen die haar aangeklaagd hadden. Zij verklaarden dat zij was 'loopende langs t lant als een seer quaadaardig mensch'. Vanuit Rijsoord werd zij dan ook via Zwijndrecht weer naar Dordrecht overgebracht. Dit, op advies van een door een rechtgeleerde opgestelde request aan het Hof van Holland, werd echter niet verzonden uit vrees voor hoogoplopende kosten, aldus een aantekening van de secretaris van Rijsoord op 19 november 1705.⁶ Wat er verder van Jannigie Lense is geworden heb ik niet kunnen achterhalen; evenmin trouwens van haar drie broers.

Iib. JAN PAUWELSZ. HOUTEMOLEN, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 18 november 1640, woonde te Heeroudelandsambacht (zeker sedert 1678), hield vee, overl. tussen 25 maart en 23 november 1709. Hij huwde kennelijk eerder, naar schatting rond 1675, met **N.N.** Hij huwde laatstelijk met **Annetie (Anna) Dirksdr. Brant**, weduwe wonende Heeroudelandsambacht (1710), overl. tussen 12 februari 1726 en begin 1730. Zij hertr. Heeroudelandsambacht (trouwboek Groote Lindt) 23 maart 1710 met Willem Tobiasz. Vlasblom (ged. Heerjansdam 26 oktober 1687) j.m. van Kijfhoek (1710), weduwnaar onder Hendrik-Ido-Ambacht en kerkelijk op Zwijndrecht (1730), weduwnaar kerkelijk gehorig op Zwijndrecht (1732), boer te Heeroudelandsambacht, nadien onder Hendrik-Ido-Ambacht, schepen van Heeroudelandsambacht, woonde later in het huis genaamd 'het

root hart' onder Hendrik-Ido-Ambacht, begr. Zwijndrecht 14 juli 1764, zoon van Tobias Willemsz. Vlasblom en Ariaentje Schalcken Kuyper.⁷ Hij hertr. Zwijndrecht 4 juni 1730 met Neeltje Hendriksdr. Los (ged. Zwijndrecht 14 september 1692, j.d. onder Hendrik-Ido-Ambacht en kerkelijk op Zwijndrecht, dochter van Hendrik Jansz. Los en Lijsbeth Aertsdr. Visser), en hertr. Zwijndrecht 27 november 1732 met Maria Luijters (ged. Zwijndrecht 1 februari 1714, j.d. kerkelijk gehorig op Zwijndrecht, begr. Zwijndrecht 20 maart 1766, dochter van Cornelis Pietersz. Luyters en Adriana Jordensdr. Wor).

In een akte gedateerd 4 mei 1678 is Jan Pouwelsen vermeld als oostelijke belender van het huis met boomgaard en 2 morgen 200 roeden zaailand van Dirck Antonissen (Hoochkamer), gelegen bij de kerk te Heeroudelandsambacht.⁸ Dat het hier wel degelijk Houtemolen betrof blijkt uit een akte van 25 maart 1709, waarin Jannigie Pieters, weduwe van Dirk Teunissen, deze woning met boomgaard en nu 5 hont weiland met inboedel overdroeg aan haar zoon Jan Dirkse. Als oostelijke belender is dan Jan Pouwelse Houtmolen vermeld.⁹ In een akte van 8 december 1707 is Jan Poulusen Houtmolen genoemd als westelijke belender van de woning te Heeroudelandsambacht van Aagie Bastiaanse van den Nes, weduwe van Stevens Aryense Pieterman, in leven schout en secretaris aldaar.¹⁰

Ary Cornelisen in 't Velt transporteerde op 4 maart 1709 aan de te Heeroudelandsambacht wonende Jan Poulisen Houtmolen 1 morgen 300 roeden weiland aldaar. De koopsom bedroeg 550 gld., welke in mindering zou worden gebracht van een schuld van 1000 gld. ten behoeve van de heer Cornelis van Aalst.¹¹

Op 23 november 1709 taxeerden de schout en schepenen van Heeroudelandsambacht vanwege de aanslag in de collaterale successie de nagelaten goederen van de gestorven Jan Pouwelse Houtmolen, welke in plaats van zijn collaterale vrunden en erfgenamen waren overgegaan op zijn weduwe Anna Dirken. De helft in het huisje onder Heeroudelandsambacht werd getaxeerd op 20 Car. gld. De helft in 1 morgen 300 roeden aldaar op slechts 18 gld., daar dit land op 4 maart 1709 was gekocht voor 550 gld. en nog niet afbetaald was. Tenslotte nog een helft in een erfje te Heeroudelandsambacht dat op 22 gld. werd begroot.¹² Merkwaardig is nu dat deze akte impliceert dat Houtemolen zonder nakomelingen was overleden. Zijn door mij veronderstelde zoon Paul kan toen reeds overleden zijn, maar ik meen toch stellig dat deze zoon een dochter Barber had nagelaten, die dan in de plaats van haar overleden vader had moeten treden als erfgenaam van haar grootvader Houtemolen ! Misschien is dit kind dan ook aangemerkt als een der collaterale erfgenamen. Dit weeskind kan toen reeds met haar vaderlijk erfdeel uitgekocht zijn en was misschien als erfgename van grootvader over het hoofd gezien toen haar grootvader Houtemolen overleed. Echter dan wel hoogst merkwaardig in de uiterst kleine gemeenschap van Heeroudelandsambacht ! Feit is dat Hilligje Pieters Houtemole, de weduwe van Paul Jansz. Houtemolen, op 12 februari 1722 te Ridderkerk doopgetuige was voor de eerstgeborene van (dan haar dochter) Barber Paulusdr. Houtemolen!

Annetje Dirkse en haar (vermoedelijk een stuk jongere) laatste man Willem Tobiasse Vlasblom werden op 27 september 1724, als komende uit Heeroudelandsambacht, lidmaten van de kerkelijke gemeente Zwijndrecht¹³, hoewel zij gerechtelijk onder Hendrik-Ido-Ambacht zullen hebben gewoond. Op 12 februari 1726 maakten Willem Vlasblom en An-

na Dirce Brant, echtelieden wonende aan 'de Lange wegh straet' onder Hendrik-Ido-Ambacht een testament op de langstlevende. Bij haar vooroverlijden zou haar zusters dochtertje Trijntje Ariens Brant, die bij hen woonde, tot mondigheid moeten worden opgevoed en bij haar huwelijk 1500 gld. uitgerekte krijgen. Tot voogd over hun minderjarige erfgenamen benoemden zij Mr. Cornelis van Aelst, wonende te Hendrik-Ido-Ambacht.¹⁴ Uit deze akte blijkt duidelijk dat Annetje geen nakomelingschap had en dus niet de moeder van Paul Jansz. Houtemolen was geweest.

Kind kennelijk uit eerder huwelijk:

1. PAUL JANSZ. HOUTEMOLEN, overl. voor 23 november 1709. Hij huwde rond 1700 (zijn volle nicht) met Hillegje Pietersdr. Houtemolen, mogelijk ged. Nieuw-Lekkerland 23 februari 1681, weduwe wonende onder Heeroude-landsambacht (1720), dochter van Pieter Pauwelsz. Houtemolen en Neeltie Lauwen. Zij hertr. 1720 met Dirk Foppen van Oosten en 1732 met Pieter Jansz. van der Merwe (Zie verder bij generatie IIc-3).

kind:

a. BARBER (BERBER) PAULUSDR. Houtemolen, j.d. van Heeroude-landsambacht (1721), overl. na 7 september 1727.¹⁵ Zij huwde Heeroude-landsambacht (hij impost pro deo en ondertr. Ridderkerk 4 april; 1e gebod Groote Lindt 6 april) 27 april 1721 met Adriaen Kornelisz. de Zeeuw, ged. Rijsoord 15 september 1686, j.m. van Hendrik-Ido-Ambacht (1712), weduwnaar van / wonende onder Ridderkerk (1721), overl. na 7 september 1727¹⁵, zoon van Cornelis Arentsz. de Zeeuw, landarbeider onder Ridderkerk, en Ariaentjen Ariensdr. Nuchteren.¹⁶ Hij huwde 1e Rijsoord 6 november 1712 met Emmegie (Immetie) Cornelisdr. Metsman (Mesman, Sondervan) (j.d. van Rijsoord).

IIc. PIETER PAUWELSZ. HOUTEMOLEN, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 10 augustus 1642, j.m. van en wonende Oostendam (1668), woonde te Nieuw-Lekkerland (zeker tot in 1685), overl. na 21 mei 1685. Hij huwde (ondertr. Barendrecht 15 april en zou kort na de geboden te Rotterdam zijn getrouwd, akte aldaar niet gevonden) 1668 met **Neeltie Lauwen**, j.d. van Lekkerland, wonende Barendrecht (1668), overl. na 23 februari 1681, mogelijk dochter van Louw Jansz., gegoed te Nieuw-Lekkerland.

Neeltie Lauwen was mogelijk een dochter van Louw Jansz. Bij akte van 7 april 1679 kreeg Hendrick Dircs Bouwman van Aerjen Aerjens Vurmer een huis en erf op het dorp Nieuw-Lekkerland overgedragen, dat ten zuiden werd belend door de kinderen van Louw Jansz..¹⁷ Mogelijk was deze belending identiek met het erfje dat Pieter Pouwels in 1685 transporteerde aan o.a. de kinderen van deze Hendrick Bouwman, zoals hierna zal worden beschreven.

Op 3 april 1685 transporteerde Do. Johannes Brandeler een huis met erf en boomgaard te Nieuw-Lekkerland aan Jan Aerjens Bouw. Als oostelijke belender is Pieter Pouwels genoemd.¹⁸

Pieter Pouwels transporteerde op 21 mei 1685 te Nieuw-Lekkerland een erfje boomgaard; voor de ene helft aan de kinderen van Hendrick Dircks Bouwman en voor de andere helft aan Pieter Cornelisz..¹⁹ Dat het hier ongetwijfeld onze Pieter moet betreffen moet wel

blijken uit het feit dat Weyntje Cornelis, de vrouw van deze Bouwman, op 30 maart 1670 te Nieuw-Lekkerland als doopgetuige stond bij de twee kinderen van Pieter Pouwelsz.

Kinderen:

1. PAULUS PIETERSZ. HOUTEMOLEN (tweeling met nr. 2), ged. Nieuw-Lekkerland 30 maart 1670 (get. Lens Paulus, Huyg Ariens, Willem Klaasse, Mayke Lauwen, Weyntje Cornelis, Beliken Pauls), j.m. van Lekkerland, wonende Kleine Lindt (1692), weduwnaar van Alblasserdam, wonende Heerjansdam (1707), woonde te Heeroudelandsambacht (1709), overl. na 19 juli 1709. Hij huwde 1e Heerjansdam 19 mei 1692 met Geertruyt Claesdr. Hofman (alias Hofland), ged. Heerjansdam 5 mei 1669, j.d. tot Heerjansdam (1692), overl. tussen 1703 en 1707, dochter van Claes Goosensz. Hofman en IJgje Jansdr. van Driel.²⁰ Hij huwde 2e (ondertr. Heerjansdam 29 januari 1707) met Jannigje Ariensdr. Verschoor (Van der Schoor), meerderjarig j.d. geb. en wonende Heerjansdam (1707), overl. na 8 mei 1709, dochter van Arie Pietersz. Verschoor en Hester Jansdr.

Pouwelis P(iete)rsen Houtmole, weduwnaar van Geertruyt Claes, wonende te Heerjansdam, enerzijds, en Jan Jansen van Driel, als oom en bloedvoogd van de nagelaten weeskinderen van Pouwelis bij Geertruyt: P(iete)r Pouwlis, ca. 13 jaar, Claes Pouwlis, ca. 11 jaar, Neeltje Pouwlis, ca. 6 jaar, en Jan Pouwlis, ca. 3 jaar oud, anderzijds, kwamen op 7 februari 1707 tot moederlijk bewijs der kinderen. Pouwelis zou in de boedel blijven zitten en daarvoor zijn kinderen tot mondigheid opvoeden etc. en vervolgens aan elk kind 3 gld. uitreiken.²¹

Op 24 januari 1709 compareerde Pouwels Pietersen ter secretarie te Heerjansdam en verklaarde van Heyndrick Aryensen Hoffland voor 900 gld. een huis met binnendijks gelegen erf gekocht te hebben. Tevens gaf hij te kennen zijn half huis aan Jannitje Claas verkocht te hebben. Zij compareerde eveneens en verklaarde de koop van 387 gld. 10 st. aangenomen te hebben.²² In hun huis onder Heerjansdam maakten de ziek te bed liggende Paulus Pieterse Houtmeulen en zijn gezond zijnde vrouw Jannigje Ariense van der Schoor voor de notaris uit Hendrik-Ido-Ambacht op 8 mei 1709 een testament. Hij benoemde zijn vier voorkinderen uit zijn voorgaande huwelijk met Geertruyt Klaesse Hofflant (moet zijn: Hofman !) tot zijn universele erfgenamen onder konditie dat deze aan Jannigje 200 Car. gld. zouden uitreiken. Jannigje benoemde haar man tot haar enige erfgenaam. Tot voogden over de minderjarigen benoemden zij de onder Heeroudelandsambacht woonachtige Jan Paulusse Houtmeulen en Jan Janse van Driel, wonende onder Kleine Lindt. De testateur plaatste zijn handmerkje onder de akte; zijn vrouw tekende als 'Janegen Arysen Verschoor'.²³

Op 19 juli 1709 transporteerde de heer Mr. Jacob Hoeufft, oud-burgemeester van Dordrecht, voor 400 gld. aan Poulus Pieterse Houtmolen, wonende te Heeroudelandsambacht, een huis en erf aldaar, 'soo verre het oude boomgaartje is geweest tot den dwarssloot toe'. Zuidelijk was dit belend aan de Devel en westelijk aan Melis Kool. Dezelfde dag werd er door Houtmolen ten behoeve van de verkoper een schuldbrief opgemaakt van 300 gld.²⁴

Kinderen uit het eerste huwelijk:

- a. PIETER PAULUSZ. HOUTEMOOLEN, ged. Heerjansdam 13 september

1693 (get. Jan Paulus Houtmeulen, Aryaentje Pieters Houtmeulen), j.m. van Heeroudelandsambacht (1718), overl. na 5 mei 1747.²⁵ Hij huwde Heeroudelandsambacht (ondertr. Numansdorp 3 februari en ald. attestatie gegeven op De Lint; 1e gebod Groote Lindt 6 februari) 5 maart 1718 met Annetje Geleynse van der Vliet, ged. Numansdorp 23 mei 1695, j.d. van Numansdorp (1718), overl. na 5 mei 1747²⁵, dochter van Gelein Pietersz. van der Vliet en Soetje Jansdr.

Uit dit huwelijk nageslacht.

- b. CLAES PAULUSZ. HOUTEMOLEN, ged. Heerjansdam 11 december 1695 (get. Jannitje Claas Hofland, Hendrickje Aryens Pieterman), j.m. wonende onder Heeroudelandsambacht (1719), (vlas)boer onder Groote Lindt, overl. ald. (impost pro deo 9 april) 1742. Hij huwde 1e Groote Lindt (1e gebod ald. 11 juni en proclamaties ald. en te Heeroudelandsambacht) 1 juli 1719 met Maike Willemsdr. Verhoeven (alias Vos), geb. naar schatting ca. 1700, j.d. wonende Groote Lindt (1719), overl. (impost pro deo 9 december) 1732, dochter van Willem Jansz. Verhoeven, boer te Groote Lindt, en Trijntje Cornelisdr. Boer in 't Velt.²⁶ Hij huwde tr. 2e Hendrik-Ido-Ambacht (hij impost pro deo 8 mei en 1e gebod Groote Lindt 9 mei ook geboden te Hendrik-Ido-Ambacht) 30 mei 1734 met Marytie Pasman, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 25 oktober 1705, j.d. te Hendrik-Ido-Ambacht (1734), overl. na 7 november 1734, dochter van Ari Samuelsz. Pasman en Aryaantie Ariensdr. Ruyter.

Uit beide huwelijken nageslacht.

- c. JAN PAULUSZ. HOUTEMOLEN, ged. Heerjansdam 9 november 1698 (get. Trijntje Jans), overl. voor 11 november 1703.

- d. NEELTJE PAULUSDR. HOUTEMOLEN, ged. Heerjansdam 9 januari 1701 (get. Hilligje Pieters Houtmeulen), overl. na 8 mei 1709.²³

- e. JAN PAULUSZ. HOUTEMOLEN, ged. Heerjansdam 11 november 1703 (get. Jannetje Claas Hofman), j.m. geb. Heerjansdam, wonende Groote Lindt (1728), overl. na 20 november 1735.²⁷ Hij huwde Puttershoek (hij impost pro deo 16 april en 1e gebod Groote Lindt 18 april; ook geboden te Puttershoek) 9 mei 1728 met Grietje Fransdr. van Gelder, j.d. van Puttershoek (1728), zij verkreeg 21 juni 1728 te Puttershoek attestatie voor vertrek naar de (Groote) Lindt²⁹, te Puttershoek verkreeg zij 1 april 1730 akte van indemniteit voor vertrek naar Maasdam³⁰, overl. na 5 november 1738²⁸, dochter van Frans Hendricksz. van Gelder en Margie Arentsdr.

Uit dit huwelijk nageslacht.

2. ARIAENTJE PIETERSDR. HOUTMEULEN (tweeling met nr. 1), ged. Nieuw-Lekkerland 30 maart 1670, overl. na 13 september 1693. Zij was op 13 september 1693 doopgetuige te Heerjansdam bij een kind van haar broer Paulus.
3. HILLEGJE (HILLETIE) PIETERS HOUTMEULEN, mogelijk ged. Nieuw-Lekkerland 23 februari 1681 (als kind nr. 4 of 5), wonende onder Heeroudelandsambacht (1720), weduwe wonende onder Heeroudelandsambacht (1720), weduwe (1732), overl. na 1732. Zij huwde 1e naar schatting ca. 1700 met (haar

volle neef) Paul Jansz. Houtemoolen, uit Heeroudelelandsambacht, wellicht zoon van Jan Paulusz. Houtmeulen en N.N (zie verder bij generatie IIb-1). Zij huwde 2e Groote Lindt (1e gebod 1 december) 22 december 1720 met Dirk Foppe van Oosten, weduwnaar wonende Heeroudelelandsambacht, zoon van Foph Ariensz. van Oosten, piekenier uit Heeroudelelandsambacht in de burgerbewapening in 1673, en Grietien Dircksdr. Hij huwde 1e met Rijnsburgje Jansdr. Visser en huwde 2e Heeroudelelandsambacht 23 oktober 1718 met Pieterella Glijnen van Vliet (weduwe van Jan Dirke van de Hoogkamer). Hillegje huwde 3e Heeroudelelandsambacht (1e gebod Groote Lindt 2 november) 23 november 1732 met Pieter Jansz. van der Merwe, j.m. wonende Heeroudelelandsambacht (1724). Hij huwde 1e (ondertr. pro deo Heerjansdam 14 januari) 1724 met Neeltie Ariensdr. Prins.

4. Kind (tweeling met nr. 5), ged. Nieuw-Lekkerland 23 februari 1681 (get. Ariaentie Gerrits, Dirksie Ariens en Neeltie).
5. Kind (tweeling met nr. 4), ged. Nieuw-Lekkerland 23 februari 1681.

Noten

1. G.A. Dordrecht, Not. Arch. inv.nr. 70, f. 81 v. e.v.
2. A.R.A., d.t.b. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 5.
3. A.R.A., Recht. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 3, f. 167 v. e.v.
4. A.R.A., Recht. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 3, f. 168 e.v.
5. K.J. Slijkerman, De weerbare mannen in Rijsoord, Strevelshoek, Sandelingenambacht, Kijfhoek en Heeroudelelandsambacht in 1673 (1672), in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 1987, blz. 42.
6. G.A. Zwijndrecht inv.nr. 29 (bundel stukken betreffende Jannigje Lense).
7. K.J. Slijkerman, De geslachten Vlasblom te Heerjansdam in de zeventiende eeuw, in: *Gens Nostra* jrg. 1989, blz. 48.
8. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 4 mei 1678.
9. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 25 maart 1709.
10. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 8 december 1707.
11. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 4 maart 1709.
12. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 23 november 1709.
13. Archief Ned. Herv. gemeente Zwijndrecht inv.nr. 1.
14. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4850, f. 19 e.v.
15. Doop van kind te Ridderkerk.
16. K.J. Slijkerman, Het geslacht Nuchteren (Nugteren) te Ridderkerk, Groote Lindt, Zwijndrecht, IJsselmonde, Hendrik-Ido-Ambacht en Rijsoord (serie Geslachten van het eiland IJsselmonde deel 5), uitg. 1991, blz. 89.
17. A.R.A., Recht. Arch. Nieuw-Lekkerland inv.nr. 14, akte dd. 7 april 1679.
18. A.R.A., Recht. Arch. Nieuw-Lekkerland inv.nr. 14, akte dd. 3 april 1685.
19. A.R.A., Recht. Arch. Nieuw-Lekkerland inv.nr. 14, akte dd. 21 mei 1685.
20. K.J. Slijkerman, Het geslacht Hofman uit Ridderkerk, in: *Gens Nostra* jrg. 1990, blz. 345 e. v.. Zie ook: K.J. Slijkerman, Het geslacht Van Driel te Groote- en Kleine Lindt en Dordrecht (serie Geslachten van het eiland IJsselmonde deel 1), uitg. 1989, blz. 16.
21. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 2, akte dd. 7 februari 1707.
22. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr., f. 156 v.
23. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4843, f. 119. e.v.
24. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heeroudelelandsambacht inv.nr. 1, akte dd. 19 juli 1709.

25. G.A. Dordrecht, Not. Arch. Zwijndrecht inv.nr. 9164, akte dd. 5 mei 1747.
26. K.J. Slijkerman, Een geslacht Verhoeven te Dordrecht en Heerjansdam, in: De Nederlandse Leeuw jrg. 1982, kol. 394 e.v. Zie ook: K.J. Slijkerman, De afstamming van het geslacht (den Boer) in 't Velt te Kleine- en Groote Lindt, in: Ons Voorgeslacht jrg. 1995, blz. 448.
27. Doop van een kind te Groote Lindt.
28. Doop van een kind te Puttershoek.
29. Dr. D.W. Gravendeel, Lidmaten, acten van attestatie en van indemniteit van de Ned. Herv. gemeente van Puttershoek, in: Ons Voorgeslacht jrg. 1971, blz. 275.
30. Als noot 29, blz. 306.

Overzicht publicaties (36)

H. Klunder

- K.J. Slijkerman: De oudere generaties van het geslacht (**Den**) **Boer** te Ridderkerk en Strijen. [1515-1712.] Ons Voorgeslacht, mrt. '02.
- G.L. van Eendenburg: Een familie **Bolland** alias **Bolanh** alias **Van Boolean** te Delft. [Vóór 1600-1739.] Ons Voorgeslacht, apr. '02.
- K.A. Reuvers: Belhamel **Bootsaack**. [Kwartierstaat, patroniemen, vóór 1665.] Gens Nostra, apr./mei '02.
- A.C.M. Neggers: **Brouwers**-Coppen en **Brouwers**-Walraven. [Antwoord op vraag, Oirschot, ca. 1600-1764.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, apr. '02.
- B.A.Th. Close: Zeven generaties **Cals** (vervolg en slot). [1859-1998.] Limburgs Tijdschr. Geneal., mrt. '02.
- J. Bakker-ten Have: Kwartierstaat Janna **Haitink**. [**Bouwmeester, Struik, Wieggers.**] Oostgelders T.G.B., 1e kwartaal '02.
- A. Neggers: **Van Heumen**, een regentenfamilie uit Oirschot. [1605-1906.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, apr. '02.
- H.J. Hiddink: Kwartierstaat Hendrik **Hiddink**. [**Lievéstro, Oortgiesen, Oldenboom.**] Oostgelders T.G.B., 1e kwartaal '02.
- Z. Hissink-Kerkdijk: Genealogie **Hissink** uit Vorden (slot). [1716-1978.] Oostgelders T.G.B., 1e kwartaal '02.
- B. van Dooren: De voorouders van Reijnier **Hoolboom** en Henrickjen **Brouwer** - nieuwe kwartieren van Laurentien **Brinkhorst**. [Kampen, vóór 1650.] Gens Nostra, apr./mei '02.
- J.Ch. Jansen-van der Waals: Kwartierstaat **Van Houten - De Leeuw**. [Vóór 1700, **Den Hollander, Van Beverwijk.**] Ons Erfgoed, mrt.-apr. '02.
- J. Hamaker: Kwartierstaat van Dianne en Yvonne **Huiskamp** (vervolg). Veluwe Geslachten, mrt./apr. '02.
- K. Kuiken: Gerulfingen - Radbodingen? [Met schema afstammelingen van **Karel de Grote.**] Ned. Leeuw, mrt.-apr. '02.
- A. Klappe, B. Klappe: Vier generaties van de familie **Klappe** afkomstig van Schokland. [1695-1933.] Gens Nostra, apr./mei '02.
- C. Mikkers: Kwartierstaat **Mikkers**. [**Gerrits, Doppenberg, Everts.**] Veluwe Geslachten, mrt./apr. '02.
- T. van den Brink: Stamreeks van Jacob Hendrikus **Mosterd** (1916-1917 [*moet zijn: 1977!*] directeur Moba Barneveld. [1785-1988.] Veluwe Geslachten, mrt./apr. '02.
- K.J. Slijkerman: De vrouw van Jan Anthonisz. Polderman (ca. 1593-1664) te Puttershoek. [**Munter**, voorvaderen vanaf 1505.] Ons Voorgeslacht, mei '02.

H.M. Kuypers: *Neeltje Nannensdr.* uit Bergambacht (16e eeuw). [Patroniem, schema's.] Ons voorgeslacht, mei '02.

M.J.H. van Dooremolen: **Van den Nieuwenhuijsen** te Son, Woensel en Strijp. [Vóór 1600-1764.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, apr. '02.

W.A. Regeling: Parenteel van Gerrit Theunisz. [**Van Oort**, Kootwijk, Apeldoorn, 1680-1997.] Veluwe Geslachten, mrt./apr. '02.

A. van Overbeek: Kwartierstaat Johannes Antonius **van Overbeek** (vervolg). Veluwe Geslachten, mrt./apr. '02.

W. Nolten: Piet **Peters**, Heerlens eerste archivaris, zijn werk en afkomst. [1745-1948.] Limburgs Tijdschr. Geneal., mrt. '02.

H. Prins: De familie **Polman** ruim twee eeuwen in Hoorn. [1735-1999.] Westfriese Families, mrt. '02.

B. van Dooren, G.J.A. Rientjes: De Rooms-Katholieke familie **Rietberg**. [Vooral Zwolle, ca. 1640-1813.] Ned. Leeuw, mrt.-apr. '02.

M. Kelder: Parenteel **Roots** (slot). [Winterswijk, 1757-1974.] Oostgelders T.G.B., 1e kwartaal '02.

G. van Rijzingen: Kwartierstaat **Van Rijzingen** (vervolg). Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, apr. '02.

J.J.G. Stalpers: Fragment-genealogieën uit Oerle

(vervolg) - 11. **Sangers** [Ook **Sengers**, 1650-1782]; 12. Huybert Aerts **van Ham** [1600-1724]; 13. **Thomas** [1567-1685]. Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, apr. '02.

P. Donche: Voorouders van de wiskundige Simon **Stevin** te Veurne. [Met schema, 1420-1632.] Vlaamse Stam, apr. '02.'

A. van den Abeele: Het geslacht **Stochove**, komen en gaan van een adellijke familie in Brugge. [Oorspr. Achterhoek, 1312-1869.] Vlaamse Stam, apr. '02.

Fr. Inniger P.J.Jzn.: **Tatinghoff**. [Enkhuizen, 1525-1673.] Westfriese Families, mrt. '02.

G. Mantel-Visser: De familie **Visser**, Scharwoude/Opperdoes. [1720-1967.] Westfriese Families, mrt. '02.

A.M. Hutchison, A.M. Hutchison Kleijweg: Genealogie **Warbout**. [Vooral Oostvoorne, 1685-1999.] Ons Voorgeslacht, apr. '02.

M. Los: De oudste generaties van het geslacht **Wijngaert** in de Hoekse Waard. [1525-1763.] Ons Voorgeslacht, mei '02.

Red. Ned. Leeuw m.m.v. E.A. Sadous: De voorouders van Máxima **Zorreguieta**. [Kwartierstaat (**Stefanini**, **Cerruti**, **Carricart**) en schema's (**Halbach**, vanaf 1634).] Ned. Leeuw, mrt.-apr. '02.

Computergeneaal

H.M. Lups

Omdat voor verschillende (al dan niet commerciële) genealogische computerprogramma's en het internetgebeuren in *Ons Erfgoed* onvoldoende ruimte beschikbaar is, is besloten dat deel af te splitsen van de inhoud van *Ons Erfgoed* en onder de naam *Computergeneaal*, tijdschrift voor computergenealogen als aparte publicatie te laten verschijnen. *Ons Erfgoed* is er dan voor alle genealogen, *Computergeneaal* voor hen die hun hobby via de computer en het internet-gebeuren (willen) beoefenen.

Zij die beide publicaties wensen, zullen voor een combinatie-abonnement enige korting krijgen.

Van enkele zijden is reeds medewerking toegezegd.

Het is de bedoeling, dat na de zomervacanties een 0-nummer verschijnt, dat naar alle *Ons Erfgoed*abonnees wordt gezonden.

De reacties van u als lezers zullen dan bepalen of en zo ja hoe de verdere voortgang zal zijn

1905.

Extract uit de Publicatie van
Ridderfchop en Beden de States van
Overijfel. Vanden ijghaart. 1728.

Ten aandien van het Geslacht.

1. Dat iemand bevonden worden in het middel van 't geslacht gefrändert te hebben, dal trocken betalen een soete van. 25. gyls. boven het verbos van de wera, waar in de fraude bejagen is.

2. Dat voor fraude gehouden sal worden, wanneer iemand zijn gekoofte bestiaal voor minder prijs als waar voor hij 't selve effectueeljk ingekooft heeft, dal hebben aangegeven, zonder dat hem dal kunnen te stude konen de publicatie.

Vanden 10 April 1722, waar by wel aenden pagter de Vijheijt gegeven is, om het bestiaal te kaderen, wanneer hij boven de prijs, waar voor hem het selve aangegeven is dal willen betalen een vijde part, maar aen de Reger niet toegelaten is, om de juiste prijs te verdrwijgen of te verdonkeren, noog ook aenden pagter het recht benomen is, om die gene, welke het minder aangegeven hebben, als waar voor zij het bestiaal effectueeljk ingekooft hebben, als een fraudateurs te actioneren.

pro vero extractu
was get. / Rgf. getman
~~1728~~

Extract 'Ten aanzien van het geslagt.'

H.M. Lups

No. 5

Extract uit de Publicatie van
Ridderschap en Steden De Staten van
Overijssel van den 19 maart 1728.

Ten aanzien van het geslagt.

1. Dat iemand bevonden wordende in het middel van 't geslagt gefraudeert te hebben, zal moeten betalen een boete van 25 ggls. Boven het verlos van de waren, waar in de fraude begaan is.
2. Dat voor fraude gehouden zal worden, wanneer iemand zijn gekogte bestiaal voor minder prijs als waar voor hij 't zelve effectievelijk ingekogt heeft, zal hebben aangegeven, zonder dat hem zal kunnen te stade komen de publicatie van den 16 April 1722, waar bij wel aan den pagter de vrijheijt gegeven is, om het bestiaal te naderen, wanneer hij boven de prijs, waar voor hem het zelve aangegeven is zal willen betalen een vijfde part, maar aan de koper niet toegelaten is om de juiste prijs te verzwijgen of te verdonkeren, nog ook aan den pagter het regt benomen is, om diegene, welke het minder aangegeven hebben, als waar voor zij het bestiaal effectievelijk ingekogt hebben, als een fraudeur te actioneren.

pro vere extractie
was get. Egb. Gelderman

1734

Ontleend aan een katerntje met geschreven extracten

Zoeken naar voorouders uit Engeland

H.M. Lups

Woensdag 2 januari j.l. begon de Britse overheid de gegevens van een volkstelling van 1901 op het internet te publiceren. Het Public Records Office (PRO) plaatste die dag als begin de resultaten uit Engeland en Wales op het net. Deze databank omvat 32 miljoen namen en kan doorzocht worden op naam en plaats. Ook is het mogelijk na te gaan wie er honderd jaar geleden op je adres (aldaar) woonde.

De zoekopdrachten zijn gratis, maar wie een transcriptie wil van een pagina van de volkstelling, betaalt daar 75 pence (1,2 euro) voor. Het PRO rekent vooral op interesse uit voormalige Britse koloniën als Canada, Australië en Nieuw-Zeeland, maar ook in ons land zullen er de nodige geïnteresseerden zijn. Ondertussen wordt druk gewerkt om ook de volkstellingen van 1881 en 1891 op het internet beschikbaar te maken. Al bij al veelbelovend voor genealogen met Britse wortels.

Historic census Web site crashes

Nauwelijks 24 uur na de openstelling publiceerde CNN-news op zijn website (om 08:50 GMT) al het volgende bericht erover: (vertaald)

Een website die een blik gunt in het leven in de UK van 100 jaar geleden crashte, nadat al méér dan één miljoen personen probeerden in te loggen, in de eerste uren na de start. Meer servers werden al in de loop van donderdag ingeschakeld, maar de organisatoren waarschuwden dat het meerdere dagen kon duren voor aan de behoefte om in te loggen voldaan zou kunnen worden.

De on-line volkstelling van 1901 op <http://www.pro.gov.uk>, bevat namen, leeftijden, adressen en zelfs mentale gezondheidsgegevens over 32 miljoen personen uit Engeland en Wales. In de volkstelling vindt men onder meer de artist Charlés Chaplin, de auteur J.R.R. Tolkien en de Franse schilder Claude Monet. Als de volkstellingsdatabank on line is, laat het de gebruikers toe hun stamboom uit te zoeken vanaf thuis in plaats van naar Londen te hoeven reizen om de gegevens te raadplegen.

Een woordvoester van het Public Record Office deelde aan de UK Press Association mede dat: "we meer dan een miljoen hits hadden vanaf het ogenblik dat het systeem on line ging. Het systeem is overbelast en we vragen gebruikers geduld te hebben. Alles wat we kunnen suggereren is te blijven proberen."

Het is de eerste keer dat een Britse volkstelling on line werd gezet. Het is de bedoeling dat ook die van 1891 te zijner tijd via het internet is te raadplegen.

De projectmanager Alison Webster zegt erover: De volkstellinggegevens zijn onze meest populaire documenten en ze on line over het internet beschikbaar stellen betekent dat iedereen informatie kan opvragen over zijn voorouders, de geschiedenis van hun huis en over de regio en daarnaast ook een inzicht kan krijgen in de sociale en economische levensomstandigheden van die tijd.

Wanneer wel beschikbaar?

Op 26 mei 2002, toen ik de laatste inlogpoging deed, was op de website van het Public Record Office de volkstelling van 1901 nog steeds niet on line raadpleegbaar.

Vanaf 6 januari is de database slechts op een beperkt aantal plaatsen te raadplegen, maar niet via het internet. De toegang via het internet tot de databank zou volledig afgesloten blijven tot het tijdstip waarop tests, die een zeer hoog aantal bezoekers simuleren, bevredigende resultaten zullen tonen.

De technische verbeteringen worden op verschillende wijzen uitgevoerd. De realisatie daarvan en het testen van al het benodigde materiaal blijkt echter veel langer te duren dan aanvankelijk werd geschat. Duidelijk is dat het Public Record Office niet gerekend had op een dergelijke stormloop van geïnteresseerden.

Dit voorbeeld toont echter wel aan hoe groot de belangstelling voor on line diensten ten behoeve van genealogen is.

Van zoekproblemen tot leuke vondsten

W.J. Scholl

Zoals ervaren rotten weten, vraagt het zoeken van gegevens op internet soms enige spitsvondigheid. De ene keer word je zo overstelpt met gegevens of verwijzingen dat je wel erg gemotiveerd moet zijn om al die vondsten te onderzoeken. Een andere keer lukt het je niet om een gegeven op tafel c.q. het scherm te krijgen, terwijl je toch zeker meent te weten dat het in de betreffende database zit. Soms, o ergernis, weet je dat omdat je in het verleden het gezochte daar wél hebt gevonden. Een deel van deze zoekproblemen is terug te voeren op het feit dat menigeeen gaat zoeken, zonder zich op de hoogte te stellen van de structuur van de database of het gewenste formaat van de zoek sleutel.

Men tikt dan bij zoekmachine X het gezochte precies zo in als men dat gewend is bij zoekmachine Y. Een – voor de betrokkene in hoge mate irritant – voorbeeld is, als men bij een internet-zoekmachine intikt Steen, van der en vervolgens verwijzingen voorgeschoteld krijgt naar pagina's over J. K. Rowling. Even besluit je het onbehaglijke gevoel dat de magie van Harry Potter meer is dan alleen maar een verhaaltje. De verwijzingen naar de stripverhalen van Suske en Wiske zijn tenminste logische, immers hun geestelijke vader is Willy Vandersteen. De oplossing van de 'magische verwijzing' naar J.K. Rowling is de titel van een van haar boeken: Harry Potter & de Steen der Wijzen. De gebruikte zoekmachine interpreteert onze zoek sleutel Steen, van der als bestaande uit twee verschillende delen die niet noodzakelijk allebei op een webpagina hoeven voor te komen. Een handiger manier is om als zoek sleutel te tikken +genealogie +steen hetgeen voor sommige zoekmachines betekent dat gezocht moet

worden naar pagina's waarop beide woorden voorkomen. Er zijn natuurlijk nog meer mogelijkheden, maar dit voorbeeld moge duidelijk maken dat men niet klakkeloos wat moet intikken, maar zich eerst op de hoogte moet stellen van wat de zoekopties zijn van de te gebruiken zoekmachine.

Bij het raadplegen van genealogische databestanden, zoals die van GenLias en ISIS, treden moeilijkheden op die mensen met ervaring in het raadplegen van klappers, maar al te bekend voorkomen. Hoe is de klapperaar omgegaan met spellingvarianten? Dankzij de computer kan er veel, maar het programma moet er wel geschikt voor zijn gemaakt. Soms is het mogelijk te werken met zogenaamde wildcards of jokers: wanneer men niet zeker weet of bijvoorbeeld een c of een k is gebruikt, kan men op de betreffende positie een vraagteken tikken. In plaats van apart te zoeken op Ricardo en Rikardo, zoekt men dan op Ri?ardo. Het wordt vervelend als ook de spelling Rickardo voorkomt, terwijl soms blijkt dat onze voorvaders een ongebreidelde fantasie hadden bij het spellen van namen, waardoor je op varianten stuit die je niet voor mogelijk had gehouden. Zo kwam ik in een kort tijdsbestek de naam Cirkel tegen als Zirkel, Sirkel en Cierkel, maar ook als Circle, Scierkel en Scierckel. Menigeeen kent ongetwijfeld nog treffender voorbeelden. Net als bij de zoekmachines van internet geldt ook hier: kijk eerst op welke manieren er gezocht kan worden.

In GenLias is het mogelijk om voor de zoekmethode op namen aan te geven of de naam gelijk moet zijn aan wat ingetikt is, of daarmee moet beginnen. Men zou dan bijvoorbeeld zowel van de Familienaam als de

Voornaam alleen de eerste letters – in het extreme geval zelfs alleen de eerste letter – kunnen tikken. Naarmate men minder letters tikt, krijgt men wel meer treffers waar men niets aan heeft. Dat is nu eenmaal de Wet van Behoud van Ellende! Een handige tip, zeker bij een lange lijst treffers, is dat men de lijst eenvoudig kan laten sorteren op alfabet voor de familienaam of voornaam, maar ook op jaar. Ook verdient het aanbeveling om bijvoorbeeld in plaats van de naam van de man via de naam van de vrouw te zoeken. Door kleine spellingsverschillen kan een ogenschijnlijk onvindbare akte dan alsnog boven water komen.

Doordat je bij het zoeken in een bestand als van GenLias of ISIS een lijstje krijgt van aktes waarin de gezochte naam voorkomt, kijk je wel eens een akte in die anders aan je aandacht ontsnapt zou zijn. In ISIS ontdekte ik zo dat Sara Willemina Jansen Verplanke in 1801 (in Zeeuws-Vlaanderen begint de Burgerlijke Stand al in 1796) een nogal enerverend bestaan gehad moet hebben in het overigens zo kalme plaatsje Hoofdplaat. Zij wordt dat jaar driemaal genoemd, tweemaal als moeder – eenmaal van de bruid en eenmaal van de bruidegom – en eenmaal als bruid. Dat laatste wist ik al, want ze trouwt dat jaar met een van mijn voorouders, Jacobus Provoost. Ineens viel mij op dat zij als bruid genoemd werd op dezelfde dag als waarop zij als moeder van de bruid voorkomt. Door aanklikken worden meer details van de akte vertoond, maar bij de akte waar zij als moeder wordt vermeld zie ik nergens Jacobus Provoost staan. Dezelfde datum, dezelfde naam, zou het wel dezelfde persoon zijn? De bruid in bedoelde akte heet Tanneke Steenhart en die naam komt mij bekend voor. Ik heb al een kopie van de eerst genoemde akte, die van het huwelijk van Sara

met Jacobus Provoost. Ik zoek die kopie op, maar bestel eerst via internet een kopie van de akte waarin Sara als moeder voorkomt. Deze akte blijkt het nummer 12 te hebben en de trouwakte van Sara zelf nummer 11. Wanneer nummer 12 in kopie arriveert blijkt die zevende mei 1801, of 17^e Floreal van het jaar IX, een heuglijke familiedag te zijn geweest.

Eerst wordt het huwelijk gesloten van Jacobus Provoost de houde (let op de h!, hij tekent Seneor), rentier van beroep, 65 jaar, met Sara Willemina Jansen Verplanke, 55 jaar. Van beide partijen worden de namen der ouders genoemd, maar van een eerder huwelijk wordt geen melding gemaakt. Als getuigen treden op 'den burger Adriaan van der Meulen ... goede bekende van bruidegom en bruijt, Tanneke Steennaert ... dogter van de bruijt, ... Aarnoud Steenaert ... zoon van de bruijt ... Maria Magdalena Porij ... goede bekende van bruidegom en bruijd'. De kinderen Steen(n)aert tekenen als Steenhart.

Nadat de ambtenaar 'in naam der wet' heeft uitgesproken dat Jacobus en Sara 'in huwelijk verheenigt sijn' en de akte is ondertekend, gaat men over tot het volgende huwelijk:

Adriaan van der Meulen, lantman van beroep, 39 jaar treedt in het huwelijk met Tanneke Steenhart, 30 jaar, dochter van Isaak Steenaert en Sara Willemina Jansen Verplanke. Als getuigen treden op 'den burger Jacobus Provoost de houde .. Sara Willemina Jansen Verplanke .. den eersten aangehuwden vader van de bruijdt en de tweede moeder van de selve, Aernoud Steenaert ... broeder van de bruijt ... Maria Magdaleena Porij ... goede bekende van bruidegom en bruijt'.

Wat zal het een feestelijke dag geweest zijn! Hoewel de akten, die geheel geschre-

ven zijn, in onze ogen een omissie vertonen door bij Sara en Jacobus geen melding te maken van een eerder huwelijk, laat staan van het overlijden van die eerdere partner, zijn ze anderzijds behoorlijk 'bij de tijd'. Waar Adriaan van der Meulen in de eerste akte slechts 'goede bekende' is van Jacobus Provoost, is omgekeerd Jacobus Provoost ongeveer een kwartier later reeds 'aangehuwde vader van de bruidjt'. Opvallend is ook dat degene die het huwelijk voltrekt met naam en functie wordt genoemd: 'Ik Pieter Cail (achternaam niet goed leesbaar) mejer van Hooftplaat ... heb uijtgesproken ...', het woord maire wilde kennelijk nog

niet zo vlotten. Maar, maire Pieter was niet aanwezig, ziek of een vriendendienst? De akten worden ondertekend: Apsent Miare, Jac. Provoost fs.Jc. adj. miare. Maire mag dan een moeilijk woord zijn, het familiefeest is nu compleet: de adjunct maire Jacobus Provoost is een zoon van 'de eerste bruidegom Jacobus Provoost Sr. uit diens niet genoemde eerste huwelijk.

Onderstaand vindt u de ondertekeningen van beide akten. Ziet u welke afbeelding bij welke akte hoort?

Jacobus Provoost Senior	Apsent Miare
J.W. Vespianke	Jac. Provoost fs.Jc. adj. miare
Adriaan van der Meulen	Maire
Fanneke Steenhardt	Sarmout Steenhardt
	M.M. Doorrij

Adriaan van der Meulen	Apsent Miare
Fanneke Steenhardt	Jac. Provoost fs.Jc. adj. miare
J.W. Vespianke	Maire
Jacobus Provoost Senior	Sarmout Steenhardt
Sarmout Steenhardt	M.M. Doorrij

Burgerlijke stand op internet

W.J. Scholl

Steeds meer gegevens van de burgerlijke stand zijn via internet te raadplegen. Het grootste project is waarschijnlijk GenLias, waarin alle rijksarchieven deelnemen. In eerste instantie ging het om alle huwelijken in de periode 1811-1922. Uiteraard gaat er de nodige tijd voorbij vooraleer alles ook werkelijk beschikbaar is, maar men vordert gestaag. Alleen van de provincies Overijssel, Noord-Holland en Zuid-Holland zijn nog geen gegevens in GenLias opgenomen. Bij de andere provincies nadert het project wat de huwelijksakten betreft zijn voltooiing. Van Groningen, Friesland, Drenthe, Flevoland en Zeeland zijn alle of vrijwel alle huwelijksakten ingevoerd. Gelderland en Limburg zijn onlangs aangevuld.

Behalve huwelijksakten worden ook andere bronnen via GenLias toegankelijk gemaakt. Zo bieden de provincies Drenthe en Noord-Brabant ook Memories van Successie en Friesland en Drenthe overlijdensakten 1811-1942. Flevoland heeft zelfs de DTB-boeken van Schokland en Urk in GenLias opgenomen. Aangezien regelmatig aanvullingen plaats vinden, verdient het aanbeveling van tijd tot tijd de pagina Wat zit in GenLias te raadplegen. Soms is trouwens een gegeven niet te vinden, raadplegen van genoemde pagina kan dan leren dat de gegevens van de bewuste plaats niet of nog maar tot 1850 zijn opgenomen. Door (voorlopig) enkele beperkingen in te bouwen is GenLias momenteel behoorlijk snel raadpleegbaar. Men kan nu bijvoorbeeld niet zoeken op twee personen, maar dit ongemak neemt men graag voor lief als daarvoor GenLias 'in de lucht' kan blijven. Vanaf 3 juni heeft GenLias een nieuw adres: www.genlias.nl.

Zoals hierboven is opgemerkt, zijn van een drietal provincies 'Nog geen gegevens beschikbaar'. Dit geldt dan voor gegevens via GenLias, want van sommige plaatsen is elders al veel via internet te raadplegen. Bijvoorbeeld het project Digitale Stamboom van de gemeente Delft (DTB en BS) www.archief.delft.nl en Rotterdam (DTB) www.stamboom.rotterdam.nl. Veel gegevens van Overijssel zijn te vinden op de eigen pagina: www.historischcentrumoverijssel.nl, o.a. een groot deel van de huwelijksakten 1811-1922 en alle overlijdensakten 1811-1932, deze laatste zijn ook te koop op cd-rom! Kopieën van de akten zijn online te bestellen.

De huwelijksakten 1811-1922 van de provincie Zeeland zijn niet alleen via GenLias te raadplegen maar ook via www.zeeuwsarchief.nl. Alle 165.000 huwelijksakten zijn opgenomen in de database ISIS, die eenvoudig en snel is te raadplegen. Van Zeeuws-Vlaanderen zijn de huwelijksakten zelfs vanaf 22 september 1796 beschikbaar, omdat de Burgerlijke Stand in dat deel van Zeeland toen al in werking trad. De database ISIS bevat behalve de huwelijksakten ook andere genealogische bronnen, zoals bevolkingslijsten over de periode 1796-1811, emigranten tussen 1839 en 1900, het bevolkingsregister van Middelburg van 1900 tot 1937 en genealogieën en kwartierstaten. ISIS heeft een tijd proef gedraaid, maar vanaf 11 april is het geheel ook officieel operationeel. Dit houdt in dat men nu ook online kopieën van de geraadpleegde stukken kan bestellen. De prijs is niet gering: € 6,- per akte, vermeerderd met een basistarief per bestelling van Euro € 7,-

(buitenland € 16,80). Het aanvragen van één enkele akte kost dus relatief veel, al is een reis naar Middelburg in de meeste gevallen duurder. Voor zover één ervaring een beeld kan geven: de factuur was binnen

een week in huis, na afschrijving van het bedrag duurde het zo'n vier weken voor de gevraagde stukken in huis waren. Maar wat een gemak!

DutchGenealogy.com

Paul Debry

Als kind was ik altijd gefascineerd door de verhalen van mijn Hollandse grootmoeder over haar moederland, Nederland. Haar ouders, broers en zusters waren allemaal geëmigreerd naar Amerika voordat ik geboren werd. Haar voorouders hadden in ieder geval teruggaand tot in de veertiende eeuw geleefd in Lekkerkerk. Ze ontmoette haar toekomstige echtgenoot, mijn grootvader op het schip dat naar Amerika voer. Hij emigreerde van Rotterdam. Zij spraken allemaal Hollands met elkaar en hun woningen waren vol Hollandse memorabilia. Ik raakte gefascineerd door Holland en mijn Hollandse voorouders. Vanaf de tijd dat ik een jonge jongen was keek ik naar informatie over mijn voorouders, die bijna allemaal uit Zuid Holland kwamen. Toen ik 'Klappers van Zuid-Holland' tegen kwam, vond ik honderden van mijn voorouders in deze documenten. Zij stonden op microfilm en alleen toegankelijk voor degenen die toegang tot deze films hadden. De voor de hand liggende conclusie was deze bestanden in mijn computer in te voeren.

Daar de bestanden alfabetisch waren op naam van de echtgenoot, kon ik de vrouwen niet vinden met wie ze getrouwd waren. Ik had meerdere jaren en een hoop geld nodig om ook de achternamen van de vrouwen in de computer opgeslagen te krijgen, zodat ik ook hen kon vinden. Immers exact vijftig

procent van mijn voorouders is vrouw. In die tijd kreeg ik contact met een jonge vrouw, die was opgegroeid in Holland, maar haar Amerikaanse pen vriend trouwde. Zij toetste de achternamen in. Zij kon het Hollandse handschrift beter lezen dan ik en zij kende de Hollandse namen. Dat hielp want sommige namen waren moeilijk te lezen. Ik zette deze lijst met 250.000 achternamen van vrouwen op de harde schijf. Het was een wonder. Nu kon ik mijn vrouwelijke voorouders vinden en hun dochters wanneer zij trouwden, met hun families. Ik dacht dat het aantrekkelijk zou zijn als ik deze database met anderen kon delen. Ik huurde daarom mijn zoon en mijn schoonzoon in om een website te maken. We kochten de domeinnaam

'www.DutchGenealogy.com' en plaatsten de index op het internet, zodat iedereen deze gratis kon raadplegen.

Vervolgens scande ik de 21.000 pagina's van de 27 microfilms en zette ze op mijn zeer grote harde schijf. Ik deed dit voor mezelf, zonder er aan te denken ze voor anderen beschikbaar te stellen. Het was gewoon een wonder deze bladzijden thuis in mijn computer te hebben. Nu kon ik ze raadplegen zonder een microfilm naar de bibliotheek te brengen en ze daar in de microfilm-reader te raadplegen. Toen ik zag hoe pret-

tig en toepasselijk dit was, besloot ik dat het prettig was voor anderen ze eveneens op het internet te plaatsen, maar omdat het plaatjes (images) zijn vroegen ze veel ruimte. De kosten voor ruimte op het net zouden zeer hoog worden. Ik zette ze daarom op cd-rom in Adobe Acrobat format en verkoop ze via mijn web site ¹⁾. Deze informatie is nu op de hele wereld beschikbaar. De mensen kunnen nog gratis naar de meisjesnamen van de vrouwen kijken en als ze de hele familie willen, de cd's kopen om de verdere informatie te krijgen.

Mijn zoon en schoonzoon die me hielpen zijn nu afgestudeerd en het is moeilijker ze zo ver te krijgen dat ze me helpen met mijn website. Toen ze nog arme studenten waren was het gemakkelijk ze aan het werk te krijgen door ze wat geld aan te bieden. Nu echter hebben ze minder tijd en een beetje geld betekent niet zo veel meer maar gelukkig helpen ze me nog wel van tijd tot tijd.

Nadat de 'Klappers' op cd zijn gezet, hebben we het Nederlandsch Woordenboek van Van der Aa, de Hollandse gemeente-kaartjes door J. Kuijpers, enkele rechtelijke bestanden en een oud Nederlands Woordenboek op cd gezet. We scanden ook een boek met Hollandse plaatsnamen, van vroeger en van nu. Dit is nuttig voor hen, die buiten Holland wonen en de plaats niet kunnen vinden waar ze naar zoeken. Dit alles is beschikbaar op cd-rom Mijn website wordt vanuit de hele wereld bezocht, ook vanuit Nederland. Het is werkelijk leuk dat je mensen van Borneo tot Uzbekistan en van Tobago tot Thailand je website ziet bezoeken. De Hollanders gingen kennelijk naar alle delen van de wereld. Mensen van 63 landen bezochten mijn website.

Naast het beschikbaar stellen van de cd-rom's heb ik een paar tips voor onderzoek op de site gezet. Ze bieden hulp aan mensen

die niet in Holland leven en daarom niet vertrouwd zijn met Nederlandse vernoo-mingsgewoonten.

Mijn toekomstige plannen met de site zijn momenteel onzeker. Als ik meer microfilms ter beschikking kon krijgen zou ik meer bestanden inscannen en ook beschikbaar stellen. Ik zou graag meer willen doen in Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland, waar mijn voorouders vandaan komen. Ik zou bijv. wel graag enkele 'tienjaarstafels' willen verwerken Als Gen Lias dat allemaal gaat doen, dan is het waarschijnlijk de moeite en het geld niet waard dat ook te doen. Ik zou graag andere bestanden dan zij verwerken willen doen, waar iedereen plezier van kan hebben. Ook hoop ik dat webruimte goedkoper wordt, zodat ik met hulp van mijn zoon de producten, die ik nu op cd verkoop, op het internet kan plaatsen.

Laat me tot besluit zeggen dat, ofschoon ik een Amerikaan ben, trots ben op mijn Hollandse afkomst. Enkele generaties terug ben ik even Hollands als iedereen in Nederland. Hun voorouders zijn mijn voorouders. Ik ben verschillende keren naar Nederland geweest. Ik leefde daar 2½ jaar als zendeling voor de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen. Toen ik daar verbleef woonde ik in Zeist, Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Eindhoven, Alkmaar, Leeuwarden en te België in Mechelen en Brussel. Het was een bijzondere ervaring een tijd in het land van mijn voorouders geleefd te hebben.

(Enigszins aangepast en vertaald door H.M. Lups)

Naschrift: Men kan de homepage bezoeken: www.dutchgenealogy.com

¹⁾ In overleg met de auteur worden enkele van de cd-rom's, voor zover die voor ons in Nederland interessant zijn, door ons verkocht. Het betreft het Aardrijkskundig Woordenboek van

Van der Aa (2 cd's), Zuid Hollandse families (Index op dopen 1695-1812), (4 cd's) en de Index op de Gerechtelijke Archieven van Zuid Holland (1 cd). Zie onze bestellijst

CD-rom-nieuws

H.M. Lups

ANS-4. Deze cd bevat meer dan 1700 afbeeldingen van molens en klederdrachten in Nederland. Beiden zijn apart vervat in een kaart van Nederland en per provincie gesorteerd. Zeeland is het meest uitgebreid met ansichten, foto's en verhalen. Via de aan de linkerkant en opgegeven onderdelen- en terugbladermogelijkheid, kan men makkelijk door de cd 'wandelen'. De molens zijn voorzien van een strook waarin aangegeven (indien bekend), hoe de molen heet, waar de molen staat, welk bouwjaar en bijzonderheden. De cd-rom is tot stand gekomen dankzij de heer H. van Vonderen die zijn omvangrijke verzameling molens te leen gaf voor dit doel. De cd-rom kunt u bestellen door € 16,- te storten op giro nr. 3732052 t.n.v. S. Stroet te Amersfoort onder vermelding van code ANS-4. Indien men nog niet eerder een cd-rom bestelde, dan is het raadzaam een e-mail met naam en adres te sturen aan info@genea.nl; een andere mogelijkheid is via internet www.genea.nl de bestellijst in te vullen.

Gendalim 0.4 zou oorspronkelijk in de loop van mei uitkomen. Door problemen op het personele vlak als wel door enkele technische problemen en het realiseren van een verbetering van het zoekprogramma dat aanzienlijke aanpassingen vraagt kan pas in de herfst met de definitieve productie worden begonnen. De prijs is inmiddels vastgesteld: € 20 voor abonnees en op € 23 voor niet-abonnees. Dit is de afhaalprijs; wie ze toegezonden wilt krijgen, betaalt € 2 meer (binnen Europa!), dus € 22 of € 25. Bestellers buiten Europa gelieven zich met Jo Hoen (johoen@hetnet.nl) in verbinding te stellen voor een aangepaste verzendprijs. Bestelling kan reeds door het verschuldigde bedrag over te op giro rekening 59 34 90 t.n.v. Stichting LGA te

Geleen, met vermelding van 'Schijf 0.4. (Voor België geldt postrekening 000-1650758-12 t.n.v. Jozef Hoen, Spaanse Singel 12, 6191 GK Beek; für Deutschland gilt Konto 375884504 bei Postbank Köln (BLZ 370 100 50) zu Namen Jozef Hoen, Spaansesingel 12, NL-6191 GK Beek. Wel wordt u vriendelijk verzocht bij uw bestelling nog eens uw (juiste!) naam en adres te vermelden!) De penningmeester reageert alleen op de betalingen.

Geteld voor Napoleon, de volkstelling uit de Napoleontische tijd. Staten van inwoners Zeeland 1796 - 1812. Inwoners van Zeeuws Vlaanderen 1795-1799, rest van Zeeland, uitgezonderd Middelburg, 1811. hoewel niet alle tellingen meer aanwezig waren, is deze cd-rom een waardevolle aanvulling op ten dele ontbrekende archivalia om genealogische gegevens te achterhalen. Uitgave van de Stichting Genealogische Publikaties Zeeland, p/a J.G. Polderdijk, Schippersweg 26, 4455 VP Nieuwdorp. De prijs is € 26,-- incl. verzendkosten.

100 jaar KNOB. Op initiatief van de Dordtse gemeentearchivaris mr. dr. J.C. Overvoorde is 'den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond' opgericht op 7 januari 1899. In juni van dat jaar verscheen het eerste nummer van het orgaan van de bond, het Bulletin, een naam die het Bondsorgaan nog altijd draagt. Veel van de doelstellingen op het terrein van het museum- en archiefwezen werden in de afgelopen eeuw gerealiseerd. De Bond richtte zich in latere jaren vooral op de wetenschappelijke aspecten van de monumentenzorg, het architectuur- en bouwhistorisch onderzoek, de archeologie en het erfgoed overzee. De Stichting Historic Future heeft nu '100 jaar Knob Bulletin' digitaal beschikbaar ge-

maakt. Deze keer op DVD omdat de inhoud te omvangrijk was om op drie cd-rom's uit te brengen. Nadeel is dat alleen computers met de nieuwe digitale apparatuur deze dvd kunnen lezen. (Zelf betaalde ik € 79 voor een cd- en dvd-speler). De dvd kost € 45.

De Kleine Meijerij (1947-2000), opgericht in 1947 is een van de oudste heemkundekringen in Noord-Brabant. De kring omvat Berkel-En-

schot, Boezenmortel, Esch, Haaren, Helvoirt, Heukelom, Moergestel, Oisterwijk en Udenhout en tot 1970 ook Vught en Cromvoirt. Om het tijdschrift met een schat van gegevens beter toegankelijk te maken zijn alle jaargangen tussen 1947 en 2000 op 1 cd-rom geplaatst. De prijs is € 25.

De beide laatst genoemde uitgaven zijn te bestellen bij de Stichting en bij ALVO/Ons Erfgoed. Zie bestellijst

Boekennieuws

H.M. Lups

Beschrijving van den Zeelandsche Adel

Na enkele andere, niet op Zeeland gerichte publicaties, droegen de Staten van Zeeland Mattheus Smallegange, rechtsgeleerde en genealoog, op een wapenoverzicht van Zeeuwse wapens te maken.

In 1676 verscheen dan ook van zijn hand de 'Beschrijvinge van den Zeelandschen adel', aangevuld met wapenkaarten.

Enkele jaren geleden was ik in de gelegenheid een boekwerk aan te schaffen, gedrukt te Haerlem door Bernardus Kleynkens, met als inhoud:

- de Beschrijvinge' van Smallegange en de volgende wapenkaarten:
- Zeelandt veredelt (1 pag.)
- Wapenen der edele en aanzienlijke geslachten in het souverain graefschap van Zeeland (4 pag.)
- De landen en heerlijkheden Bewesterschelde en Beoosterschelde (1 pag.)
- De wapens der heren burgemeesters van de stad Middelburg door Otto en Pieter van Thol. (1 pag.)

Bij het boek een aantal reproducties van genoemde kaarten en twee bladen met 'Wapens der edele en ridderschappen van Zeelandt' te Middelburg door Peter Gillissen.

De losse kaarten zijn afkomstig uit een map 'Zeelandt veredelt', (Monumenten voor Nederlandse Heraldiek), een uitgave van Uitgeverij 'Liebaert' Amsterdam (1942).

Het leek mij nuttig, mede gezien de schaarste en de prijs van de originelen, van deze uitgebreide Zeeuwse wapencollectie voor genealogen en heraldici langs digitale weg een nieuwe losbladige herdruk te laten vervaardigen (inclusief de bladen van Peter Gillissen) in een enigszins aangepast formaat (A3). Hierbij is zowel van het originele boek als van de losse vellen gebruik gemaakt om tot optimale resultaten te komen. De bladen zijn verpakt in een map. (ISBN 90-7501-07-9) De prijs bedraagt € 16, exclusief verzendkosten. (Zie bestellijst)

Het Boerema-nageslacht van Jannes Harms, kuiper te Godlinze en Wellemetje Ymels. Samenstellers G.H. Boerema en G.A. Boerema-Roeloffs.

Dit betreft een geheel nieuwe bewerking van een 'Genealogie van het geslacht Boerema', verschenen in oktober 1946. In een latere 'Herziening' van deze genealogie uit 1965 werd reeds opgemerkt, dat het mede door de tijd, waarin het eerste familieboek werd samengesteld (verstop- en onderduikperiode 1943-1945) de eerste uitvoering veel onjuistheden en talrijke onnauwkeurigheden bevatte. Zo bleken er meerdere (Groninger) Boerema-geslachten voor te komen, waarvan geen onderlinge verwantschap is aangetoond, terwijl in die genealogie van 1946 het alleen om het nageslacht van Jannes en Wellemetje ging.

Deze genealogie bevat niet alleen de namen en data, maar ook is getracht een beeld te geven van de tijd waarin men leefde. Het boek begint

onder meer met de herkomst van de familienaam en fictie en werkelijkheid rondom de Godlinzer kuiper Jannes Harms, aangevuld met een 'gebruiksaanwijzing'.

Ook staan de auteurs stil bij de ter beschikking staande bronnen. Naast de gebruikelijke als Burgerlijke Stand, Doop- Trouw- en Begraafregisters en Rechterlijke en notariële archieven zijn dat de diverse 'Boerderijenboeken' uit de regio, directe bronnen, genealogieën en andere literatuur.

Iedere generatie wordt voorafgegaan door een historisch overzicht van de tijd waarin zij leefden/leven, aangevuld met uiteenlopende informatie als verbindingen, het dagelijks leven, geld, lonen en kosten.

Bij het beroep van de stamvader wordt bijv. ook informatie verstrekt over het beroep kuiper, toen en daar. De tweede generatie maakte onder meer de Franse tijd mee plus de regeerperiode van koning Willem I.

Genealogieën en andere familieoverzichten doorlezen is in het algemeen als het niet de eigen familie betreft, niet de meest interessante bezigheid. Het wordt anders, wanneer zoals hier, ruime aanvullende informatie wordt verstrekt, waarbij men in een aantal gevallen kan zeggen: dit hebben mijn voorouders ook zo meegemaakt. Het boek telt 198 pagina's tekst en illustraties, formaat A4 (21 x 29,7 cm) plus een uitgebreide persoonsindex. De bladen zijn ste-

vig ingelijmd. De prijs bedraagt slechts 11 Euro (inclusief verzendkosten). Het kan worden besteld bij G.A. Boerema-Roeloffs, De Larix 23, 9741 NS Groningen, tel. 050-5777921, bankrek. 556897331 (ABN/AMRO)

Vier eeuwen haagse drukkers in Haags Gemeentearchief

De tentoonstelling **Haagse Drukkers; vier eeuwen ontwikkeling** is tot en met 24 augustus 2002 in de tentoonstellingsruimte van het Haags Gemeentearchief te bezichtigen. Dit na overdracht van het archief van Drukkerij De Swart, dat onlangs toegankelijk is gemaakt.

De tentoonstelling gaat over Haagse drukkers in het algemeen en de Koninklijke De Swart in het bijzonder. Er wordt aandacht besteed aan de verandering van de ambachtelijke naar de industriële drukkerijen, de opdrachtgevers, de druktechnieken, typografie & vormgeving en aan bijzonder drukwerk.

In de tentoonstelling zijn ook enkele objecten zoals een degelpers opgesteld. Ook kan men een informatieve video bekijken.

De tentoonstelling is van maandag t/m vrijdag toegankelijk van 7.00—19.00 u., donderdag tot 21.00 u.) en op zaterdag van 9.30-17.00 u. (zondag gesloten). De toegang is gratis.

Haags Gemeentearchief, Spui 70, Den Haag

Agenda

- 06-07 Landelijke Genealogische Zomermarkt PRO-GEN Gebruikersgroep in 'De Aker', Fontanusplein 2, Putten (10-17 u.) Naast de 'eigen' stands ook diverse andere. Verder een aantal informatieve lezingen over het gebruik van PRO-GEN en een over 'Ervaringen met een familie cd-rom'. *)
- 07-09 Tweejaarlijkse Vooroudermarkt NGV afd. Drenthe. Dit jaar in Congrescentrum 'De Tamboer', Hoofdstraat 17, Hoogeveen (10-17 u. *)
- 05-10 Genealogische markt NGV afd. Zaanstreek-Waterland, Regio College Zaanstreek-Waterland, Cypresseshout 100, Zaandam. Thema: 'aankleden' van de stamboom *)
- 06-10 Nederlandse kring voor Joodse genealogie (zondag 3^e lustrum) in de Eenhoorn, Amersfoort.
- 19-10 11e Delflanddag, georg. door NGV afd. Delfland in samenwerking met Gen. Ver. Prometheus, Stgp Genealogie Westland en Hist. Gen. Oud-Soetermeer in 'Le Carillon', Oostlaan 38 Pijnacker (10-16 u. *)
- 09-11 8e Limburgse genealogische contactdag, 'De Maaspoort', Venlo.

* op deze dagen zijn wij aanwezig met *Ons Erfgoed* en de cd-rom's v.d. St. Historic Future.

Vragen en contacten

Gratis voor abonnees voor zover de plaatsruimte dit toelaat. Maximaal per contactzoeker/vraag per jaar 720 letters/spaties. Contactzoekers/vragen worden ook op het internet geplaatst. Gaarne, indien mogelijk, dus ook uw e-mailadres vermelden.

Bakkenes. Vanaf 27 april 1675 is er aantoonbaar sprake van de naam Bakkenes als geslacht of als benaming van boerderijen in het Nederwoud te Lunteren, dichtbij Barneveld. Maar hoe is de naam en het geslacht Bakkenes daar ooit gekomen? Wie kan mij verder helpen?

B. Bakkenes, Parallelweg 4, 7772 SB te Hardenberg (Overijssel), telefoon 0523 - 267178, e-mailadres: b.bakkenes@ommen.nl

N.B. De heer Bakkenes is in het bezit van een (slechte) kopie van een handschrift met als titel: Van baertout van backenese, ons out geslacht. (opgenomen als hoofdstuk C, "Akten, bewijzen en andere papieren", blz. 39, bestaande uit een titelblad en zes tekstpagina's, waarvan de eerste in het Latijn. De redactie zou 1. graag weten, waar het origineel zich bevindt om zo mogelijk in het bezit te komen van een leesbaardere kopie en 2.: Is er iemand die de eerste (Latijnse) tekstpagina zou weten te ontcijferen en zo mogelijk te vertalen? Kopie op aanvraag bij de redactie beschikbaar.

Boerman, Elbertus Abraham, geb. Doeveren (toen gem. Drongelen, N.Br.) okt. 1827. Gewoond, met ouders, in Doeveren, Hoornaar, Gorinchem, Hardinxveld en weer Gorinchem (vader was predikant).

Na overlijden vader, 31 mei 1849, verhuisd met

drie zusters van Gorinchem naar Heusden. Daarna geen spoor meer, wel van de zusters. Wie kan mij helpen het spoor verder te vinden?

A. Boerman, K. Onneslaan 48, 8024 CN Zwolle, tel. 038-4534712, e-mail: a.boerman@wanadoo.

Jong, Sipkes Rinzes, geh. 06-07-1842 met **Anna Maria Hanewald.**

Graag zou ik in contact komen met nazaten van dit echtpaar.

A Berg-ten Bergen, tel. 0512-523217, e-mail: de.hessenkar@planet.nl

Sombeek, Nicolaas, geb. Beverwijk 1818, overl. Beverwijk 15-9-1865, beroep smid.

Gezocht ouders en verdere voorouders van hem. J.G. Henneman, Ruynacker 12, 1965 RL Heemskerk.

Veele, Cornelis, geb. 21-10-1691 in Colijnsplaat, tr. Kapelle 20-11-1733 **Adriana Digna Schipper.**

Veele, Jan, geh. met **Matje Haasdonk,** een zoon **Adriaan,** geb. 06-07-1782 in 's Heer Hendrikskinderne.

Veele, Cornelis, echtgenote onbekend, had een zoon **Quirin,** geb. 20-11-1763 te Wissekerke en 1 dochter **Tannetje,** geb. in 1760 in Wissekerke

Veele, Cornelis, overl. Voor 1808, tr. 06-12-1792 **Wolphaartsdijk Adriana Davids.** Zij hadden een zoon **Adrianus,** geb. 25-11-1793 te **Wolphaartsdijk.** Wie heeft meer informatie over deze gezinnen en over de familie **Veele?**

J.H. Veele, Klaroenring 128, 4876 XX Etten-Leur, tel. 076-5012549, e-mail jhveele@cs.com

Aan dit nummer werkten mee:

Paul Debry, pauld@mstar2.net

J.W. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR Nijmegen.

H. Klunder, Zoekowlaan 25, 2625 PJ Delft

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft

K.J. Slijkerman, Emanuelpolder 1, 4414 RV Waarde

Th.J.H.M. van Steenes, Peperzoom 77, 2215 VK Voorhout

A.J.J. Struijk, Gandhilaan 42, 2622 GE Delft

Aanvulling/rectificatie

Auteur van het artikel 'Glas, glas en nog eens glas' (2001, nr. 6, pag. 252) is de heer W.

Göebel, Edelsteenenbaan 61, 3402 XB IJsselstein.

Het adres van de auteur van de kwartierstaat Van Houten-Deleeuw (2002, nr. 2, pag. 75),

mevr. J.Ch. Jansen-van der Waals is:

Gerbrandystraat 135, 4384 NE Vlissingen

ons Erfgoed

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

Colofon

Redactie:

J.W. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft
Tel. 015-2146963, fax 015-2136578
e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving: Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.
Tel. 015-2146963, fax 015-2136578
Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.
Tel. 015-2569260, fax 015-2855171
e-mail: alevo.druk@wxs.nl

Inhoud

De krant als genealogische bron (1)	143
Zonder geluk vaart niemand wel	152
Agenda	153
Trouwen in de Franse tijd	154
Het wouter-manneken van het huis Hardenstein	159
Roerende Zaken	174
Overzicht publicaties (37)	177
Beroepen van toen (lintier - lombardier)	180
Computergeneaal - de stand van zaken nu	182
Boekennieuws	183
Vragen en contacten	183

Onze website (www.onserfgoed.com)

bleek sedert maart jl. niet geactualiseerd te zijn. Het bedrijf, Bister Internetdiensten, dat hier voor zorgde is een andere richting ingeslagen en heeft deze activiteiten laten schieten zonder ons tijdig te informeren. Na een oorspronkelijke toezegging, alsnog onze site bij te houden, bleek dat niet mogelijk.

Inmiddels zijn wij bezig de site weer te actualiseren. Hier gaat toch iets meer tijd in zitten dan wij dachten, maar wij hopen nu op korte termijn weer bij te zijn.

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (± € 6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook **bij de mededelingen adres en woonplaats** vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, tenminste twee maanden voor het verstrijken van het lopende abonnementsjaar.

Sluitingsdatum kopij nummer 2002, nr. 5: 10 sept. 2002.

Afb. voorzijde: *Huwelijkshandel tussen de ouders van het toekomstige bruidspaar.*

Naar een zinneprent van Karel van Mander (zie 'Trouwen voor de Franse tijd, pag. 154 e.v.)

De krant als genealogische bron (1)

JW. Koten

Den 8 Nov: 1698

HAEGSE

No. 28

MERCUR:

MEt de Vloot uyt Nova Hispania is buyten de Conchenilje, Salfaparille, Gout, Silver, &c: overgekomen een flesje met sweet van de Cyclophen, Inwoonders van Etna, die 't Yfer- smeeden eerst uytgevonden hebben. Item ...

Haegse Mercur: van 8 november 1698, bestaande uit 4 pagina's van 17 x 21 cm.

"In 's-Gravenhage, gedrukt voor den Autheur, by Gillis van Limburg, Boekdrucker in de Papestraat, alwaar de Mercuren worden verkogt."

Onlangs werd door de koningin het gerenoveerde Nederlandse persmuseum geopend¹. Dit museum geeft de bezoekers toegang tot de wereld van oude persuitgaven. Dit instituut doet veel aan het openleggen van bronnen en het is ook betrokken bij de conservering van kwetsbaar archiefmateriaal. Het is een waardevol instituut ook voor genealogische onderzoek.

Op vele plaatsen worden min of meer uitgebreide collecties kranten bewaard. De gemiddelde genealoog zal ook mogelijk de kranten-knipseldienst van de NGV wel kennen.

Kranten zijn een niet te versmaden ondersteuning bij het genealogische speurwerk. Uit de krant kan de genealoog naast familieadvertenties echter ook nog andere data putten. De krant is genealogisch gezien een waardevolle bron die niet altijd de aandacht krijgt die deze zou verdienen.

Lokale nieuwsbladen genealogische goudmijn; taak voor heemkundige verenigingen

Het doorsnuffelen van oude folianten is nogal tijdrovend en hetzelfde geldt in versterkte mate voor het bestuderen van de microfiches. Eigenlijk zouden vroegere kranten op lokaal niveau beter moeten worden ontsloten. Jammer bovendien dat al veel krantenmateriaal verloren is gegaan. Kranten dreigen immers te vervallen omdat men vanaf ca. 1860 overging tot het drukken op niet-houtvrij papier. Deze houthoudende kranten moeten met grote zorgvuldigheid worden geconserveerd wil men ze in de toekomst nog kunnen raadplegen. Dit vergt een grote kapitaalsinvestering en daartoe is niet ieder archief instaat. Het zou een aardige opdracht voor heemkundige verenigingen zijn wanneer zij uit oude jaargangen van de plaatselijke kranten, nieuws- en advertentiebladen de gegevens van de regio, het dorp, de buurt of de wijk zouden kun-

NATIONALE MILITIE.

Nominative staat der personen, behoorende tot de gemeente Assen, der door den Militie-Raad, zitting houdende te Assen, voor één jaar of voor altijd van den dienst der Militie zijn vrijgesteld.

Volgnummer.	Klasse tot welke de vrijgestellten behooren.	Individueel nummer.	NAAM en VOORNAAM.	REDEKEN VAN VRIJSTELLING.	Aanzijning van de uitspraak voor één jaar of voor altijd.
1	1826	10	Bards, Jan	Eenig kind.	Een jaar.
2	1828	5	Reddingius, Jodocus Hendrikus	Gezelligke.	Voor altijd.
3	1828	9	Hiddingh, Cornelis	Spuitende.	Een jaar.
4	1828	12	Geerts, Geert	Broodwinnaer eener moeder wed.	Een jaar.
5	1829	8	Sluis, Herman Hendrik	Twee broeders in dienst.	Een jaar.
6	1829	12	Martini, Martin	Mismaakt. Te klein.	Voor altijd.
7	1829	13	Bruggen, Jan ter	Broeder in dienst.	Een jaar.

Aldus geëxtraheerd uit het lotings-register van de gemeente Assen van het jaer 1829.
De Staatsraad, Gouverneur der provincie Drenthe,
Assen, 17 April 1829.
F. HOFSTEDER.

Overdwars geplaatste officiële mededeling uit de Drentsche Courant van 15 mei 1829 inzake vrijstelling van militaire dienst. Interessant is ook de motivering van de vrijstelling.

nen kopiëren en ordenen. Men redt daarmee gegevens die vermoedelijk over enkele jaren niet meer beschikbaar zullen zijn. Een flink stuk dorpsgeschiedenis vanaf 1850 is in oude kranten nog terug te vinden. Dit wacht nodig op ontsluiting. De genealoog maar ook het brede publiek zou hiermee zeer gediend zijn. Wie aan het lezen van oude kranten begonnen is, raakt er gemakkelijk aan verslingerd. Het geeft vaak een raker beeld van de omstandigheden en achtergronden van het denken en handelen, beter dan menig goed historisch boek.

Doelstelling artikel

Wat mag men genealogisch gezien van het raadplegen van oude kranten verwachten? De vraag kan daarbij worden gesteld: hoe zag de vroegere krant er uit, welke berichten werden opgenomen en wanneer ontstond het gebruik van familieannonces? Het is goed er op te wijzen dat men genealogisch gezien, in kranten meer gegevens aantreft dan uitsluitend familieannonces. Biografieën, verslagen van bijzondere activiteiten in de publiekssfeer of persoonlijke wetenswaardigheden kregen in de regionale pers vaak uitgebreid aandacht. In de kerke-

lijk gebonden kranten vindt men bovendien veel gegevens over het kerkelijke erf, zoals benoemingen van kerkbestuurders, diakenen en dergelijke. Tot voor kort kon men in regionale kranten bovendien dagelijks uitvoerig de mutaties van de burgerlijke stand vinden. Pas enige tijd na de Tweede Wereldoorlog is dit gebruik vanwege privacy overwegingen verdwenen. Verder vindt men in oudere kranten ambtelijke benoemingen, toekenning van pensioenen, promoties, jubilea of andere beroepsmutaties. Vooral regionale kranten kunnen op dit punt een genealogische goudmijn zijn.

Waar zijn oude kranten te vinden?

Het raadplegen van oude kranten is meestal in de plaatselijke archieven wel mogelijk. Het betreft dan veelal de uitgaven van de lokale pers. Voor de doorsnee genealoog is deze krantenbron veruit het belangrijkste. Zo beschikken de meeste Limburgse archieven over microfiches van de Limburgse kranten vanaf het midden van de negentiende eeuw. De documentatie en bronnen van de landelijke pers kan men in het persmuseum vinden. Er bestaat een goede indexering

van. Het is een uitstekend overzicht uit beschikbare bronnen. Ook in de Koninklijke Bibliotheek vindt men zeer vele uitgaven. Sommige plaatselijke bibliotheken of archieven beschikken soms over microfiches van krantenedities buiten de regio. Het nadeel van deze microfiches is dat zij nogal eens moeilijk leesbaar zijn. In het verenigingscentrum van de NGV zijn ook microfiches van enkele uitgaven van kranten te raadplegen. De laatste jaren poogt men incidenteel wel oude jaargangen van kranten en nieuwsbladen² op cd-rom te zetten. Veel lopende jaargangen van grote kranten als NRC (1990), Volkskrant (195?), Trouw (1992), Parool (1993) en AD (1992) zijn nu al op cd-rom beschikbaar. Ook andere kranten gaan hier geleidelijk toe over. Jammer genoeg dreigen de vroegere regionale dagbladen die niet meer verschijnen daarbij over te schieten. Het zou aardig zijn wanneer heemkundige verenigingen of kleine archieven vrijwilligers zouden vinden die deze uitgaven op cd-rom willen kunnen plaatsen. Bij voorkeur zou men kranten als OCR-bestand³ moeten kunnen verwerken⁴ doch dit is een nog moeilijk te vervullen wens voor de toekomst. Een goed voorbeeld is de digitalisering van de Gelderlander die door het Nijmeegse archief met veel inspanning werd bewerkstelligd. Voor de mensen uit Gelderland is dit natuurlijk een belangrijke genealogische bron die de moeite waard is om te raadplegen. Helaas is er geen handelseditie van deze cd-rom's vervaardigd en moet men naar de krant of het archief.

Opbouw van dit artikel

In dit artikel zullen we ingaan op de betekenis van kranten en nieuwsbladen als genealogisch bronmateriaal. De vormgeving en inhoud in oude kranten wijkt nogal af wat we nu gewend zijn. Om deze moeilijk ma-

terie inzichtelijk te maken leek het ons raadzaam in het kort de geschiedenis van het Nederlandse perswezen te belichten. De meeste van ons realiseren zich nauwelijks dat een groot deel van de internationale persgeschiedenis zich in ons land heeft afgespeeld. De geschiedenis van de kranten in Nederland is op zich al een boeiend verhaal. Gedurende twee eeuwen waren wij hier te lande het perscentrum van de wereld. De nuchtere kijk op het nieuws, de tolerantie voor andere meningen, het goede koopmanschap en de grote deskundigheid wat de typografie betreft hebben ons 200 jaar (1600-1800) deze unieke positie gegeven. De krant is daarom een belangrijk onderdeel van *ons erfgoed*.

Aan het einde van iedere tijdsperiode geven we dan een overzicht welke genealogische gegevens de kranten uit de besproken periode kunnen opleveren.

Dit overzicht wordt gestructureerd in drie belangrijke tijdperken:

- de vroege kranten en nieuwsbladen (tot 1775)
- de groei naar een vrij pers (1775-1870)
- de bloeiperiode van de krantensector (1870 - 1930)

De vroege pers

De oorsprong van de krant en het tijdschrift

Al in zeer vroegere tijden bestonden handgeschreven nieuwsbrieven (*nouvelles à main*) die door kopiïsten (overschrijvers) werden vermenigvuldigd en die met enige regelmaat met een zeer kleine oplage verschenen. Zij gaven overwegend politieke en zakelijke berichten en zij waren bestemd voor de koninklijke hoven en zeer rijke bankiers en kooplieden. Maar ook rond de koninklijke hoven zaten heel wat nieuwtjesjagers die hun achterban tegen betaling op

de hoogte hielden. Bij het Hof van Holland zaten functionarissen van de provincies die regelmatig hun superieuren in de provincie schriftelijk op de hoogte hielden. Vaak werden deze berichten door kopiïsten (als bijklus) afgeschreven en ook naar elders verspreid. Men zou deze nieuwsbrieven als de voorlopers van de huidige kranten kunnen zien. Rond 1500 zien we dat in heel wat steden correspondenten (nouvelliers⁵) komen die op gezette tijden handgeschreven berichten wereldwijd versturen. Vooral vanuit de handelssteden zoals Florence en Venetië werden nogal wat van deze handelsbrieven gezonden. Nieuws begon voor het bestuur en de handel essentieel te worden. Vandaar het succes van deze correspondenten.

Drukpers uitgevonden

Zoals bekend ontstaan de eerste efficiënte (boek)druktechnieken pas aan het einde der vijftiende eeuw. In tegenstelling tot de heersende mening is de drukkunst eerder een geleidelijk zich ontwikkelende techniek geweest dan een 'plotselinge uitvinding en een doorbraak van een genie'. Daarvoor bestonden ook wel druktechnieken, met gebruikmaking van zeer kostbare houtgravures (de zogenaamde blokdruk), een techniek die laat in de veertiende eeuw was ontstaan⁶. Evenwel het principe van losse loden letters die in een matrijs konden worden samengevoegd tot een tekstblok was nog niet uitgevonden. Het grote voordeel van deze techniek was dat na het drukken van de betreffende pagina men het losse lettermateriaal steeds opnieuw kon gebruiken. Dit alles bracht een aanzienlijke vereenvoudiging van het drukproces met zich mee, dat bovendien ook nog aanzienlijk goedkoper werd dan vroeger. Aanvankelijk sneed de drukker zijn eigen houten en later stalen patrijzen⁷. Hiervan werden koperen letterma-

trijzen geslagen, waarna men de loden letters naar behoefte kon gieten. Het oude dure letterlood⁸ kon worden hergebruikt⁹.

Introductie van druktechniek een geleidelijk proces

Door gebruikmaking van de druktechniek werden grotere oplagen van de (nog) onregelmatig verschijnende nieuwsbrieven mogelijk. Dit is evenwel een geleidelijk proces geweest, want het handmatig vermenigvuldigen van kleine oplagen door kopiïsten ging vaak sneller dan het drukken. Zaken als letterlood, koper, inkt en een pers vroegen destijds zeer grote investeringen en moesten vaak van ver worden aangevoerd. Toen echter edities van enkele honderden exemplaren aftrek vonden, won de drukpers het van de handgeschreven exemplaren. De eerste gedrukte kranten ziet men op diverse plaatsen op ongeveer hetzelfde tijdstip ontstaan, zo rond 1600-1610. Aanvankelijk waren namelijk de gedrukte oplagen wel zeer exclusief. Een bekend uitgevershuis dat die nieuwsberichten verzorgde was de courantier Verhoeven te Antwerpen die in 1621 Nieuwe Tydinghe¹⁰ uitgaf. Deze uitgevers lieten op vaste tijden deze nieuwsbrieven verschijnen. Dit in tegenstelling tot andere uitgaven zoals politieke pamfletten, schotschriften e.d.¹¹. Toen de oplagen stegen en het bredere publiek met deze uiteenlopende producten van de drukpers kennis maakte, ziet men al vrij snel dat de krant de vijand van de machthebbers ging worden. Al zeer spoedig werd de pers gebreedeld. Vooral in Frankrijk was de censuur strikt. Er mochten slechts door de overheid goedgekeurde artikelen worden gedrukt.

Amsterdam handelsstad met rijke krantentraditie

Amsterdam was een belangrijke handelsstad in de zestiende eeuw. Onze hoofdstad

zou Venetië als wereldperscentrum opvolgen. De nieuwsvoorziening uit Amsterdam was uit commercieel oogpunt ook voor de omgevende landen erg belangrijk¹². Bovendien bestond hier een betrekkelijke vrijheid, men kon hier meer publiceren dan in andere landen mogelijk was. De eerste krant in Nederland is de *Courante uit Italiën, Duitsland enz.* Deze krant werd te Amsterdam rond 1610 reeds geproduceerd. Zij verschenen onregelmatig. Deze kranten bestaan uit A-viertjes die aan beide kanten zijn bedrukt. Zij bevatten uitsluitend nieuws uit verre streken, zoals Venetië, Praag, Wenen, Keulen enz. Aan dit buitenlands nieuws bestond kennelijk grote behoefte. Een partiële facsimile uitgave hiervan is beschikbaar.

Buitenlandse drukkers vestigen zich te Amsterdam

Nederland kende in de zeventiende eeuw een tamelijk liberaal handelsklimaat. Daardoor kon hier in die tijd vrij snel een krantenuitgeverij van wereldformaat ontstaan die grote internationale reputatie genoot. Veel van Frankrijk en België uitgeweken drukkers, veelal Franse Hugenoten, vestigden zich hier te lande. Zij beheersten de immigranten pers waarbij zij vooral Franse kranten produceerden met oplagen van enkele duizenden exemplaren die in het buitenland gretig aftrek vonden. Een goed voorbeeld hiervan is de *Gazette¹³ de Leyde* die tot de binnerval van de Fransen de reputatie van de huidige Londense Times had en internationaal groot gezag genoot¹⁴. Zolang het nieuws maar niet te veel op het eigen land betrekking had, kon men hier ruim schrijven. Vaak hebben de buitenlandse machthebbers geprobeerd deze Nederlandse nieuwsstroom te muilkorven. Het leidde soms tot diplomatieke rellen. Uitgevers kregen dan waarschuwingen, maar na de zalving van de hand van de regenten zag men

veel door de vingers. Rond de inval van Fransen raakte Nederland zijn leidende positie als vrije krantennatie echter jammer genoeg aan Londen kwijt¹⁵.

Binnenlandse kranten

Naast de elitekranten, mede gericht op het buitenland, ziet men vanaf 1650 in de grote steden plaatselijke kranten opkomen die de lokale markt van nieuws voorzagen. Dit waren stellig geen kwaliteitskranten maar meer op een gemiddelde lezer afgestemd. Na de reformatie werd het zelfstandig bijbellezen aanbevolen. Dank zij de inspanning van de kerk konden hier veel burgers lezen, meer dan in de meeste andere landen. Dit heeft de opkomst van de pers sterk bevorderd. Vanaf 1630-50 ziet men in Amsterdam diverse gedrukte (krant)uitgaven. Zij verschijnen twee maal per week. Deze bevatten naast internationaal nieuws weinig lokaal en politiek nieuws maar wel commerciële advertenties en officiële stadsaankondigingen. In Amsterdam waren tenminste vier grotere nieuwsbladen die ieder op een aparte dag verschenen. Deze 'tjdingen', later naar het Franse voorbeeld couranten genoemd, hadden aanvankelijk niet altijd een vaste naam. De onderlinge concurrentie van de uitgevers was uiteraard moordend, wat waarschijnlijk de kwaliteit van de persuitgaven niet heeft bevorderd. Op den duur streefde het stadsbestuur naar ordening. Er werd een licentiesysteem ingevoerd. In Amsterdam bleef slechts een krant over '*de Amsterdamse Courant*' die het stadspatent kreeg toegekend. Deze krant kreeg zelfs een semi-officiële status en mocht het stadswapen voeren. De krant werd door twee courantiërs bij toerbeurt op dinsdag en donderdag gedrukt.

De oprechte Haarlemsche courant

Een van de eerste kranten buiten Amster-

dam vindt men te Haarlem, waar een Amsterdamse courancier (Jan Hilten) met een nieuwe uitgave begon. Deze krant was de *Weekelijkse Courante van Europa gedrukt te Haerlem* (1654). Zij werd gedrukt door een Haarlemse drukker Casteleyn. Later (1664) toen deze krant een gemeentelijke licentie kreeg werd de naam van *Oprechte Haarlemsche Courant* gevoerd. De naam oprecht moet men niet zien als waarheidslievend maar 'echt' (dus niet nagemaakt). De 'oprechte' zou, meer dan enige andere krant faam en status krijgen met een nationale uitstraling. Zij werd later door de firma Enschedé (o.a. van ons huidige bankpapier) gedrukt¹⁶. Deze krant was gedurende vele jaren een kwaliteitskrant bij uitstek. Tot in het midden van de negentiende eeuw was het naast het *Algemeen Handelsblad* een veel gelezen krant. De redactionele staf was vaak indrukwekkend. Het was een geliefd medium voor het publiceren van familieadvertenties uit de hogere kringen, zoals nu vooral in de *NRC* gebeurt.

Andere kranten buiten Amsterdam

Andere steden met kranten waren Den Haag, Utrecht en merkwaardig genoeg ook Arnhem en Delft (1623). In Den Haag verscheen vanaf 1654 al een krant en vanaf 1666 zou deze de *Haegsche post - tydingen* gaan heten. Dat was niet de laatste naamswisseling, in 1708 werd naam de '*s Gravenhaegsche maandag courant*'. Zij zou vanwege de prinsgezinde houding geliefd en gehaat worden. Nauw met deze krant verbonden was immers de *Hofkrant*. Een Utrechtse krant (rond 1670), moest, zoals nogal wat andere krantenpogingen, door politieke druk en de censuur, vrij snel het loodje leggen. Daarna hebben enkele uitgeverij zonder succes het nog eens opnieuw geprobeerd. Jarenlang bleef Utrecht daarom van een eigen medium verstoken. De krant

in Arnhem dankte zijn vroege positie (1632) vooral aan de relatie met Kleef, waardoor zij relatief snel internationaal nieuws kon brengen. Er zijn nog maar enkele exemplaren van deze vroege Arnhemse krant bekend. Rotterdam kreeg pas in 1717 een krant die drie maal per week verscheen en die maar een bescheiden positie had.

Jammer genoeg is veel van deze kranten uit de vroegere periode verloren gegaan. Er zijn maar weinig edities bewaard gebleven en zij hebben daardoor een grote verzamelwaarde.

Hoe zagen deze oude kranten eruit en wat drukte men?

Over het algemeen waren de vroege kranten vrij saai, met een feitelijke berichtgeving zonder veel opsmuk. Grote koppen ontbraken evenals de afbeeldingen die onze huidige kranten verlevendigen. Kranten bestonden uit lange lappen tekst, zonder veel lay-out. Het zwaartepunt lag bij nieuws uit het buitenland. Gewoonlijk liep men daarbij drie weken achter bij de feiten. Het drukken van lokaal nieuws was hachelijk. Het plaatselijke bestuur zag er op toe dat de stadscourant zich niet zou "divulgeren in enige domestique affaires zelfs als deze niet secreet waren". Het ongevaarlijke buitenland kreeg daarom relatief veel aandacht. Wat de binnenlandse berichten betreft waren het vooral de commerciële berichten (beurs- en handelsberichten) die prioriteit kregen. Met name gegevens over de scheepvaart en koopvaardij werden met grote nauwkeurigheid bericht. Dat wil zeggen gegevens over aankomst en vertrek zelfs van verre havens, de belading en de naam van het schip en de schipper. Verder nam men (vaak als betaalde advertentie) officiële mededelingen over. Dan waren er

nogal wat beschrijvingen van (semi-) officiële gebeurtenissen zoals stadsontvangsten en de persoonlijke lotgevallen van vorstelijke of voornamen personen. Begravenissen werden tot in detail beschreven, men aarzelde niet om aan de uitmonstering van de lijkwagen aandacht te geven, verder het aantal volgkoetsen en wie daarin hadden plaats genomen, het aantal rouwdragers en palfreniers e.d. Hof- en society nieuws was ook wel in trek zoals beschrijvingen van de ontvangst van diplomaten, plechtige banketten voor feestelijke gebeurtenissen en nieuwtjes rond het prinselijke hof. Men schreef echter niet over maatschappelijke misstanden of over relletjes en executies. Ook over de slachtoffers van oorlogshandelingen werd maar mondjesmaat geschreven. Hoewel het krantenklimaat hier gunstig afstak bij het buitenland had men voor het uitgeven van een plaatselijke krant een licentie nodig. Ons land werd immers oligarchisch-autoritair bestuurd en de pers was aan een vergunningenstelsel onderworpen. Daarin werden de spelregels nauwkeurig uitgespeld zodat vooral de publicatie van lokaal nieuws nauwelijks kansen kreeg. Kranten mochten niet te opruiend en sensationeel schrijven of partij kiezen.

Vormgeving

Van de vormgeving van deze kranten moet men dus geen te grote voorstelling maken. Vaak was de druk kwaliteit slecht en het papier inferieur. Het drukprocédé was handmatig waarbij men hooguit 200 pagina's druk per uur kon halen. De oplages waren door de hoge kosten erg beperkt: zowel de verspreiding, het papier en de druktechniek waren uiterst kostbaar. Gewoonlijk had de krant de omvang een halfblad dat aan beide zijden natuurlijk werd bedrukt. Later werd een heel blad gangbaar dat in tweeën werd gevouwen zodat vier pagina's ontstonden.

Betekenis voor genealoog

Voor de genealoog bevatten deze publicaties weinig informatie, tenzij de betrokken voorzaat een hoge ambtelijke of bestuurlijke functie had. Wel kunnen advertenties nog wel eens voor de genealoog van belang zijn. Heeft men voorouders die bij de handel en scheepvaart waren betrokken dan kunnen deze kranten aardige informatie opleveren. Incidenteel vindt men ook wel personeelsadvertenties en verder een grote keur aan potentiële remedies voor de meest uiteenlopende kwalen.

De opkomst van de krantenbelasting

Een belangrijke belemmering voor de uitgroei van de Nederlandse pers was de opkomst van de krantenbelasting. Naast het aanboren van een nieuwe inkomstenbron had deze belasting ook als nevendoeel door de hoge kosten de krantenoplage te beperken. Kranten waren immers geen vriend van de machthebbers. Deze belasting maakte de krant op den duur zeer kostbaar. Uiteindelijk werd door deze belasting de krant wel drie maal duurder dan de productiekosten zouden billijken. Bij de afgifte van een licentie of octrooi om een krant te drukken moest men een stedelijke toestemming aanvragen. Ook dat kostte de courantier nogal wat penningen. Deze licenties noemde men recognitiegelden. Toen de staat door de oorlogen met Frankrijk na 1672 in ernstige financiële problemen kwam werden de directe belastingen nogmaals flink verhoogd. Dit trof toen ook de kranten die steeds meer 'impost' op nieuwspapieren moesten gaan betalen. Deze belasting op kranten werd bij iedere verdere oorlog verder verhoogd. Om deze redenen was het niet ongebruikelijk dat het verschijnsel 'gezamenlijk abonnement' een grote vlucht nam.

De tussenperiode: de groei naar een vrije pers

De tussenperiode wordt gekenmerkt door een geleidelijke groei naar een vrijere pers. Deze drang naar een vrije pers ziet men ontstaan in de periode ruim voor de Franse revolutie. Daarom heeft het krantenmedium een belangrijke aanzet gegeven tot verandering van de samenleving. Deze burgerlijke mondigheid vindt zijn oorsprong in het buitenland waar in koffiehuisen vaak heftige politieke debatten plaats vonden. Vooral in het buitenland wordt op een vrije pers aangedrongen. Bij de Franse revolutie was de vrije pers dan ook een belangrijk speerpunt van de vernieuwing. Toch heeft de ontwikkeling van een werkelijk vrije Nederlandse pers daarna nog ruim 100 jaar geduurd. Pas rond 1870 kon na afschaffing van het krantenzegel een effectieve vrije moderne pers tot wasdom komen. Het krantenzegel maakte de krant immers zo duur dat dit een belemmering werd voor de ontwikkeling van een bloeiend Nederlandse perswezen.

Laatste kwart van de achttiende eeuw, grote ommezwaai

Vanaf 1650 tot 1780 bleef de pers een sterk aan banden gelegd medium, dat nauwelijks enige groei toonde. Mede door de "krantenimpost" was er eerder van een afname dan een toename van kranten en andere publicaties sprake. Dit veranderde vrij plotseling tegen het midden van de achttiende eeuw. Dit valt samen met de opkomst van genootschappen en sociëteiten. Vooral toen na de Vierde Engelse Oorlog (1780) de economische malaise hand over hand toenam, ontstond ook in de middenklasse grote ontevredenheid. Dit ontladde zich in allerlei geschriften. Kortom er begon een andere geestelijke, zeg maar revolutionaire wind te ontwaken¹⁷. Een oppositie tegen het regentebewind groeide, mede aangewakkerd

door buitenlandse liberale ideeën, die men niet meer in de hand kon houden. De politieke controverse spitste zich toe op de tegenstellingen tussen Oranjegezinden en Patriotten. De drukpers voer hier wel bij. Dit manifesteert zich, ondanks toenemende kosten, door een sterke toename van allerlei vormen van persuitingen zoals de uitgave van almanakken en jaarboeken van hoge scholen en steden, overheidspublicaties, tijdschriften, nieuwsbladen en kranten. Vooral in de spectoriale geschriften werd een hevige politieke discussie gevoerd, het was een krachtige stimulans voor de opkomst van een kritisch perswezen. Deze werd gekenmerkt door burgerlijke opstandigheid (men durfde voor zijn mening uit te komen), een sterke politisering en de roep om natievorming. Vooral tijdschriften met een restrictieve oplage zoals spectoriale geschriften die bestemd waren voor de intelligentsia, ventileerden nogal eens felle kritiek op het regentenbestuur en de stadhouder.

Een weekblad met een voor die tijd zeer hoge oplage (ca. 3000) dat zich duidelijk patriottisch opstelde was de *Post van den Nederrijn*. Het zou met de patriottenbeweging rond 1787 overlijden. Ondanks repressie van de overheid zou niettemin de roep tot persvrijheid hier te lande duidelijk aan invloed winnen. Geen wonder dat persvrijheid ook in Holland een adagium (slogan) bij het nieuwe bestel werd.

Noten:

1. PERSMUSEUM

www.IISG.nl

opening 9/5 ma/vrij

tel 020 6685866

Cruquiusweg 31, Amsterdam

2. Gewoonlijk rekent men tot de nieuwsbladen één of twee maal verschijnende uitgaven, terwijl van een dagblad sprake is wanneer het dagelijks

verschijnt. Deze indeling is maar ten dele houdbaar. Hier wordt onder dagblad vooral de krant bedoeld die de lopende zaken en de grote lijnen als hoofdonderwerp heeft. Nieuwsbladen zijn meer deel van de advertentiemarkt, met vooral regionaal nieuws en faits diversés (bont nieuws)

3. Bedoeld wordt dat een beeldbestand wordt omgezet in een tekstbestand dat met een standaard tekstverwerker kan worden gelezen. OCR= optical character reading: het omzetten van het letterbeeld in een ascii-code letterteken

4. Voorlopig zal het nogal bij een digitale afbeelding blijven die dan met de bekende Abode reader moeten worden bestudeerd. Het digitaliseren van een krant is een omvangrijk en zeer tijdrovend werk dat bij verdere mechanisatie en betere software wellicht sneller kan worden uitgevoerd. De problemen om kranten en tijdschriften te OCR-en zijn nog lang niet opgelost. Een groot probleem blijft dat door de jaren heen diverse lettersoorten en -corpsen werden toegepast zodat het OCR-proces niet eenvoudig zal zijn. Veel kranten zijn bovendien vergeeld en de belettering is nogal slecht.. Het is te hopen dat deze activiteiten met versnelde pas worden doorgezet en ook oudere jaargangen aan de beurt kunnen komen.

5. Nouvellier = nieuwtjes (jager) afgeleid van nouveau = nieuw

6. Aanvankelijk gebruikte men hout bij het drukproces, als gravure (houtsnede, later ook houtgravure), maar ook wel als letterblokken (bijvoorbeeld voor hoofdletters)

7. Van een met de hand vervaardigd stalen stempel (patrijs) met omgekeerd beeld werd een afdruk in een koperen blokje geslagen (matrijs met gewoon beeld). Met behulp hiervan werden dan de 'loden' letters gegoten (met omgekeerd beeld), die dienden om de zetsels te vervaardigen.

8. In feite was dit niet zuiver lood maar een lood-alliage. Het letterlood heeft als voordeel dat het smeltpunt van het zuiver lood omlaag werd gebracht en bovendien was het een steviger metaal dat minder snel sleet. Vanwege al dat lood bleek het drukkerijvak een gevaarlijk beroep. Mensen in de drukkerijen moesten jarenlang iedere dag een liter melk drinken.

9. In de loop der jaren specialiseerde zich het beroep van lettergraveur (lettersnijder). Zo konden vanaf 1550 in de handel diverse lettertypen en -corpsen kopen. In de lage landen werden enkele lettertypen op de markt gebracht die wereld-faam kregen zoals die van de beroemde Plantijn (Antwerpen) en Elzevier.

10. Dit mooie woord tydinghe zou uit mode-overwegingen worden verfranst tot courante (= gaande, ons woord koers) dat later ons echte Nederlandse woord krant werd.

11. Deze producten omvatten politieke pamfletten, schotschriften, vlugschriften van allerlei soort waarin roddels, fantastische of semipornografische verhalen, onwaarschijnlijke natuurverschijnselen, wonderen en politiek sensationele gebeurtenissen worden gedrukt. Vaak verschijnen deze druksels maar incidenteel, zij werden op de markt verhandeld. O.a. de moord van Raamsdonksveer was daarbij tot voor kort nog zeer populair.

12. Kooplieden hadden behoefte aan nieuws uit Oost-, en West-indie, Duitsland en Italië, oorlogsnieuws maar vooral nieuws over zeeroverij, schipbreuken e.d.

13. Gazette, de oorsprong van dit woord is nog steeds betwist. Een lezing is dat dit woord is afgeleid van een Italiaans muntje gazetta, dat de waarde had van ongeveer 2 stuivers. Dit was de prijs van een krantje. Een tweede lezing leidt het woord af van het Latijnse woord Gazea dat zoveel als schatkamer, archief of magazijn betekent.

14. De courantier Luzac van deze krant heeft het menigmaal moeten ontgelden, wanneer klachten vanuit het buitenland kwamen als hij zich minder zorgvuldig had uitgedrukt. Maar veel meer dan vermaningen kreeg hij niet omdat de door hem gebrachte feitelijkheden niet onjuist, maar onwelgevallig waren. Veel konden dus niet doen omdat hij zich had gehouden aan "het relateren van facta en nieuwstydingen aan welkers echtheid hij niet hoefde te twyffelen"

15. Pas in 1785 verschijnt de Londense Times voor het eerst en in 1791 de bekende zondagskrant The Observer, kranten die tot op de dag van vandaag nog bestaan. Geleidelijk zou het perscentrum van de wereld zich naar het Lon-

dense Fleetstreet verplaatsen. De grote kracht die de Londense kranten hadden was de vroege introductie van een nieuw drukprocédé ontwikkeld door de Duitser Koenig en die het begin

inluide van de rotatiepersen.

16. Vele jaargangen van deze krant zijn als microfiche te raadplegen.

17. Quack, Busken Huet, Génestet en Pierson.

Zonder geluk vaart niemand wel

W.H. Morel van Mourik

In de genealogie is samenwerking onontbeerlijk. De genealoog werkt het liefst alleen en de gegevens die hij van anderen krijgt, gaan door zijn eigen zeef; een goede onderzoeker neemt niet zo maar iets klakkeloos aan. Evenwel: onze tijd is beperkt en onze mogelijkheden zijn dat ook. Het is dus vanzelfsprekend, dat degenen die in hetzelfde gebied of naar dezelfde familie zoeken, samenwerken of elkaar attent maken op onverwachte bronnen. Op z'n minst moet men in brede kring bekend maken wat het terrein van onderzoek is, in de hoop op de gouden tip.

Een aantal jaren geleden kreeg ik van drs. Jos Mooijweer te Blokzijl, deskundige t.a.v. de Kop van Overijssel, de mededeling dat

hij in een negentiende-eeuwse inventaris van de rooms-katholieke parochie van Vollenhove een vermelding had aangetroffen betreffende een zeventiende-eeuws paneel waar een lid van het geslacht Rentinck op zou staan. Daar dit geslacht, familie van mijn vrouw, tot één van mijn onderzoeksgebieden behoort, stond ik meteen op scherp. Diverse contacten met de voorzitter van het kerkbestuur leverden evenwel niets op. Op de huidige inventarislijst zou het paneel niet staan, door de verhuizing van de oude naar de nieuwe kerk was het een en ander in het ongereede geraakt, de opeenvolgende leden van het kerkbestuur hadden zaken van de kerk in huis gehad, kortom, van een zeventiende-eeuws paneel was niets te bekennen, zoals ook al vermeld in *Ons Erfgoed* van mei 1996, blz. 109. Jammer, want het was te mooi om waar te zijn.

Vorig jaar kwam ik in contact met een mevrouw Rentinck, die familieonderzoek wilde gaan doen. Mèt een pak gegevens stuurde ik haar het verhaal van de toenmalige voorzitter van het kerkbestuur van Vollenhove. Zij bleek nl. een zuster te zijn van dr. P. Rentinck, vicaris-generaal, en dus hoog gestegen op de rooms-katholieke hiërarchische ladder. Deze bleek de huidige pastor van Vollenhove te kennen, die ik daarop prompt een briefje stuurde. Enkele dagen later kreeg ik een telefoontje: het paneel stond in de kluis en ik kon een afspraak met de koster maken. De naam van de vicaris-generaal had een deur geopend die steeds maar gesloten was gebleven! Het was een

ontroerend moment toen de kluisdeur openzwaaide en ineens, over de eeuwen heen, een Rentinck mijn vrouw en mij aankeek. En nòg kan ik bij het zien van bijgaande foto dit gevoel van ontroering in mij voelen opkomen, met een gevoel van triomf, dat het tòch gelukt is.

Het paneel, uit 1655, toont Nicolaas Rentinck (geboren 1597, overleden tussen 1658 en 1660), procureur en gemachtigde, gekleed in de dracht van van de deftige burgerij, met een brede liggende kraag, die omstreeks 1650 opkwam. Hij zal niet vermoed hebben, dat het memento mori, waar het doodshoofd links op het schilderij een symbool voor is, al zo snel na het poseren voor hem zou gelden. Links boven staat een Latijnse tekst, die eerst na het schoonmaken van het paneel (hopelijk) te lezen zal zijn.

Nicolaas Rentinck was de zoon van Egbertus Claes Rentinck, openbaar notaris, schepen, secretaris en burgemeester van Vollenhove, de laatste rooms-katholieke overheidsfunctionaris van die stad. Nicolaas bleef het oude geloof trouw en kwam der-

halve niet in aanmerking voor een overheidsfunctie. Hij was daardoor gedoemd te leven in de schaduw van het stadhuis (zijn huis aan de Kerkstraat bevond zich op een steenworp afstand) en moest afzien van de plaats in de stedelijke elite die hem op grond van zijn afkomst toekwam.

Ook zijn dochter was het oude geloof zeer toegedaan. Over haar is geschreven in het artikel "Kwesties rondom een grafstede" (*Ons Erfgoed*, mei 1996, blz. 107-110). Het paneel, waarschijnlijk geschilderd voor de eigen woning, zou op grond van het mecenaat van de familie Rentinck wel eens in het bezit van de r.k.-kerk van Vollenhove gekomen kunnen zijn. Momenteel wordt onderzocht wat de kosten van restauratie zijn, die met steun van de familie zijn beslag zou kunnen krijgen. Daarna komt het schilderij op een mooie plaats te hangen, ter herinnering aan een markante persoonlijkheid in het Vollenhove van de zeventiende eeuw.

Agenda

- 07-09 Tweejaarlijkse Vooroudermarkt NGV afd. Drenthe, Congrescentrum 'De Tamboer', Hoofdstraat 17, Hogeveen (10-17 uur) *
 - 07-09 Themadag militairen, Rijksarchief in Noord-Holland (10-15 u.) Ook de mogelijkheid aan de hand van foto's vast te laten stellen om welk militair onderdeel het ging.
 - 07-09 26e Zeeuwse Genealogische Kontaktdag in 'De Vroone', C.D. Vereekestr. 74, Kapelle. Aanv. 9.30 u. Kosten € 3,50, met lunch € 13,—. Info./aanm. p/a mw. Rentmeester-de Haas, Plataanweg 10, 4441 SB Ovezande, tel. 0113-655469.
 - 21-09 Publieksmanifestatie met activiteiten en tentoonstellingen over rituelen en gebruiken rond geboorte, huwelijk en overlijden plus officiële ingebruikname complete DrenLias database Rijksarchief Drenthe te Assen.
 - 05-10 Derde Lustrum Afd. Zaanstreek, Regiocollege Zaandam
 - 06-10 Nederlandse kring voor Joodse genealogie (zondag, 3e lustrum), 'De Eenhoorn' Amersfoort
 - 19-10 11e Delflanddag, georg. door NGV afd. Delfland i.s.m. gen. ver. Prometheus, Studiegroep Westland en Hist. Genootschap Oud-Soetermeer in 'Le Carillon', Oostlaan 38, Pijnacker (10-16 u.) *
- * Hier is uitgeverij Alvo met *Ons Erfgoed* en cd-rom's aanwezig.

Trouwen vóór de Franse tijd

H.M. Lups

Een van de gegevens waar iedere genealoog naar zoekt is de trouwdatum van de voorouders. Hoe ver kunnen we daarbij teruggaan? Wanneer men de verschillende archiefoverzichten doorzoekt, blijkt dat dat van plaats tot plaats heel verschillend is. Ten dele komt dat omdat er helaas heel wat gegevens verloren zijn gegaan in de loop van de tijd. Ten dele komt het ook omdat men niet overal tegelijk begonnen is met registreren. Soms ook zijn de gegevens op een andere plaats dan men ze verwacht. Het is daarom nuttig eerst uit te vinden waar de grenzen liggen binnen welke men de kans heeft iets te vinden.

Huwelijksluiting tot in de zestiende eeuw

Tot in de zestiende eeuw werd het huwelijk gesloten door wilsovereenstemming. Men huwde door samen te gaan leven. Hieraan vooraf ging - als er bezittingen waren - als regel de vaststelling van de huwelijkse voorwaarden, vastgesteld door de echtelieden en de wederzijdse familie. Ten dele werd dit vastgelegd in een huwelijkscontract. Dit vooral bij de adel en de (meer) welgestelden.

In de kerk kon dat huwelijk bevestigd worden, maar dat was niet verplicht. Geleidelijk, in de hand gewerkt door de bevolkingsgroei en migratie, kreeg men echter behoefte aan een zekere regeling. Bijv. bij erfeniskwesties.

Op het concilie van Trente (1545-1563) werden algemene huwelijksregels vastgelegd voor dopen en trouwen. Men hoopte zo het leven in concubinaat en het sluiten van geheime huwelijken tegen te gaan. Huwelijken binnen een bepaalde graad van

verwantschap waren niet toegestaan al kon in bepaalde gevallen dispensatie (vrijstelling) worden verkregen.

In de zitting, gehouden in 1563 werd ook bepaald dat een huwelijk alleen geldig zou zijn als het was gesloten voor de eigen priester of door een priester die door de pastoor of de bisschop van het eigen diocees was gevolmachtigd. Bij de huwelijksvoltrekking moesten twee of drie getuigen aanwezig zijn. In iedere parochie moest een register aanwezig zijn, waarin de namen van de gehuwden en van de getuigen werden opgenomen met de datum en de plaats van de huwelijksvoltrekking. Uiteraard moesten deze registers zorgvuldig worden bewaard.

Als gevolg van deze conciliebesluiten werd o.a. een trouwregister aangelegd in 1565 (Oude Kerk te Amsterdam). Uit zo'n twintig Brabantse en Limburgse parochies zijn registers bewaard gebleven, die in die tijd begonnen zijn. Door de reformatie is in de rest van het land, waar de reformatie de overhand had, vrijwel niets bewaard gebleven. Slechts enkele aantekeningen van rondreizende priesters (Abcoude en omgeving en Montfoort).

Maar ook voor die tijd werd er geregistreerd: Deventer, 1542-1575 (Maria-kerk), Doesburg, 1559-1579, Utrecht, 1559-1572 (Jacobikerk), Nederweert, 1562-1608.

Trouwen in de Republiek vanaf eind zestiende eeuw

Voor de gereformeerde kerken werd een ander geregeld tijdens een synode gehouden in 1568 te Wezel. De Provinciale Synode te Dordrecht bepaalde onder meer: "Item

men sal een boeck in allen Ghemeynten hebben, daar men in teyckenen sal de namen der kinderen die gheboren ende ghedoopt worden, met den namen der ouderen ende ghetuigen. Item der gheenen die men trouwt ende die men tot lidmaten der Ghemeynte op neemt". Uit de beginperiode dateert slechts een beperkt aantal trouwboeken.

De boeken, waarin de huwelijken moesten worden geregistreerd, vormden tot de Napoleontische tijd een onderdeel van het archief van de plaatselijke kerkvoogdij. Zij zijn nooit bedoeld geweest als een bevolkingsregistratie, maar werden per kerkelijke gemeente bijgehouden en geven daardoor nooit een overzicht van de gehele plaatselijke bevolking. In 1811 werden de boeken gevorderd op last van Napoleon en overgebracht naar de raadhuzen van de gemeenten, waar aan de hand van de daarin vermelde gegevens de registers van de burgerlijke stand werden opgebouwd. Met behulp van de nu verkregen gegevens werden vervolgens de listes civiques (régistre civique) opgesteld. Aan de inleveringsplicht van de kerkelijke registers is door de pastoors en predikanten soms slechts gedeeltelijk voldaan o.a. door het inleveren van de hoogst noodzakelijke boeken, waardoor het een enkele maal kan voorkomen dat er hier en daar nog wel eens een boek bij een plaatselijke kerk is blijven berusten. Soms ook zijn ze eerst gekopieerd, zodat ook de kerk over de gegevens kon (blijven) beschikken.

Wettelijke regeling in Holland

Naast de kerkelijke regeling kwam in Holland in 1580 in de 'politieke ordonnantie' een wettelijke regeling tot stand. Er werd bepaald dat allen die op het tijdstip van de afkondiging van deze ordonnantie als man en vrouw samen woonden en niet in een verboden graad verwant waren als wettig

gehuwd werden beschouwd. Vanaf die tijd kon een wettig huwelijk slechts worden gesloten na voorafgaande aantekening en afkondiging. Voor het inschrijven hielden de kerkenraden zitting door deputaten (afgevaardigden), de overheid door commissarissen voor de huwelijkse zaken, zij het dat die niet overal voorkwamen. Zij hielden aantekening van de geboden, ook van degenen die voor de predikant wensten te trouwen. Waar geen commissarissen waren, vond de aantekening voor schout of schepenen plaats. Er waren verschillende voorwaarden: 1. de toestemming der partijen dat zij wilden huwen "sonder bedwanck, simulatie ofte bedroch"; 2. voor mannen jonger dan 25 jaar en vrouwen jonger dan twintig jaar was de toestemming van de ouders nodig (als die nog in leven waren). Waren bruidegom en bruid ouder en legden ze geen toestemming (consent) over, dan werden de ouders ontboden om toestemming te geven. Als ze niet binnen veertien dagen reageerden werden ze geacht toestemming te hebben gegeven (de genoemde leeftijden waren niet in alle gewesten gelijk); 3. er moest een "getuigenis van vrijheid" (bewijs dat men ongetrouwd was. Dit tegen mogelijke bigamie, al was het vaak uiterst moeilijk zekerheid van iemands dood te verkrijgen); bruidegom en bruid moesten aantonen, dat zij niet tot elkander stonden in een verboden graad van bloedverwantschap (vooral de vraag of een man mocht trouwen met de betrekkingen van zijn overleden vrouw gaf veelal problemen). Soms werd gevraagd of het bruidspaar "vleeschelijke conversatie" gehad had. Was er een geval van defloratie, dan kon de onteerde vrouw de geboden van de bruidegom doen schutten (= tegenhouden, stuiten) en een actie instellen, waarbij dan getracht werd partijen tot overeenstemming te brengen, wat meestal met een schenking aan de

eiseres afliep. In de praktijk ging het afkopen (dotare) vaak boven trouwen (ducere). Daarna volgden drie proclamaties (geboden). In de kerk op drie achtereenvolgende zondagen, ten behoeve van andersdenkenden op marktdagen vanaf de pui van het stad- of rechthuis. Ook hier waren er verbodsbepalingen wanneer de toekomstige echtelieden op de een of andere manier verwant waren.

De Gereformeerde Kerk werd na 1580 de 'heersende kerk' in de Republiek der Zeven Provinciën en in 1592 werd de predikanten van de andere protestantse kerken en de pastoors van de katholieke kerken een verbod tot het sluiten van huwelijken opgelegd. De leden van deze kerkgenootschappen konden hun huwelijken slechts laten voltrekken door de predikant van de plaatselijke gereformeerde kerk of door de schepenen van de plaats waarin zij woonden.

Eerst na verloop van tijd werd dit verbod minder streng toegepast, hetgeen de reden is dat de (onder)trouwboeken van de katholieke en andere protestantse kerken gewoonlijk veel later aanvangen.

Huwelijkstoestemming

Reeds in 1580 werd bepaald dat de personen die een huwelijk wensten aan te gaan tot hun 25e jaar de toestemming van hun ouders daartoe nodig hadden (het oude eerste boek van het Burgerlijk Wetboek bepaalde die leeftijd op 30 jaar, thans hebben meerderjarigen die toestemming niet meer nodig).

Huwelijksintekening

In enkele steden als Amsterdam waren er registers voor gereformeerden, van wie de geboden in de kerk werden afgekondigd, en voor de degenen die voor het gerecht trouwden. In de andere plaatsen werd vol-

staan met één register. In Amsterdam bestond voor de ouders - en eventuele andere belanghebbenden - die bezwaren hadden tegen het voorgenomen huwelijk van hun kinderen (pupillen), de mogelijkheid deze voor de leggen aan de commissarissen voor huwelijkszaken, die vervolgens overleg pleegden met de partijen. De besluiten inzake dit overleg werden genoteerd in de huwelijkskrakeelregisters. Na een gunstig advies, nadat soms huwelijksvoorwaarden werden vastgelegd in overleg met de ouders, kon dan het huwelijk worden ingeschreven en vervolgens voltrokken. De krakeelregisters behoren tot het rechterlijk archief en zijn bijgehouden van 1578-1783.

In de overige gewesten komen deze boeken slechts sporadisch of in het geheel niet voor en geschieden de inschrijvingen meestal door de gereformeerde predikanten.

Leden van de Engelse en Waalse kerk werden als gereformeerd beschouwd. Zij huwden in de eigen of in de gereformeerde kerk. In dorpen, waar soms maar weinig huwelijken voor het gerecht werden voltrokken werden veelal geen afzonderlijke registers aangelegd. De huwelijken werden dan gewoon tussen de andere akten, die voor het gerecht werden verleden, ingeschreven.

Huweliksinzegening

In de gereformeerde kerken was de huwelijksvoltrekking tevens huwelijksinzegening. De leden van de andere protestantse kerken en van de katholieke kerken moesten hun huwelijken na de voltrekking laten inzegenen in hun eigen (schuil)kerken.

Wettelijke regeling in de overige gewesten

Zeeland kreeg een politieke ordonnantie in 1583. Hierin werd bepaald dat alle huwelijken in de gereformeerde kerk plaats moes-

ten vinden. Later werd in enkele steden toegestaan dat men ook voor de schepenen mocht trouwen. Nog later mochten degenen die een andere religie waren toegedaan in hun eigen kerk trouwen. Voor *Zeeuws-Vlaanderen* golden de regels van de Generaliteitslanden.

Utrecht volgde in 1584. Hier waren dezelfde regels als in Holland van kracht. De oudste huwelijksinschrijvingen (*Utrecht* en *Amersfoort*) dateren van 1585.

Omdat grote delen van *Utrecht* overwegend katholiek bleven werden veel huwelijken in de protocollen van de diverse gerechten ingeschreven.

Friesland nam (in 1586) dezelfde regeling als Holland aan.

Gelderland bepaalde in 1587 dat zowel de afkondiging als de bevestiging in de gereformeerde kerken plaats moest vinden. In 1597 kwam daar enige verandering in. Weliswaar moesten de afkondigingen in de gereformeerde kerk plaats vinden maar daarna kon men kiezen voor een huwelijk in de geref. kerk of voor het gerecht.

Voor de invoering van de burgerlijke stand werden reeds huwelijksbijlagen vereist, die echter slechts sporadisch bewaard zijn. Deze konden bestaan uit: een bewijs dat de geboden onverhinderd waren gegaan in een andere plaats, indien de toekomstige echtgenoten van twee plaatsen afkomstig waren; de toestemming van de regenten van een weeshuis of een weeskamer indien één van hen onder toezicht stond van zo'n instelling; ingeval van hertrouwen een akte opgesteld door een notaris of schepenen of andere instelling (zaak of handelsinstelling waar de persoon werkzaam was geweest), waaruit bleek dat de voorgaande echtgenoot was overleden.

In *Drenthe* werd vanaf 1600 de bepaling van kracht dat alle afkondigingen en huwelijken in de gereformeerde kerk moesten

worden aangekondigd en gesloten. In 1638 werd het bijhouden van doop- en trouwregisters dwingend voorgeschreven.

Groningen kende dezelfde voorschriften als *Zeeland* en *Drenthe*. In de stad *Groningen* werd vanaf de achttiende eeuw de ondertrouw geregistreerd door de burgerlijke overheid, terwijl het huwelijk voltrokken werd in de kerk.

In *Overijssel* is op 18 juni 1603 een huwelijksreglement opgesteld.

De *Generaliteitslanden* (een groot deel van *Noord-Brabant* en de landen van *Overmaze* in *Limburg*, alsmede *Zeeuws-Vlaanderen*), stonden rechtstreeks onder het bestuur van de *Staten-Generaal*. Huwelijksluitingen in de rooms-katholieke kerk werden in 1640 toegestaan mits de huwelijksafkondigingen hadden plaatsgevonden in de gereformeerde kerk of vanaf het stadhuis. Van 1656 af maakte het echtsreglement het mogelijk vrij te kiezen tussen een huwelijk voor het gerecht of voor de kerk.

Pas in de jaren 1795 en 1796 kwam daar verandering in.

Ondertrouw

Door de ondertrouw ontstond de verplichting tot huwelijksluiting over te gaan, op voorwaarde dat de drie geboden niet gestuit werden. Anders dan bij de tegenwoordige wetgeving was het 'staan onder de geboden' niet tevens een bedenktijd voor bruid en bruidegom. Terugtrekking was eigenlijk onmogelijk. Wie berouw kreeg kon zich alleen door de vlucht redden - wat werkelijk meermalen voorkwam - de praktijk ontfermde zich dan wel over de achtergelatene. Maar de voortvluchtige was een tweede huwelijk verboden, zolang ook de andere partij niet getrouwd was.

De ondertrouw en het een- of tweemaal gaan van de geboden vormen nog geen bewijs dat het huwelijk ook inderdaad is ge-

sloten, daar stuiting meermalen is voorgekomen.

Het ondertrouwboek - geeft vaak meer gegevens dan het trouwboek. In de steden worden hierin meestal de namen van de straten waarin de partijen wonen en hun familiebetrekkingen tot de getuigen en in enkele plaatsen hun leeftijden en het beroep van de man vermeld en altijd achter hun namen geschreven j.m. of j.d., waarmede wordt aangegeven dat de bedoelde personen niet eerder getrouwd zijn geweest. In de dorpen zijn de inschrijvingen vaak uiterst sober en wordt meestal volstaan met het noemen van de plaats van herkomst. In sommige plaatsen zijn de ondertrouwboeken vaak tevens de trouwboeken en werd hierin na elke afkondiging van één van de drie geboden een streepje geplaatst, als deze hadden plaatsgevonden.

Het woord 'van ...' betekent niet dat de genoemde persoon in de plaats is geboren, doch dat hij/zij gedurende ten minste drie jaren heeft gewoond in de plaats waar de inschrijving is geschied. Dit is te verklaren doordat de pastoors en predikanten soms meermalen van standplaats veranderden en daardoor niet steeds konden weten van welke plaats de lidmaten van hun kerken herkomstig zijn.

In de ondertrouw-, maar ook in doop- en begraafinschrijvingen wordt de familienaam van de man - maar meer nog van de vrouw - soms niet vermeld, terwijl later blijkt dat zij wel degelijk een familienaam hebben. Dit was mogelijk doordat de pastoors en predikanten regelmatig op huisbezoek kwamen en daardoor konden volstaan met het vermelden van de voornamen van de lidmaten van hun kerken bij de inschrijving van de akten.

In de provinciale Gidsen voor stamboomonderzoek en via het internet vindt men als regel wat er aan bronnen bewaard is geble-

ven. Via het internet is kan veel informatie gevonden worden. Een goede start om verder te komen is: > www.genealogie.pag <. Daarnaast zijn vele bestanden geklapperd op flop of cd-rom verkrijgbaar. Dit o.a. bij de afdeling Computergenealogie van de NGV, bij Veluwse Geslachten en de NGV afd. Zeeland. Het internetgebeuren en de diverse geklapperde bestanden maken het mogelijk thuis al veel vooronderzoek te doen.

Buitentrouw

In steden trouwde men niet altijd in de stad zelf. Nadat de huwelijksafkondigingen zonder verandering waren gedaan konden de toekomstige echtgenoten attestatie krijgen om in een van de omliggende dorpen te trouwen. Van enkele steden is bekend dat vooral katholieken van deze mogelijkheid gebruik maakten, o.a. in 's Hertogenbosch en Nijmegen. In Amsterdam was men - als men van deze mogelijkheid gebruik maakte - van 1685 af een boete verschuldigd ten behoeve van het Aalmoezeniershuis.

Enkele begrippen die met de huwelijksluiting te maken hebben

Huwelijkscontract: term die vroeger gebruikt werd in plaats van huwelijksvoorwaarden.

Huwelijksdispensatie - de ontheffing van een huwelijksbeletsel. Huwelijksbeletsels waren o.a. bloedverwantschap: ouder en kind, (half)broer en (half)zuster, oom of tante met kind van broers of zusters, langstlevende partner met een bloedverwant van de overledene. Een man mocht niet huwen met zijn schoondochter, zijn stiefdochter en de weduwe van zijn broer. Hertrouwen - kon uitsluitend plaatsvinden na overlijden van één der beide echtgenoten of na een wettige ontbinding van het huwelijk.

Tot slot

Ontbrekende huwelijkspartners en huwelijksdata zijn niet altijd even gemakkelijk en soms in het geheel niet te vinden. Een aantal keren kan men althans langs een omweg vaststellen dat er een huwelijk heeft plaatsgevonden en met wie. Zo kan een huwelijk blijken uit een huwelijkscontract van een broer of zuster, waarin als getuige o.a. het bewuste echtpaar wordt genoemd. Verder in gerechtelijke- en notariële archieven, waarin bijv. testamenten of de koop of verkoop van land of een huis is vastgelegd. Soms, als ze er zijn, vindt men in familiear-

chieven van verwante families de gegevens. Helaas is er niet altijd een antwoord te vinden, maar de vindkans is groter als men thuis is in de omstandigheden, historie en archieven betreffende de streek, waar de gezochten waarschijnlijk hebben geleefd.

Omliggende literatuur:

prof. dr. G. Kalff, Huiselijk en maatschappelijk leven, z.j.

prof. dr. G.D.J. Schotel, Het Oud-Hollandsch Huisgezin der Zeventiende Eeuw, 2^e druk door dr. H.C. Rogge(1903)

Orrof. dr. H. Brugmans, (onder leiding van), Het Huiselijk en Maatschappelijk Leven onzer

Het wouter-manneken van het huis Hardensteen

Fabel met genealogie familie Van Bremt

Th.J.H.M. van Steenes.

Inleiding

Het is al weer enige jaren geleden dat een genealogische puzzel mij noopte een verzoekschrift te richten aan de Hoge Raad van Adel te 's Gravenhage voor enige bezoeken aan de bibliotheek aldaar. Tijdens een van de bezoeken die daarop volgden werd o.a. het archief van de Vrijheer W.A. van Spaen la Lecq bestudeerd.¹⁾ Aan de hand van het inventarisboekje op dit archief werd het dossier van het huis Hardensteen geraadpleegd.²⁾ Meteen trok een bundel helder witte, dubbel gevouwen, bladen de aandacht. "Genealogie ofte Geslacht - Rekeningh" was het thema van het vermoedelijk achttiende eeuwse handschrift van Van Spaen. Aangekomen op pagina 47 werd het duidelijk dat het hier notities betrof uit het archief van het steenhuis Hardensteen in het graafschap Mark. En enige pagina's verderop stond het eerste geboortjaar vermeld, 1550,³⁾ voor de vierde generatie van

het geslacht Bremt dat op het huis woonde. De overlevering gaat hierdoor terug tot in de vijftiende eeuw. Niets vermoedend over wat hem te wachten stond speurde de onderzoeker nieuwsgierig door de verhalende historische beschrijving van de pagina's 47 en 48. De krakende houten vloer van de sfeervol ingerichte studie- en ontvangst zaal, in het oude pand waar de Hoge Raad zijn onderkomen had, zou zijn bijdrage leveren in de sfeer die de korte beschrijving ontvouwde over een griezelige gebeurtenis vol van gruwel en afgrijzen, die plaatsvond op het huis Hardensteen in de periode van de elfde- tot de dertiende eeuw. Toen de mensen naast de barmhartigheid van Christus ook nog vol waren van de invloed van fabelwezens op hun dagelijks leven. Kortom, een ervaring die de nuchtere eenentwintigste eeuwse lezer niet onthouden mag worden.

GENEALOGIE

47.

GE^{ofte}SLACHT - REXSMINGHT,

Waerüyt te sien is, wanneer het Hüys Hardensteen, geleen mit graeffchap van der Marek, eerst aende Naem van Laer is gekomen, waerom het noch dependant.

HET Hüys Hardensteen is een seer oit hüys, en wel cermael, joo men glooft, door een Heijdens Koningh Wedekind gebout, waervan dese Heijdensche Fabul naer gezegt wort, dat daer wel certijt een woiter-manneken op soude geweeft sijn, t welk sijn genoot hadde Koningh Volmar, ende een Kamer oit Hüys hadde, gelijk noch hedendaeghs (van de Heijdensche tijden af) Volmar kamer heet: 't had een plaets voor sijn peert in de stal, als mede voor sijn persoon een Tafel, waervan men op beide plaetsen de spijs, als mede het Hoog saet verteeren, maer van mensch ende peert wiert niet meer gezien als een schim; - op dit gemelte hüys was een Keicke-jongen, dewelke curius sijnde om de voeten van dit voorsz woiter-manneken te sien, stroogden is of creeten op de trappen, om het selve te doen vallen; Doch op seker morgen dese Koningh Volmar sijnen tyt waernemende, kreeg den jongen die morgens op

De genealogie met de fabel.

GENEALOGIE ofte GESLACHT - REKENINGH

47

Waeruyt te sien is, wanneer het huys Hardensteen, gelegen in 't graefschap van der Marck, eerst aen de naem Laer is gekomen, waeraen het noch depeendeert (toebehoort).

Het huijs Hardensteen is een seer out huijs, en wel eermaels, soo men glooft, door een Heijdens koningh Wedekinden (Widukind) gebout, waervan dese Heydensche Fabul naer geseght wort, dat daer wel eertijts een wouter-manneken (huis- of bosgeest, gedrocht) op soude geweest syn 't welk sich genoemt hadde koningh Volmar, ende een kamer op 't Huijs hadde, gelijk noch hedendaeghs (:van de Heijdensche tijden af:) Volmars kamer hiet: 't had een plaets voor sijn peert in de stal, als mede voor sijn persoon aen Tafel, waervan men op beijde plaetsen de spijs, als mede het Hooij sach verteeren, maer van mensch ende peert wiert niets meer gesien als een schim; op dit gemelte huijs was een keucke-jongen, de welke curieus sijnde (nieuwsgierig zijnde) om de voeten van dit voorss(eide) wouter-manneken te sien, strooijden as of erreten (erwten) op de trappen, om hetselve te doen vallen; Doch op seker morgen dese Koningh Volmar sijnen tijt waernemende, kreegh den jongen die 's morgens op

40.

GENEALOGIE

gestaek was om't vuÿr aen te stoocken, ende brach hem den
 hals, en hield hem aen stücken, staek de borst aen spit en
 eenige andere stücken braede hij op een Rooster, ende de kops
 en beenen koochten hij in een pot; de loock opstaende, fiende
 alles aen't vuÿr gereet, en de jonge in de pot fitten, dorste door
 vrees mit afkomen, en soo hebbense den gemelten jongen boven
 op Volmars kamer gebracht, alwaer een groot gelijt als
 van een ~~st~~mael gekont wiede, ende mit verbroek het
 schoone Musijck van de werelt, en was toevende deure
 geschreven, dat het Huÿs soo ongelücklich soude wesen,
 als het gelukkig was geweest, ende dat de goederen souden
 gedifficieert worden: ende dat mit ween soude koken, voor
 dat drij geroende Hardenbergen van Hardenbergh souden
 mit leven sijn, en iet roep. Kerde manneken mit meer
 gespen. gemelte Rooster en spit sijn lange tot een ge-
 dachtenisse op het Huÿs geweest, en in de plonderingh
 van de Lotteringers j. 651. vermist. De pot is in de keiken,
 tot een ewige memorie in de muÿr gemetselt, als
 tegenwoordigh noch op het Huÿs te sien is.

gemelde Huÿs Hardensteen is langhdijnigh mit besit ge-
 weest aen die van Stael van Holsteen; en is het gekomen
 op eenen Hendrick van Brendt, Heere van Witten,
 die het betrouit heeft met Virginia Stael van Holsteen,
 eenighste dochter van Nevelingh Stael van Holsteen.

gestaen was om 't vuijr (vuur) aen te stoocken, ende brack hem den hals, en hieu (hakte) hem aen stucken, stack de borst aen 't spit en eenige andere stucken braede hij op een rooster, ende de kop en beenen koochten hij in een pot; de kock opstaende, siende alles aen 't vuijr gereet, en de jonge in de pot sitten, dorste (durfde) door vrese niet afkomen, en soo hebbense den gemelten jongen boven op Volmars kamer gebrocht, alwaer een groot geluijt als van een gastmael gehoort wierde, ende in 't vertreck het schoonste musijck (muziek) van de werelt, en was boven de deure geschreven, dat het Huijs soo ongeluckigh soude wesen, als het geluckigh was geweest ende dat de goederen souden gedissipieert worden (verdeeld zouden geraken); ende dat niet weer soude komen, voor dat drij (drie) genoemde Hardenbergen van Hardenbergh souden int leven sijn, en is 't voorsz. Aerde manneken niet meer gesien. Gemelte Rooster en spit sijn lange tot een gedachtenisse op het Huijs geweest, en in de plondering (plundering) van de Lotteringers 1651 vermist. De pot is in de keuken, tot een ewige memorie in de muijr gemetselt, als tegenwoordigh noch op het Huijs te sien is. Gemelde Huijs Hardensteen is langhduijrigh int besit geweest aen die van Stael van Holsteen; en is het gekomen op eenen Hendrick van Bremdt, Heere van Witten, die het betrouet heeft met Virginia Stael van Holsteen, eenighste dochter van Nevelingh Stael van Holsteen.

ofte Geflacht-rekeningh 49.

I. HENDRICK van Bremt, Heere tot Witten,
Heeft met zijne voorgenoemde vrou Virginia van Stael,
van Holtsteen, bekomen dese vier kinderen.

- 1° Hendrick, successie.
- 2° Anna, is getrouwt aen van Reck.
- 3° Lubbert, is jonck gestorven.
- 4° Mevelinc, verdronck na de school gaende,
op het veer te wettef.

50. G E N E A L O G I E.

II. HENDRICK van BREMT, Heere tot Witten
en Hardensteen, is getrouwt aen Catharina van Pletten-
bergh, hebben nagelaten dese navolgende kinderen, (soo
k. wijfvrinde, als

- 1° Hendrick, streeft aen de Mafden.
- 2° Lubbert, successie van het Huy, Witten.
- 3° Reijner, successie van het Huy, Harderhey.
- 4° Beatrix.

ofte Geflacht-rekeningh. 51.

III: REIJNER van BREMT, Heere tot Hardensteen,
is getrouwt aen Catharina van Schenkingh, en hebben
bekomen een zoon en een dochter.

Mij dunckt, dat gemelte Reijner noch eens getrouwt is
geweest, maar of voor of naer dit Hoo welck is geweest,
weete niet, altoos hij leeft daarbij geen kinderen gehad.

- 1° Hendrick geboren 1550. successie.
- 2° Beatrix.

I. Hendrick van Bremt, Heere tot Witten,
Heeft met sijne voorgenoemde vrou Virgina van Stael,
van Holsteen, bekomen dese vier kinderen.

- 1e Hendrick, successeeur.
- 2e Anna, is getrouwt aen van Reck.
- 3e Lubbert, is jonck gestorven.
- 4e Nevelinck, verdronck na de schoole gaende,
op het veer te wettet.

50

GENEALOGIE

II. Hendrick van Bremt, Heere tot Witten
en Hardensteen, is getrouwt aen Catharina van Pletten-
bergh, hebben nagelaten dese navolgende kinderen, soo
ik uijtvinde, als

- 1e Hendrick, sturf aen de maselen.
- 2e Lubbert, successeeur van het Huijs Witten.
- 3e Reijner, successeeur van het Huijs Hardensteen
- 4e Beatrix.

III. Reijner van Bremt, Heere tot Hardensteen,
is getrouwt aen Catharina van Schenekingh, en hebben
bekomen een soon en een dochter.

Mij dunckt, dat gemelte Reijnier noch eens getrouwt is
geweest, maer of voor of naar dit houwelick is geweest,
weete niet, altoos hij heeft daerbij geen kinderen gehad.

- 1e Hendrick gebooren 1550 successeeur.
- 2e Beatrix.

52.

GENEALOGIE

IV. HENDRICK van BASMT, Heere tot Hardensteen, is getrouwt aan Margaretha van Haeghdoom, van't huys Meijlandt, mit Hertoghdom van Cleve, den 9. Martij. 1578. die hebben nagelaten een enige dochter, genaemt

J: Elisabeth, geboren 1580. jaesscheffe.

Offe Geslacht-rekeninge.

53.

V. ELISABETH van BR SMT, Erfdochter van't huys Hardensteen, is getrouwt aan Melchior van Laer, Heere tot Laer, 1603. Ende is het Huys Hardensteen alsoo aan die van Laer gekomen, en gesuccedeert op haer derde soen Lütther Hendrick, als vooren pag. 35. te sien is.

54.

GENEALOGIE

VI. LÜTHER HENDRICK van LAER, Heere tot Hardensteen, tweede possesseur van de naem van Laer, is in sijn jonckheyt gefonden na sijn moey, de Droftin van Goch, alwaer hij onder de Compagnie van Johan van Aer sijn meef mit jaer 1631. de pielt heeft gedragen, en is 1637. gekomen bij Graef Hendrick van den Berg. (neda die van de spreukke overgegeen was) en heeft sijn beyeven onder sijn Compagnie Curassiers; En dewyl de Prince van Orange hem noch confidereerde als een Generael, soo is gemelken Lütther Hendrick van Laer, aent Hof van voorgemelken Graef Hendrick van den Berg, geweest bij de dry jaeren, als Hof- en Stal-meester, die op aller het gesaet hadde; Nadere haer heeft gemelke Graef Hendr 1637. bij sijn H. Prins Fredrick

IV. Hendrick van Bremt, Heere tot Hardensteen, is getrouwt aen Margaretha van Haeghdoorn, van't huijs Meuijlandt, int Hertoghdome van Cleve, den 9. marty 1578. die hebben nagelaten een eenige dochter, genaemt

1e Elisabeth, gebooren 1580. successeursse.

Ofte geslacht-rekening

53

V. Elisabeth van Bremt, Erfdochter van't huijs Hardensteen, is getrouwt aen Melchior van Laer, Heere tot Laer, 1603. Ende is het Huijs Hardensteen alsoo aen die van Laer gekomen, en gesuccedeert op haer derde soon Luther Hendrik, als vooren pag. 35 te sien is.

VI. Luther Hendrik van Laer, Heere tot Hardensteen, tweede possesseur van de naem van Laer, is in sijn jonckhijt gesondenna sijn moije, de drostin van Goch, alwaer hij onder de Compagnie van Johan van Aer sijn neef int jaer 1631. de pieck heeft gedragen, en is 1634 gekomen bij graef Hendrick van den Bergh, (:nadat die van de spaensche overgegaen was:) en heeft sich begeven onder sijn Compagnie Curassiers; En dewijl de prince van Orange hem noch confidereerde als een generael, soo is gemelten Luther Hendrik van Laer, aen't Hof van voorgemelten Graef Hendrick van den Bergh, geweest bij de drij jaren, als Hof- en Stal-meester, die op alles het gesach hadde; Naderhant heeft gemelte Graef Hendr(ick) 1637. bij sijn H. Prinse Fredrick

otte geslacht-rekening.

55.

Hendrick van Orange, voor boven gemelte Luther Hendrick van Laer, ge-effectieert de vacante Compagnie van C. Spiegel voor Breda, onder't Regiment van zijn soon Graef Helmich van den Bergh; Hij y 1641. in October getrouwt aen Liaochia Joana van der Hoever, dochter van Hendrick Willem van der Hoever, Heere tot der Hoeveren en Poelwijch, ende vrou Elizabth van Wylch, Erfdochter van de Lichtenbergh, waarmede hij heeft bekomen het Huys en Heerlichheit Lichtenbergh: Hij is het jaar 1640. wederom in de Generale Cassatie ge-cassieert, heeft sich doen op het huys Lichtenbergh nederzefet, hetfelve met aenkoop van verscheydenre goederen en plantagien verbetert ende gebeneficeert; Het huys voor in alle gerechticheit (welke seer vervallen waren) met volkomen sententien gepromoveert bij Hof van Gelderlandt 1651. weder herstelt: Is mede 1644. wegens het Huys Hardaestein op de Landtvergaderingh der Cleefs en Marcksche Stenden aengenomen, na de doot van zijn vader Saligs, als mede mit jaer 1659. wegens het Huys Lichtenbergh in het Graeffschap Nutphen op den Landtdagh ge-admitteert, welke laeffte verschrivinge hij in den jaer 1667. in Febr. op zijn outfte soon Hendrick Reinder van Laer heeft getransportieert, en is 1672. den 27. Aug. in de Fransche vlichtens tijt, tot Dordrecht in den Heere geruyst, out zijnde 50. jaren, alwaar hij vordt begraven is in de klemie kerck op den Riet-dijck, hebbende met zijn vrou geteelt dese navolgende kinderen, ses soons, en twee Dochters.

Hendrick van Orange, voor boven gemelte Luther Hendrick van Laer, ge-effectueert de vacante Compagnie van C. Spiegel voor Breda, onder't Regiment van sijn soon Graef Hermen van den Bergh; Hij is 1641. in october getrouwt aen Lucretia Joanna van der Hoeven, dochter van Hendrick Willem van der Hoeven, Heere tot der Hoeven en Poelwijck, ende vrou Elisabeth van Wisch, Erfdochter van de Lichtenbergh, waarmede hij heeft bekomen het Huijs en Heerlijkheit Lichtenbergh; Hij is in 't jaer 1698 wederom in de Generale Cassatie gecasseert, heeft sich doen op het huijs Lichtenbergh nedergeset, hetselve met aenkoopen van verscheidene goederen en plantagien verbetert ende gebeneficeert; Het huijs voorts in alle Gerechtigheijt (:welke seer vervallen waren:) met volkomen sententien gepronuncieert bij 't Hof van Gelderlandt 1651. weder herstelt; is mede 1644. wegens het Huijs Hardensteen op de Landts vergaderingh der Cleefs en Marcksche stenden aengenomen, na de doot van sijn vader saliger, als mede int jaer 1659. wegens het Huijs Lichtenbergh in het Graefschap Zutphen op den Landtdagh geadmitteert, welke laetste verschrijvinge hij in den jare 1667. in Febr(uarij) op sijn outste soon Hendrick Reiner van Laer heeft getransporteert, en is 1672. den 27. Augusti. in de Fransche vluchtens tijt, tot Dordrecht in den Heere gerust, out zijnde 58. jaren, alwaer hij oock begraven is in de kleine kerck op den Riet-dijck, hebbende met sijn vrou geteelt dese navolgende kinderen, ses soons en twee dochters,

GENEALOGIE

- 1° Hendrick Reiner, geboren j 644 den 20. Maart,
 Succesleur van't huijs en Heerlichheit Lichtenbeyk.
- 2° Melchior Willem, geboren den 9. july, j 645 - 91 joud
 Jynde gestorven den 18. September, int selfde jaer, en leit
 begraven tot Emmerik, in St. Allegondis Kerck.
- 3° Johan Robbert, geboren den 12. April, j 647, gestorven
 den 10. Februarij, j 648, en begraven in de Kerck tot
Sylwarden, in Onse Graf-Steede.
- 4° Johan Frederich, geboren den 11. Febr. j 649, was
 gedefigneert Succesleur van't Huijs Harden Steen, maer
 dewyl hy incapabel was door de stuyper, heeft het ge-
 transportteert aen syn broed Melchior, by syn Moeder leven,
 Anno j 676.
- 5° Melchior, geboren den 20. Febr. j 651. Succesleur
 van't huijs Harden Steen.
- 6° Robbert Willem, geboren den 10. Aug. j 654.
 gestorven den 12. Octobr. j 674. wint j 672.
 in April (na dat hy 2. jaren in den Ham op het
Gymnasium was geweest:) vendrijs onder syn oom
 den Droft van Jffelborghs Compagnie, onder't Re-
 giment van Sybergh, in dienst van den Keiz-
 vorst van Brandenbuigh, waer van een jaer daer-
 na gelicentieert Jynde, op den 10. Mey, j 674.
 voor de tweedemaal vendrijs geworden is onder de lijf-

Com-

- 1e Hendrick Reiner, gebooren 1644. den 28. Martij,
successeeur van 't huijs en Heerlickheijt Lichtenbergh.
- 2e Melchior Willem, gebooren den 9. Julij, 1645. Is jonck
zijnde gestorven den 18. September, int selfde jaer, en leijt
begraven tot Emmerick, in St. Allegondis Kerck.
- 3e Johan Robbert, gebooren den 12. April. 1647. gestorven
den 18. Februarij, 1648. en begraven in de Kercke tot
Sijlvolden, in onse Graf-stede.
- 4e Johan Frederick, gebooren den 11. Februarij 1649. was
gedesigneert successeeur van 't Huijs Hardensteen, maer
dewijl hij incapabel was door de stuijpjes, heeft het ge-
transporteert aen sijn broeder Melchior, bij sijn moeders leven,
Anno 1676.
- 5e Melchior, gebooren den 28. Febr. 1651. successeeur
van 't huijs Hardensteen.
- 6e Robbert Willem, gebooren den 10. Aug. 1654.
gestorven den 12. october 1674. wiert 1672.
in April (:na dat hij 2. jaren in den Ham op het
Gijmnasium was geweest:) vendligh onder sijn oom
den drost van Isselborghs Compagnie, onder 't Re-
giment van Sijbergh, in dienst van den Keur-
vorst van Brandenburgh, waervan een jaer daer-
na gelicentieert zijnde, op den 10. Meij, 1674.
voor de tweedemaal vendligh geworden is onder de lijf-

Com-

57.
Compagnie ofte Geflacht-rekeninge.
Compagnie van Colonel Wijnbergen, ten dienste der ver-
eenighde Nederlanden, is in de belegeringh voor de Stad
graaf, in een storm op het Caterfcharp, den 12. octobr.
loffelijk gebleven, 1679. en leit tot Sij Croden in de Kerck
in ons graf begraven.

7. Elisabeth Geerhuijt geboren den 5. Augusti 1656.
Is getrouwt den 15. Mey, 1678. den Heer Frederick
van Keppel, Majoor van het Regiment van den Heere
Frederick Johan van Baer, Heere tot Slangenbuijt.
8. Catharina Margaretha, geboren den 29. july, 1659.

VII. MELCHIOR van LAAK, Heere tot Harder steen
is in den jare 1668. den 17. April (na dat

58. GENEALOGIE

Hij te voren al onder de Compagnien van de Heeren
van Loo en Ginckel gedient hadde, is vrendingh gewordt
onder de Lijf Compagnie van de Graef van Strom, Colonel
van't Geldersche Regiment: Is den 16. Mey 1670. van de
selve Compagnie Captejn Lijt. geworden, en heeft in den
jare 1675. den 12. july, onder het selve Regiment de
Compagnie bekomen van de Lijt. Colonel, de Heere van
Slangenbuijt, en is hem het Huys Harder steen na
transport van sijn broeder Johan Frederick per
Magescheijt onder de suster en broeder, in jaer
1679. den 26. Februarij. toe gedeelt.

Compagnie van Colonel Wijnbergen, ten dienste der vereenighde Nederlanden, is in de belegeringh voor de stad Graef, in een storm op het Conterscharp, den 12. octobr. loffelick gebleven, 1674. en leijt tot Sijlvolden in de Kerck in ons Graf begraven.

7e Elisabeth Geertruijt gebooren den 5. Augusti 1656.

Is getrouwt den 15. Meij, 1678. den Heer Frederick van Keppel, Majoor van het Regiment van den Heere Frederick Johan van Baer, Heere tot Slangenburgh.

8e Catharina Margaretha, gebooren den 24. julij, 1659.

VII. Melchior van Laer, Heere tot Hardensteen, is in den jare 1668. den 17. April (: na dat

58

GENEALOGIE

Hij te vooren al onder de Compagnien van de Heeren van Loo en Ginckel gedient hadde:) is vaendrigh geworden onder de Lijf Compagnie van de Graef van Stirom, Colonel van 't Geldersche Regiment: Is den 16. Meij 1670. van de selve Compagnie Capteijn Luijt(enant) geworden, en heeft in den jare 1675. den 12. julij, onder hetselve Regiment de Compagnie bekomen van de Luijt. Colonel, de Heere van Slangenburgh, en is hem het Huijs Hardensteen na transport van zijn broeder Johan Frederick per magescheijt onder de susters en broeders, int jaer 1679. den 26. Februarij. toe gedeelt.

Noten.

1. Spaen la Lecq, Willem Anne, Vrijheer van-, geb. 's Gravenhage 26-12-1750 gest. aldaar 3-9-1818. Nederlands genealoog, Grootmeester van Wapenen van het Koninkrijk Holland onder koning Lodewijk, werd in 1814 de eerste president van de Hoge Raad van Adel. Spaen la Lecq geldt als een der bekwaamste genealogen van de Nederlanden. Zijn handschriften berusten bij de Bibliotheek van de Hoge Raad van Adel en dienden als grondslag voor het Nederland's

Adelboek.

Wiggers, prof. dr. A.J., e.a., Grote Winkler Prins, zevende druk, ed. Elsevier, Amsterdam, Brussel, 1975, p. 596.

2. Zanten Jut, mejuffrouw S.M. van-, Inventaris van de Collectie van Spaen, ed. Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf, 's Gravenhage 1951, inv. no. 52, Huis Hardenstein.

3. Zie de genealogie, generatieno. III, 1ste Hendrick, geboren 1550 successeur.

Roerende Zaken

Gerrit Verhoeven

De cursus huizengeschiedenis is een succesnummer in het Gemeentearchief van Delft. Wie wil er nu niet weten wanneer zijn huis is gebouwd, hoe het er vroeger uitzag en wie de eigenaren en de bewoners waren. Nog leuker wordt het als je kunt achterhalen hoe er werd gewoond. Welke functie hadden de verschillende vertrekken en wat stond erin?

Oude huizen zijn vaak verschillende keren opnieuw ingedeeld, al naar gelang de mode of de behoeften van de bewoners. Het kan lastig zijn om te achterhalen welke ingrepen er in de loop der tijd hebben plaatsgevonden. Voor een pand uit het eind van de negentiende eeuw of later kun je meestal de oorspronkelijke bouwtekeningen nog vinden in de archieven van Bouw- en Woningtoezicht. Als een huis ouder is, moet je andere bronnen aanboren om te achterhalen hoe de indeling vroeger was. Bij de verbouwing van een binnenstadshuis komen er onder de pleisterlagen vaak sporen te voorschijn van vroegere fases. Ondergronds worden soms resten van oude funderingen aangetroffen. Het herkennen en duiden van die sporen is werk voor specialisten: bouwhistorici en archeologen.

Maar zelfs als we langs deze weg de indeling van een huis hebben onderzocht of gereconstrueerd, kennen we eigenlijk nog niet veel meer dan het casco. Iets verder komen we als er nog elementen uit vroeger tijd aanwezig zijn: een schouw, een stucplafond, een pomp of andere objecten die constructief met het huis zijn verbonden. Veel lastiger is het om te achterhalen met welke roerende zaken een bepaald huis in een bepaalde periode was gemeubileerd en aange-

kleed. Zelfs uit de tijd van de fotografie zijn verrassend weinig interieuroptnames overgeleverd. Alleen in de archieven van binnenhuisarchitecten kom je ze in redelijke aantallen tegen. Kennelijk vond men de eigen woning te alledaags om vast te leggen. Hetzelfde geldt voor vroegere eeuwen: schilderijen of tekeningen met een interieur als onderwerp zijn zeldzaam. En als er meubelen te zien zijn op een schilderij dat een interieurscène afbeeldt, moet je nog op je hoede zijn, want ze kunnen er voor de gelegenheid zijn neergezet of er door de schilder bij zijn gefantaseerd.

Gelukkig zijn er nog andere mogelijkheden om te achterhalen welke roerende goederen in een woning aanwezig waren. De belangrijkste bron is de boedelinventaris, die meestal werd opgemaakt na een sterfgeval, als er een nalatenschap moest worden verdeeld. Sinds de zestiende eeuw hebben notarissen zich hiermee bezig gehouden. In het Gemeentearchief van Delft bevinden zich vele duizenden van deze documenten. De boedelbeschrijvingen van de woningen van de armen beslaan amper één velletje papier, die van de rijke grachtenpanden zijn soms honderden pagina's dik. Wat deze bron zo waardevol maakt, is dat per vertrek de complete inventaris is beschreven, vaak ook nog met de geldwaarde per voorwerp. Zo krijg je een goed beeld van de indeling van het huis, de functie van de vertrekken en de zaken die zich daarin bevonden, en dat allemaal op een exact bekend moment. Op grond hiervan kun je een uitvoerige studie maken van de wooncultuur in bepaalde perioden. Dit is van groot belang voor de sociaal-economische geschiedenis. Het boek *Achter de gevels van Delft* van Thera

Wijsenbeek-Olthuis is hiervan een prachtig voorbeeld. Zij heeft laten zien hoe verschillende groepen Delftenaren in de achttiende eeuw woonden en leefden.

Wie voor onderzoek naar de geschiedenis van zijn eigen huis zulke bronnen wil gebruiken, moet zich wel enige moeite willen getroosten. Allereerst moeten de bewoners worden geïdentificeerd, omdat de boedelinventarissen alleen op persoonsnamen toegankelijk zijn. En als je één of meer relevante documenten hebt gevonden, kan het moeilijk zijn om ze te lezen, niet alleen vanwege het taalgebruik, maar ook vanwege het schrift. De notariële protocollen zijn in wezen kladversies. Je moet je voorstellen dat een notaris of een door hem ingehuurde kracht met het papier in de hand door het huis liep en gaandeweg uit de losse pols notities maakte. Er werden wel net-exemplaren gemaakt, maar die waren bestemd voor de belanghebbenden. Daar komt bij dat de namen van de voorwerpen niet altijd voor zich spreken. Als er pannen en schalen worden genoemd, weet je nog niets over materiaal, omvang of kwaliteit. En zelfs luxegoederen als schilderijen worden soms alleen maar aangeduid als 'een zeetje' of 'een landschapje'. Maar wie deze ongemakken voor lief neemt, al dan niet geholpen door cursussen huizenonderzoek en oud schrift, kan als het ware een reis in de tijd maken in zijn eigen huis.

Tenslotte

Boedelinventarissen zijn een rijke, maar niet altijd gemakkelijke bron. De afbeelding op de volgende pagina geeft een indruk van het uiterlijk en de inhoud van zo'n document. Het is een pagina uit de inventaris van de boedel van de Delftse predikant Johannes Taurinus, overleden op 30 oktober 1637, en zijn weduwe Margaretha van

der Meer. De akte werd opgemaakt door notaris Johan van Beest, die een uitdraagster inhuurde om de roerende zaken te taxeren.

De transcriptie luidt als volgt:

Imboel ende huijsraet bij Geertgen Cornelisdochter Buijten, uitdraechster, getaxeert ten prijse als waer op elck hier nae werd uijtgetrocken.

In de beste kamer

Een bedde met een peuluwe, een paer oorkusens, een beddecleet, een paer beste sloopen, een paer groene croone saije gaerdinen, een gesteecken rabat voor de betstee ende een damaste spree, getaxeert op CXXVI gulden.

Een waegeschotte ingeleijde taefel, een tafelleet ende een wageschotte kas, geprijseert op CX gulden.

Een mans spaense stoel ende vrouwe stoel met goud leren, op VIII gulden.

Een gesteecken schoorsteenleet, op VIII gulden.

Thien albaste boerrekens op XII gulden.

Een groot albast bort op VI gulden.

Een schilderij van de trechheit ende naersticheit op XII gulden.

Ses conterfeijtselts, zijnde van Johannes Taurinus ende sijn huijvrouw, Albertus van Oosterwijn, Johannes Hus, Johannes Calvinus ende van Prins Mauritius van Nassau, te saemen gewaerdeert op CXIII gulden.

Drije rondekens, zijnde de hoope, 't gelooff ende de lieffde, op V gulden.

Een schilderij van 't vrouken aende put ende een gesteecken borreken, op VI gulden.

Een wageschotte slaepbanc, getaxeert op VIII gulden.

Een wageschot kisteken met ses panelen, op VI gulden.

Een glat wageschot kistken, op IIII gulden.

Een porceleijne olijpot, gepriseert op VI gulden.

Ses porceleijne kommekens, op V gulden.

Vijff cleene porceleijne kopkens, op XX stuivers.

Twee porceleijne schotelen, op II gulden X stuivers.

Veertien porceleijne booterschotelkens, op X gulden.

Elff porceleijne saucierkens, op V gulden.

Een ebbenhoute spiegel met een kas, op VIII gulden.

Ses groene sitkussens, tot IIII gulden.

Vijerdalff ellen linne, tot II gulden XVI stuivers.

Dit artikel werd eveneens gepubliceerd in *Delf, Cultuurhistorisch Bulletin Delft*, 4e kwartaal 2001.

Overzicht publicaties (37)

H. Klunder

P. Sanders: Genealogie **Bouman** uit Wijk voortgekomen uit een geslacht **Van Wijk**. [Vervolg, 1625-1758.] G.T.M.W.B.Bw., juni '02.

V. van der Brempt: Ophelderingen betreffende het geslacht **Brempt**. [Vooraf middel-eeuwen.] Vlaamse Stam, juli '02.

A.C.M. Neggers: Vicaris te Utrecht en pastor te Eindhoven - **Brocken** te Tilburg. [Ca.1520-1684.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 2.

B. Koene: Gerrit **Buntsma** uit Rienseveen. [Met 'Beknopte reeks **Bunt-Buntsma**' (vóór 1700-1975).] Gens Nostra, juli/aug. '02.

P. Sanders: Genealogie **Doedijns**. [Vervolg, 1630-1788.] G.T.M.W.B.Bw., juni '02.

L. Adriaenssen: **Van Esch** - Bossche boden. [1565-1678; bijlage: 'Van Esch te Alphen' (1615-1776).] Brab. Leeuw, 2002 nr. 2.

A.M. Bosters: **Van Gaans**. [Vervolg, Steenberg, 1745-1896.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 2.

W. van de Westeringh: Oplossing van het probleem in eigen huis. [Met stamreeks Jacoba **Geurtsen (Jansen)**, 17e eeuw-1852.] Gens Nostra, juli/aug. '02.

L. Adriaenssen: **Gorp** - Leenmannen, mansmannen en cijnsmannen. [Vervolg, ca. 1300-1583.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 2.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Rosalie **Govaert**. [Trif, **Schoupe, De Mets**.] Vlaamse Stam, juni '02.

B. Fillieux: Kwartierstaat Leo Jerome **Hampe**. [Six, **Witdouch, Declercq**.] Vlaamse Stam, juni '02.

K.J. Slijkerman: Het geslacht **Houtemolen** uit de Zwijndrechtse Waard. [Begin 17e eeuw-1764.] Ons Erfgoed, mei-juni '02.

J. Hamaker: Kwartierstaat van Dianne en Yvonne **Huiskamp** (vervolg). Veluwe Geslachten, mei/juni '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Jan Baptist **Van Impe**. [Sienaert, **Buyl, De Schrijver**.] Vlaamse Stam, juni '02.

G. van Genderen: De oudste generaties van de familie **Kaay** te Wel. [1560-1793.] G.T. M.W.B.Bw., juni '02.

C.M. Klap: Kwartierstaat van Cornelis Marcus **Klap**. [Eikenhout, **Bouterse, Provoost**.] Zeeuwse Kwartierstaten, mei '02.

C.R.H. Snijder: Scherprechters te Maastricht, 1580-1870. [Met de genealogieën: **Knoch** (ca. 1600-1778), **Tilmans** (1654-1813), **Hamel** (1710-1875), **Herman(n)** (vóór 1600-1830), **Rein(e)/Rheine** (17e eeuw-1865), **Debeefe (De Befve, De Beefe)** (1670-1921), **Verschuure** (1741-1943), **Jansen** (1710-1921).] Ned. Leeuw, mei-juni '02.

J.W. Joosten: **Koning**. [1755-1976.] Westfriese Families, juni '02.

T. de Kort: Kwartierstaat van Antonius Franciscus Cornelis **de Kort**. [Vervolg.] G. T.M.W.B.Bw., juni '02.

L.J. Kusters: Kwartierstaat **Koopman**. [**Kluijt, Hendrikse, Vermaas**.] Zeeuwse Kwartierstaten, juli '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat René **Lievens**. [**Kiekens, Bisback, De Roeck**.] Vlaamse Stam, juni '02.

H. Maliepaard: De wortels van de familie **Maliepaard**. [**Van Baerle, Reynolds**, ca.1320-1611.] G.T.M.W.B.Bw., juni '02.

W.A. Regeling: Parenteel Hendrik Mannes. [**Mannessen**, Apeldoorn, 1765-1992.] Veluwe Geslachten, mei/juni '02.

L. van Veldhuizen: Vlaamse afstammingsreeksen van Prinses **Mathilde** langs Europese lijnen. Vlaamse Stam, juli '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Philemon **Van Melkebeke**. [**Schoupe, Lievens, De Muyter**.] Vlaamse Stam, juni '02.

C. Mikkers: Kwartierstaat **Mikkers** (vervolg). Veluwe Geslachten, mei/juni '02.

M.J. Karman: Stamreeks **Moerdijk**. [1590-1986.] Van Zeeuwse Stam, juni '02.

L. Adriaenssen: Paralipomena **Moonen** - 2. **Moonen** te Oisterwijk. [1360-1684.] Brab.

Leeuw, 2002 nr. 2.

J.P. Notten: Families **Van der Mijl**. [Met schema's, 17e eeuw-2000.] Gens Nostra, juli/aug. '02.

P. Sanders: Antwoord op vraag. [**Van de Nieuwe(n)giessen**, 1660-1868.] G.T.M.W.B. Bw., juni '02.

C.M.S.A. van Oeveren: Aanzet tot een genealogie **Van Oeveren** (Zeeland). [1596-1921.] Van Zeeuwse Stam, juni '02.

A. van Overbeek: Kwartierstaat Johannes Antonius **van Overbeek** (vervolg). [Div. parentelen.] Veluwe Geslachten, mei/juni '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Alphonse Clement **De Pelsemaeker**. [**Scheerlinck, Cochez**.] Vlaamse Stam, juni '02.

J.G. Polderdijk: Kwartierstaat van Jan Geleijn **Polderdijk** (vervolg). Zeeuwse Kwartierstaten, mei '02.

Idem. Zeeuwse Kwartierstaten, juli '02.

H. Prins: De familie **Polman** ruim twee eeuwen in Hoorn, vervolg. [1915-1999.] Westfriese Families, juni '02.

H.M. Kuypers: Een familie **Pronck** uit Berkenwoude. [1550-1679.] Gens Nostra, juni '02.

G. van Rijzingen: Kwartierstaat **Van Rijzingen** (vervolg). Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, juli '02.

J.M.M. Sanders: Aanvullingen en correcties kwartierstaat **Sanders** (2). Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, juli '02.

W. Devoldere: Kwartierstaat Jules **Sap**. [**Yde, Van Hye, Cool**.] Vlaamse Stam, juni '02.

J.J. van der Weele: Stamreeks **Schuijten**. [1771-1949.] Van Zeeuwse Stam, juni '02.

J.A.H. Boeren: Genealogie van de familie **Snoeren**. [Vervolg, Loon op Zand, 1714-1890.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 2.

A. Sonneveld, J.S. Bontekoe: Het Maaslandse geslacht (**Van**) **Sonnevelt** - de eerste zeven generaties, vanaf ca. 1600. [1550-1891.] Ons Voorgeslacht, juli/aug. '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Leo **Van den Steen**. [**D'Hollander, D'Haegeler, Van Tittelboom**.] Vlaamse Stam, juni '02.

J.J.G. Stalpers: Fragment-genealogieën uit Oerle (vervolg) - 14. **Stevens** [ca. 1600-1770] - 15. Jan **Jaspers** [1600-1803] - 16. **Staessen** [vóór 1600-1694] - 17. Jan **Roefs** [1540-1695]. Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, juli '02.

F. Inniger P.J.Jzn: Kwartierstaat **Van Tatenhove** (uitbreidingen). Zeeuwse Kwartierstaten, mei '02.

Idem. Zeeuwse Kwartierstaten, juli '02.

K.J. Slijkerman: De oudere generaties van het geslacht **Truyen** met de takken **Van der Hoek, Van der Sluys, De Jong** en **Van Os** uit de contreien Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht (deel 1). [1450-1719.] Ons Voorgeslacht, juni '02.

Idem (deel 2 - slot). [1631-1742.] Ons Voorgeslacht, juli/aug. '02.

S. Van Daele: Kwartierstaat Emelie Marie **Vandemoortele**. [**Roose, Coysman, Van Neste**.] Vlaamse Stam, juni '02.

S. Van Daele: Kwartierstaat Victor **Vandercruyssen**. [**Denolf, Callewaert, Verhelle**.] Vlaamse Stam, juni '02.

S. Van Daele: Kwartierstaat Jules **Vander-**

plancke. [**Roose, Blomme, De Clerck**.] Vlaamse Stam, juni '02.

B. Fillieux: Kwartierstaat Nestor Cyriel **Vandewalle**. [**Witdouce, Tytgat, Winne**.] Vlaamse Stam, juni '02.

A. Braet e.a.: Kwartierstaat Joannes Joseph **Van de Velde**. [**Van Gysegem, Van der Meulen, Sterckx**.] Vlaamse Stam, juni '02.

A.M. Bosters: West-Brabantse molenaarsfamilies - XIV. **Verdiesen**. [1590-1950.] G. T.M.W.B.Bw., juni '02.

A. Neggers: **Verhoeven** te Oirschot. [Vóór 1600-1744.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, juli '02.

C. Mantel-Visser: De familie **Visser**, Scharwoude / Opperdoes, vervolg. [1851-2001.] Westfriese Families, juni '02.

Aanvullingen/correcties kwartierstaat **Voeten**. G.T.M.W.B.Bw., juni '02.

D. van der Pol, E. van der Beek: Antwoord op vraag. [Kwartierstaat Johanna Bastiaans **Vos**, geb. Nederhemert 1734.] G.T.M.W.B. Bw., juni '02.

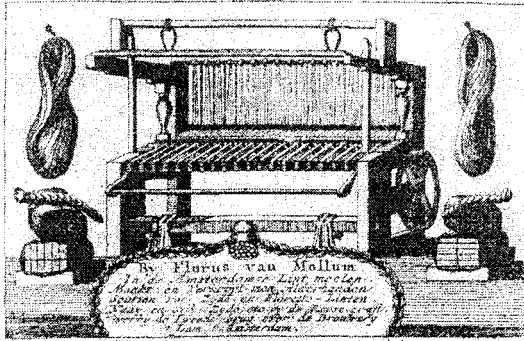
P. Bouw: Het geslacht **Westeneng/Westerneng/Westereng**. [Otterlo e.o., 1510-1929.] Veluwe Geslachten, mei/juni '02.

M. Weststrate: Genealogie van Jan **Weststrate** (vervolg). [1791-1994.] Van Zeeuwse Stam, juni '02.

B. Fillieux: Kwartierstaat Camiel Aloysius **Wittewrongel**. [**Bouckaert, Deleu, Cappelle**.] Vlaamse Stam, juni '02.

Beroepen van toen (lintier - lombardier)

H.M. Lups

lintmakersgetouw

Lintier - lintmaker - lintwerker

Linten, waaronder men ook band en boord-sel of galons kan rekenen, zijn smalle weef-sels.

Al naar de gebruikte grondstoffen onderscheidt men linnen, katoenen, wollen (kamwol-garen) en zijden linten, deels efen, deels gekeperd, gefatsoeneerd (= met ingeweven versiering) of fluweelachtig.

Voorals de zijden linten werden veelvuldig gebruikt.

Gazen linten worden vaak uit ongekoekte zijde vervaardigd.

Linten werden o.a. ten behoeve van de mode gebruikt. Voor ordetekenende men een speciaal lint, evenals voor de boekbin-der (kapitaal-band, dat men onder en boven bij de rug van een ingebonden boek vindt).

Het weven geschiedde o.a. met behulp van lintmolens. In kleine werkplaatsen, veelal dienende om fluwelen linten te vervaardigen, doch ook wel voor andere soorten, werd gebruik gemaakt van het lintmakers-getouw of de schuifstoel. Daarnaast kende men het handgetouw, weefgetouwen met snel-schietspoelen en de lint- of bandmolen.

Een advertentie uit 1811 in de Amsterdam-sche Courant, den eersten van Louwmaand 1811, waarin H.Barrau de overname aankondigt van een lint- en koordweverij, illustreert dat er heel wat meer kon worden gefabriceerd dan lint: "De fabriek van alle soorten van floretten, zyden, floers en krippe linten, beddekoorden, mantel- en rond zyden koorden enz. van wylen den Heer A. V.D. Schoor te Haarlem gedreven zynde op de firma van A.V.D. Schoor en Comp. zal door ondergeteekende met de meeste vlyt en accuratesse op deszelfs eigen naam worden gecontinueerd ten zyne huize op het Koningsplein te Amsterdam, zynde het kantoor en magazyn van gemelde fabriek reeds van Haarlem aldaar getransporteerd".

Bron:

Handboek der Mechanische technologie, uit het Hoogduits van dr. Karl Karmarsch door G. Kuijper, Hz., tweede deel, 1861.

Lintkramer

(klein)handelaar in linten

Gerrit Buytendijk te Zwolle bijv. was rond 1790 lintmaker, legetwever, kantwerker en kleinkoopman (Jaarboek CBG, deel 49)

Lintmolenmaker

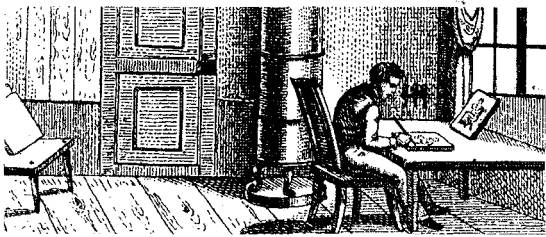
Vervaardiger van lintmolens, gebruikt voor het weven van linten.

Lintopmaakster

Zij maakte de geweven linten op.

Lintverver

De lintverver gaf de linten, voorzover deze niet uit gekleurde garens geweven waren, zo nodig de gewenste kleur.

lithograaf als tekenaar

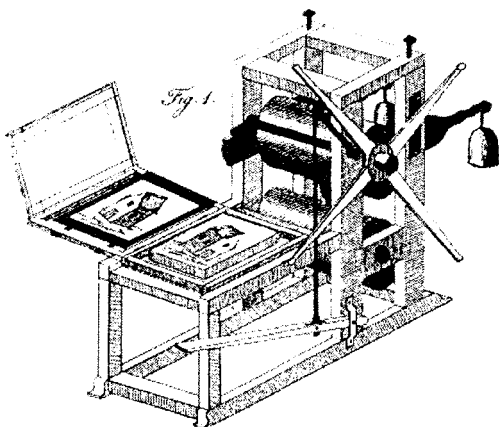
Lithograaf

De lithografie, het drukken via (vlakke) stenen werd ontdekt in 1796 door Aloys Senefelder. Hij gebruikte deze techniek eerst om muziek te kunnen reproduceren. Later ook gebruikte hij de techniek ook voor het vervaardigen van handelsformulieren en landkaarten. Nog weer later werd deze techniek ook voor kunstuitingen gebruikt. Pionier in deze richting was Toulouse-Lautrec.

De term 'lithograaf' werd gebruikt voor degenen, die bezig waren met verschillende fasen van het steendrukken:

lithograaf als tekenaar, die de illustraties en teksten op de lithostenen aanbracht;

lithograaf als steendrukker. Dus degenen die de vlakpers bediende, de eigenlijke steen

litho- of steendrukkers

drukker;

lithograaf als fotolithograaf. Voor de vlakdrukkerij (steendruk en later ook offsetdruk) maakte de lithofotograaf na de uitvin-

ding van de fotografie met behulp van een grafische camera opnames of deelopnames van foto's, tekeningen, schilderijen of modellen op natte of droge glasplaten of films, zo nodig met behulp van kleurfilters, in raster of halftoon, ten behoeve van een te maken drukwerk, in één of meer kleuren vlakdruk uitgevoerd. Tot zijn werkzaamheden behoorden ook het vervaardigen van diapositieven uit negatieven, het ontwikkelen, fixeren, spoelen en drogen van belichte platen of films.

Lombard(ier), lommerdbaas, lommerdhouder

Destijds benaming voor geldhandelaars, bankiers, wisselaars en pandjeshuishouders. In vele steden doen namen als 'Lombardsteeg' herinneren aan de lombarden. Reeds in de dertiende eeuw zijn agenten, veelal oorspronkelijk vooral afkomstig uit Lombardije, van grote Italiaanse banken actief in alle centra van West-Europa, waarbij ze de joden in eerste instantie geleidelijk uit de geldhandel verdrongen. Van de tijd van de kruistochten af werd er tegen de joden geageerd. Daarnaast werd het leven in de latere middeleeuwen ingewikkelder en ontstonden er meer beroepen. De beoefenaars van deze beroepen gingen zich organiseren in groepen (de gilden), die zich zelf en elkaar beschermden. Bij deze groepen was er een sterke invloed van de kerk. Voor de joden bleef derhalve, naast de handel in tweedehands goederen, de dienstverlening in de kredietvoorziening over. Tijdens de jodenvervolgingen van 1349 verdween o.a. de joodse bankiersfirma van Godscalke van Recklinghausen. Hun bezittingen werden verbeurd verklaard en hun vorderingen vervielen.

Vanaf de dertiende eeuw werd door de vorst, veelal hun beste klant, aan lombarden tegen betaling van een jaarlijkse heffing het

recht gegeven in een bepaalde stad een bank of tafel te houden. De lombarden deden de betere bankzaken, de nog aanwezige joden leenden voornamelijk kleinere bedragen op termijn.

Tegen het eind van de dertiende eeuw werd bijv. te Leiden een 'Peter de Lombarde' genoemd. In de veertiende eeuw waren ze actief in verschillende steden. Zij traden niet alleen op als geldwisselaars maar ook als geldschieters. Omdat de kerk het lenen van geld tegen rente verbood, waren de lombarden en joden de enigen die de vorsten, veelal ook hun beste klant, de verdere overheid en de kooplieden aan geld konden helpen ter financiering van oorlog en handel. Als onderpand werden kostbaarheden gegeven. Later werd ook rente bedongen.

Albrecht van Beieren gaf in 1397 aan enkele Lombarden te Middelburg verlof om daar te "copen, vercopen, bejaghen, wisselen ende comanscap mit haren ghelde te doen, alzo zi wanen 't beste te doen haer voordel ende bate'. Ook waren ze onder meer vrijgesteld van belasting, terwijl met betrekking tot vroeger begane misdrijven geen onderzoek zou worden ingesteld. Als tegenprestatie moesten ze de graaf jaarlijks wel een aanzienlijk bedrag betalen voor deze voorrechten.

Gezien de woekerrente die zij vroegen (tot 80 procent 's jaars), waren ze bij de bevolking niet erg gezien. Na onlusten onder de bevolking gaf dat de vorst de gelegenheid de lombarden voor een tijd te verbannen en hun bezittingen in beslag te nemen.

Tegen het einde van de zestiende eeuw begon men in vele plaatsen middelen te beraemen om de woeker van de tafelhouders tegen te gaan en toch de instelling als zodanig te behouden.

Uiteindelijk kwam men tot stedelijke banken van lening, waarbij de bank voor een aantal jaren verpacht werd. De pachter moest een bedrag ineens betalen en daarnaast een jaarlijkse pachtsom. In het begin was de rente nog hoog (32½%), later daalde deze maar bleef relatief hoog.

Eerst in de zeventiende eeuw werden in de noordelijke provinciën van overheidswege leenbanken opgericht, waarbij het toezicht meestal bij de Staten bleef. In Amsterdam, later gevolgd door Holland en Zeeland, werd het bestuur in handen gesteld van twee (later vijf) door de burgemeesters aangestelde commissarissen. Deze werden aanvankelijk voor een jaar benoemd, maar al spoedig werd het gewoonte het zittende bestuur telkens te herbenoemen.

Computergeneaal - de stand van zaken nu.

Inmiddels zijn de eerste artikelen ontvangen, terwijl ook de eerste abonnee zich spontaan meldde.

Graag staan wij bij voorbaat open voor uw wensen en suggesties.

Naast de bespreking van diverse programma's en de genealogische cd-roms, krijgt o.a. het internetgebeuren ruime aandacht. Het spreekt wel vanzelf dat er ook een vragenrubriek komt.

Boekennieuws

H.M. Lups

Bellingwolde Vroeger en Nu, deel II Het boek is na vier jaar voorbereiding met behulp van vele vrijwilligers, uitgegeven door de landbouwvereniging Bellingwolde. Het boek bevat van 150 bedrijven en hun bewoners (meer dan 350 geregistreerde namen) gegevens. Verder komen aan de orde de geschiedenis van het dorp, kerken, onderwijs, landbouwverenigingen, ontginning Rhederveld, Coöperatieve vereniging aardappelmeelfabriek Westerwolde, Ruilverkaveling Vriescheloo, bekleemrecht, rederijderskamer Kunstliefde en Vriendenschap, Landelijke rijvereniging NETA, maatschappij tot Nut van het Algemeen en de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen.

Het boek, met een omvang van liefst 640 bladzijden, incl. 240 foto's, waarvan 36 in kleur, omvat het gebied Bellingwolde, Klein Ulsda,

Oudeschans, de Lethe, Rhederveld en Kloster Dünebroek (Duitsland). Bellingwolde behoorde vroeger tot het Rheiderland, dat grotendeels overspoeld is door de Dollard. Dit werk is een welkome bijdrage aan de geschiedenis van Oost-Groningen. Jammer is, dat dit boek vooral een aanvulling is op deel I in die zin dat van de in deel I verwerkte boerderijen geen oudere gegevens boven water zijn gekomen. De prijs bedraagt € 32,50 (Nederland) inclusief verzendkosten ad € 5,-. Gezien de prijs van soortgelijke boeken, is dit op zich een koopje. Het boek kan worden besteld door overmaking van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 30.66.15.673 t.n.v. de heer E.C. Edens, De Klieve 2, 9695 BD Bellingwolde, tel. 0597-532921, fax 0597-530687. Eventueel kan het boek bij de boekhandel besteld worden. (ISBN 9013485-9)

Vragen en contacten

Gratis voor abonnees voor zover de plaatsruimte dit toelaat. Maximaal per contactzoeker per jaar 720 letters/spaties.

Contactzoekers en vragen worden ook op het internet geplaatst. Gaarne indien mogelijk dus ook uw e-mailadres vermelden

Coop van/à Groen en/of **Coop/Coep** uit midden-Nederland en het hertogdom Kleef uit de 16e eeuw. Is er iemand die al onderzoek heeft gedaan?

P.J.F. Koop, Van Deventerlaan 6, 2061 KV Bloemendaal.

Genealogie in Griekenland

Mijn aanstaande schoondochter is - via haar vader - van Griekse afkomst. Ze wil nu op zoek gaan naar het verleden van haar Griekse familie, maar dat geeft nogal wat problemen omdat ze de taal nauwelijks beheerst en ook geen adressen weet van archieven en instanties in Griekenland. Is er in Nederland een Griekse (genealo-

gische) vereniging, die vanuit ons land onderzoek kan (laten) doen in Griekenland?

C.L. Westendorf Pieters, Troelstrastraat 1, 3291 BX STRIJEN, Tel.: 078 - 674 19 22, e-mail: Cornell.WP@tiscali.nl=20

Gezocht boek 'Geschiedenis van Zutphen',

uitgegeven in 1989, ISBN-906011.668.2

W. Bessem, c/o 63 Rathgar road, Henderson, Auckland 1008, New Zealand, Phone/fax 09-8388115, e-mail: rod.wendy@actrix.co.nz

Schanstra. Twee van mijn kleindochters dragen de naam Schanstra. Ik heb wel enkele gegevens, maar nog niet veel. Heeft iemand zich reeds met deze familie beziggehouden?

Graag bericht en uiteraard tot wederdienst bereid.

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 Delft, tel. 015-2146963, e-mail: alvolups@wanadoo.nl

Overzicht publicaties

Streken-Roman (Tinus neemt ons mee). Auteur M.A. van de Zandt. Deze autobiografie (1870-1910) omvat ook zo'n 150 jaar familiegeschiedenis. De auteur heeft geen gemakkelijke jeugd gehad. Tinus beschrijft van uit zijn (katholieke) geloofs- en beleveniswereld het leven zoals het hem en zijn familie is overkomen. Ingenaaid, 160 pag. Speciale prijs € 5,70*.

Familienamen in Nederland van hier en elders. Auteur K.M. Spindel. De inhoud is gebaseerd op een selectie uit de vele geschreven bronnen over familienamen. Het boek houdt zich bezig met de registratie en juridische zijden van de naamgeving, gevolgd door het ontstaan, soorten namen, bijnamen, modenamen, Friese en buitenlandse familienamen (in Nederland)

Vooraf dit laatste deel is relatief uitgebreid en bevat over deze nog vrij weinig bekende namen de meest recente informatie. Het boek wordt besloten met een register en een literatuurlijst. Ingenaaid, 156 pag. Prijs € 12,05*

Jan Leenderts Lerk, een Fries in het leven van Napoleon, is de reconstructie van een voorvader van de auteur, die december 1812 op kwam en de veldtocht door Duitsland tot in Silezië meemaakte. Zo'n 10% van de weerbare mannen in ons land zou in het leger van Napoleon zijn gesneuveld. Deze reconstructie maakt ook vertrouwd met de bronnen waaraan de auteur zijn gegevens ontleende. Ingenaaid, 144 pag. Prijs € 11,15*.

Dagboek van een soldaat in de Napoleontische tijd. Autobiografie van J.C.F. Koch, in Holl. dienst getreden in 1803. Hij vocht in Oostenrijk, Duitsland en Spanje, later tegen Napoleon bij Waterloo en tegen de Belgen tijdens de 10-daagse veldtocht. Ingenaaid, 82 pag. Prijs € 5,70*.

Mijn uittocht als Garde d'honneur, door J.W. Callenfels, later med. etc. doctor en burgemeester van Vlissingen. Het wordt voorafgegaan door een inleiding over het instituut van de Gardes d'Honneur van Louis Ph. Sloos. Ingenaaid, 78 pag. Prijs € 5,70*.

Herdruk uitgave Bernardus Kleynkens, bevattende de **Beschrijvinge van den Zeelandschen Adel door M. Smallegange** en de volgende bladen (A3, gevouwen tot A4) met wapenafbeeldingen: Zeelandt veredelt, Wapenen der edele en aanzienlijke geslachten in het Souverain Graefschap van Zeeland, De landen en heerlijkheden Bewesterschelde en Beoosterschelde, De wapens der burgemeesters van de stad Middelburg, Wapens der edele en ridderschappen van Zeelandt. Losbladig in map. Prijs € 16 *

Ons Erfgoed. De prijs voor oude jaargangen, voor zover nog in voorraad, is € 11,35 (Nederland, buitenland + portotoeslag). De eerste jaargang is niet meer voorradig. Losse nrs. f4,95*

Verzamelbanden Ons Erfgoed. Deze zijn verkrijgbaar in drie uitvoeringen:

A. Bindbanden ten behoeve van de (zelf)boekbinder. Prijs € 7,05*

B. Naaldbanden voor één jaargang. Prijs € 8,85*

C. Naaldbanden voor twee jaargangen. Prijs € 10,80*

* = exclusief verzendkosten (zie bestelformulier)

Bij zendingen naar het buitenland worden de extra porto- en eventuele transferkosten in rekening

Aan dit nummer werkten mee:

J.W. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR Nijmegen.

H. Klunder, Zjoekowlaan 25, 2625 PJ Delft

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

W.H. Morel van Mourik, Om de Kamp 9, 7964 KT Ansen

Th.J.H.M. van Steenes, Peperzoom 77, 2215 VK Voorhout

G. Verhoeven, p/a Gemeentearchief Delft, Oude Delft 169, 2611 HB Delft

ons Erfgoed

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

Colofon

Redactie:

J.W. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving: Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.

Tel. 015-2569260, fax 015-2855171

e-mail: info@alevo.nl

Inhoud

De krant als genealogische bron (2)	187
Enkele termen rondom het begraven	194
Ontstaan van heraldiek	195
Agenda	197
Beroepen van toen (lompenscheider-einde I) ...	198
Wie was Zwarte Hendrik?	201
De veroordeling van een commandeur en zijn Verboden geliefde (Paleografie).....	202
Het geslacht (van) Lantsmeer in de Zwijn-Drechtse Waard	209
Warrige wortels	217
Afstammen van Karel de Grote	221
Overzicht publicaties (38)	224
Archiefnieuws	226
Boekennieuws	226
Vragen en contacten	216, 227
Prijswijzigingen (Amerikaanse) cd-rom's	228

Nog steeds worden e-mails gezonden naar mijn oude e-mailadres, dat vervallen is. Gaarne nu uitsluitend gebruiken:

alvolups@wanadoo.nl

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (± € 6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook **bij de mededelingen adres en woonplaats** vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, tenminste twee maanden voor het verstrijken van het lopende abonnementsjaar.

Sluitingsdatum kopij nummer 2002, nr. 6: 10 november 2002.

Afb. voorzijde: *Krantenverkoper in de zeventiende eeuw (Naar een Duitse gravure)*

De krant als genealogische bron (2)

JW. Koten

De lokale pers krijgt geleidelijk meer betekenis

Daarnaast ziet men dat in de kleinere steden diverse drukkers het vak van courantier gaan bedrijven. Zij zagen een broodwinning in de uitgave van nieuwsbladen en/of kranten. Een goed voorbeeld is de Leeuwarder Courant die rond 1758 zijn eerste editie uitgeeft, waarbij twee Lutherse dominees de kopij verzorgden¹. Zulke kranten werden vaak op de marktdagen aan de man gebracht. Vooral 1785 is een piekjaar voor het ontstaan van nieuwe kranten en tijdschriften geweest. Het onderscheid tussen krant, nieuwsblad, tijdschrift dat we thans maken was destijds nog niet duidelijk zichtbaar. Vaak was het een mengsel van de drie, ook de edities verschenen niet altijd op vaste tijden. Bij de politieke berichtgeving namen veel plaatselijke kranten, in tegenstelling tot veel tijdschriften, een zeer neutrale, angsthazerige positie in. De meeste kranten hadden maar een beperkt debiet en meestal maar een marginaal bestaan. De lezerskring bestond uit bestuurders en gevestigde burgers. Provinciale en regionale kranten stelden zich dus uitermate politiek correct op. Zij riskeerden liever niet een conflict met de plaatselijke autoriteiten die naar willekeur het krantenoctrooi (licentie of patent) zouden kunnen intrekken. Wie echter tussen de regels door weet te lezen speurt wel regelmatig de wrevel die onder de bevolking leeft.

Heel wat regionale uitgaven uit deze periode hadden maar een korte levensduur. Van de meeste kranten is zelfs geen enkel exemplaar meer bewaard gebleven. De snelle verdwijning van nieuwsbladen had diverse

oorzaken. Vaak staakten de erfgenamen van de courantier de uitgave. Soms kreeg de courantier andere, meer lucratieve bezigheden. Meestal was echter de zakelijk opzet slecht en kon men de krantenuitgave niet volhouden. De uitgave van een krant vergde nogal wat tijd, geld en deskundigheid. De drukkers die een krant opzetten waren meestal zonder journalistieke ervaring. Zij combineerden de taken van een distributeur, auteur, redacteur en opmaker.

Distributie zwakke schakel

Vooral de distributie van de krant was de zwakste schakel. Men was gedwongen daarbij plaatselijke boekhandels of de postmeesters² te betrekken, die daarvoor beloning vroegen. Soms noemden deze boekhandels zich zelf krantenuitgever en hadden zij een stem bij het productieproces. Wilde een uitgave enigermate renderen dan moest men tenminste een oplage hebben van 500 exemplaren aangevuld met opbrengsten uit advertenties. Het probleem, vooral in Friesland maar ook elders, was het instituut samenlezers. Er waren bezorgers die na twee uur de krant kwamen ophalen om deze dan bij een volgende klant te brengen. Dat begon om acht uur en eindigde 's avonds laat. Zo waren tien mensen gediend met één krant. Er waren weliswaar heel veel lezers maar een gering aantal abonnementen. Vooral in Friesland was dit gebruik erg populair.

Inhoud van deze kranten

Veel kranten hadden het karakter van een nieuws- en advertentieblad. Gewoonlijk betaalde de overheid voor de plaatsing van officiële mededelingen, vaak was de drukker

GELTKHEID, VRYHEID, BROEDERSCHAP.
LEEUWARDER
COU-
RANT,

VAN SATURDAG
 A^o 1801.

DEN 4^{den} JULY
 N° 2553

Het Zevende Jaar der

Bataafsche Vryheid

VERVOLG en SLOT van de PUBLICA-
 TIE, betrekkelijk het onderwijs in de lagere
 Scholen, (zie onze Courant van Saturdag
 laatstleden.)

Art. 22.

Alle de Gelden, welke uit de Comptolen in
 het voorig Articlel vermeld, voormaals ter
 bezoldiging van Schoolmeesters, Kofsters en

om de Tractementen en Defroij-menten der School
 Opzieners, zo lange het School-Fonds nog niet tot
 stand zal gekomen zyn, provifioneel, en by wyze
 van voorfchot, uit de Nationale Schatkist te doen
 betalen.

23. Aan het Uitvoerend Bewind wordt opgedra-
 gen, om op de gronden, in deeze Wet gelegd, alle
 nodige fchikkingen te beramen en vast te ftellen,
 ten einde in de Schoolen de eerfte beginfelen worden

immerde HUIZINGE en BEEKVELD, fampst een zeer fraaye TUIN,
 ftaande en gelegen agter de Grootte Kerk te Leeuwarden, by wyzen
 zee Huizinge in een rofjale Vookamer, fufficante Keuken, Tuin Ka-
 en ditte kleinere Bovenkamer, Linnen Solderingen &c., alles zeer niet en
 watters Bak, Put en verdere geratiffkeeren, vier Weeken na de Einale
 e Palmfag, 's avonds om 5 uren, ten huize van de Wed. F. van der
 iten, welke inademdele tyde te zien zyn by den Notaris en Procureur
 en des nedemiddags van 2 tot 4 uren, te bezien.
 as om 2 uur, aan de Konde Weg op de Plaats van *Marien Dirks*,
 if: Morgen uitmuntend te Velde ftaande WINTERGARST; als goede

Leeuwarder Courant van zaterdag 4 juli 1801.
Men propte de krant zo vol mogelijk

gedwongen deze gratis op te nemen, omdat deze voorwaarde gestipuleerd was in het octrooirecht. Een kenmerk van deze nieuwe achttiende-eeuwse pers was verder het moraliserende en belerende karakter. Nuttigheid was een belangrijk adagium. Was er heel bijzonder nieuws dan kwam men met een 'Na-krant', een soort extra editie waarvoor dan wel extra betaald moest worden. Bij deze vroege kranten, in het bijzonder de provinciale regionale bladen, neemt de rubriek negotie een belangrijke plaats in. Vaak verdrongen advertenties het redactionele nieuws. Om het dure krantenpapier volledig te benutten plaatste men nogal wat advertenties in de marges, ze waren dus dwars geplaatst op de leesregel. Trouwens de afscheiding van advertentie en redactioneel nieuws zoals nu de regel is, bestond nog niet. Men drukte tussen de lopende tekst allerlei commerciële mededelingen. Deze vroege advertenties bestaan voorna-

melijk uit zakelijke (makelaars) en bestuurlijke annonces, zoals aanbestedingen, publieke verkopen, verkoop van land en huizen, enkele personeelsadvertenties, aankondigingen van boeken, reclames voor geneesmiddelen of kuren en soms opsporingsberichten³. Ongeveer 2/3 van de krant werd door de advertenties ingenomen. Omdat men het nieuws met een kleine letter drukte was er toch nog heel wat te lezen.

Familieannonces

Vanaf 1793 zien we ook steeds meer familieberichten in de krant verschijnen in plaats van gedrukte rouwbrieven die per post werden rond gezonden. Aangezien de postbrieven een inkomstenbron vormden voor de steden en de staten van Holland werd op dit type advertenties een bijzondere heffing gelegd. Ondanks deze extra toeslag werd de familieadvertentie toch populair in de Haarlemmer. In 1796 zijn per edi-

tie 10 - 20 familieadvertenties te vinden. Vaak werden deze aan de randen van de krant gedrukt, nogal eens dwars op de leesrichting. De Oprechte Haarlemmer zou het familieadvertentieblad voor Nederland bij uitnemendheid worden. De advertenties kwamen uit het hele land, men kan bijna spreken van een landelijk advertentieblad op het gebied van familieberichten. Over de aard, opmaak en inhoud van deze familieadvertenties schreef Frans van Geldorp in *Ons Erfgoed* jg. 2 nr 1, pag. 19 - 27, een informatieve bijdrage.

De Franse Periode

De Franse periode luidde kortdurend een periode van grotere persvrijheid in, zodat vooral in deze tijd heel wat nieuwe uitgaven het licht zagen. Doch de vreugde was, althans in dit opzicht, maar van korte duur. Al snel werd een zeer restrictief persbeleid doorgevoerd, zodat heel wat van de nieuwe uitgaven na korte tijd weer het leven lieten. Uiteindelijk kwam de Napoleontische bepaling dat per departement slechts één drukker een krantenlicentie mocht hebben. Deze krant kreeg de naam van het departement/hoofdplaats waarin het verscheen: 's Hertogenbosche krant (journal du departement des bouches du Rhin), 's Gravenhaagse Courant (journal du Departement des bouches de la Meuse), Middelburgse Courant, de Ommelanden krant (journal du departement de l'Ems occidental) Leeuwarder Courant, Zwolsche Courant en Geldersche Courant. Een aantal bestaande kranten werd daartoe opgekocht. Sommige nationale kranten staakten de verschijning zoals de Oprechte Haarlemmer. Daarnaast was men eveneens zeer karig met het toekennen van het recht van een plaatselijk advertentieblad. De oude heffing op advertenties uit de periode van de Republiek werd tijdens de Franse tijd nog eens drastisch verhoogd en

bedroeg een gulden voor geboorte- en overlijdensadvertenties en 2 gulden op huwelijksaankondigingen en 6 stuivers voor alle andere advertenties. Wat de kranten zelf betreft, deze mochten uitsluitend op gezegeld papier worden gedrukt waardoor deze zeer duur werden.

Napoleon breidelt de pers

Tijdens het Franse bestuur werd de krant nog sterker onder bevoogding geplaatst dan voorheen tijdens de Republiek. Haast tot op de komma nauwkeurig werden de kranten voorgeschreven wat men niet en wel mocht schrijven. Voordat de krant uitkwam was er bovendien nog een extra preventieve censuur. Men moest een voorontwerp van de krant bij de prefectuur (een soort commissaris van de provincie) ter goedkeuring aanbieden. De kranten werden daarmee dus Napoleons machtige propagandawapen. Doordat de officiële kranten in feite dus Franse propaganda-instrumenten waren, verloor de pers zijn geloofwaardigheid. De facto werd daarmee de krant gedegradeerd tot mededelingen- en advertentieblad. De situatie kwam overeen met de gelijkgeschakelde pers tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De staatscourant

Een uitgave, die voor genealogen toch van betekenis kan zijn, is de Nederlandse Staatscourant, waarin men benoemingen maar ook bijv. naamlijsten van koninklijke decorandi kan vinden. Deze uitgave stamt uit het begin van de Franse periode (1798) toen het gemis van een officieel nationaal medium werd gevoeld. Men had in Holland geen nationale krant waarin bestuurlijke mededelingen konden worden verspreid. De semi-officiële krant heette aanvankelijk Binnenlandse Bataafse Krant, later (1805) Bataafse Staatscourant en tijdens de regeringsperiode van Koning Lodewijk (1806)

de Koninklijke Staatscourant respectievelijk de Koninklijke Courant (1808). Na inlijving verscheen de krant achtereenvolgens als *Moniteur d'Amsterdam* (1810), *Courrier d'Amsterdam*, *Feuille Politique du Departement du Zuiderzee*, *Staatskundig Dagblad van de Zuiderzee* en vanaf 1814, na het vertrek van de Fransen wordt dit dan de Nederlandse Staatscourant.

De oprichting van deze officiële krant en spreekbuis van de regering heeft tot verzet van de commerciële courantiërs geleid. Zij vreesden, niet ten onrechte, concurrentie. Aanvankelijk had de staatscourant immers een veel bredere scoop dan later werd gepubliceerd. Men publiceerde naast gouvernementeel nieuws, ook buitenlands nieuws, commerciële berichten en afkondigingen van staatsstukken. Tijdens de Napoleontische periode werd deze krant een propaganda instrument bij uitstek. Om een voldoende oplage te bereiken en van inkomsten te zijn verzekerd werden alle "eenigerhande Sociëteiten, Logiment- en Koffihuishouders, Herbergiers en Tappers en alle andere welke tot het zetten van gelagen zijn" verplicht een exemplaar van deze krant af te nemen. Tijdens Willem I veranderde de Staatscourant qua opzet in feite niet zo veel. Wel klaagde men over de invloed van een zekere partijrichting. Er ontstond oppositie hiertegen: de anti-Staatscourant-beweging. Pas veel later werd de Staatscourant het min of meer officiële orgaan dat zich concentreerde op voor de genealoog belangrijke zaken als rijksbenoemingen, lintjes, faillissementen, echtscheidingen, handlichtingen, onder curatele stelling, enzovoort. Veel van de berichten uit deze krant werden daarna door de plaatselijke pers overgenomen. Vanaf de tachtiger jaren is de Staatscourant weer op het aanvangspad teruggekeerd en verschijnen er ook meer

journalistieke producten vaak met een meer algemene strekking.

Ontwikkelingen tijdens de regeringsperiode van Koning Willem I

Na het vertrek van de Fransen en de installatie van Koning Willem I als soeverein van Nederland was er hoop op betere tijden. Een aantal kranten dat tijdens de Franse periode verdween of verboden was, verscheen weer onder de oude naam zoals de bekende *Oprechte Haarlemmer*. Sommige van de oude Franse kranten overleefden als meer regionale persuitgaven zoals de *Arhemsche Courant* (1816)⁴, de *Leeuwarder Courant*, het *Provinciaals Dagblad* ('s-Hertogenbosch) zij het met een restrictie van het aantal edities. Rond deze voormalige 'Franse' kranten hing vaak een sfeer van deftigheid.

Pers willig werktuig van de koning

Van een oplevende pers was geen sprake, eerder het tegendeel. De persvrijheid die in de grondwet van 1798 althans nog nominaal was opgenomen, werd in de nieuwe grondwet van 1814 in het geheel niet meer genoemd. Verder herleefde het oude octrooi-recht. Wie een krant wilde uitgeven had toestemming (tegen betaling uiteraard) nodig. De pers werd geleidelijk het werktuig van de koninklijke macht en een melkkoek van de koninklijke kas. De reeds zeer hoge zegelbelasting op kranten werd nog verder aangescherpt. Alleen wanneer de krant kon rekenen op ruime inkomsten uit advertenties (die ook fiscaal belast waren) was enige kans op overleven mogelijk. Dat was amper mogelijk. Het vervoer van de kranten per post (er bestond een staatsmonopolie) was zeer kostbaar. Zodoende was de pers kwijnend. Om zich een spreekbuis naar de bevolking te verschaffen, vooral gericht op de Franstalige Zuidelijke Nederlan-

ders (lees België) werd het Journal de la Haye in 1830 in het leven geroepen. Deze krant werd zwaar gesubsidieerd, de krant overleed niettemin in 1849.

Ontwikkelingen vanaf 1830

De oplage van veel kranten was aanvankelijk door de technische mogelijkheden zeer beperkt. Het drukken van kranten was een ambachtelijk proces dat in de loop der eeuwen nauwelijks veranderingen had ondergaan. Men moet in oplage cijfers rekenen van enkele honderden. Rond 1820 komt daar een belangrijke verandering in. König, een Duitse uitvinder introduceert de sneldrukkers, een soort voorloper van de rotatiepers. Met deze nieuwe vinding konden 500 exemplaren per uur worden gedrukt en later met kleine aanvullende verbeteringen zelfs het dubbele. In Duitsland stond men wantrouwend tegen deze vernieuwing maar de Londense Times was duidelijk meer vooruitstrevend. Als eerste (en met groot succes) gebruikte zij deze drukmachine. Overigens ging het drukproces nog volledig handmatig. Maar deze nieuwe vinding maakte het toch mogelijk dat vanaf 1830 kranten met oplagen van meer dan 1000 exemplaren konden worden gedrukt.

Organisatie perswezen

Ook in de organisatie van het perswezen kwamen vernieuwingen. Tot 1830 was de rolverdeling bij de productie van kranten nauwelijks afgebakend. Heel wat drukkers waren zowel boekhandelaar, auteur, drukker zelf, opmaker en distributeur. Vanaf dit tijdstip zien we geleidelijk meer specialisatie en professionalisering binnen de perswereld. De uitgever, die tot dan meer een distributeur was, werd geleidelijk aan de echte courantiër: de commercieel verantwoordelijke voor de krantenproductie, bij wie de staat de zegelbelasting zou innen. Het be-

grip redacteur, ook wel verzamelaar raakte ingeburgerd. Hij werd verantwoordelijk gesteld voor inhoud van de krant. Een derde nieuwigheid was de oprichting van persbureaus. Deze maakten in het begin vooral furore met de Parlementaire verslaggeving (1861). Het eerste en meest bekende Nederlandse persbureau was Belinfante-Vaz Dias. Zij zouden later het ANP worden en de radionieuwsdienst van berichten voorzien. Toen later de telegrafie bij de pers een belangrijk hulpmiddel werd kwam er het Nederlandse Telegraaf Agentschap dat deel uitmaakte van het bekende Londense Reuter (1851). Tenslotte noem ik de oprichting van advertentie-bureau's zoals die van Henricus Nijgh (1846), de oprichter van de Nieuwe Rotterdamse Courant twee jaar eerder⁵.

Belgische opstand

Tijdens de ongelukkig verlopende Belgische oorlog (1830-1839) ontstaat er geleidelijk aan weer een oppositiepers. Er komt een opleving in de journalistiek⁶. Het aantal persuitgaven stijgt. Een eerste signaal is het verschijnen van lilliputters, minikrantjes kleiner dan 20 x 10 cm⁷ die op grond van dat formaat zonder zegelrechten konden worden uitgegeven. Men gebruikte een gat in de wet, die deze kleine drukwerkjes vrij van belasting liet. Van deze lilliputters⁸ verscheen in vele steden een groot aantal oplagen, vaak met een opruiende inhoud. Na een wetsverandering (1845) overleden vrijwel alle lilliputters, enkele daargelaten die als normaal formaat blad gingen verschijnen. Deze lilliputters hebben echter wel grote invloed gehad op de meningsvorming. Voor de bewustwording van de bevolking hadden zij blijvende betekenis.

Belangrijker nog was het ontstaan van enkele kwaliteitskranten die zich vooral op de

zakelijke markt gingen richten. Dit waren het Algemeen Handelsblad (1828) en de Nieuwe Rotterdamse Courant (1844). Deze kranten verschenen dagelijks met 4 pagina's tekst. Men publiceerde vooral internationaal nieuws en heel veel zakelijke berichten vooral wat betreft de beurs, de marktprijzen en de scheepvaart. Uitbundig klein Nederlands nieuws kwam in deze vroege kranten nog niet aan bod. Men heeft het gevoel dat men nog steeds met de censor rekening hield. De emancipatiebeweging van de katholieken geïnspireerd door de katholieke bekeerling Sage ten Broek leidde tot de oprichting van een tijdschrift dat later een dagelijkse krant zou worden: De Tijd (1845), een krant voor Amsterdamse katholieken⁹. Vooral veel niet Amsterdamse katholieke geestelijken abonneerden zich. Daarom kreeg de Tijd, die inmiddels een kleine landelijke krant was geworden, wel de bijnaam van de 'pastoorskrant'. Rond 1842 waren er in Nederland 52 dag- nieuws- en weekbladen waarvan er vier dagelijks verschenen, de totale oplage was maar enkele duizendtallen.

Een aantal van de belangrijkste kranten die vanaf 1618 tot 1848 verschenen heb ik in overzicht gebracht. De voormalig Franse kranten werden al vermeld.

- 1618 Courante uit Italiën, Duitsland etc (Amsterdam)
- 1656 Haarlemse Courant, (later 1664) de Oprechte Haarlemse Courant (oplage 1851: 5400)
- 1672 Amsterdamse Courant (vermoedelijke voortzetting van de Courante uyt Italiën, Duitsland etc.
- 1708 's-Gravenhaegse Maandag Courant (1827), Dagblad van 's-Gravenhage, (1835) Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage)
- 1719 Leydense Courant

- 1743 Groninger Courant
- 1752 Leeuwarder Saturdagse Courant (1797: Leeuwarder Courant)
- 1758 Middelburger Courant
- 1787 Ommelander Courant (1814 Provinciale Groninger Courant)
- 1791 Bredasche Courant
- 1796 Provinciaal Stedelijk Dagblad Noordhollandse Courant (1799 Alkmaarsche Courant)
- 1800 Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant
- 1814 Arnheemsche Courant
- 1823 Nieuws en Advertentieblad voor de Provincie Drenthe
- 1828 Algemeen Handelsblad
- 1829 De Noord-Brabander
- 1837 De Avondbode (Amsterdams regeringsblad)
- 1841 Delftse Courant
- 1844 NRC (oplage 1851: 1800) Twentse Courant
- 1845 De Tijd (oplage 1851: 100)
- 1846 Nederlands Algemeen Dag- en Handelsblad (Amsterdam)

Vrijheid van drukpers in de grondwet geregeld

In 1848 met de invoering van de nieuwe Grondwet werd ook het artikel over de persvrijheid weer officieel als grondrecht opgenomen. Vanaf 1840 was de pers al grotendeels geliberaliseerd. Na 1840 ontstaat geleidelijk aan een groot aantal, voornamelijk regionale, bladen. In totaal zijn er dan ongeveer 11 dagbladen (verschijnen enkele malen per week) en nieuwsbladen (meestal wekelijks, of met onbestemde frequentie) met een lezerstotaal van ongeveer 25.000. De krant blijft dus een betrekkelijk beperkt en zeer duur medium, vandaar dat collectieve abonnementen via leesgezelschappen en sociëteiten geen uitzondering waren. Vanaf 1850 neemt het aantal kranten en nieuws-

bladen gestaag toe zodat in 1866 het aantal bladen is gestegen tot 59 en het aantal abonnementen tot 90.000. Deze toename is te danken aan de grotere welvaart maar ook aan de toename van de handel die een brede zakelijk informatie behoefde. De kranten die na 1848, het jaar van de grondwettelijk persvrijheid, zijn verschenen, zijn hieronder in overzicht gebracht:

- 1848 Staatkundig Nieuwe Advertentieblad Nijmegen, later nieuwe Nijmeegse Courant en vanaf 1874 de Gelderland-der
De nieuwe Utrechtse Courant
Utrechtse Provinciale en Stadscourant; (1856) provinciale Utrechtse en Stadscourant
Schiedamse Courant
- 1849 Zutphensche Courant
- 1853 Grondwet (den Haag)
Provinciale Noordbrabantse en 's-Hertogenbosche Courant
- 1856 Maas en Roerbode
- 1857 Meierijsche Courant (Eindhoven)
Schager Courant
- 1860 Leids Dagblad
- 1862 Goudse Courant
- 1865 Middelburgse Courant, 1877 Zeeuwse Courant
- 1866 Algemeen Nederlands Advertentieblad (Amsterdam)
- 1868 Nieuwe Groninger, 1869 Het Noorden Nieuwe Groninger
- 1869 Het Vaderland
De Grondwet (Roosendaal NB)
Rotterdamse Courant
Tilburgse Courant
Het huisgezin ('s-Hertogenbosch)

Overheidsuitgaven

Naast de min of meer officiële staatscourant, ziet men nadat de provincies weer grotere bevoegdheden hebben gekregen ook provinciale kranten met een officiële status.

Daarin wordt zoals ook in het staatsblad officiële provinciale wetgeving opgenomen. Verder vindt men er de rapportages van de vergaderingen van de provinciale staten e.d. De eerste verschijnen van 1815, de provincie Limburg, is een uitzondering. Hier verschijnt het provinciale blad voor het Hertogdom Limburg pas na de herindeling van Limburg na de Belgische opstand. Het merendeel van deze kranten ontstond als maatregel van bestuurlijke aard, waarbij vooral de regelingen wat betreft de kosten van de armoedebestrijding een belangrijke plaats in namen. Toch zijn er ook voor de genealoog aardige gegevens te vinden: zoals jaarlijkse beroepslijsten van mensen werkzaam in de geneeskundige sector (en waar en wanneer deze zijn toegelaten), deserteurs bij de nationale milities en het KNIL (inclusief signalement), personen die door justitie worden gezocht, persoonslijsten van hen die voor de gemeente als zettters van de personele belasting optreden (inclusief hun normale beroep), benoeming van gemeenteontvangers, wethouders, burgemeesters e.d. Daarnaast zijn er voor de agrarische sector interessante gegevens zoals plaatsen van fokstieren en de eigenaars daarvan.

Noten:

1. Deze krant gaf trouwens een boekje uit, hoe je de krant het beste kon lezen.
2. De postmeester was aanvankelijk een bode (postiljon met hoorn) die de brieven van plaats tot plaats vervoerde. Langzamerhand groeide deze functie uit tot plaatselijke postbeheerder die de bodediensten vaak uitbesteedde. De postmeester hield kantoor in het posthuis waar de postkoetsen aanlegden die vaak tevens het briefvervoer verzorgden. De functie van postmeester was lucratief, vaak werd zij verhandeld. In de loop der tijden komt deze postmeestersfunctie aan de stad of de staten, het wordt een zeer gezochte bijbaan van een stadsregent. In 1752 wordt de Statenpost van Holland opgericht. Tot centralisatie kon het niet komen, vanwege het

verlies van de lokale voordelen. Met ingang van 1799 werd de post nationaal verklaard en in 1807 onder een landelijke directeur generaal geplaatst die het postverkeer tot staatsmonopolie maakte, waaraan door de staat veel werd verdiend. Ook het vervoer en de bezorging van kranten werd tot het staatsmonopolie gerekend.

3. Om een beeld te geven van een dergelijke krant. De voorpagina bestond uit berichten uit Italië, Duitsland, Engeland en Frankrijk, gevolgd door een beperkte rubriek Binnenlands nieuws, hoofdzakelijk mededelingen en verslagen van de steden of staten. Zeer uitvoerig (ruim 1 kolom) zijn de scheepsberichten, waarna ca 2,5 pagina uit advertenties bestonden

4. De Arnhemsche Courant zou door zijn felle politieke instelling en zijn bekwame redactie een landelijke uitstraling krijgen en in sommige opzichten ook een voorbeeldfunctie.

5. Van Nijgh zou later fuseren met Van Ditmar en in 1877 een advertentieblad opzetten: de wel bekende *De Aankondiger*. Pas in 1880 zou te Amsterdam een echte concurrent komen n.l. het

Algemeen Advertentie Bureau A. de la Mar dat nauw verwant was aan het persbureau Reuter.

6. Tot deze oppositiepers kunnen worden gerekend enkele kranten in de Zuidelijke provincies zoals de *l'Eclaireur politique, commercial et littéraire de Maestricht* (1827) en de *Noord Brabander* (1829)

7. Letterlijk 2 palmen

8. Lilliput = een land van minimensen uit het boek "Gulivers reizen van...", dat destijds zeer beroemd en bekend was

9. De eerste hoofdredacteur van deze krant was bij de Noord-Brabander opgeleid. De geschiedenis van 'de Tijd' is door enkele knappe historici beschreven. Aanvankelijk was het nogal een militante krant. Enkele katholieke jongeren betrokken bij deze krant vergaderde in het Bennekonse koffiehuis 'De Geleerde Man'. Bij dit overleg werd een notitie geschreven. Deze notitie zou volgens de historicus Rogier het lont in het kruitvat zijn dat uiteindelijk tot een volksbeweging zou leiden die het grondwettelijk recht van de vrije pers zou bewerkstelligen.

Enkele termen rondom het begraven

H.M. Lups

Cenotaphen afgeleid van het Latijnse cenotaphium is een leeg praalgraf of grafmonument ter nagedachtenis aan iemand waarvan het lijk niet aanwezig is. Dit kan het geval zijn als de overledene in een oorlog of een zeeslag niet is teruggevonden.

Epitaphen afgeleid van het Latijnse woord epitaphium is een grafschrift, doorgaans in de vorm van monumenten, bevestigd aan de pilaren of muren van de kerken. Ze werden uit uiteenlopende steensoorten vervaardigd. De overledene zelf kan in de betreffende kerk, maar ook elders zijn begraven.

Grafmonumenten bestaan uit een graftombe met een versierd achterstuk of afdak veelal voorzien van fraai beeldhouwwerk. Bekend is vooral het grafmonument van Willem van Oranje, dat onlangs is gerestaureerd.

Grafzerken worden tot de dag van vandaag veelvuldig gebruikt, alhoewel het toenemend aantal crematies, waarbij de as wordt verstrooid, de toename afremt. Wie het betalen kon, werd in de kerk begraven, de anderen daarbuiten. Er zijn nog vele oude zerken aanwezig. Een deel van de oudere zerken wordt mo-

menteel als monument beschouwd en gerestaureerd. Als men op sommige kerkhoven komt, ziet men dat dat geen luxe is. Vooral de zerken in de kerken kunnen zwaar beschadigd zijn. Niet alleen omdat er in de loop van de tijd heel wat voetstappen over zijn gegaan, maar ook omdat in de Franse tijd alle wapens moesten worden verwijderd.

Rouwborden, ook aan de pilaren in de kerken opgehangen, waarop het familiewapen was geschilderd, al dan niet met vier of meer kwartieren, en die verder alleen de sterfdatum of geboorte- en sterfdatum vermelden, de laatste vaak voorafgegaan door een O met een verkort dwarsstreepje in het midden, wat obiit = overleden betekent.

Rouwkassen of **wapenkassen** kortweg vaak kassen genoemd, waren veel groter. Ze bestonden uit een omlijste plaat met een voetstuk. Naast het hoofdwapen, een aantal kwartieren, de geboorte en sterfdata waren ze vaak versierd met emblemen e.d. Verder waren zij versierd met voorwerpen van de overledene als bijvoorbeeld sporen, handschoenen, wapenrok en degen.

Ontstaan van Heraldiek

H.K. Nagtegaal

*Claes Heymen
Wapenheraut van Gelre*

De heraldiek vindt zijn oorsprong in het feodale tijdperk dat samenviel met een economische bloeiperiode. Dat is de tijd (1076-1305) waarin kleine leenstaten ontstonden, steden werden gesticht en burgers privileges kregen. Er werden riddertoernooien georganiseerd en de hoofse dichtkunst vierde hoogtij. Die feodale maatschappij was echter ook constant verwickeld in eindeloze twisten, die vaak volgens ridderlijk ritueel werden uitgevochten.

De grootste prestatie uit die tijd was ongetwijfeld de organisatie van de kruistochten.

De kruistochten zullen ongetwijfeld hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de heraldiek. De eerste wapens werden gevoerd door bereden krijgslieden die voor vriend en vijand duidelijk herkenbaar moesten zijn. Niet lang daarna werd ook het voetvolk vaak voorzien van een soort hes over het maliënkolder met het wapen van zijn heer. Zo waren de partijen duidelijk herkenbaar. De herkenningstekens en verfraaiingen gingen nog verder. Naast het schild ging men ook op de wapenrok, boven op de helm en op het paardendek herkenningstekens aanbrengen. Na verloop van tijd veranderden de strijdmethoden en verdwenen de schilden uit de wapenrusting, maar de elementen van de heraldiek zijn gebleven.

Een bijzondere rol was er voor de herauten die belast waren met het toezicht op het voeren van heraldische wapens en het verlenen van die gunst. Zij waren ook de vervaardigers van de prachtige middeleeuwse wapenboeken en de scheppers van een eigen heraldische vaktaal, het 'blazoeneren'. De in vaste dienst aangestelde herauten droegen een tabberd met het wapen van hun heer. De niet in vaste dienst aangestelde herauten, die dus een vrij beroep uitoefenden, tooiden hun tabberd slechts met kleine afbeeldingen van wapenschilden.

Herauten droegen geen wapens, wel droegen zij onder hun tabberd een maliënkolder omdat zij ook als scheidsrechters optraden bij gevechten om te controleren of alles volgens ridderlijk ritueel werd uitgevochten. De herauten van beide partijen telden de doden en stelden aan de hand van de he-

raldische insignes vast wie de doden waren. Vervolgens riepen zij de winnaar uit. De banier van de overwinnaar werd in de grond gestoken en de verliezer moest zijn banier inleveren. Tevens moesten de herauten voor de teraardebestelling zorgen.

Herauten organiseerden toernooien en hielden toezicht op de naleving van de regels. Dat betrof het aantreden, het spel, de kleding tot en met het gebruik van de slag- en stootwapens. De bekendste Nederlandse heraut is ongetwijfeld Claes Heinenzoon gezegd Gelre en later Beyerens genoemd. Gelre omdat hij zijn eerste handschrift schreef in dienst van de graaf van Gelre en zijn tweede in dienst van de vorst van Beyerens.

Het handschrift Gelre is een van de oudste middeleeuwse wapenboeken van Nederland en bevindt zich in een Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Dit handschrift is gecompileerd tussen ca. 1370 en 1374 en bevat enerzijds een reeks verzen en anderzijds meer dan 1800 wapens van de meeste vorsten van Europa en hun vazallen. Het tweede handschrift Beyerens is in particulier bezit. In de Noordelijke Nederlanden hield de functie van heraut op te bestaan na de vestiging van de Republiek, doch in het Zuiden kende men ze tot aan de Franse Tijd.

Niet lang na de invoering van de wapenschilden in het midden van de twaalfde eeuw ontstond ook het zegelen in was. Het waszegel werd gebruikt als aanhangsel onder een charter om de echtheid te bevestigen. Eerst nam de adel een wapen aan en niet lang daarna volgden de welgestelde burgers. Het waren persoonlijke zegels. Dat hield in dat het zegel niet overdraagbaar was op erfgenamen. Direct na het overlijden van de betrokkene moest zijn zegel kapot geslagen worden om misbruik te voor-

komen. Deze traditie wordt in het Vaticaan nog steeds toegepast indien er een paus overlijdt. In de tweede helft van de veertiende eeuw komt langzaam het traditionele familiewapen in gebruik. Daarbij gaat het volle wapen over op een zoon. In de zeventiende eeuw voerde nog steeds een groot deel van de wapenvoerenden een persoonlijke wapen. Deze traditie wordt tot op heden nog steeds voortgezet door ons Koninklijk Huis. Zo zijn bijvoorbeeld ook bij de familie Albada meer dan dertig verschillende wapens bekend. Deze wapens zijn als groep duidelijk herkenbaar maar er zijn steeds breuken op aangebracht.

Van de twaalfde tot het eind van de zestiende eeuw was het zegelen functioneel. Uit hoofde van de functie moest men een zegel laten maken om akten te bekrachtigen. Het aannemen van een familiewapen kwam veelal voort uit de functie die men uitoefende. Veel mensen denken dat in een wapen een soort symboliek zit. Daarvoor is geen enkel wetenschappelijk bewijs. Buiten enkele sprekende wapens werd aan een graveur gewoon een opdracht gegeven een zegel te graveren. Uiteraard wel in onderling overleg, maar de graveur had de heraldische vrijheid om zo'n zegel te ontwerpen.

Het Concilie van Trente vaardigde in 1565 het bevel uit tot het aannemen van een achternaam. Waarschijnlijk is door de invoering van die achternaam en de invoering van de handtekening het functioneel zegelen in verval geraakt. Wel werd de traditie tot het aannemen van een wapen bij het bekleeden van een (overheids)functie gehandhaafd, maar meer en meer als statussymbool van welgestelden. In navolging van de middeleeuwse herauten werden in de achttiende eeuw veel wapenkaarten en wapenboeken samengesteld, die nu waardevolle

historische bronnen zijn geworden.

Het voeren van een wapen bleef niet beperkt tot de regenten, maar ook welgestelde kooplieden, gildenmeesters en boeren gingen wapens voeren. Wapens werden overal op geplaatst, op glaswerk, ringen, glas-inlood ramen, schilderijen, grafstenen, rouwborden en serviezen. De een nog mooier dan de andere. Naast het statussymbool werden lakzegels in de achttiende en negentiende eeuw ook praktisch gebruikt bij het versturen van post. Zo kon men zien of het poststuk ongeschonden was aangekomen.

Het voeren van een wapen was en is voor iedereen toegestaan. De heraldiek is in Nederland niet bij wet geregeld en iedereen heeft het recht een wapen te voeren. Maar er zijn wel regels. Een wapenontwerp moet aan de heraldische eisen voldoen en de beschrijving dient gesteld te zijn volgens de in

Nederland gebruikelijke terminologie. Het is niet toegestaan door de Kroon verleende - en bij de Hoge Raad van Adel geregistreerde - wapens van adellijke families en openbare lichamen te voeren. Ook is het ongebruikelijk en verwerpelijk een wapen te voeren van een andere familie, ook al is de naam identiek.

Strikt genomen hebben alleen agnatische afstammelingen, de nakomelingen in mannelijke lijn, het recht om een wapen onveranderd verder te voeren. Overtreding van deze regel wordt usurpatie genoemd. Helaas moet worden vastgesteld dat veel welgestelde families tussen 1850 en 1950 zich aan usurpatie hebben schuldig gemaakt. Bij het ontbreken van een familiewapen kan overwogen worden een nieuw wapen te laten ontwerpen. Daarvoor kan men het beste te rade gaan bij een heraldicus of bij de heraldische commissie van het CBG of van de afd. Heraldiek van de NGV.

Agenda

Helaas bereiken ons berichten over op handen zijnde bijeenkomsten dikwijls te laat. Er wordt onvoldoende rekening gehouden met onze twee-maandelijkse verschijning. Zo zijn er verschillende bijeenkomsten in september en oktober, die achter de rug zijn als ons blad verschijnt. Jammer, want verschillende van die bijeenkomsten zijn zeer de moeite waard.

28-10 Dag der Groninger Geschiedenis. Groninger Archieven (13-17 uur)

Thema: 'Vertellingen'. Tevens boeken- en informatiemarkt.

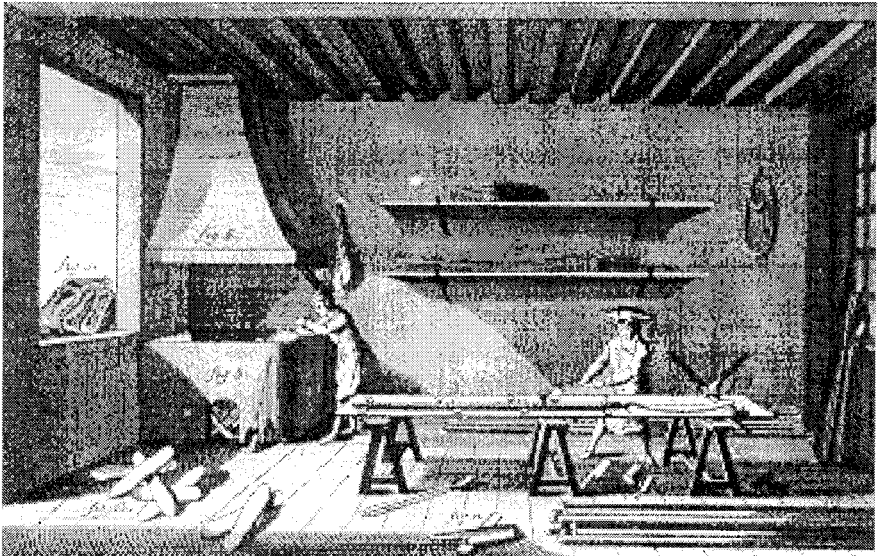
16-11 Reunion/Mac dag. Collegezaal Frits A.F.C. Went gebouw, Universiteit van Utrecht. Kosten € 7,50. (9.30-16.00 uur. Diverse lezingen. Zie Reunion website: <http://www.cq-software.nl>
Van te voren aanmelden: e-mail: info@cq-software.nl of C.Q. Software t.a.v. de heer P. Verburg, Gedempte Zalmhaven 119, 3011 BT Rotterdam, fax 010 4137141.

2003

17-05 50e Genealogische Dag van de NGV, Congrescentrum De Reehorst te Ede; georganiseerd door de afdeling Computergenealogie van de NGV

Beroepen van toen (lompenscheider – lulleman)

H.M. Lups

Loodgieterij. Ontleend aan de Encyclopédie van Diderot en D'Alembert (1762-1777)

Lompenscheider/sorteerder

De gebruikelijkste grondstof voor het vervaardigen van papier bestond uit min of meer versleten geweven stoffen waarbij door het gebruik de samenhang van de fijnste vezeltjes in de draden van het spinsel meer verbroken is. De voorkeur ging uit naar linnen lompen, welke het fijnste gladste, dichtste en stevigste papier leverden.

Daarnaast werden katoenen lompen verwerkt, die een sponzig, week, ijl papier opleverden. Voor steendruk gebruikte men vier delen linnen en een deel katoen. Ook voor het drukken van boeken en voor papieren bestemd voor behangsels voegde men katoenen lompen toe.

De lompenlezer of sorteerder moest verschillende zaken in het oog houden, o.a. de meer of mindere mate van versletenheid en de kleur.

Fijne of versleten lompen laten zich gemakkelijker fijn maken dan grove en/of weinig

gedragene. Naast het sorteren van de lompen moesten ook de ongerechtigheden worden verwijderd zoals knopen. Men verdeelde de lompen in een aantal soorten (tot 8 à 10) die overeenkomstig de hoofdsoorten van het papier vernoemd werden.

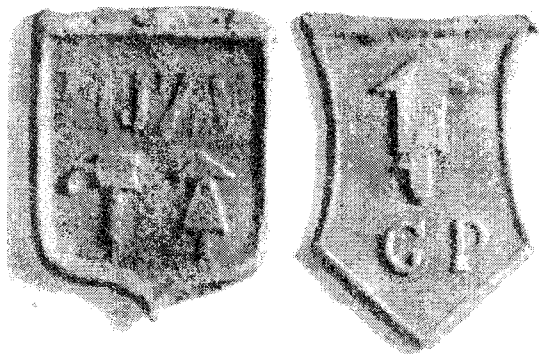
Lompenscheurder

De lompenscheurder scheurde de lompen met de vrije hand tot kleine stukken van drie tot vijf vierkante decimeter door middel van een stand op de werktafel bevestigd zeisvormig mes, waarvoor men bij voorkeur de spitse einden van oude zeisen gebruikte, die met de scherpe kant van de lompenscheurder af bevestigd waren.

Loodgieter, lootgieter

Soms in combinatie met lei- of schaliedekker.

Hoewel dit geen verdwenen beroep is, toch een enkele kanttekening.

trotseerloodjes

Vroeger werd in de bouw veel meer lood gebruikt dan tegenwoordig. Men gebruikte lood in verschillende diktes al naar gelang het gebruik. Soldeer maakte de loodgieter zelf, ook in verschillende soorten. Grofsoldeer bijv. voor het repareren van lekken in goten e.d. Dit bestond uit drie delen lood en twee delen roostin. Dit laatste werd zo genoemd naar het merk dat op oude schotels en kannen, die door omsmelten dit tin leverden, voorkwam. Op deze manier is heel wat antiek tin uit de circulatie verdwenen.

Loodgieters veroorzaakten vroeger nog al eens brand. Bij het verbranden van de kerk te Burg sprak men zelfs van het 'ondier loodgieter'.

Wanneer een voorvader loodgieter is geweest kan men mogelijk in de gildenboeken en bouwrekeningen sporen van hem terug vinden. Daarnaast heeft hij in een aantal regio's mogelijk ook sporen nagelaten op kerken, en openbare en andere bouwwerken, waaraan hij werkte. Dit in de vorm van trotseer- of dakloodjes, veel gegoten in de vorm van een wapenschild met daarop zijn naam of initialen, vaak een jaartal en een of meer figuren die gereedschappen voorstelden. In gebieden beneden de grote rivieren werden ze tot in de twintigste eeuw niet

toegepast. Deze werden vast gesoldeerd ter afdekking van de spijkerkoppen, waarmee loden bekledingen op daken werden vastgespijkerd. Frans van Geldorp schreef hierover o.a. in *Ons Erfgoed*, 1^e jaargang blz. 109, 110. P. Steijn publiceerde hierover *Meestertekens op het dak* (zie *Ons Erfgoed* 5^e jaargang, pag. 261,262).

Bij Jobse bv te Middelburg is een grote verzameling aanwezig.

Het eigenlijke loodgieten vond in speciale bedrijven plaats, waar het lood in bladen en andere manieren ten dienste van het loodgietershandwerk werd vervaardigd.

Loodklopper/loodslager

Op een harde steen (Liassteen), het loodgietersaambeeld, werd het lood platgeslagen.

Loods/loodsman, meerv. lootsluyden

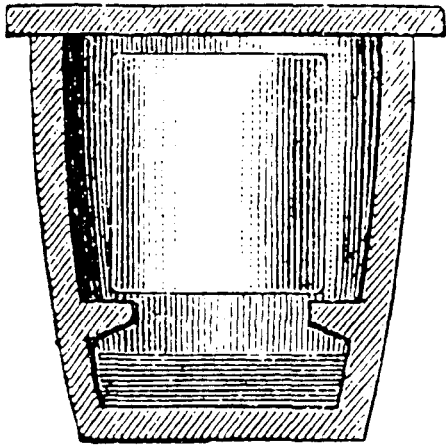
De man die een schip de weg wijst in moeilijk bevaarbaar water. Dit beroep was reeds in de veertiende eeuw bekend. Zij deden dienst op sommige rivieren en in de zeegaten (Westerschelde, Marsdiep, Vlie).

Al aan het eind van de Middeleeuwen betwistten de graven van Holland en Vlaanderen elkaar de macht over de Westerscheldemonding. Op 20 mei 1843 kwam eindelijk een Scheldereglement tot stand. Er ontstond een hevige concurrentiestrijd tussen de loodsen van beide landen.

Loodwitmaalter, loodwitmaker, loodwitwerker

Zie ook *Ons Erfgoed*, jg. Jg. 2002, pag. 105.

De verschillende loodwitmolenaars waren niet al te openhartig over hun productiemethoden, die van molen tot molen verschilden. Het Hollandse loodwit kreeg in de achttiende eeuw bekendheid. Een in Neder-

Pot waarin loodwit werd gevormd

land veel gebruikte methode was de Oudhollandse. Dunne gegoten repen lood werden spiraalgewijs opgerold, echter zo dat de windingen elkaar niet raakten. Vervolgens nam men potten, die op ongeveer een derde van de bodem enkele uitsteeksels hadden en vulde deze tot die uitsteeksels met verdund azijnzuur, salpeter of bier-azijn. Op de uitsteeksels kwamen de rollen lood te staan. De gevulde potten werden op een laag stro gezet, die met paardenurine doordrenkt was en zodanig met loodplaten afgedekt, dat zij niet goed afgesloten waren. Daarop kwamen weer verscheidene lagen lood. Daarboven planken waarop een nieuwe laag met potten. Dit werd herhaald tot er zo'n zes meter hoge hoop was ontstaan, die duizenden potten bevatte.

Na vijf tot acht weken waren de opgerolde repen lood in loodwit overgegaan en werd de hoop weer uit elkaar gehaald. Hierna werd het loodwit gezeefd en met water op een molen tot brei vermalen. Deze brei werd in kleine kegelvormige potjes geschept om te drogen. Na droging werden de

kegelvormige stukken loodwit in blauw papier verpakt en verkocht. Ligging voor de aan- en afvoer bij voorkeur bij waterwegen (goede bereikbaarheid) De molens werden veelal door windkracht aangedreven, soms met paardenkracht. Het was geen gezonde arbeid. Men werd aangeraden veel melk te drinken en vooral veel vet te eten. Ook gebruikte men graag buitenlandse arbeiders. Enige tijd geleden werden de resten van de laatste loodwitmolen in Nederland te Delft, de Pauwmolen, gesloopt. Deze molen was tot in de negentiende eeuw in gebruik bij de productie van loodglazuur voor de aardewerkindustrie.

Loper (Looper)

Een looper of bode kende men reeds in de tijd van de oudheid. Ze werden aangesteld om staatsbrieven van vorsten met spoed over te brengen. Deze loopers, ook wel posten genaamd reden in het Midden Oosten soms op dromedarissen, die sneller zouden zijn dan paarden. In de Romeinse tijd werden overal posten in het rijk geplaatst, iedere post voorzien van veertig paarden. In de negende eeuw had men in Duitsland, Frankrijk en Italië rijdende boden. In het begin van de dertiende eeuw had de Parijse hogeschool boden te voet, die wegens hun snelheid vliegende boden werden genoemd. Vorsten en andere deftige personen hadden ook lopers in dienst, die voor de koets uitliepen. Dit waren de voorlopers.

Men kent ook de term koplooper, ook wel schaalder genoemd oftewel collectant in de kerk. (Ned. Patriciaat 12^e jg, pag. 75)

Lulleman

Brandweerman (lul is het mondstuk van de brandslang. Zie WNT kol. 3314)

Wie was Zwarte Hendrik?

W.H.Morel van Mourik

Wie van zijn voorvader een afbeelding vindt, is een gelukkig mens. Zijn er erfelijke trekken te bespeuren? In bepaalde families zijn die dominant aanwezig. Bekend is de Habsburgse kin. Vaak moeten we het echter doen met schriftelijke gegevens, zoals een signalement van de Nationale Militie uit de negentiende eeuw. 'Ogen blauw', zegt

nog niet zoveel. 'Mond breed' zegt meer, en bij Bijzondere kentekenen: 'pokdalig' weten we dat onze voorvader niet moeders mooiste was...

Soms komen we een intrigerende vermelding over het uiterlijk tegen. In het Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden van A.J.van der Aa (1846, opnieuw uitgegeven in 1978) lezen we onder het lemma MAURIK: "Van Zwarte Hendrik van Mauderick kocht Gerhard, Heer van Culenburg, in 1452 alle manschap, dat is, leenmannen van Maurick". Dat 'zwarte' zal wel op zijn haardos hebben geslagen. Er is een afbeelding uit de familie van vier generaties verder; daar is het haar bruin, wat dus weinig informatieve waarde heeft. De geraadpleegde bronnen spreken overigens nergens over 'Zwarte Hendrik'; er moet dus nog een on-

bekende bron zijn die daarover rept.

Wel is duidelijk wie er achter deze aanduiding van 550 jaar geleden schuil gaat. Weliswaar is van hem geen zegel bekend, maar hij behoort tot het riddermatige geslacht Van Mauderick. Hij moet omstreeks 1375 geboren zijn, als zoon van Hendrick van Mauderick, ridder, zelf geboren ca. 1340, die omstreeks 1410 intrad in het kartuizer klooster Zeelhem bij Diest, genaamd Domus nobilem (huis der edelen). Zwarte Hendrik bleef ongehuwd, maar verwekte bij een onbekende vrouw wel een bastaardzoon, ook een Hendrick van Mauderick. Die bastaardij wordt evenwel slechts drie keer vermeld - zijn zegels vertonen geen bastaardbalk, zodat aangenomen mag worden dat hij naderhand gelegitimeerd is. Hij erfde trouwens als legitieme zoon van zijn vader.

Zwarte Hendrik draagt tegen het eind van zijn leven zijn 19 leenmannen met 29 morgen land over aan de heer van Culenburg. Het had voor de hand gelegen dat hij dat aan zijn zoon zou hebben gedaan; die erfde wel de voorvaderlijke versterkte woonstede. Het was een al slinkende leenhof, want zijn vader, de ridder/kloosterling, had tien leenmannen meer.

Zwarte Hendrik is zijn hele leven lang 'knappe' geweest. Dat zegt overigens niet zoveel, want in de vijftiende eeuw werd dat geleidelijk de gewoonte; er viel ook niet meer zoveel te vechten.

Uit de archieven duiken enkele contouren op, maar helaas - een gezicht krijgt hij niet.

Schraet des Signaers
des Stat Encl.

S
2
 spreken d'ingrijns te Man. g. Albrecht Lumburg, lasten van Ernou Jufft
 verballenert vund mi Jom, wijer wille ontagegen, dat sy den Jere Jore
 Ernou by myn Encl noch ande gracht van Encl noch Vandronk vryt
 vromy naef Jormy, is sal, vund Jore, Daniell van gar r'ennidre vromel
 vromel, vrom van Jom vromy. vund Jore gemynst Jap off r'ennidre
 regens vrom mi Jom Jobby. vund op Jyn rife vryt m'otefmadden, noch Jore
 regens vrom aensfengen, off bevoeren. Dact dat sy Jore vryt onderrijn:
 der. noch bevoeren, is sal van enige g'eloffte, offte ande d'ingy. vrom:
 vrom der d'ingstien, Juyt by myn Encl vrom. alth vrom op r'ed vromel:
 vromde Jore van Jondre Jolden, vrom J'abbe, op J'rom, vrom p J'opan:
 J'abbe nar te Jore vrom J'achtv'olgen. Te vromte, dat sy J'eddendell
 let bevoeff des Jore, dat ande d'eddendell in bevoeff des Stat Encl, vund
 dat let d'eddendell let bevoeff d'romte m'otens vrom in Encl. vund off
 sy let enige sit die Stat Encl off der J'ende vrom, vromde J'rom
 J'op sal sy Jore vromte J'romte J'rom. vund Jore op r'ed, J'romte
 des Stat vrom te J'rom. S'ndre d' J'rom vromde. vund vrom vrom d'romte
 vund J'rom d'rom vrom vromde vrom te J'rom vund vrom te J'rom alth
 vromte J'rom vund g'eloffte vrom. Alth mit Jore
 vromde vrom Jufft ont de Commendans van alle ante obligatie off
 g'eloffte, adu vrom sy op J'rom der enige manieren, J'romde vromte
 J'rom, vrom J'rom vromte g'eloffte. Act des vromte man
 Armo de 5. vromde vromte

H. Standaert
 J m J

De veroordeling van een commandeur en zijn verboden geliefde.

Een zestiende eeuwse tragedie uit het archief van de Ridderlijke Duitse Orde.

Th.J.H.M. van Steenes

Inleiding.

Daniel van Goor was in 1552 de commandeur van de Duitse Orde, de commanderij van Tiel.¹ Bij zijn inkleding in de orde had hij, zoals iedere ridderbroeder en priesterbroeder, afgelegd de gelofte van kuisheid, afstand van eigendom en gehoorzaamheid. Toch had hij bij zijn concubine Marie Lambertsdochter, uit (Op)Hemert twee zonen en drie dochters verwekt.² Daar werd nu door o.a het bestuur van de stad Tiel een definitief einde aangeemaakt op de schepenzitting van 14 mei van dat zelfde jaar.

Voor degenen, die zich oefenen in het lezen van oud schrift is het vonnis van Merrie op de linkerzijde weergegeven. Van dit vonnis volgt hieronder een vrije weergave van dat betreffende Daniel van Goor, alleen een meer hedendaagse versie, omdat de officiële zestiende eeuwse tekst veel eigentijdse woorden en termen bevat waarin de niet geoefende lezer mogelijk verzandt.³ De lezer moge er een exacte transcriptie van maken.

De vonnissen.

Betreft het signaat van de stad Tiel.⁴

Schepenen (Gerrit) van den Steenhuijs en (Johan) die Man en Merrij Lamberts dochter met haar voogd heeft verklaard en uit vrije wil meegedeeld dat zij de rest van de dagen van haar leven niet wonen of komen zal in Tiel, noch in het rechtsgebied van Tiel, noch in Zandwijk. En de heer Daniell van Goer, commandeur, voor altijd zal verlaten en van hem vandaan blijft en geen gemeenschap of omgang waar dan ook zal hebben. Zijn eer niet zal schaden of hem waar dan ook vijandig zal benaderen. Ook zal zij niets ondernemen of zich inlaten met enige zaken of andere dingen betreffende het Duitse huis binnen Tiel. Al het genoemde op een boete van honderd gouden rosen nobelen, met boete-recht, met beslaglegging ter executie, gevolgd door vervolging. Te weten een derde deel in het voordeel van de heren (rechter en schepenen), het andere derde deel in het voordeel van de stad Tiel en het laatste derde deel in het voordeel van de sint Maartenkerk in Tiel. Wanneer zij ten eniger tijd de stad of het gerecht wederom binnentreedt zal zij haar rechter hand verbeuren en zal het stadsmerk op haar beide wangen gebrand worden, zonder schepenvonnissen. Om vervolgens het rechtsgebied wederom te verlaten op straffe van en belofte hiervoor genoemd. Merrij en haar voogd hebben de genoemde commandeur ook beloofd te vrijwaren van aanspraken op schuldbekenenis of wanneer zij hem in eniger mate aanspraken mocht hebben, deze af te lossen en kwijt te schelden.

Dat op 14 mei anno 1552.

H. Stoer.

secretaris van de stad Tiel.

Geen mild vonnis dat over de vrouw geveld werd, of de man ook zo hard werd aangepakt kunnen wij opmaken uit het vervolg van het proces⁵. Eerst de transcriptie van zijn vonnis:

Ik, heer Daniell van Goer, commandeur van de Duitsche Orde binnen Tiel, heeft met zijn wettige voogd met het vonnis van de schepenen ingestemd. Hij heeft beloofd en medege-deeld en met deze belofte meegedeeld dat hij Merrij Lamberts dochter voor altijd verlaten zal, met haar geen omgang noch enige gemeenschap zal hebben of met haar ergens zal verblijven. Zich zal houden aan de beschreven zaken en dat hij haar niet zal onderhouden met enige zaken of andere dingen betreffende het Duitsche huis binnen Tiel. Vervolgens alleen nog zijn dagelijkse verplichtingen na zal komen binnen zijn woonstede, het Duit-sche huis, en binnen Tiel zoals zijn waardigheid vereist. En is verplicht de gebruikelijke kostgangers (inwonende), met de eerbare knapen, vrome maagden en het huisgezin te on-derhouden. Verder heeft de commandeur met zijn voogd beloofd en meegedeeld dat hij binnen een jaar na dezès drie ordepriesters (sic)⁶ in zijn orde zal aannemen. Zal bekosti- gen de patrijzen en andere behoorlijke mondvoorraad. Zal het bekostigen van de goederen doen naar oude goede, en zich overgeeft aan de gewoonte regels en deze zal volbrengen. Alles gedurende het leven van de commandeur of zolang hij zijn waardigheid van het commandeurschap binnen Tiel bezit. Verder zal de commandant uit de opbrengsten aan de armen aalmoezen geven zoals dat van ouds gebruikelijk is. En dat hij verantwoording aflegt voor God en nadenkt over de wereld op de wijze van de orde. Verder zal hij van nu af een godsvruchtig leven lijden en zal deze goede, vruchtbare overeenkomst onderhou- den. Al het bovenstaande op straffe van een boete van een halfduizend gouden (rozen no- belen) met boeterecht met recht op beslaglegging achteraf en met vervolging. Te weten dat derde deel in het voordeel van de rechter van Tiel, het andere derde deel in het voor- deel van de stad Tiel en het laatste derde deel in het voordeel van de heilige kerk van Sint Maarten binnen Tiel. Dat op den 14den mei 1552 in aanwezigheid van het bestuurscollege in bijzijn van Claes Vijgh, ambtman, en Adriaen van Rossum, schout, en Henrick van Dorninck, burgemeester.

De gevolgen

De commandeur Daniel van Goor werd veroordeeld tot het naleven van de strenge orderegels, om de confrontatie aan te gaan met zijn schepper, na te denken over zijn wereldlijke rol omtrent de rest van zijn aardse dagen, zich ervan te gewissèn dat zijn mede ridder- en priesterbroeders en het personeel al zijn aandacht kreeg, het vol- brengen van de opleiding en het verzorgen van de inkleding van drie orden priesters in zijn commanderij en het onderhouden van zijn kinderen op eigen kosten. Bij het niet nakomen van de opgelegde verplichtingen zou hij beboet worden met vijfhonderd gouden rozen nobelen. Ook binnen de orde zal hij op het matje geroepen zijn bij de landcommandeur, die hem zeker op zijn af-

gelegde geloften gewezen heeft. Echter zijn tafel was iedere dag gedekt en zijn bed ge- spreid.

Maar wat moest nu Marie Lamberts dochter met haar vijf kinderen? In de leenregisters van het kwartier van Nijmegen en de volle- dige opgaaf van het goederenbezit van de commanderij van Tiel⁷, opgemaakt in 1536, heb ik geen aanwijzingen kunnen vinden over landbezit of pachtgelden van haar va- der Lambert. Marie is waarschijnlijk gebo- ren uit een arbeidersgezin uit (Op)Hemert of de omgeving van het dorp. Gewone mensen die geen goederen bezaten en daar- om niet opgetekend staan. Marie is hopelijk liefdevol opgevangen door haar familie. Want een dagje havenstad Tiel was voor haar voorbij. Zeker op een straf van hon-

derd gouden rozen nobelen. Dat zou zij zeker nooit hebben kunnen aflossen. Haar aandacht moet zich geconcentreerd hebben op haar opgroeiende kinderen. En wat dacht u van het afhakken van haar rechter hand, gevolgd door het inbranden van het Tielse stadsmerk op haar beide wangen wanneer men haar betrapte in het rechtsgebied. Naar de huidige maatstaven vinden wij dit een wrede, onmenselijke straf. Dat verdiende een moeder niet die haar geliefde vijf kinderen geschonken heeft. Daar dachten de bestuurders van Tiel in de zestiende eeuw kennelijk anders over.

De beoordeling

De strafmaat viel voor Marie Lamberts dochter erg hoog uit en er valt zeker wat te zeggen over de opgelegde straf van de commandeur, Daniel van Goor. De laatste had per slot van rekening zijn geloften gebroken. Maar de strafmaat is mogelijk een goede graadmeter voor de goede verstandhouding tussen de twee minnaars. Het bestuurscollege geeft met de hoogte van de straffen en de boetes aan dat zij er absoluut zeker van wilde zijn dat er nooit meer, op enigerlei wijze, tussen beide geliefden nog enig contact mogelijk was. Een aanwijzing dat Daniel niet alleen maar onwettige kinderen op de wereld gezet had, maar dat hij wel degelijk goed zorgde voor zijn Marie en zijn kroost. De kinderen moeten uit liefde geboren zijn. Dat het contact tussen beide frequent plaatsvond blijkt uit het aantal van hun kinderen. Een belangrijk gegeven, omdat daarmee een banale veroordeling, ter correctie van de moraal, zodoende wordt omgezet in een verhouding naar de menselijke maatstaven. De wijze waarop een dergelijke maatschappelijke correctie plaatsvindt is afhankelijk van de manier waarop de normen en waarden worden ingevuld. Daarbij leert de geschiedenis dat iedere ge-

neratie dat naar zijn eigen beleving ervan invult en vastlegt in zijn wetten. Wij mogen daarom vanuit het eigen standpunt de wijze van rechtspreken door onze voorouders wel op zijn waarde toetsen en beoordelen, in de zin om ervan te leren. Maar dit houdt niet in dat wij het recht hebben de veroordeelden ook nog eens te veroordelen. Zij hebben hun harde straffen moeten ondergaan en kunnen zich niet meer verdedigen. Laten wij bij ons genealogisch onderzoek daarom de generaties, die ons voorgingen, in hun waarde en leren van de lessen die zij geleerd hebben.

Dat was de aanleiding voor het schrijven van dit bericht.

De Ridderlijke Duitse Orde.⁸

De ridderlijke Duitse Orde heeft haar oorsprong te zoeken in het beleg van de stad Accon in het Heilige Land, ten tijde van de derde kruistocht. Had deze orde zich in de beginjaren het verplegen van zieke en gewonde kruisvaarders tot taak gesteld. In 1198 voegde zij daaraan een militair element toe. Sindsdien bestonden haar taken tevens uit bestrijding van de belagers van de christenheid, met name in het Heilige Land, en bescherming van pelgrims naar de heilige plaatsen in dat land. De statuten van de orde werden door paus Innocentius III bij bul van 19 februari 1199 bekrachtigd. Als eerste hoogmeester trad Hugo Walpot op. Weldra had de orde haar vertakkingen over het gehele Duitse Rijk in de vorm van Balijen met een hoofdhuis en daaronder ressorterende commanderijen. Men kon toen al spoedig de volgende rangorde van de beheerders van de bezittingen opmaken: hoogmeesters, Duitsmeester, landcommandeurs en commandeurs. Zoals dat ook bij andere pieuse instellingen gebeurde, hadden ook hier schenkingen van land, huizen en kerken plaats door vorsten en particulie-

re personen. Uit de inkomsten daarvan konden de kosten voor de uitrusting van de benodigde legertjes worden bestreden. In Nederland werd als eerste bezit een complex goederen onder Dieren verkregen. In 1218/1219 geschonken door Adolf graaf van den Berg en Sweder van Dingede. Aanvankelijk behoorden deze goederen tot de kamergoederen van de hoogmeester, omdat de balije van Utrecht nog niet bestond. Deze kwam eerst tot stand nadat in 1231 een schenking had plaatsgevonden van een huis met grond buiten de stad Utrecht aan de Tolsteegsingel (op de plaats waar thans het Academisch ziekenhuis is gelegen). Aldaar was in 1232 een commandeurshuis verzezen en werd Antonius van Pinthagen, genaamd Lederzak, tot commandeur van Utrecht benoemd. Dit huis werd vervolgens het hoofdhuis van alle in het Sticht Utrecht, Holland, Zeeland, Friesland en Gelderland gelegen goederen van de Duitse Orde. De strijd tussen de bisschop van Utrecht en graaf Willem IV van Holland werd er de oorzaak van dat de zetel van de landcommandeur moest worden overgebracht van buiten Utrecht naar binnen de stad. In mei 1347 startte men de bouw van het huis, met inbegrip van een grote kerk, aan de Springweg. De bouw werd voltooid in 1358.

De commandeur van Tiel

De oorsprong van de commanderij van Tiel ligt in die van Ophemert.

Wanneer de Duitse Orde op 20 mei 1328 de St. Walburgkerk te Tiel met alle rechten en goederen van het kapittel, dat naar Arnhem was overgebracht, koopt, wordt de commanderij overgebracht naar Tiel en gaat de commanderij van Tiel heten. Sinds juni 1328 bediende deze commanderij de parochie Tiel. En op 8 september d.a.v. werd een overeenkomst met de stad gesloten omtrent de bediening van de kapelriëen in de St.

Fig. 1 Arch. D.O., inv.no.2313, anno 1415.

Zegel van de commandeur van Tiel. Omschrift: S(igillum) COM(m)ENDATORIS: THYELENCIS. Zegelbeeld: op een ondergrond een zittende 1/4 naar links gewende Sint Walburgis, het gekroonde en met een nimbus omgeven hoofd iets naar rechts gewend, die met opgeheven armen een kerk met een spits dak, vergezeld van twee kruizen, overdraagt aan een 3/4 naar rechts gewende geknieelde ridder met opgeheven handen, het hoofd naar links gewend, op zijn linker heup een zwaard en voor hem een staand schild beladen met het Ordekruis.

Walburg- en de St. Maartenkerk aldaar. Sedertdien voert de commandeur van Tiel ook zijn nieuwe zegel. (zie Fig.1) Na de hervorming liet men de kloosters en de commanderij verder bestaan, doch onder voorwaarde dat zij zouden bijdragen in de kosten van de Gereformeerde eredienst. De pastorie van Tiel stond eveneens ter begeving van de landcommandeur, die ze echter op 1 januari 1616 voor 50 jaar afstond aan de stad Tiel. De St. Walburgkerk geraakte steeds meer in verval, er werd al lang geen dienst meer gehouden. De stad maande de commandeur ten laatste haar te herstellen en tevens de afgebroken brouwerij weer op te bouwen. Dit zou voor de commanderij echter zó bezwarend worden dat zij financieel ten gronde zou zijn gegaan. Ondanks een akkoord, gesloten in 1648, voor het herstel

van het dak en de muren van de Walburgkerk geraakte de kerk steeds verder in verval. Ondanks het feit dat werd overeengekomen dat de brouwerij niet meer zou worden opgebouwd. Op 13 september 1679 werd besloten om de kerk af te breken en de materialen te verkopen.

Over de orde en de inkleding

Een specifieke kloosterorde was de Duitse Orde niet, hoewel de leden bij toetreding wel onder vastgestelde geloften kwamen te staan. De erediens bleef ook een grote plaats innemen bij de arbeid van elke commanderij. Een convent of hoofdhuis van een balije behoorde in de regel te bestaan uit een commandeur en twaalf broeders. Dit getal herinnerde aan de Heer en zijn discipelen. Daarnaast was nog aanwezig het personeel dat behulpzaam moest zijn in de huishouding en in de kerkelijke diensten. Aanvankelijk kon men slechts als ridderbroeder worden opgenomen na machtiging van de hoogmeester, later van de duitsmeester. De opname in de orde ging met veel ceremonieel gepaard en stelde zware eisen aan de persoon in kwestie. Hij moest een gezond verstand hebben en geen lichamelijke gebreken, van wettige geboorte zijn, vrij of edel en minstens gesproten uit vier ouders van een schildboortig of riddersmatig geslacht en bovendien van goede zeden. Voldeed de edelman aan al die eisen, dan moest hij in tegenwoordigheid van de landcommandeur en zijn raadsgebieders de geloften van kuisheid, afstand van eigendom en gehoorzaamheid aan zijn overste afleggen. Waarna zijn inkleding op plechtige wijze in de kerk plaats vond. Nadat de klokken geluid hadden, trad de nieuwe ridderbroeder met zijn familie het koor binnen. Daar lag aan de noordzijde een kleed gespreid voor de dames en was een bank geplaatst met een kleed en zijden kussen

gedekt, waarop de witte mantel met het wapenschild van de nieuwe ridderbroeder, met een verguld zwaard waren neergelegd. Na een goudstuk op het altaar geofferd te hebben knielde de edelman in vol harnas voor die bank neer, waarna door de landcommandeur, onder gebeden en zang van priester, diaken en koralen, het gewijde zwaard en schild hem werden omgehangen. En hij tot ridder geslagen werd onder het uitspreken van de spreuk: Wees ridder en een goed man en houd ridderlijke orde. Ten laatste werd hem de witte mantel om de schouders gehangen. Eenmaal de geloften afgelegd en het ordekleed aangenomen hebbende, was het niet meer geoorloofd de orde te verlaten. De nieuwe ridderbroeder had echter ook zorg te dragen voor zijn kleding en uitrusting, bestaande uit paarden en harnas, gewone kleding, een wit zaaien mantel, een tabbaard met zijde gevoerd, een satijnen wambuis, hoezen en een bonnet van fluweel. Hij moest voorts zowel de landcommandeur, de aanwezige priesters en ridders als aan het huispersoneel verschillende geschenken geven. Naast de ridderbroeders treft men ook priesterbroeders aan: geestelijken die konden worden opgenomen naar goeddunken van de landcommandeur. Hun inkleding geschiedde op dezelfde wijze als bij de ridderbroeders, echter zonder de ridderslag. Ook zij konden de orde, na de wijding ontvangen te hebben, niet meer verlaten.

Literatuur

Fabius, mr. F.J.W., De Ridderlijke Duitse Orde van verleden tot heden, ed. Utrecht zij Hinsbergen, Ph.J.C.G. van-, Inventaris van het archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht 1200-1811, ed. Utrecht 1955/1982. Kersteman, F.L., Practisyns Woordenboekje, ed. idem, heruitgave bij J.E. Ennik en P. Brood, ed. Centraal Bureau voor Genealogie, REGIO-Project Uitgevers, Groningen 1996.

Verdam, J., Middelnederlandsch Handwoordenboek, opnieuw bewerkt door C.H. Ebbinge Wubben, ed. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1994, ISBN. 9068904.84.1.

Vey Mestdagh, J.H. de-, J.A. de Boo, Liber Sigillorum, De zegels in het archief van de Ridderlijke Deutsche Orde, Balije van Utrecht 1200-1811, ed. idem, Utrecht 1995, 2 din.

Noten

1. Daniel van Goor was in 1526 al commandeur van de Friese commanderij van Bunne, in 1537 daartoe ook nog de scheffenaar (is rentmeester) van de balije van Utrecht en in 1544 zowel de commandeur van Bunne als van Tiel. Voor zijn zegel zie Fig.2. Hinsbergen en Vey Mestdagh, inv.no. 272 (1537); 1474 (1526); 2698 (1544); 34-11 (1557), acten en zegels.

2. Hinsbergen, inv.no.2716.

3. Voor de juiste betekenis van de woorden is-gebruik gemaakt van het Middelnederlandsch handwoordenboek en het Practisyns Woordenboekje.

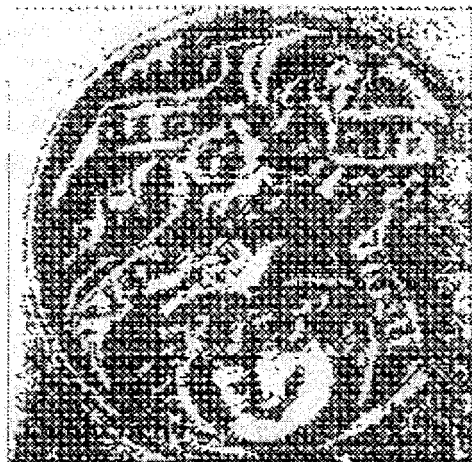
4. Hinsbergen, inv.no.2716, d.d. 1552 mei 14.

5. Idem.

6. De verwijzing naar de drie priesters in opleiding moet een verwijzing zijn naar de eerder genoemde inwonenden van het Duitsche huis van Tiel. Echter er valt niets op te maken over het aantal aanwezigen of een onderscheid in hun posities binnen de orde. Daarom voor de geïnteresseerde lezer de letterlijke tekst van dit deel van het handschrift: "...vuud gewoertlicker kost halderige miten erbaren knaepen vromhe ende huijs gesijn verplicht sall sijn tonderhalden, oeck heff vurs commenduer mit sijnen momber geloefft ende over gegeven dat hij bijnnen jaers nae dat van desen drie geordende priesters van sijnen oirden totten Patrist in kost ende andere behoirlicke provisie ien Duitzen huijse bijnnen Tiel residierende, etc.

7. Hinsbergen, inv.no.2817; Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en graafschap Zutphen, het kwartier van Nijmegen, Ophemert p.504-511; Tiel p.280-285, 523.

8. Hinsbergen, Inleiding; hfd.XVI., De commanderij van Tiel, p.216; p.217, inv.no.2698; p.219, inv.no.2715,2716 en 2717.

*Fig. 2 Arch. D.O., inv.no.2698,u3, anno 1544
Zegel van heer Daniell van Goer, commandeur
tot Tylle inde Bunne. Wapen: Drie hoorns. Ge-
wende traliehelm met Helmteken: een hoorn
voor een bos haneveren.*

Randschrift:

/S//IGIL//DANIEL//VAN//GH//OER/

Het geslacht (van) Lantsmeer in de Zwijndrechtse Waard

K.J. Slijkerman

Inleiding

In 1710 trouwde mijn voorvader Gerrit Ariensz. de Ronde te Hendrik-Ido-Ambacht met Cornelia Claesdr. van Lantsmeer, waarmee met kwartiernummer 857 de familie Van Lantsmeer zijn intrede in mijn kwartierstaat doet.¹ In de loop der jaren verzamelde ik materiaal over deze familie met de voor de op het eiland IJsselmonde en omstreken bepaald uitheems klinkende familienaam. Vader Claes Paulusz. van Lantsmeer moet rond 1680 in de Zwijndrechtse Waard zijn neergestreken, alwaar hij met een inwoonster van Sandelingenambacht trouwde. Helaas bevat het trouwboek van Hendrik-Ido-Ambacht - tot welke kerkelijke gemeente Sandelingenambacht behoorde - rond 1680 een hiaat, zodat zijn huwelijk niet meer is te achterhalen en uit deze bron dus ook niet zijn plaats van herkomst kan worden gehaald. Onderzoek in archivalia van de Zwijndrechtse Waard en omgeving ontsluitte evenmin iets over zijn plaats van geboorte en verwanten. Toen mij bleek dat er in het genoemde gebied hier absoluut niets over te vinden was, waagde ik ten lange leste een poging in het doopboek van de gereformeerde gemeente Landsmeer, een dorp boven Amsterdam, omdat de familienaam van Claes herkomst uit dit dorp zou kunnen impliceren. Tot mijn verrassing vond ik inderdaad een in aanmerking komende doop in maart 1658 van een Claes Poulesz. als zoon van Poules Claesz. en Eefie Taemsdr. Sedert de aanvang van het oudst bewaarde doopboek van Landsmeer in 1656 liet dit echtpaar daar meerdere kinderen dopen, terwijl er tot het einde van dit doopboek in 1706 ook diverse kleinkinderen traceerbaar zijn. Van 1706 tot in 1740 ontbreken echter de doopinschrijvingen, terwijl het oudste bewaarde gereformeerde trouwboek pas in 1793 aanvangt. Ook het gerechtstrouwboek bevat grote hiaten. Helaas heeft een voorlopig onderzoek niet het bewijs kunnen leveren dat Claes Paulusz. van Lantsmeer in de Zwijndrechtse Waard identiek was met de Landsmeerse dopeling uit 1658.

Van dit Landsmeerse echtpaar en hun kinderen is mij het volgende bekend:

I. **POULES (POULIS, POULUS, POWELS) CLAESZ.**, geb. naar schatting ca. 1630, woonde te Landsmeer, overl. na april 1671. Hij huwde voor november 1656 met **Eefje (Eefie) Taemsdr.**, geb. naar schatting ca. 1630, overl. na april 1671.

Kinderen:

1. **TAEMS POULS (POUWELSZ.)**, ged. Landsmeer in november 1656. Hij huwde met Trijntje Claes (Klaas).

Kinderen:

a. Lijsbethje, ged. Landsmeer 30 april 1683.

b. Pouwels, ged. Landsmeer 30 november 1687.

c. Grietje, ged. Landsmeer 12 januari 1692.

d. Jacob, ged. Landsmeer 15 januari 1696.

e. Klaas, ged. Landsmeer in februari 1699.

2. CLAES POULESZ., ged. Landsmeer in maart 1658, mogelijk identiek met Claes Paulusz. van Lantsmeer; zie Genealogie.
3. JAN POULISZ., ged. Landsmeer in oktober 1661. Hij huwde met Eefje Dirks.
Kinderen:
 - a. Trijntje, ged. Landsmeer 2 september 1703.
 - b. Dirk, ged. Landsmeer 15 november 1705.
4. DIRCK POWELSZ., ged. Landsmeer in juni 1664.
5. CORNELIS POWELSZ., ged. Landsmeer in januari 1667. Hij huwde met Trijn T(h)ijmons.
Kinderen:
 - a. Pouwels, ged. Landsmeer 8 juli 1696.
 - b. Eefje, ged. Landsmeer 9 oktober 1698.
 - c. Taems, ged. Landsmeer 31 oktober 1700.
6. PIETER POWELSZ., ged. Landsmeer in juli 1669.
7. TRIJNTJE POWELS, ged. Landsmeer in april 1671.

De vernoemingen van de kinderen van Claes Paulusz. van Lantsmeer geven geen aanwijzingen dat hij inderdaad uit deze Landsmeerse familie zou kunnen stammen of het moest zijn oudste dochter Aegje zijn, die een enkele maal ook met de in Noord-Holland zeer veelvuldig voorkomende -in tegenstelling tot op het eiland IJsselmonde- naam Aefje te boek werd gesteld en welke dan ontleend zou kunnen zijn aan haar hypothetische grootmoeder van vaderszijde: Eefje Taemsdr., al zou de naam Eefje ook afgeleid kunnen zijn van Eva.

Vooralsnog is de herkomst van de familie Van Lantsmeer in de Zwijndrechtse Waard dus niet vastgesteld. Ik hoop dan ook dat deze publikatie reacties zal opleveren die mogelijk het verband tussen de hier behandelde familiegroepen zal kunnen aantonen.

Genealogie

I. **CLAES PAULUSZ. VAN LANDTSMEER**, mogelijk ged. Landsmeer in maart 1658 (als zoon van Poules Claesz. en Eefie Taemsdr.), overl. (in het Volgerland van Sandelingenambacht) tussen 17 juni 1710 en wellicht 9 november 1716, vlasboer aan de Veersendijk in het Volgerland van Sandelingenambacht. Hij huwde (waarschijnlijk te Hendrik-Ido-Ambacht ten tijde van hiaat in trouwboek) naar schatting ca. 1680 met **Magteltje Hendricksdr. Swartouw**, wellicht geb. in het Volgerland van Sandelingenambacht, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 24 december 1656, overl. aan de Veerschendijck onder het Volgerland van Sandelingenambacht in september 1719, dochter van Henrick Teunisz. Swartouw, 'steenvurmer' in het Volgerland van Sandelingenambacht, en Lijntgen (Leentie) Ariesdr.²

Claas Pauelse van Landtsmeer en Macheltie Hendericks Swartouw werden op 2 april 1695 na belijdenis lidmaten te Hendrik-Ido-Ambacht.³

Op 10 juni 1710 maakten Claes Paulusse van Lantsmeer en Maggeltie Hendrickse Swartouw in hun huis aan de 'Veerse dijk' onder het Volgerland van Sandelingenambacht een testament op de langstlevende. Deze zou voogd over hun minderjarige kinderen zijn en

moest hen tot mondigheid groot brengen naar staat der boedel, waarna elk kind 25 Car. gld. uitgerekte zou krijgen. Na eventueel overlijden van de langstlevende zou de ouderlijke boedel onverdeeld moeten blijven totdat het jongste kind mondig zou zijn geworden en ondertussen moest deze uit de boedel geallimenterd worden. De testateuren plaatsten hun handmerkje.⁴

De erfgenamen van Ary Cornelis Soetman en Maayke Willems transporteerden bij akte van 17 juni 1710 voor 78 Car. gld. 15 stuivers aan de onder Sandelingenambacht wonende Claas Poulusse van Lantsmeer 8 akkeren buitendijkse grienden of Twaalf Roeden aan de 'Veerschen Dijk' onder het Volgerland van Rijsoord en Strevelshoek.⁵

Van 25 oktober 1719 dateert de inventaris van de boedel van Maggeltje Hend(ricks) Swartouw, in leven weduwe van Claes Paulussen van Lantsmeer, in leven gewoond hebbende en in september dat jaar overleden aan den 'Veersendijck' onder het Volgerland van Sandelingenambacht. De boedel werd opgegeven door Hendr(ick) de Koninck, getrouwd met Aegje Claesse van Lantsmeer, Gerrit Ariensen de Ronde, getrouwd met Cornelia Claese van Lantsmeer, Dammis Pieterse Lodder, getrouwd met Lijsbet Claesen van Lantsmeer, en Hendrick Claessen van Lantsmeer, kinderen en erfgenamen van Maggeltje. Tevens nog door Pleun Janse van Gelder, in huwelijk gehad hebbende Lijntje Claesen van Lantsmeer en als gesurrogeerde voogd over de minderjarige kinderen van Maggeltje volgens akte voor (dezelfde) notaris Hendrick van der Hoep van 9 november 1716 (niet in diens protocollen terug te vinden). Aan vaste goederen was er ten eerste het 'huys, schuier, keete' en melioratie van dijkerf, zowel binnen- en buitendijks, aan de 'Veersendijck' onder het Volgerland van Sandelingenambacht, alwaar Maggeltje overleden was. Voorts een huis met schuur en over de watering gelegen boomgaard en melioratie van dijkerf aan dezelfde dijk, maar nu liggend in het Volgerland van Heerjansdam. Tot mei 1720 mocht dit huis vrij bewoond worden door de weduwe van Maggeltje's overleden zoon Paulus Claesen van Lantsmeer. Verder was er nog de onder het Volgerland van Sandelingenambacht gelegen 'lange griend' ter grootte van 207 roeden die werd gebruikt als boomgaard en 'tuyn land' en niet verhuurd was. Tenslotte waren er nog de 8 akkeren buitendijkse grienden of 'Twaelff Roeden' aan de 'Veerschen Dijk' onder het Volgerland van Rijsoord en Strevelshoek. Het woonhuis van de overledene bestond uit een voorhuis, zijkamertje, keuken, opkamertje, zolder en schuur, waarvan de inboedel gedetailleerd omschreven is. Aan lijfsieraden is een 'silver hooftijser' genoemd, waaruit dus blijkt dat de boerinnen deze toen op het eiland IJsselmonde droegen. In de schuur lag ongesingeld vlas en ook was er een 'hooghaers schuyt met sijn seyl' en toebehoren. Voornoemde Pleun Jansz (van Gelder) was aan de boedel geld schuldig vanwege gehuurd vlasland van de overledene. Onder de schulden is o.a. sprake van verschuldigde huur voor (vlas)land, voor koop van tienden in Zeeland (te Dirksland, toen behorende tot die provincie), voor het laten rijden van vlas, voor geleverd bier van een brouwer uit Prinseland en chirurgijnskosten, o.a. van die uit Alblasterdam. Allen ondertekenden de in Sandelingenambacht opgemaakte akte, met uitzondering van Van Gelder en de Ronde, die hun handmerkje plaatsten.⁶

Van 3 augustus 1720 dateert de afrekening van de boedel. Elk der zeven staken ontving 735 gld. Dit waren 1e Aegje Claesen van Lantsmeer, vrouw van Hendrick de Koninck, 2e Cornelia Claesen van Lantsmeer, vrouw van Gerrit Aryense de Ronde, 3e Lijsbet Claesen van Lantsmeer, vrouw van Dammis Pieterse Lodder, 4e Hendrick Claesen van Lant-

smeer, 5e de nog minderjarige Dirck Claesen van Lantsmeer, 6e de vier kinderen van de overleden Paulus Claesen van Lantsmeer, en 7e het kind van de overleden Lijntje Claesen van Lantsmeer bij Pleun Jansen de Gelder.⁷

Eerder dat jaar, op 9 mei, hadden de erfgenamen het huis in het Volgerland van Heerjansdam met 150 roeden land voor 600 gld. getransporteerd aan mede-erfgenaam Damis P(iete)rs Lodder.⁸ Op 18 juni 1720 hadden zij tevens de 8 akkeren buitendijkse grienden in het Volgerland van Rijsoord en Strevelshoek voor 47 gld. 5 st. overgedragen aan Willem Hendricxe de Gelder uit het Volgerland van Sandelingenambacht.⁹

Kinderen:

1. AEGJE (AEFJE) CLAESDR. VAN LANTSMEER, geb. naar schatting ca. 1681, overl. na 1740. Zij huwde mogelijk te Hendrik-Ido-Ambacht tussen 5 mei en 25 oktober 1719 met Hendrick Willemsz. de Koning(h) (de Koninck, de Coning), ged. Hendrik-Ido-Ambacht 24 februari 1692, boer aan de Veersendijk in het Volgerland van Heerjansdam, overl. na 1740, zoon van Willem Aertsz. Koning en Claisje Michielsdr. Snouck.

De doopakte noch de trouwakte van Aegje werd in de Zwijndrechtse Waard of elders op het eiland IJsselmonde gevonden.

Vermoedelijk trouwde zij te Hendrik-Ido-Ambacht tussen 5 mei 1719, de datum van de laatste trouwinschrijving aldaar tot het hiaat tot 1788, en 25 oktober 1719, wanneer zij uitdrukkelijk als vrouw van de Koningh is vermeld.

In 1727 had zij onmondige kinderen in leven. Deze zullen dus ook in het hiaat van de doopregisters (1712-1788) te Hendrik-Ido-Ambacht ten doop zijn gehouden. Overigens was zij zeker 10 jaar ouder dan haar echtgenoot.

Aegjen Claas van Landsmeer werd op 5 april 1708 na belijdenis lidmaat te Hendrik-Ido-Ambacht.³ In de hiervoor genoemde op 9 mei 1720 te Heerjansdam opgemaakte transportakte is zij vermeld als 'Aefje'.¹⁰ Verder komt zij altijd als Aegje in de bronnen voor.

De te Hendrik-Ido-Ambacht wonende Mr. Anthony van Aalst, heere van Boucquet, verhuurde op 24 juni 1721 voor 20 gld. jaarlijks aan Hendrik de Koningh, wonende aan de 'Veerschen dijk' onder het Volgerland van Heerjansdam, voor 7 achtereenvolgende jaren 1 morgen 300 roeden weiland aan de Vrouw Gelewegh' onder het Volgerland van Kijfhoek en behorende aan den huize van Boucquet. De pacht was met kerstmis 1720 ingegaan.¹¹

Op 13 oktober 1721 verhuurde Van Aelst voor 6 achtereenvolgende jaren aan de Koninck 3 morgen weiland in hetzelfde Volgerland voor 16 gld. jaarlijks en ingaande Kerstmis 1721.¹²

Op een op 27 maart 1725 aangelegde lijst van lidmaten te Hendrik-Ido-Ambacht zijn Hendrik de Koning en Aagje Landsmeer genoemd als wonende 'aan den Dijk'.¹³

Hendrick de Koninck en Aegje Claes van Lantsmeer, wonende aan de 'Veersen dijk' onder het Volgerland van Heerjansdam, testeerden op 3 november 1727 aldaar op de langstlevende. Deze diende de kinderen naar behoren op groot te brengen en bij mondigheid aan hen allen 100 Car. gld. en de kleding en de lijfsieraden van de overleden ouder uit te reiken. Bij hertrouwen van de langstlevende ouder

zouden de kinderen nog eens 100 Car. gld. met hun allen ontvangen. De langstlevende zou voogd zij en na diens overlijden zijn broeder Hendrick Claesen van Lantsmeer, schepen van Sandelingenambacht en haar zwager Pleun Jansen van Gelder. De testateur ondertekende de akte; zijn vrouw plaatste haar handmerkje.¹⁴ In 1732¹⁵ en 1740¹⁶ zijn Hendrik de Coning en Aagje Claas ook genoemd op lidmatenlijsten van Hendrik-Ido-Ambacht.

De in het Volgerland van Heerjansdam wonende Hendrick de Koninck stelde zich op 14 september 1738 als borg voor de aan de Veersendijk in het Volgerland van Sandelingenambacht wonende Jan de Gelder, toen deze geld leende voor de aankoop van een huis met dijkboomgaardje aldaar.¹⁷

2. LIJNTJE CLAESDR. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 6 augustus 1683, j.d. wonende Hendrik-Ido-Ambacht 1707, overl. tussen 25 december 1709 en 9 december 1718. Zij huwde Hendrik-Ido-Ambacht 11 december 1707 met Pleun Jansz. de (van) Gelder, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 5 april 1682, j.m. wonende Hendrik-Ido-Ambacht 1707, vlasboer op de hofstede van zijn schoonmoeder aan de Veersendijk in het Volgerland van Sandelingenambacht (tot in 1720), overl. na 3 november 1727, zoon van Jan Pleune de Gelder (alias Jan Geldersz.) en Lijgje Michiels Hoek.

Lijntje van Lantsmeer werd op 23 april 1707 na belijdenis lidmaat te Hendrik-Ido-Ambacht³. Op 25 december 1709 liet dit echtpaar hun jongste kind te Hendrik-Ido-Ambacht dopen.

3. CORNELIA CLAESDR. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 22 sept. 1686, j.d. 1710, overl. (impost pro deo Groote Lindt 21 november) 1747. Zij huwde Hendrik-Ido-Ambacht 2 oktober 1710 met Gerrit Ariensz. de Ronde, ged. Zwijndrecht 28 augustus 1689, j.m. 1710, weduwnaar wonende onder Groote Lindt (1753), woonde te Hendrik-Ido-Ambacht, Zwijndrecht en Ridderkerk, vlasboer te Groote Lindt sedert 1731, overl. (3 gld. impost betaald Groote Lindt 2 oktober) 1757, zoon van Aryen Jansz. de Ronde, in het Volgerland van Heeroudelandsambacht, en Dirckje Leendertsdr. van Lierde.¹⁸ Hij huwde 2e (hij 6 gld. impost betaald Groote Lindt 11 januari en ondertr. te Zwijndrecht en akte van huwelijksvoorwaarden 12 januari) 12 januari 1753 met Neeltje Vogelesang, weduwe van Paulus van Oeveren (van Overen).

Ary Teunisse Visser en Marteyntie Brouwer, weduwe van Meuwis Teunisse Visser transporteerden op 30 juni 1731 voor 389 gld. aan Gerrit Aryense de Ronde, wonende onder Ridderkerk, een huis met schuur, 'swingel off braak keet', boomgaard en melioratie van dijkerf aan 'sHeerendijck van Swijndrecht' te Groote Lindt.¹⁹

Op 21 januari 1733 testeerde Gerrit met zijn vrouw voor notaris Bastiaan Broeling te Zwijndrecht; dit blijkt uit de akte van huwelijksvoorwaarden op 12 januari 1753 te Hendrik-Ido-Ambacht met zijn aanstaande tweede echtgenote.²⁰ Het betreffende testament heb ik in de prococollen van de betreffende notaris evenwel niet kunnen terugvinden.

4. PAULUS CLAESZ. VAN LANTSMEER, volgt II.
5. LIJSBETH CLAESDR. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 4 juni 1690, overl. na 6 september 1729. Zij huwde (wellicht Hendrik-Ido-Ambacht ca.

1715) met Dammis Pietersz. Lodder, ged. Heerjansdam 16 november 1692, woonde aan de Veersendijk in het Volgerland van Heerjansdam, overl. na 6 september 1729, zoon van Pieter Dammisz. en Willemetje Isaacksdr.

Dammis Pieterse Lodder en Lijsbet Claesen van Lantsmeer, wonende aan de 'Veersendijck' onder het Volgerland van Heerjansdam, maakten aldaar op 6 september 1729 een testament op de langstlevende. Deze zou voogd zijn en moest de kinderen naar behoren opvoeden en aan ieder van hen bij mondigheid 3 zilveren ducats of 9 gld. uitreiken. Bij hertrouwen van de langstlevende zouden zij tevens ieder 100 gld. ontvangen. Na overlijden van de langstlevende zouden zijn broeder Ysack Pieterse Lodder en haar broer Hendrick Claesen Lantsmeer voogden over de minderjarige zijn. De testateurs plaatsen hun handmerkje.²¹

6. HENDERICK CLAESZ. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 26 december 1694, vlasboer (met zijn broer Dirck) in het Volgerland van Sandelingengambacht, schepen van Sandelingengambacht (1727), vermeld als lidmaat te Hendrik-Ido-Ambacht 27 maart 1725 als wonende aan den Dijk²² en in 1732.¹⁵

7. TRIJNTIE CLAESDR. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 19 augustus 1696, j.d. wonende Hendrik-Ido-Ambacht 1718, overl. tussen 15 september en 25 oktober 1719. Zij huwde Hendrik-Ido-Ambacht 21 april 1718 met Jan Dirks Kersse, j.m. van 'Oudheunen' (?), wonende Hendrik-Ido-Ambacht 1718, overl. na 15 september 1719.

Op 15 september 1719 maakten Jan Dircx Kerssen en zijn vrouw Trijntje Claas van Lantsmeer in hun huis aan de 'Veerse Dijk' onder het Volgerland van Sandelingengambacht een testament op de langstlevende. Deze zou voogd over de eventuele kinderen zijn en diende deze naar behoren groot te brengen en bij mondigheid aan elk van hen 1 'silvere ducaton' of 3 gld. 3 st. uit te reiken. Beiden plaatsten hun handmerkje.²³ Kort nadien stierf Trijntje kinderloos.

8. DIRCK CLAESZ. VAN LANTSMEER, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 26 april 1699, vlasboer (met zijn broer Hendrick) in het Volgerland van Sandelingengambacht, overl. na 3 augustus 1720.

II. **PAULUS CLAESZ. VAN LANTSMEER**, ged. Hendrik-Ido-Ambacht 14 november 1688, j.m. van 't Ambacht (1712), overl. voor 25 oktober 1719. Hij huwde Oud-Alblas 24 juli 1712 met **Caetje Cleyse Lansert**, j.d. van Oud-Alblas (1712), woonde bij de oude steenplaats in het Volgerland van Sandelingengambacht, vlasarbeidster onder Hendrik-Ido-Ambacht 1720/1721, overl. na 5 januari 1737.

Mogelijk werd Caetje op 30 januari 1689 te Oud-Alblas gedoopt als Catalina, dochter van Cleys Meertensz. en Sijtje Willems Bras. Haar broer Leendert werd aldaar dan gedoopt op 1 september 1687.

Op 7 maart 1721 legden de ca. 29 jaar oude Ary Ariense Salij en de ca. 18 jaar oude Marijgje Jans van der Burgh, inwoners van Hendrik-Ido-Ambacht, op verzoek van de daar wonende Cornelis Hendricxe de Jongh en zijn huisvrouw Lijntje Jans Bel, waardin in 'het swaentje', verklaringen af over kwaadsprekerij en schelden door Caetje Cleyse (op haar familienaam konden zij kennelijk niet komen, want dit werd in de akte opengelaten), weduwe van Paulus Claes van Lantsmeer, in de swingelkeet van Jan Cornelisse Hoek over

voornoemde Lijntje, gedaan in december 1720 en januari 1721. Caetje had o.a. gezegd: 'mijner Willem (= zoon Willem Paulusz. van Lantsmeer) singter al een deuntje van dat luyt, den jonge heer int swaentje, de hennigjes volgens het haentje'.²⁴

Caetje Cleysen Lansert, weduwe van Paulus Claes Lantsmeer, wonende bij de Oude Steenplaats in het Volgerland van Sandelingenambacht, stelde bij akte van 5 januari 1737 haar broer Leendert Cleys Lansert, wonende te Alblas, en haar neef Leendert Leenderts van Driel, wonende onder Strevelshoek, tot voogden over haar na te laten minderjarige kinderen en erfgenamen. De akte werd ten haren huize opgemaakt, welke zij bekrachtigde met haar handmerkje.²⁵ Het is mij overigens niet duidelijk op welke wijze Caetje en Van Driel neef en nicht waren.

Kinderen (volgorde willekeurig):

1. MAGGELTJE LANDSMEER, geb. 1713/1719, geb. van Hendrik-Ido-Ambacht (1744), begr. Zwijndrecht 4 oktober 1781 (als Maggiel ? of 9 maart 1764 als de vrouw van Ary Los ?). Zij huwde Zwijndrecht (ondertr. aldaar 15 april) 8 mei 1744 met Ary Los, j.m. van Zwijndrecht (1744)²⁶, begr. Zwijndrecht 14 juli 1791, zoon van Daniel Hendriksz. Los, diaken, ouderling te Zwijndrecht, en Geertje Christiaansdr. (Corstiaansdr.) Huysman.
2. WILLEM PAULUSZ. LAN(T)SMEER, geb. 1713/1719, j.m. wonende Hendrik-Ido-Ambacht (1745), weduwnaar van Hendrik-Ido-Ambacht, kerkelijk te Zwijndrecht (1759), lidmaat op belijdenis te Zwijndrecht 26 maart 1766²⁷, begr. Zwijndrecht 29 september 1781. Hij huwde 1e Zwijndrecht (1e voorstel 18 april) 1745 met Mayke Daaneelse Los, ged. Zwijndrecht 19 november 1714, j.d. wonende Zwijndrecht (1745), begr. Zwijndrecht 30 juni 1758, dochter van Daniel Hendriksz. Los, diaken, ouderling te Zwijndrecht, en Geertje Christiaansdr. (Corstiaansdr.) Huysman. Hij huwde 2e Zwijndrecht (ondertr. aldaar 20 april) 6 mei 1759 met Aagje Lansert (Lanzer, Landsert), ged. Sliedrecht 21 oktober 1725, j.d. van Sliedrecht, wonende Zwijndrecht (1759), dochter van Pieter Jansz. Lansert en Lijsje Henriksdr. van Hees.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

- a. Leijsje, ged. Zwijndrecht 15 november 1750 (get. Marya van der Net).
- b. Leijntje, ged. Zwijndrecht 23 december 1753 (get. Seygje Landsmeer).

Kinderen uit het tweede huwelijk:

- c. Elisabeth, ged. Zwijndrecht 9 maart 1760 (get. Ariaantje Lanzer).
 - d. Maayke, ged. Zwijndrecht 16 augustus 1761 (get. Sijgje Lantsmeer).
 - e. Paulus, ged. Zwijndrecht 19 februari 1764 (get. Sijgje Lantsmeer).
 - f. Pieter, ged. Zwijndrecht 30 april 1769 (get. Kaatje Landsmeer).
3. SIJGJE LANDSMEER, geb. 1713/1719, overl. na 19 februari 1764.²⁸
 4. KAAATJE LANDSMEER, geb. 1713/1719, overl. na 30 april 1769.²⁸

Noten

1. K.J. Slijkerman, Duizend jaar voorgeslacht, een overzicht van ca. 3000 kwartieren van Kees Jan Slijkerman, uitg. 1987, blz. 94.
2. K.J. Slijkerman, Het geslacht van Aris Pietersz. uit het Volgerland van Sandelingenambacht, in: *Ons Voorgeslacht* jrg. 1996, blz. 347 e.v.

3. A.R.A., d.t.b. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 5.
4. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4843, f. 283 e.v.
5. A.R.A., Recht. Arch. Rijsoord en Strevelshoek inv.nr. 1, f. 277 e.v.
6. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4846, f. 391 e.v.
7. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4847, f. 253 e.v.
8. G.A. Dordrecht, Recht. Arch. Heerjansdam inv.nr. 3, akte dd. 9 mei 1720.
9. A.R.A. Recht. Arch. Rijsoord en Strevelshoek inv.nr. 1, f. 295 e.v.
10. Als noot 8. Ervoor is nog een ongedateerde akte genoteerd met deze strekking.
11. A.R.A. Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4877, f. 536 e.v.
12. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4847, f. 659 e.v.
13. Drs. A.B. den Haan, Lidmaten van de Ned. Herv. gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht 1725, 1732 en 1740, in: Ons Voorgeslacht jrg. 1999, blz. 464.
14. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4851, f. 386 e.v.
15. Als noot 13, blz. 465.
16. Als noot 13, blz. 466.
17. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4856, f. 445 e.v.
18. K.J. Slijkerman, De oudste generatie van het geslacht de Ronde te Zwijndrecht herzien, in Ons Voorgeslacht jrg. 1999, blz. 296.
19. G.A. Dordrecht, recht. Arch. Groote Lindt inv.nr. 3, akte dd. 30 juni 1731.
20. A.R.A., Not. Arch. Hendrik Ido Ambacht inv.nr. 4862, akte dd. 12 januari 1753.
21. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4852, f. 126 e.v.
22. Als noot 13, blz. 463.
23. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4846, f. 337.
24. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4847, f. 427 e.v.
25. A.R.A., Not. Arch. Hendrik-Ido-Ambacht inv.nr. 4856, f. 1 e.v.
26. Geen doop te Zwijndrecht gevonden. Wellicht geboren ca. 1708.
27. Arch. Ned. Herv. gemeente Zwijndrecht inv.nr. 1.
28. Doopgetuige te Zwijndrecht.

Contactzoekers

Sombeek, Nicolaas, geb. Beverwijk 1818, overl. Beverwijk 15-9-1865, beroep smid. Gezocht inf. over zijn gezin en voorgeslacht. J.G. Henneman, Ruyn-Acker 12, 1965 RL Heemskerk.

Meijer, Mauritz, afk. uit Tecklenburg (D) otr. Amsterdam 27-10-1735 met **Hendrina Hassevoort (Harsevoort?)**, oud 34 j., afk. uit Borden, overl. Amsterdam 23-7-1738. Getuige haar oom **Anthony van der Wielen**. Wie weet meer over dit echtpaar?

Wartena Johannes, geb. ± 1685 tr. Vriezenveen ± 1705 met **Johanna Harwig**. Hieruit 4

kinderen bekend. Ook van dit echtpaar gaarne meer gegevens.

F. Harwig, Hendrik van Viandenstraat 7, 8061 CV Hasselt, tel. 038-4771618.

Wassenburg, Hendrik Claesz. en Eva v.d. Giels (Gils) woonden 1678 in Leiden. Van zoon Johannes is daar geen geboorteaangifte. Hendriks broer, Cornelis is weduwnaar v. **Jan-netje Cornelisd.** uit Boskoop. Een zuster van Hendrik, **Leentge Claesd.**, geeft bij haar huwelijk aan ook uit Boskoop te komen. Verder kom ik niet. Wie weet meer?

D. Wassenburg, It Heechfean 29, 9222 NZ Drachtstercompagnie, tel. 0512341082, e-mail: d.wassenburg@hetnet.nl

Warrige wortels

DNA-onderzoek kan de oplossing bieden

JW. Koten

Tot voor kort hadden de genealogische vergaderingen een bekend beeld. Vaak ging het gesprek in de wandelgangen over archiefwerk zoals het raadplegen van klappers, het bestuderen van oude folianten en samenwerking met bekenden. De laatste tijd ook over het uitwisselen van gedigitaliseerde gegevensbestanden en het signaleren van spannende internetbronnen. Maar een glimp van de nieuwe toekomst zal de komende NGV-vergadering bieden wanneer DNA en Genealogie de belangrijkste gespreksthema's zullen gaan vormen. In Nederland valt het DNA-gebeuren dan nog wel mee. In de VS is de introductie van DNA-genealogie al veel verder voortgeschreden. Het beeld van de genealogiebeoefening is snel aan het veranderen. In een laatste congres van genealogen in de Verenigde Staten in Boston werden de participanten via diverse standjes de mogelijkheid geboden voor \$ 200 een wangslimvlies schraapsel te laten onderzoeken voor het vaststellen van de genetische identiteit. Tot de aanbieders van deze service behoorde o.a. een onderneming die zich 'Relative genetics' noemt en die in Salt Lake City is gevestigd en samenwerkt met GeneTree DNA. Verder was er de bekende Oxford Ancestors (GB), de groep rond prof. Sykes. Ook het erfelijkheidslab van een naburige Universiteit (Brigham Young University in Provo Utah) was er als de kippen bij en hun vertegenwoordigers vroegen bloed van de deelnemers met genealogische gegevens om een genealogisch DNA-bank op te zetten. Bij de diverse voordrachten werd aan de toepassing van DNA bij het genealogische onderzoek grote aandacht gegeven. Niet zo

passend bij de vroegere genealogie waren tal van complexe dia's van chemische en wiskundige bewerkingen, die getoond werden en die de nieuwe zegeningen van de DNA-genealogie aan de man moesten brengen.

DNA-technologie is binnen de genealogie al snel big business aan het worden. Wij voorspelden dat al enkele jaren geleden. Zonder overdrijving kun je stellen dat er geen veld in de wetenschap is waar het DNA-onderzoek zoveel impact heeft als bij de genealogie. Wil men de zaak nog in de hand houden dan moet men snel de bakens verzetten. Voor de gemiddelde genealoog zijn de voordelen van het DNA onderzoek niet zo moeilijk in te schatten. Kort gesteld: vaders geven het Y-chromosoom vrijwel onveranderd door op alle mannelijk nakomelingen, de patrilineaire lijn (patro = vader) dus vaderlijke bloedlijn. Moeders daarentegen geven aan hun dochters het mitochondriale DNA door, waardoor een matrilineaire (matri = moeder) lijn kan worden samengesteld, dus van moeder op dochter, kleindochter enz. Met de reeds beschikbare genealogische gegevens kan men met de moderne DNA-hulpmiddelen een haast ideaal gecombineerd DNA-genealogisch databestand opzetten. Zo'n bestand biedt in de toekomst tal van mogelijkheden voor de genealogische onderzoeker, zeker in een land met een grote dynamiek waar een goede burgerlijke stand ontbreekt en men veelvuldig moet verhuizen vanwege de werkgelegenheid zoals in de Verenigde Staten.

Moeten wij met deze ontwikkeling geluk-

kig zijn of zijn er mogelijk bedenkingen te maken tegen de wat te snelle ontwikkelingen bij de DNA-genealogie? Allereerst moeten de ethische en juridische consequenties van dit onderzoek eens goed doorzocht worden voordat men op massale wijze op DNA-onderzoek overgaat. Waren vroeger de kosten een belemmering voor massale toepassing, binnenkort zal de prijs van het DNA-onderzoek drastisch gaan verminderen, zeker nu de micro-array technieken een zeer snelle ontwikkeling door maken. Met deze techniek, die gebruikt maakt van een DNA-chip, is het mogelijk binnen korte tijd een groot aantal erfelijke eigenschappen te identificeren. Bij wijze van spreken: men kan dan huidskleur, haarkleur, oogkleur, lichaamslengte en sommige gelaatstrekken uit het DNA-profiel afleiden.

Naast deze juridische en ethische zaken zijn er ook nog wel technische bedenkingen. Niet altijd is de kwaliteit van de commerciële laboratoria op het gewenste hoge niveau. Kwaliteitscontrole is dus nodig, maar de instanties die dit moeten gaan doen zijn nog niet van de grond gekomen. Dan is de interpretatie van de gegevens niet altijd even gemakkelijk. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een complexe statistische benadering. Om dit te begrijpen heeft men als leek veel voorlichting nodig, onzekerheid is soms troef.

Toch moet men de bijdrage van commerciële laboratoria ook niet te negatief willen voorstellen. Laboratoria met een goede reputatie gebruiken als het goed is de goed controleerbare standaardtechnieken en voegen soms aan dit proces eigen verbeteringen toe, die de kosten doen dalen. Dat is zeker winst voor alle partijen. Bij de ontwarring van het menselijke DNA heeft een

commercieel bedrijf de werkzaamheden aanzienlijk versneld door de introductie van nieuwe technieken.

De eerst stap in DNA-genealogie is nu al weer bijna 15 jaar geleden gezet door de Engelse biochemicus prof. Sykes (Oxford). Hij toetste niet alleen de genealogische gegevens van zijn eigen familie op betrouwbaarheid maar hij was ook betrokken bij de studie van het DNA van een man opgediept uit een veengebied die vermoedelijk uit het stenen tijdperk stamde. Het bleek dat een verwant DNA was te vinden bij enkele bewoners uit het zelfde gebied. Met name bij de plaatselijke hoofdonderwijzer was de overeenkomst treffend. Zijn familie woonde al sinds mensenheugenis in dit gebied. Met de studie van het mitochondriale DNA (Mt-DNA) was het mogelijk vast te stellen dat het Mt-DNA in de West Europese populatie afkomstig is uit zeven oermoeders ('The seven daughters of Eve'). Deze dames hebben de fancy-namen gekregen van Ursula, Xenia, Helena, Velda, Tara, Katrine en Jasmine afhankelijk van het gebied waar dit Mt-DNA het meeste voorkwam. Zij leefden vermoedelijk 10-45.000 geleden in onze contrijen.

De gegevens, verkregen door de studie van het Y-chromosoom, zijn het meest spectaculair. Enkele jaren geleden rapporteerden wij reeds het werk van Hammer (Arizona Universiteit) die de legende valideerde dat in de priesterlijke joodse Cohen-stam sedert de laatste 3000 jaar het Y-DNA van vader op zoon was doorgegeven. Alle naamdragers Cohen hebben een verwant Y-DNA-profiel. Belangrijk is ook het gegeven dat het Y-DNA profiel bij de diverse families van een gesloten gemeenschap wel verschilt, maar deze onderlinge verschillen blijken kleiner te zijn dan die in vergelijking met personen afkomstig uit verre an-

dere gebieden. Mensen afkomstig uit een zelfde gebied zijn vaak in verre graden toch bloedverwant. Om het maar eenvoudig te zeggen, het DNA van de Zeeuwen verschilt onderling minder dan dat van Groningers en Zeeuwen. Zodoende kan je aan het Y-DNA ook het gebied vaststellen waar de betrokken persoon van afkomstig zou zijn.

Samengevat kun je stellen dat DNA-vergelijking van het Y-DNA en Mt-DNA niet alleen de mate van verwantschap kan vaststellen maar ook een zekere oriëntatie kan geven uit welk gebied de betrokken voorouders afkomstig moeten zijn geweest. Wanneer op den duur de databestanden over voldoende gegevens beschikken kan men zelfs aan dit DNA-materiaal een familienaam knopen. Deze waarnemingen maken het DNA-onderzoek bij uitstek aantrekkelijk voor genealogen. Geen wonder dat de belangstelling van genealogen voor DNA onderzoek stijgt. Daarbij komt nog het voordeel dat de afname van materiaal betrekkelijk eenvoudig en weinig belastend is. Een wangschrapsel, of een haar (met wortel) is al voldoende om bij veel onderzoek te kunnen worden toegepast. Ook het transport van het materiaal via de postale bestelling levert geen grote problemen op. Wel moet men ervoor waken dat men bij het verzamelen van het DNA-materiaal de nodige voorzichtigheid betracht. Men moet dus goed oppassen dat er geen 'vreemd' DNA bij het eigen monster wordt meegenomen, zoals verontreiniging door ondeugdelijk verzendmateriaal (niet schone potjes) of contact met vreemde handen. Een bloedmonster wordt ook veel gebruikt, bloedcellen zijn gemakkelijker te kweken en de zuiverheid van het materiaal is beter.

Hoewel laboratoria met een goede reputatie redelijk betrouwbare gegeven produceren

geldt dit lang niet voor alle instituten die zich op de markt begeven. In Engeland heeft het lab van Sykes een goede reputatie opgebouwd. Een eveneens redelijk instituut is Family Tree DNA in Houston, dat zich vooral richt op autochtone Amerikaanse populaties (de 'indianen'). Het is nog niet goed mogelijk te bepalen tot welke specifieke stam ze behoren (bijv. Choctaw of Cherokee). Ik schat in dat dit in de niet al te verre toekomst mogelijk zal zijn als men meer DNA-markers (DNA-merkers) bij de DNA-typing gaat gebruiken. Doch commerciële interesse mag niet tot slordigheid of overhaastheid leiden. Dat het wel eens mis kan gaan bleek bij het universitaire laboratorium van de Howard Universiteit van Washington DC waarbij de gegevens de toets der kritiek niet konden doorstaan. Dit lab richtte zich vooral op de Afro-Amerikaanse bevolking. Men vergeleek daarbij DNA-materiaal afkomstig van autochtone Afrikanen met dat van de Afro-Amerikaanse migranten, en meende daaruit conclusies te kunnen trekken over de oorsprong. Dit bleek toch te voorbarig te zijn.

DNA-profilering bij de genealogie is primair gericht op het toetsen van de mogelijke verwantschap van naamdragers. Men spreekt wel van 'familie reconstructie'. Als regel gebruikt men een dozijn (microsatelite) markers. Bij een perfecte match van twee personen is de kans 50% dat zij over 14 à 15 generaties (= ongeveer 350 jaar) een identieke voorvader hebben. Momenteel bestaat de tendens om steeds meer markers te gebruiken waardoor de nauwkeurigheid en de zeggingskracht van de uitkomst toenemen. Met uitgebreidere aantallen markers meent Sykes dat het mogelijk kan zijn een gemeenschappelijke voorvader te herkennen van 20-40 generaties terug (= 500-1000 jaar).

De cruciale vraag is hoe lang een DNA-profiel bij de opvolgende generaties in tact blijft. Moeilijker gesteld: wat is de kans op mutaties bij iedere generatiewisseling. Het is bekend dat bij iedere generatiewisseling de kans op een kleine overdrachtsfout (= mutatie) bestaat. Momenteel bestudeert men aan de hand van genealogische gegevens dit mutatierisico voor de onderscheiden DNA-markers die men toepast. Het hoeft niet zo te zijn dat iedere marker even stabiel is. Sommige markers muteren vrijwel nooit, anderen zijn veel labiel en muteren gemakkelijk. Het is duidelijk dat dit een uiterst complexe zaak is waar complexe wiskundige statistieken aan te pas komen.

Al deze bezwaren weerhouden sommige commerciële instellingen er niet van om met DNA-technieken de genealogische markt op te gaan. Het BYU-project (university Utah), verzamelt momenteel genealogische gegevens gekoppeld aan DNA-onderzoek. Men heeft momenteel reeds 25.000 vrijwilligers beschikbaar gevonden om bloed voor dat DNA-onderzoek te geven, aangevuld met genealogische gegevens van betrokkene. Men streeft er na binnen enkele jaren 200.000 bloeddonthies voor DNA-onderzoek gekoppeld aan genealogisch materiaal te vangen. Doordat steeds meer mensen voor het ontwarren van hun familiegegevens (= familie-reconstructie) een beroep doen op dit instituut is men na het onderzoek wel bereid om deze gegevens in de DNA-genealogische databank te laten opslaan. Op den duur kan men dan aan een willekeurig DNA-monster vaststellen tot welke groep naamdragers betrokkene hoort.

De conclusie die men uit dit verhaal kan trekken is, dat de ontwikkelingen snel gaan, maar dat men ook niet het zicht op de realiteit moet verliezen. De huidige technieken zijn zeker nog voor veel verbetering vatbaar. Ze zijn nog betrekkelijk ruw, maar verfijning van de mogelijkheden gaat echter wel in een razend tempo. Veel meer data zijn nodig om de DNA-profielen statistisch te kunnen analyseren. Kortom er is nog heel veel werk aan de winkel. Ook hier geldt: niet alles wat blinkt is goud. Men zal kritisch moeten blijven, zeker bij commerciële laboratoria. Voorzichtigheid bij te gemakkelijke interpretaties van DNA-gegevens blijft voorlopig geboden.

Als afronding nog enkele laboratoria in de wereld die zich met DNA-testen voor genealogen bezighouden.

FamilyTree DNA
waa.familytreedna.com
12 en 21 markers
gericht op Amerikaanse-autochtonen (indianen)

Relative Genetics en Gene Tech DNA
www.relativegenetics.com of
www.ancestry.com en www.genetree.com
23 Y-DNA markers en Mt-DNA genetische signatuur

Oxford Ancesters
www.oxfordancesters.com
richt zich op Europese bevolking
diverse DNA-tests

Literatuur: Science Vol 295 1 maart 2002
1634 www.sciencemag.org

Afstammen van Karel de Grote

H.M. Lups

Soldatenplundering

Er zijn vandaag de dag mensen, die beweren dat Karel de Grote, zoals hij bekend is geworden, nooit echt heeft bestaan. Met betrekking tot die tijd zou er zo'n drie eeuwen geschiedvervalsing hebben plaatsgevonden. Het ligt buiten het kader van *Ons Erfgoed* hier verder op in te gaan. Degenen die het interesseert kennis te nemen van deze veronderstelling kunnen o.a. terecht bij de Berliner Geschichtssalon op het internet, (www.itetw.de) en, dichterbij huis, bij Prometheus, (www.prometheus-delft.org)

Daarnaast zijn er velen, die claimen van Karel de Grote af te stammen¹. Anderen beweren dat nagenoeg iedere Nederlander, degenen die van buiten West-Europa afkomstig zijn buiten beschouwing gelaten, ook van hem af zouden stammen. Zij die dit laatste bestrijden kunnen weer terugrijpen op het feit dat op het platteland binnen de eigen maatschappelijke kring en regio werd gehuwd, zodat de kans dat daar afstammelingen van Karel aanwezig zijn, zeer klein is. Men zou dan aan besloten boerengemeenschappen als bijv. Staphorst destijds

moeten denken. Men kan zich echter afvragen in hoeverre deze theorie opgaat. We hoeven alleen maar te denken aan de onrustige tijden, die ons land geregeld heeft gekend. Zo werden de vroegere (huur)soldaten in het algemeen slecht of nauwelijks betaald. Zoals in de afgelopen jaren in het voormalige Joegoslavië was het schering en inslag dat die soldaten roofden en plunderden wat ze konden en zich daarbij als tijdverdrijf met de vrouwen en meisjes amuseerden, die, als ze deze te pakken kregen, werden verkracht. Hoe velen daarvan zullen daardoor zwanger geraakt zijn? Bekend mag ook geacht worden dat menige knappe dochter van een lijfeigene, horige of pachter als stoeipoes van haar heer heeft moeten (?) fungeren. En als dat zwangerschap ten gevolge had, was er wel een mannelijke ondergeschikte, die het meisje tegen een billijke vergoeding wilde trouwen, zodat het kind diens naam kreeg. Hoeveel dienstmeisjes hebben hun baas en/of diens zoon(s) ter wille moeten zijn? Ik heb ook al eens attent gemaakt op een bloedgroepon-

derzoek bij eerstgeborenen in een Engels dorp, waarbij bleek dat de officiële vader in een aantal gevallen niet de echte was. Huwelijken waren onder de adel en de gegoe-de burgers en boeren doorgaans een kwes-tie van berekening. Het gezegde luidt: 'geld trouwt geld'. Het spreekt wel vanzelf dat de liefde daar dan vaak op het tweede plan kwam en men zich sneller elders uitleefde. Men denke alleen maar aan de roddeltjes over ons koningshuis en sommige Ameri-kaanse en Franse presidenten. Daarnaast hebben we te maken met vervan-gers, als de man steriel bleek en men toch graag een of meer kinderen wenste. Verder met kunstmatige inseminatie, waardoor la-tere huwelijkspartners in wezen halfbroer en halfzuster zouden kunnen zijn. Zo zijn er nog meerdere voorbeelden te geven. Waar dit risico aanwezig is, zou men DNA-onderzoek moeten laten verrichten.

Er is nog een aspect dat een rol speelt bij afstammingsbewijzen: de betrouwbaarheid van de oude stambomen. Toen de steden tot ontwikkeling kwamen en de welvaart toenam, ontstond een groep gezeten burgers, die o.a. in aanmerking wilden komen voor diverse financieel aantrekkelijke ambten als bijv. lid van de vroedschap en daartoe be-hoefte hadden aan status. Ten dele waren ze van erkende 'goede komaf', maar ten dele ook niet. Een aantal van deze burgers in op-komst heeft zich voorouders laten aanmen-ten. Men liet zich bijv. koppelen aan een oud adellijk geslacht, dat dezelfde naam droeg. Met andere woorden: er zijn nogal wat stambomen vervalst. Men kan zich af-vragen of al die stambomen later in vol-doende mate zijn gecontroleerd. Wil men tot Karel de Grote terug kunnen gaan, dan moet men toch wel zijn stam-boom tot oude adellijke of vorstelijke per-sonen terug kunnen voeren, waarbij ui-

terwaard de erkende bastaards ook meetellen. Een gelukkige factor daarbij is dat men die bastaarden destijds zonder meer accepteer-de, anders dan tegenwoordig, nu bekende figuren met alle geweld al dan niet terecht hun vaderschap ontkennen. Ik heb wel eens gelezen dat het hebben van veel bastaarden destijds een statussymbool was.

Hoe dan ook, komt men tot middeleeuwse vooraanstaande geslachten, dan zijn er al gauw lijnen naar Karel de Grote te trekken. Prof. dr. E. Brandenburg heeft destijds in zijn werk *Die Nachkommen Karls des Grossen* alle bewezen en waarschijnlijke afstammelingen tot en met de veertiende generatie verwerkt. Deze veertiende gene-ratie telde, voor zo ver bekend, 984 afstam-melingen. Weliswaar zijn dat niet allen vor-sten maar ook edelen. Ten dele stamden deze langs meerdere lijnen van de stamva-der Karel af. Trekt men deze lijn door tot de tijd van nu, dan zal men kunnen spreken van zo ongeveer de 41ste of 42ste generatie en vele miljoenen afstammelingen.

Zoals bekend (*Zie Ons Erfgoed* jg. 5, pag. 22,23) bevat de menselijke cel als regel 46 chromosomen, waarvan er twee geslachts-gebonden zijn, en die men het XY-chromosoomcomplex noemt. De vrouwen hebben een XX-paar, de man een XY com-binatie. Bij de voortplanting krijgt de eicel de helft van de vrouwelijke en de helft van de mannelijke chromosomen. De eerste ge-neneratie na Karel de Grote heeft dus maar de helft van zijn chromosomen en de tweede een kwart. Als men enkele generaties ver-der is, is het al niet meer zeker of de nako-meling nog chromosomen van Karel de Grote bevat (het Y-chromosoom buiten be-schouwing gelaten, die van vader op zoon overgaan).

In principe zou het, vooropgesteld dat er

steeds mannelijke nakomelingen zijn geweest, mogelijk kunnen zijn, dat al die chromosomen op gegeven ogenblik weer bij elkaar komen, zodat er weer een nieuwe Karel ontstaat/ontstaan is, maar het gaat in dit artikel te ver daar verder op in te gaan.

Het is leuk als je aan kunt tonen dat je voorouders hebt, die op de een of andere manier van Karel de Grote afstammen, maar de kans dat je ook eigenschappen van hem hebt geërfd lijkt mij theoretisch nageenog gelijk aan nul.

In de jaren '45 - '46 van de vorige eeuw volgde ik een college genetica (erfelijheidsleer) van prof. Sirks. In die tijd maakte men zich druk met de ontdekkingen van de monnik Mendel o.a. met dominante (overheersende) en recessieve (ondergeschikte) eigenschappen, waarbij men vooral een hoop statistische theorie kreeg te verwerken. De menselijke chromosomen werden eerst in 1956 beter bekend, terwijl nu het dna-onderzoek bezig is een vanzelfsprekendheid te worden. Men beseft dan dat de wetenschap in de richting van het erfelijkheidsonderzoek in nog geen vijftig jaar een enorme sprong voorwaarts heeft gedaan.

JW. Koten merkte in het hiervoor genoemde artikel op dat de grens voor DNA-onderzoek nog zinvol was tot zes generaties terug. Je hebt dan al meer voorouders (64) dan het totale aantal chromosomen. Als die voorouders geen familie van elkaar waren, mis je dan al de chromosomen van $64 \cdot 46 = 18$ voorouders.

Genealogie, zoals wij die tot nu beoefenen is in wezen naamgenealogie en voor allerlei doeleinden, zowel privé als wetenschappelijk, een waardevol hulpmiddel. Men denke bijv. aan het opsporen van verwanten die mogelijk aanleg hebben voor een bepaalde minder prettige kwaal, zoals borstkanker. Verder vindt men soms in notariële stukken interessante genealogische gegevens, die nodig waren om een erfenis te verdelen.

Naarmate de techniek vordert en de methoden tot DNA-analyse massaler ter beschikking komen, zal het in toenemende mate ook bij het genealogisch onderzoek een rol gaan spelen. Nu al komt men geregeld families tegen, die naast de naamgenealogie ook het DNA-onderzoek bij hun hobby betrekken. Ook de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen (de Mormonen) zijn zich bezig gaan houden met DNA-onderzoek, waarbij men zelfs 250 markers zou betrekken. Hierover een artikel van de heer JW. Koten over de laatste stand van zaken op dit gebied.

Grootschalig onderzoek lijkt me enerzijds erg nuttig en interessant maar anderzijds zouden er dan ook allerlei zaken aan het licht komen, waarvan men nu geen weet heeft en die men ten dele liever met de mantel der liefde zou bedekken.

Noot:

1. Zie Publicaties NGV I en II (1990 en 1991) en de website inzake Karel de Grote: <http://www.kareldegrote.nl>

Ontleend aan Onze Taal, 71ste jg. okt. 2002.

Iemand bij zijn lurven, vodden of kladden grijpen/pakken.

K. ter Laan schrijft in zijn *Nederlandse spreekwoorden/spreuken en zegswijzen* (1956): "'t Is duidelijk dat lurven hier lappen, vodden of

oude kleren betekent". Kladden betekent volgens Van Dale (1999) 'afgescheurde of bijhangende stukken' en 'lappen' vodden of kleding.

Het *Etymologisch woordenboek* (2000) van De Vries en De Tollenaere, dat als betekenis 'slip' noemt ziet een verband met het Noorse lurva, dat 'vod' betekent.

Overzicht publicaties (38)

H. Klunder

A.M. Bosters: Een stamreeks **Van Aart/Aert**. [1535-1971.] G.T.M.W.B.Bw., sept. '02.

M. Los: Het geslacht **De Baet(h)** uit 's-Gravendeel. [1570-1836.] Ons Voorgeslacht, sept. '02.

J.W. Bastiaanssen: Aanvullingen/correcties Kwartierstaten: **Bastiaanssen-Bastiaansen**. [= Vervolg.] G.T.M.W.B.Bw., sept. '02.

J. Beltman: Genealogie Garrit **Beltman**. [Ampsen, Geesteren, 1760-1992.] Oostgelden T.G.B., 2e kwart. '02.

P. Sanders: Genealogie **Bouman** uit Wijk voortgekomen uit het geslacht **Van Wijk**. [Vervolg, 1670-1773.] G.T.M.W.B.Bw., sept. '02.

Th.J.H.M. van Steenes: Het woutermanneken van het huis Hardensteen - Fabel met genealogie familie **Van Bremt**. [Vóór 1500-1679.] Ons Erfgoed, juli-aug. '02.

A.C.M. Neggers: Vicaris te Utrecht en pastor te Eindhoven - **Brocken** te Tilburg. [Vervolg, 1590-1994.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 3.

A.J. van der Zeeuw: **Bronsgest** - twee nog bestaande rooms-katholieke geslachten **Bronsgest** en enkele uitgestorven geslachten **Bronsgest**. [Omgeving Leiden, vóór 1600-1920.] Gens Nostra, sept. '02.

W. Devoldere: Onze kwartierstaat: Gerard **Desmet**. [**Van Hecke, Carpentier, Vandeputte**.] Vlaamse Stam, sept. '02.

P. Sanders: Genealogie **Doedijns**. [Vervolg, 1660-1846.] G.T.M.W.B.Bw., sept. '02.

D.H. Keuper: Kwartierstaat **Freriks**. [Vooral Dinxperlo/Süderwick, **Nijland, Hermes, Tavenkorn**.] Oostgelden T.G.B., 2e kwart. '02.

B. Garssen: De Vordense stam van de **Garssens**. [Ca. 1600-1795.] Oostgelden T.G.B., 2e kwart. '02.

L. Adriaenssen: **Gorp** - Leenmannen, mansmannen en cijnsmannen. [Vervolg, 14e eeuw-1576.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 3.

A.M. Bosters: **Van Hesselt** - de familie van een Gastelse pastoor. [1450-1672.] Brab. Leeuw, 2002 nr. 3.

H.B.W. Isfordink: Kwartierstaat Harrie **Isfordink**. [**Van den Beld, Hafkamp, Van den Nieuwendijk**.] Veluwe Geslachten, juli/aug./sept. '02.

W.Kunnen: Kwartierstaat Ans **Karman**. [**Veldhoen, Brink, Van den Brink**.] Veluwe Geslachten, juli/aug./sept. '02.

G. Dumon: De heerlijkheid Wijndale. [Met schema's middeleeuwse families **Van Kleef** en **Filips de Goede**.] Vlaamse Stam, sept. '02.

M. Kelder: Parenteel van Gerrit Peters **Klumpert**. [Voorst, 1660-1913.] Veluwe Geslachten, juli/aug./sept. '02.

Recificatie: Op pag. 177 van dit tijdschrift staat de naam **Kaay**, dat moet zijn: **Kraay**. (HK)

E.J. Wolleswinkel: Een familiearchief ont-
leed - Proeve tot identificatie van een por-
tretstamreeks, ingebracht bij de adelsaan-
vraag **Martini (Buys)**. [Met kwartierstaten
**Buys - De Grande en Van Schagen - Van
Winteroy** en schema **Ten Hage - Van
Westerwolt** (1550-1742).] Ned. Leeuw, ju-
li-aug. '02.

L. Adriaenssen: Paralipomena **Moonen** - 3.
Moonen te Oost-, West- en Middelbeers.
[Vóór 1500-1834.] Brab. Leeuw, 2002 nr.
3.

P. Sanders: Genealogie (**Van**) **Nieuwkoop**
uit Wijk. [1590-1733.] G.T.M.W.B.Bw.,
sept. '02.

L. van Belzen: Het geslacht "**De Nooijer**".
[Arnhemuiden, 1550-1855.] Van Zeeuwse
Stam, sept. '02.

L.J. Keunen: Genealogie van de familie
Orssen. [Helmond, 1370-1542.] Brab.
Leeuw, 2002 nr. 3.

J.D. Kraijo-Holleman: De Veluwe adellij-
ke familie **Van Reede tot de Parkeler** tij-
dens het laatste kwart van de achttiende
eeuw: een tijd van overgang. [Met
'stamboom' 1657-1837.] Nederl. Historiën,
aug. '02.

A.J. Mensema: De genealogische collectie
Van Rhemen in het Gelders Archief. [Met
'fragmentgenealogie', Deventer, 1565-

1755.] Ned. Leeuw, juli-aug. '02.

K.C. van Ruler: Aanvullingen op de genea-
logie van de Barneveldse familie **Van Ru-
ler**. Veluwe Geslachten, juli/aug./sept. '02.

J.W. van Maaren: Jan **van Schaffelaar**.
[**Van der Burch, Bos**, 1430-1584.] Veluwe-
se Geslachten juli/aug./sept. '02.

H. te Walvaart: De bewoners op het erf
Schilderinck in het dorp Vragender, gem.
Lichtenvoorde, 1600-1700. [Tot 1727.]
Oostgelders T.G.B., 2e kwart. '02.

P.D. Meijer, resp. C. Slok: Aanvullingen op
de kwartierstaat van Jan en Bernie **Slok**. [2
art.] Veluwe Geslachten, juli/aug./sept. '02.

J.A.H. Boeren: Genealogie van de familie
Snoeren. [Vervolg, Loon op Zand, 1644-
1902.] Brab Leeuw, 2002 nr. 3.

J.M. Hangoor: Handen vol aan een leeg
doopvont. [Met 'fragmentgenealogie **Stoof-
man**', Burgh, vóór 1700-1845.] Van
Zeeuwse Stam, sept. '02.

J.M.G. Leune: Het geslacht **Vercouteren** in
de 17de en 18de eeuw in en rondom de
Scheldeforten Lillo en Liefkenshoek.
[1560-1859.] Van Zeeuwse Stam, sept. '02.

P.J.C. van der Weegen: Kwartierstaat **Van
der Weegen/Wegen**. [**Van Tilburg, Teu-
nisse, Jongeneelen**.] G.T.M.W.B.Bw.,

Reacties op vragen en contacten

*Op gezette tijden bereikt ons de klacht van le-
zers, die informatie toezonden naar aanleiding
van een contactzoeker, dat zij geen enkele reac-
tie ontvangen van de ontvanger. Ook de redactie
heeft dit meer dan eens ervaren. Men mag toch*

*verwachten dat de contactzoeker iets van zich
laat horen en in ieder geval porto- en kopieer-
kosten vergoedt, ook als die informatie mis-
schien niet oplevert wat men er van verwacht.
Wilt u in ieder geval steeds reageren?*

CD-romnieuws

H.M. Lups

De heer Paul DeBry heeft zich genoodzaakt gezien enkele prijsverhogingen toe te passen.

Het betreft de **cd-rom's Court Records en Van der Aa**. Deze zijn in Amerika \$ 9,95 omhoog gegaan en naar hier doorberekend incl. BTW met € 12,50. **Deze cd's kosten dus nu € 41,- per stuk.**

De cd-rom **Families of South Holland** wordt een **5-cdset. Toegevoegd zijn** indexen op vrouwsnamen. De inhoud van deze cd is vollediger dan de index op het internet. Er is een index op vrouwsnamen per district en per tijdsperiode; daarnaast is er een index die 210.682 vrouwsnamen in alfabetische volgorde bevat.

Deze complete set dus incl. de extra vrouwenindex cd kost € 55,-. Zij, die tot nu de 4-cd set bestelden kunnen de **vrouwenindex nageleverd krijgen voor € 12,50.**

Van de werkgroep **Genealogie en Ansichten**, kortweg GGGeneans is een nieuwe cd verschenen met **4000 afbeeldingen uit heel Nederland van eind 1800 tot 1960**. Ze zijn met de nieuwste scantechiek in de computer gezet met hoge resolutie.

Deze cd-rom kost € 20, te bestellen via: www.genea.nl

Lezers van *Ons Erfgoed* wordt tot 1 maand na verschijnen een korting gegeven van 10%, mits met vermelding van referentienummer 324222 op de bestellijst. In de rekening wordt de korting dan automatisch verwerkt.

Boekennieuws

Tussen Termunter Ee en Eems, een Rozendal stamboom. Auteur: Geert Rozendal. Er zijn drie families die de de achternaam Rozendal hebben. Deze publicatie behandelt de familie afkomstig uit Oost-Groningen met verbindingen naar het Duitse grensgebied. Het is zeer leesbaar geschreven. Voor een goed begrip van de tijd waarin zijn voorouders leefden, is de auteur begonnen met een historische schets, waarin staatkundige en maatschappelijke ontwikkelingen en de strijd tegen het water aan de orde komen. De veranderingen in het boerenbedrijf van de laatste eeuwen besluiten dit gedeelte. Wat dit betreft kan men het als een voorbeeldpublicatie zien, vooral voor hen met noordelijke wortels. De verstrekte informatie is ook voor derden van toepassing.

Verder wordt beknopt aandacht geschonken aan

de begrippen, gehanteerd bij het stamboomonderzoek en de wijze van publicatie. Het genealogisch gedeelte begint met de genealogie Rozendaal.

Na het schematisch overzicht volgen de toelichtingen met allerlei nadere informatie over diverse personen. Verwante families zijn Schipper, Boiten en Van der Laan.

Al bij al, dacht ik, een geslaagde uitgave, vooral voor de familie interessant, maar toch ook wel voor derden. Het boek, ingenaaid, 123 pagina's bevat een index op de namen, een literatuuroverzicht en een inhoudsopgave.

Geïnteresseerden kunnen het nog bestellen voor de prijs van € 30,- franco per post na vooruitbetaling op giro 435491 t.n.v. G.P.K. Rozendal te Mierlo, tel. 0492-660249. (HML)

Vragen en contacten

Gratis voor abonnees voor zover de plaatsruimte dit toelaat. Maximaal per contactzoeker per jaar 720 letters/spaties.

Contactzoekers en vragen worden ook op het internet geplaatst. Gaarne indien mogelijk dus ook uw e-mailadres vermelden.

Bauer, Elisabeth. dr van **Johannes/Jan Bauer** (afk. uit Zelle) en **Elisabeth Heijnin/Heijnen** (afk. uit Treissen), geb. A'dam 11.5.1794, overl. ald. 8.6.1851, tr. A'dam 23.5.1821 **Jacobus Salomon Grim**, zn van **Dirk Grim**

(geb. Oldenburg ca. 1747) en **Johanna Springyliet**, ged. A'dam 23.5.1773, overl. ald. 8.12.1831. Bij het huwelijk zijn beide vaders afwezig. Johannes Bauer blijkt al 5 jaar absent te zijn en Dirk Grim al vele jaren. Gevraagd: waar zijn Joh. Bauer en Dirk Grim gebleven? Welke plaatsen worden bedoeld met Zelle en Treissen? Ook gevraagd gegevens en voorouders van J. Bauer, E. Heijnin en D. Grim.

Anneke Vlasblom, Herenstraat 37, 1797 AG Den Hoorn (Texel).

e-mail: jaap.vlasblom@planet.nl

Blommestijn, Adrianus Gijsbertus. kleermaker, geb. Den Haag, 22-10-1896, overl. Den Haag 24-3-1941 was getrouwd te Den Haag 9-4-1930 met **Elisa Alberdina Brouwer**, geb. Arnhem 14-9-1904, overl. Leidschendam 2-2-1986. Kinderen: 1. **Adrianus Gijsbertus**, geb. Den Haag 8-1-1932, geh. 29-7-1953 met **M. Tesselaar**. 2. **Wilhelmina Elisa Alberdina**, geb. Den Haag 10-2-1934. 3. **Albertus**, geb. Den Haag, 7-9-1938. Albertus zou in dec. 1960 naar Zwitserland gegaan zijn. Het gezin woonde in de Linnaeusstraat en de Drebbeelstraat in Den Haag. Elisa is 5 juni 1946 hertrouwd met **Jan Willem Geenjaar**, geb. Leiden 16-12-1901 en overl. Voorburg 26-8-1971. Wie kan informatie geven met betrekking tot de drie genoemde kinderen?

K. Brouwer, Yokohamadreef 67, 3564 XH Utrecht, tel. 030 2614129.

e-mail: k.brouwer238@12Move.nl

Kuik, Derk van. waarschijnlijk gedoopt Zwolle 10-7-1721, gehuwd Zwolle 11-3-1743 **Johanna Wans**, begraven Zwolle 27-10-1794. Gezocht de vader en zo mogelijk verdere voorouders van Derk.

J.H.D. van Kuik, Lelielaan 8, 3851 PG Ermelo, terl. 0341-553280,

e-mail: j.h.d.vankuik@freeler.nl

Robertson, John, geb. ca 1732, overl. R'dam 22-1-1805, sgt-majoor Schotse Brigade, huwt Kennay (Aberdeenshire), Schotland, op 19-2-1765 met **Ann Deans**, ged. aldaar 11-5-1731, overl. Venlo 31-8-1781. Gezocht de (voor-)ouders van John Robertson.

Akerslout, Jacobus, ged. Den Haag (Grote Kerk) te Den Haag 4-10-1741, huwt R'dam 6-9-1767 met **Catharina Maria Sterk**, ged. R'dam 9-3-1747. De ondertr. vond echter plaats te Den Haag, 23-8-1767. Zijn ouders waren **Abraham Akerslout** en **Johanna van Dusseldorp**. Wie weet meer van hen en eventueel verdere voorouders.

Werf, Gerardus van der (ged. r.k. R'dam 1-4-1801, had als ouders **Josephus van der Werf** en **Dorothea Wilson** (overl. Wilnis 5-10-1808) en de ouders van **Catharina Tukker** (gd. r.k. Woerden 10-2-1800) waren **Joannes Tukker** en **Gerrigje van Beek** (overl. Haarzuilens 12-2-1828). Wie heeft meer gegevens over genoemde ouders?

A.J. van Deijk, de Poorterstraat 21, 2597 CR Den Haag, tel. 070-3256973, e-mail: vandeijk@planet.nl

Roedenborch, De. Gezocht het huidige adres van dit documentatie- en informatiecentrum. Tot ca. 1965 was het adres: Mej. S.D.M. Rodenburg te Den Haag. J.W. Rodenburg, Manonsingel 22, 3438 VH Nieuwegein, tel. 030-6033169, e-mail: jam.rodenburg@wxs.nl

Vraag 1: Een van onze lezers vindt in Zutphen op 24 mei 1812 een geboorteaangifte. De vader kan bij deze aangifte niet aanwezig zijn omdat hij wegens **conserfrie activiteit** thans te Dantzig is.

Wat wordt hiermee bedoeld? De vraagsteller oppert dat het mogelijk te maken kan hebben met de voorbereiding van offensief van Napoleon in Rusland? Wie weet hier een antwoord?

Vraag 2: In het trouwboek Vriezenveen komen de namen **hardemaand** en **wiedemaand** voor. Welke maanden worden hiermee bedoeld? En ook: Den 24 van Grasmaand, en *den 1 en 0 van Bloeimaand* het Huwelijk gekondigd enz. Wat wordt hier bedoeld?

In een testament van een makelaar is sprake van een **makelaarsstokje**. Waartoe diende dat voorwerp?

Uw antwoord op een of beide vragen gaarne naar de redactie van *Ons Erfgoed*, Buitenwatersloot 142,

2613 SV Delft, tel. 015-2146963,

e-mail: alvolups@wanadoo.nl

Overzicht publicaties

Streken-Roman (Tinus neemt ons mee). Auteur M.A. van de Zandt. Deze autobiografie (1870-1910) omvat ook zo'n 150 jaar familiegeschiedenis. De auteur heeft geen gemakkelijke jeugd gehad. Tinus beschrijft van uit zijn (katholieke) geloofs- en beleveniswereld het leven zoals het hem en zijn familie is overkomen. Ingenaaid, 160 pag. Speciale prijs € 5,70*.

Familienamen in Nederland van hier en elders. Auteur J.M. Spendel. De inhoud is gebaseerd op een selectie uit de vele geschreven bronnen over familienamen. Het boek houdt zich bezig met de registratie en juridische zijden van de naamgeving, gevolgd door het ontstaan, soorten namen, bijnamen, modenamen, Friese en buitenlandse familienamen (in Nederland)

Vooraf dit laatste deel is relatief uitgebreid en bevat over deze nog vrij weinig bekende namen de meest recente informatie. Het boek wordt besloten met een register en een literatuurlijst. Ingenaaid, 156 pag. Prijs € 12,05*

Jan Leenderts Lerk, een Fries in het leven van Napoleon, is de reconstructie van een voorvader van de auteur, die december 1812 op kwam en de veldtocht door Duitsland tot in Silezië meemaakte. Zo'n 10% van de weerbare mannen in ons land zouden in het leger van Napoleon zijn gesneuveld. Deze reconstructie maakt ook vertrouwd met de bronnen waaraan de auteur zijn gegevens ontleende. Ingenaaid, 144 pag. Prijs € 11,15*.

Dagboek van een soldaat in de Napoleontische tijd. Autobiografie van J.C.F. Koch, in Holl. dienst getreden in 1803. Hij vocht in Oostenrijk, Duitsland en Spanje, later tegen Napoleon bij Waterloo en tegen de Belgen tijdens de 10-daagse veldtocht. Ingenaaid, 82 pag. Prijs € 5,70*.

Mijn uittocht als Garde d'honneur, door J.W. Callenfels, later med. etc. doctor en burgemeester van Vlissingen. Het wordt voorafgegaan door een inleiding over het instituut van de Gardes d'Honneur van Louis Ph. Sloos. Ingenaaid, 78 pag. Prijs € 5,70*.

Herdruk uitgave Bernardus Kleynkens, bevattende de **Beschrijvinge van den Zeelandschen Adel door M. Smallegange** en de volgende bladen (A3, gevouwen tot A4) met wapenafbeeldingen: Zeeland veredelt, Wapenen der edele en aanzienlijke geslachten van het Souverain Graefschap van Zeeland, de Landen en heerlijkheden Bewesterschelde en Beoorsterschelde, de wapens der burgemeesters van de stad Middelburg, de wapens der edele en ridderschappen van Zeelandt. Losbladig in map. Prijs € 16,--*

Ons Erfgoed. De prijs voor oude jaargangen, voor zover nog in voorraad, is € 11,35 (Nederland, buitenland + portotoeslag). De eerste jaargang is niet meer voorradig. Losse nrs € 2,25*

Verzamelbanden Ons Erfgoed. Deze zijn verkrijgbaar in drie uitvoeringen:

A. Bindbanden ten behoeve van de (zelf)boekbinder. Prijs € 7,05*

B. Naaldbanden voor één jaargang. Prijs € 8,85*

C. Naaldbanden voor twee jaargangen. Prijs € 10,80*

* = exclusief verzendkosten (zie bestelformulier).

Bij zendingen naar het buitenland worden de extra porto- en eventuele transferkosten in rekening gebracht.

Aan dit nummer werkten mee:

J.W. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR Nijmegen.

H. Klunder, Zjoekowlaan 25, 2625 PJ Delft.

H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

W.H. Morel van Mourik, Om de Kamp 9,

7964 KT Ansen.

H.K. Nagtegaal, Sibeliuslaan 4, 2625 ZC Delft.

K.J. Slijkerman, Emanuelpolder 1. 4414 RV Waarde.

Th.J.H.M. van Steenes, Peperzoom 77. 2215 VK

Voorhout.

ons Erfgoed

i.s.m. Gen. Ver. Prometheus

Genealogie en familiegeschiedenis

den 30^{en} van Januarij aan de boedel van Burgemeester
Franz Roth 1295 fl. 8.
teren tot een fooij 3. —
aan het Makelaars Gild de
taald voor recht van inschrijving en betaald. 51. 4. —
aan de Gildknecht voor het
Makelaars. tokjes en fooij 5. 4. —
aan de knecht van den Heer
Burgemeester Hoggues, tot een fooij 2. —
te Samen betaald. 295. 16. —
Lege Twee Honderd vijf en Negentig
Gulden en twee en veertig
Schillingen.

Deze post als Makelaar heb ik u panvaard, onder in
wachting van Gods zegen, en in het volle vertrouwen
dat Uwe Almacht en Goedheid mij sterke en bekwaam
make om steeds getrouw aan mijnen gedanen les en slicht
dezelve tot mijn tijdelijks nut en welkijn uit te oefenen.

H. W. Heindriks

Colofon

Redactie:

JW. Koten, W.J. Scholl

A.B. Hoeijenbos, M. de Hoog, F.Ph.Jantzen, G.J. Leeuwenhoek, H.T.M. de Raad (Prometheus)

H.M. Lups, eindredacteur

Redactieadres:

Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

e-mail : alvolups@wanadoo.nl

Homepage Alvo:

<http://www.onserfgoed.com>

Vormgeving: Alvo-Delft

Uitgever, abonnementenadministratie, verspreiding en advertentieexploitatie:

Uitgeverij Alvo, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft.

Tel. 015-2146963, fax 015-2136578

Advertentietarieven op aanvraag.

Druk:

Drukkerij Alevo, Lagosweg 11, 2622 CZ Delft.

Tel. 015-2569260, fax 015-2855171

e-mail: info@alevo.nl

Inhoud

De krant als genealogische bron (3)	231
Het echtreglement voor de Generaliteit	239
Beroepen van toen (maaier - mattenbreier)	255
Stamreeks Nagtegaal	259
Overzicht publicaties (38)	265
Cd-romnieuws	266
Archiefkaart.nl, de bezoekerspas	268
Naamregister Ons Erfgoed 2002	270
Zakenregister Ons Erfgoed 2002	274

E-mailadres H.M. Lups:

alvolups@wanadoo.nl

Het e-mailadres h.lups@wxs.nl is al meer dan een jaar vervallen. Berichten via dit adres worden niet meer aan ons doorgegeven.

© 2002 ALVO. Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming van de uitgever en de auteur.

Het tijdschrift *Ons Erfgoed* verschijnt zes keer per jaar. Een abonnement wordt geacht aan het begin van het jaar te zijn ingegaan. Een jaarabonnement kost € 12,50, te voldoen door storting of overschrijving op postbank-rekening **301108** of bankrekening **3134.11.182** ten name van uitgeverij ALVO te Delft.

Een abonnement buiten Nederland (Europa) kost € 14,80, buiten Europa € 21,60 te betalen per eurocheque of internationale postwissel op naam van uitgeverij ALVO, Buitenwatersloot 142, 2613 SV Delft, Nederland. Bij betaling door overschrijving uit het buitenland op bovengenoemde postbankrekening dient het abonnementsgeld met het geldende transferbedrag te worden verhoogd (± € 6,85).

Bij **bankoverschrijvingen** en **girotelbetalingen** s.v.p. ook **bij de mededelingen adres en woonplaats** vermelden omdat op de rekeningafschriften alleen de namen worden vermeld.

Beëindiging van een abonnement: schriftelijk, **voor 15 november** van het lopende abonnementsjaar. Later ontvangen opzeggingen kunnen om administratieve redenen niet meer worden verwerkt.

Sluitingsdatum kopij nummer 2003, nr. 1: 15 januari 2003.

Afb. voorzijde: *deel afschrift akte aanstelling van de heer H.W. Heinsius tot makelaar d.d. 22-5-1816 (origineel in fam. archief fam. Heinsius)*

De krant als genealogische bron (3)

JW. Koten

Afschaffing dagbladzegel

Het krantenzegel was een soort luxe belasting met als verborgen nevendoeel de pers te breidelen¹. Vanaf 1850 begint deze persbreidel zodanig te knellen dat dit een belemmering gaat vormen voor handel en industrie. Commerciële belangen werden daarmee geschaad. Het adverteren van heel wat nieuwe producten die destijds op de markt kwamen, was financieel niet haalbaar². Ook uitvoerige markt- en beursberichten waren voor een zich industrialiserende natie onmisbaar. Vandaar dat vooral liberale ministers pogingen deden om het krantenzegel af te schaffen. Daartegen bestond van conservatieve zijde nogal wat weerstand. De totale opbrengst van het zegelrecht bedroeg ongeveer een 500.000 gulden, doch volgens de oppositie was de sociale en economische schade die dit zegel veroorzaakte het veelvoud van de opbrengst. Met het industriële elan dat deze periode kenmerkte groeide het verzet. Kortom er was een mentaliteitsverandering opgetreden die zich kanaliseerde in een vereniging van antidagbladzegelaars waar prominenten uit handel, wetenschap en kunst lid van waren. Een probleem bij de afschaffing van het krantenzegel was een mogelijk gat in de begroting. Hierdoor werden voorstellen van de liberale regering tegengewerkt. Een verborgen motief bij de conservatieven was echter dat door de afschaffing van het krantenzegel er wel eens zedenbedervende of opruiende publicaties zouden gaan verschijnen, hetgeen ongunstig was voor de politieke rust en de goede zeden. Uiteindelijk kwam een compromis tot stand waarbij de zegelbelasting werd afgeschaft maar de accijns op alcohol werd verhoogd.

De persvrijheid werd dus betaald met een duurder borrel. Per 1 juli 1869 verdween het krantenzegel. De jaren daarna verdubbelde het aantal periodieken bijna iedere 10 jaar. Vooral de regionale pers toonde een grote expansie. Zelfs kleine plaatsen kregen eigen kranten, Tiel en Sittard bijv. hadden zelfs meerdere kranten. Een moordende concurrentie om de lezersgunst brak los. Wilde men overleven dan moest de oplage van de krant worden vergroot want daarmee kon de kostprijs van de krant omlaag. Daarnaast gingen heel wat bladen over tot verhoging van de uitgave frequentie. Nieuwsbladen die enkele keren per week verschenen werden echte dagbladen. De bestaande grote landelijke dagbladen, gingen met ochtend- en avondedities werken, zoals de NRC (1878) en het Algemeen Handelsblad (1883). Later volgden ook enkele regionale kranten met dubbele edities.

Technische ontwikkelingen

Na 1870 ziet men geleidelijk een volkspers opkomen met oplagen, die voorheen ondenkbaar waren. Het waren de technische ontwikkelingen in de typografische wereld die dit mogelijk maakten. De belangrijkste waren:

de rotatiepers

Het drukprocédé kon worden versneld door het beschikbaar komen van nieuwe druktechnieken zoals de rotatiepersen. Een technisch probleem was dat de matrijzen een halfronde vorm moesten hebben om op de drukrollen te kunnen worden geplaatst. Toen dit technische probleem was opgelost kregen de modernere rotatiepersen geleidelijk de overhand. Deze rotatiepersen vroegen wel krachtaandrijving. Aanvankelijk

waren dit dus stoomdrukkerijen, later werd elektrische tractie algemeen. Met deze mechanisch aangedreven rotatiepersen kon men gemakkelijk tienduizenden exemplaren per uur verwerken. De eerste rotatiepers was bij de NRC (1878), gevolgd door Het Nieuws van de Dag (1883) en het Algemeen Handelsblad (1899). Deze grote rotatiepersen vroegen grote investeringen en waren uitsluitend te financieren door de landelijke bladen met grote oplagen³. Daarom hebben de snelpersen van het model Koenig, zij het met enkele technische innovaties, zoals automatisering van de papieraanvoer, het toch nog lang volgehouden. De meeste provinciale bladen werden op dit type pers gedrukt nog tot na 1910. De meeste provinciale kranten kregen pas daarna een bescheiden rotatiepers. Vaak waren het tweedehands machines die door de grote kranten tegen modernere waren ingewisseld.

Papierfabricage

Niet minder dan het drukprocédé was ook het papieraanbod een beperkende factor voor de verbreiding van de pers. Papier werd van textielresten en lompen gemaakt, tot 1800 grotendeels nog een handmatig proces. Aan de basisproducten om papier te maken kwam door de vraag naar papier een schaarste. Er kwam pas voldoende papier beschikbaar toen men de techniek van papiervervaardiging uit cellulose (van hout) onder de knie kreeg. Deze papierfabricage was een complex, een water- en energievretend proces, dat grote investeringen vroeg. Enkele bedrijven gingen zich op de vervaardiging van krantenpapier toeleggen. In tegenstelling tot de handmatige fabricage van papier, produceerden de papiermachines vooral papierrollen, hetgeen goed bij de druktechniek van de rotatiepersen paste. Maar de invoer van dit houtpapier had een groot nadeel. De kranten die van houtslip-

sel werden gemaakt zijn niet lignine-vrij. Zij vergelen en verbrokkelen vanwege de korte vezels. Vele oude kranten verkeren daarom in een staat van verbrokkeling. De oudere couranten van lompenpapier zijn beter houdbaar dan de modernere.

Spoorwegen

Tot ruim het midden van de negentiende eeuw werd de krant via de (paarden)post naar de verschillende postagentschappen gedistribueerd. De posthouders boden, tegen betaling uiteraard, hand en spandiensten om deze kranten op te halen, een welkome inkomstenbron. Toen eenmaal het spoorwegnet dicht genoeg was geworden, werd het goedkoper de kranten in bundels met de trein mee te geven. Deze werden dan bij het spoor afgehaald en dan door een plaatselijke agent of een bevriende boekhandel verspreid. Dank zij dit spoorvervoer konden courantiërs van nationale bladen binnen een etmaal de krant in de verste hoeken van ons land verspreiden. Daarmee werd het voor de landelijke kranten inderdaad mogelijk een grote oplage te bereiken hetgeen nodig was om de kostbare rotatiepersen en grotere redactionele staven te financieren.

Telegrafie

Een krachtige impuls die de pers omhoog stuwde was de ontwikkeling van de telegraaf. De betekenis daarvan was ongehoord en te vergelijken met de invoering van internet in onze dagen. De eerste telegrafische verbinding was Frankfurt-Berlijn die in 1849 tot stand kwam. In 1853 werden de eerste buitenlandse verbindingen een realiteit. De eerste telegraafverbindingen kenden aanvankelijk grote problemen, soms moest men uren, ja dagen op een lijn wachten⁴. De eerste draadverbindingen tussen de landen werden door de censuur of om politieke redenen bovendien moedwillig vertraagd. Uiteindelijk zouden de telegrafische

verbindingen ook het nieuws uit verre streken vrijwel onmiddellijk beschikbaar maken. Dit gaf de krant een grote mate van actualiteit, waardoor ondanks genoemde belemmeringen de belangstelling voor de pers toenam. Vooral de zakelijke berichten zoals beurskoersen en prijzen van handelsgoederen kregen daarbij prioriteit. Maar daarnaast verscheen in iedere krant die zich respecteerde vanaf 1860 een speciale kolom, waarin de inhoud van de laatste telegrammen kort werd weergegeven. Veel indruk veroorzaakte de verslaggeving van de ongemeen bloedige Krim-oorlog die zeer veel slachtoffers eiste⁵. De kosten voor deze telegrafische service waren extreem hoog. Het overseinen van een telegram van 10 - 20 woorden kostte bijna een dagloon. Dit kwam door de beperkte seinsnelheid. Per minuut kon een ervaren telegrafist maximaal 250-300 letters overseinen. Door technische verbeteringen steeg dit binnen enkele jaren tot 2000-3000 aanslagen per minuut, zodat de kosten terugliepen en de telegraafdienst zich met de opkomende telefoon in snelheid en betrouwbaarheid kon meten. Al vrij snel ziet men verder dat iedere grotere krant zijn eigen telegraaflijnen krijgt. Na de Eerste Wereldoorlog vindt de telex ingang, die de telegraaf verdringen zal. De meeste kranten waren op een nationaal pers-telexnetwerk aangesloten.

De opkomst van de moderne pers

De 50 jaar tussen 1880 en 1930 worden wel de gouden jaren van de pers genoemd. De pers groeide explosief. Waren er in 1868 nog maar 9 kranten, 25 jaar later was dit aantal ca. 60 (1893). De groei van het advertentiewezen zorgde voor een aanvullende economische stimulans. De krant was dankzij de telegrafie een actueel medium geworden en onmisbaar voor handel en bedrijfsleven. Zij werd ook een belangrijk

medium voor een ordelijk verloop van het maatschappelijke leven. Voor de provincie werd de regionale pers een belangrijk communicatiekanaal. Ook kerkelijke organen bedienden zich in ruime mate van de persmiddelen. Toch moet men van de oplage rond 1900 nog niet te grote verwachtingen hebben. De krant bleef toch een luxe product en krantenedities hadden een oplage niet groter dan enkele tienduizenden, zeker geen honderdduizenden. Vooral tijdens de periode voor en gedurende de Eerste Wereldoorlog werd om begrijpelijke redenen de leeshonger aangewakkerd. Het aantal lezers-abonnees steeg sterk. In deze periode staan burgers vaak bij de krantenkantoren om de laatste kranteneditie te kunnen kopen. Het verschijnsel extra-editie was niet ongebruikelijk. Bij bijzondere gebeurtenissen bracht men buiten de ochtend en avondeditie om nog speciale edities uit die de nieuwshonger moesten bevredigen en vaak zeer lucratief waren. De financiële positie van de kranten werd in niet geringe mate verbeterd door een sterke toename van de commercieel gerichte advertenties en grote reclamecampagnes. Voor de popularisering van veel nieuwe industriële producten bleken de kranten uiterst effectief.

Vroegere kranten lijken saai

De opmaak van deze vroegere kranten was sober, zonder veel koppen en met een eenvormig lettertype. Illustraties ontbraken. Een belangrijke krantenkop besloeg hooguit twee kolommen. Daardoor hebben vroegere kranten een saai ongeïnspireerd aanzien. Er zijn zelfs tot 1925 in de meeste grote kwaliteitskranten (NRC, Handelsblad) weinig afbeeldingen. De indeling van de krant is zeer sterk gestructureerd. Meestal bestaat een krant maar uit vier pagina's en soms acht. Een wezenlijk verschil met de huidige pers was dat men minder

opinieerde maar de berichten rechtstreeks weergaf. Toch zijn deze kranten bij het lezen niet saai. Vanwege de kleine belettering is er veel leesvoer. Met het lezen van een ouderwetse krant is men behoorlijk lang bezig.

Ideologische kranten

De pers ontwikkelde zich gedurende deze periode sterk ideologisch, zelfs streek- en regionale bladen hadden vaak een kerkelijke of politieke kleur.

Een voorloper van de katholieke pers in Nederland zou je de Noord-Brabander kunnen noemen die reeds in 1829 voor het eerst verscheen maar geen landelijke doorbraak kende⁶. Deze krant was militant katholiek en kwam daardoor nogal eens met de overheid in conflict. Tot de landelijke katholieke bladen behoorden De Tijd (Amsterdam, 1845), De Maasbode, een overwegend commerciële krant (Rotterdam, 1868) en Het Centrum (Utrecht, 1884). Deze laatste krant was een volksblad en voor de Eerste Wereldoorlog de grootste katholieke krant. De Volkskrant, die de sfeer van Het Centrum heeft overgenomen was aanvankelijk het weekblad 'De Katholieke Werkman' en het orgaan van de Katholieke Arbeidersbeweging. In de jaren twintig werd deze uitgave De Volkskrant. Het was de progressieve tegenhanger van de conservatieve Tijd en Maasbode. Rond 1937 waren er 32 kranten met een katholieke signatuur.

Wat het protestantse erf betreft: in Amsterdam bestond De (protestantse) Waakzaamheid, maar de meest vooraanstaande calvinistische krant werd toch De Standaard. Door de grote A. Kuyper werd daartoe het weekblad De Heraut omgevormd tot een 3 maal per week verschijnende krant en later tot dagblad. Deze krant was speciaal gericht op de nieuwsvoorziening en de geestelijke vorming van de 'kleine luyden'⁷. Later

kwam de Rotterdammer (1903) waarin o.a. ook hoogleraren van de Amsterdamse VU publiceerden. Uit dezelfde koker kwamen later de Nieuwe Haagse Courant (1914), Nieuwe Leidse Courant (1921), De Nieuwe Utrechtse Courant (1933), het Dordts Dagblad (1924).

Tot de rode pers wordt Het Volk (1900) gerekend, de krant van de SDAP. Toen de radicale groeperingen zich hiervan afzonderden brachten zij De Tribune uit die later het orgaan van de communisten zou worden. Een derde rode krant was het Rotterdamse⁸ Voorwaarts, dat een meer populaire toon had dan het veel moeilijker Volk. Deze laatste schreef meer voor een linkse Amsterdamse intellectuele elite. Uiteindelijk kwamen de meeste linkse bladen, onder de regie van de arbeiderspers, die kopbladen uitgaven⁹ in de provincies (Volksblad Gelderland, Volksblad Overijssel enz)¹⁰.

Tot de liberaal getinte kranten behoorden de eerder genoemde NRC en het Algemeen Handelsblad. In Den Haag was Het Vaderland het links liberale blad¹¹.

Populaire pers

Een tweede trend was, in navolging van de Amerikaanse journalistiek, de opkomst van de populaire pers, zonder duidelijk politieke of kerkelijke binding. Een echte boulevard pers zoals in Frankrijk en Engeland (tabloids), hebben wij nauwelijks gekend. De krant van het type massakrant was in Nederland 'het Nieuws van de Dag'. In nog geen tien jaar tijd had men een oplage van rond de 40.000 abonnementen geworven (1895). Een ongebruikelijk groot aantal in die dagen. Een krant die zich eveneens in dit segment begaf was het Rotterdamsch Nieuwsblad, eveneens met een grote oplage. Naast de gewone kranten had je ook het verschijnsel 'vliegende bladen', een populaire krant die vaak door middel van losse

nummers aan de man werd gebracht. Een belangrijke impuls voor deze populaire pers was de introductie van afbeeldingen en foto's. Voor het afbeelden van politieke figuren gebruikte men aanvankelijk kostbare houtsneden, later gebruikte men ook de lithografie en de koperdiepdruk die grotere grijsschakeringen toeliet¹². Pas rond de eerste wereldoorlog worden kranten uitbundig verlichtigd met foto's. Ook door toepassing van koppen en wisselende kolombreedte wordt de opmaak van de krant verlevendigd. In de bekende kwaliteitskranten als het Algemeen Handelsblad en de NRC was echter het aantal foto's zelfs in de jaren twintig nog heel beperkt. Voor een deel werd deze markt reeds voorzien door de zeer bloeiende geïllustreerde pers. Nogal wat kranten gingen geleidelijk aan over om een 'weekend-editie' te verstrekken, die luchtiger van toon en vaak rijkelijk geïllustreerd was. Ik noem bladen als *Voor de huiskamer* en *De huismoeder*.

De geïllustreerde pers

Meer nog dan de kranten kwam er na het verdwijnen van het krantenzegel zeer snel een uiterst gevarieerde geïllustreerde pers van de grond met bladen als de *Katholieke Illustratie* (1867), het christelijke *Eigen Haard* (1874) opgevolgd door *De Spiegel*. Pas vele jaren later kwamen neutrale uitgaven als *De Prins* (1901), *Het Leven* (1906) en *Panorama* (1913). Zij waren meestal geïllustreerd en richtten hun aandacht juist op die gebieden die door de dagbladpers nauwelijks aan bod kwamen. Vanaf 1910 ziet men ook een explosie van een groot aantal provinciale geïllustreerde bladen. Voor de genealoog hebben de landelijke uitgaven weinig te bieden, hoewel in de Katholieke Illustratie in rubrieken zoals 'Uit het Rijke Roomsche Leven' veel aandacht aan het leven van de doorsnee katholieke burger

werd geschonken. Interessanter zijn de meer provinciale geïllustreerde bladen die vaak de bijzondere gebeurtenissen van gewone burgers belichtten. Veel aandacht werd daarbij gegeven aan de emancipatie beweging en de daarbij horende aandacht aan de prestaties van individuele burgers. Daarnaast wordt veel aandacht aan jubilea, prijsuitreikingen en benoemingen besteed. Ik noem kranten als de Limburgse Illustratie, de Nedermaas, Groot Rotterdam en vele andere, te veel om op te noemen.

Situatie rond de Eerste Wereldoorlog

Rond de eerste wereldoorlog telde men in Nederland 66 dagbladen waarvan 9 in Amsterdam, 8 in Den Haag en 5 in Rotterdam. Het bijgaande overzicht geeft een opsomming van de belangrijkste kranten uit die periode. Na de 'persexplosie' door afschaffing van het krantenzegel bleken heel wat Amsterdamse stedelijke bladen nauwelijks meer levensvatbaar. Ze werden geleidelijk opgekocht door het Telegraafconcern, dat daarmee een belangrijke positie op de krantenmarkt kreeg¹³, met een oplage van ettelijke honderdduizenden. Naast de kranten drukte men daar ook heel wat weekbladen en vrijetijdsperiodieken waarvan "de Lach" vrijwel bij iedere kapperszaak te vinden was. Veel van deze grote kranten waren gevestigd c.q. hielden kantoor op de Nieuwezijds Voorburgwal, de 'Fleetstreet' van Nederland¹⁴. Daarmee was Amsterdam het nationale perscentrum geworden.

Het eerste verschijnsjaars van dit groeiend aantal kranten, na afschaffing van het krantenzegel vindt u in onderstaande tabel opgesomd (Limburgse couranten worden niet genoemd).

1870 Het nieuws van de Dag: eerste Nederlandse massakrant
Enkhuizer krant
Algemeen dagblad van Nederland

- (Amsterdam)
 Het Noorden
 Nieuw Amsterdams Dagblad
 1871 Barneveldsche Courant, later Barneveldse Krant
 Nieuwsblad voor het Gooi, later de Gooi- en Eemlander
 1872 De Vlissingse Courant
 Tubantie - Twentse Volkskrant
 De Standaard
 De Telegraaf
 1875 Nieuwe Delftsche Courant
 Het Vliegende Blad (Amsterdam): straatkrant,
 Nieuwsblad voor Nederland
 1877 Volksdagblad voor Winterswijk en Omgeving, later de Graafschapper
 Nieuwe Haarlemse Courant
 1878 Nieuw Schiedams Dagblad
 Rotterdams Dagblad, populaire krant met grote oplage o.a. door als eerste krant gebruik te maken van de rotatiepers
 1879 Leeuwarder Courant
 Recht voor Allen (eerste rode krant)
 Vliegend blad Rotterdam
 Nieuwe Tilburgse Courant,
 Graafschapsbode
 1881 De Echo (volksdagblad)
 De Bredenaar
 Nieuwsblad Zuid-Willemsvaart (Helmond)
 Twents Zondagsblad (1928 nieuwsblad voor het Oosten)
 1882 Nieuw Vliegend (Amsterdam) (1883 nieuwsblad voor Nederland)
 1883 De Amsterdamer, Dagblad voor Nederland
 Haagse Courant
 Haarlems Dagblad
 De Post
 1884 Het Centrum Utrecht
 Nieuwe Hoornse Krant
 1885 De Maasbode
- De Avondpost
 1886 De Zeeuw
 De Zaanlander
 Dagelijks Advertentieblad Voor Groningen en Omstreken
 Deventer Dagblad
 1887 de Zuid-Hollander (Leiden)
 1892 Noord Brabants Dagblad ('s-Hertogenbosch)
 1893 De Telegraaf
 Utrechts Volksdagblad
 Het Dagblad (Amsterdam)
 Nieuwe Arnhemse Courant
 1895 Avondster (Bergen op Zoom)
 1896 Dagblad van Rotterdam
 1897 Het Nederlands Dagblad
 1898 Het Nieuw Ochtendblad
 1899 Stichtse Courant,
 Dagblad van Noord Brabant,
 1900 Het Volk
 1901 De Nieuwe Courant
 Nieuwsblad Zeelandia
- Het merendeel van deze vaak bloeiende kranten bestaat niet meer, hetzij door persconcentratie of door het staken van de uitgave. De eerste tekenen van persconcentratie ziet men rond 1914.

Den Haag als tweede perscentrum

Een bijzondere positie had Den Haag als perscentrum vanwege de relatie met de rijksoverheid en het parlement. Meer dan andere werden Haagse kranten gesubsidieerd en zij fungeerden dan als spreekbuis voor de overheid. Daarnaast hadden veel Haagse kranten ook de sfeer van een society courant, gericht op het hof en de diplomatieke diensten. Enkele kranten richtten zich vooral op het 'Indische nieuws' waarvoor in de residentie veel belangstelling bestond. In sommige opzichten was Den Haag het Nederlandse Batavia. Het Indische gebeuren was alom in de residentie voelbaar. Voor genealogen met Indische betrekkingen

kan dit dus een bron zijn.

Franse couranten

Een verdere bijzonderheid van Den Haag was het grote aantal Franse kranten, die onder meer voor de diplomatieke wereld van belang waren. Ik noemde reeds het *Journal de la Haye*. Andere Franstalige kranten waren: *La Publiciste* (1849), *l'Echo Universelle* (1851), *Journal du Pays Bas* (1861), *La Masque de Fer* (1887).

Landelijke kranten

Dan waren er kranten die een nationale verspreiding hadden zoals *Het Vaderland* en de *Standaard*. Het waren (politieke) kranten die landelijk veel aanzien genoten zoals *De Standaard van Abraham Kuyper*, de bekende AR-premier) en het blad *Het Vaderland*¹⁵ dat door Goeman Borgesius werd geredigeerd (de bekende liberale minister uit het ster-kabinet Pierson).

Lokale kranten

De lokale Haagse krant bij uitstek was de 's Gravenhaegse Maendagse Courant, later Hofkrant, 's Gravenhaegsche Courant, Haagse Courant, Nieuwe Nederlandse Courant, de Generaliteitscourant, de *Journal des Bouches de la Meuse* en vanaf 1813 de *Haagse Courant*, de 's Gravenhaegse Courant, *Dagblad van 's Gravenhage* en tenslotte *Dagblad van Zuid-Holland* en 's Gravenhage. Het bleef een koningsgezinde 'deftige' krant waarbij echter kneuterigheid troef was. Naast deze politiek weinig uitgesproken Haagse courant ontstaan ook diverse lokale ideologische bladen als de *Residentiebode* (katholiek) en de *Nieuwe Haagse Courant* (Rood). Rond 1900 had Den Haag niet minder dan 76 dag- en weekbladen¹⁶. Daarmee kun je de Haagse pers als zeer divers beschouwen.

Parlementaire pers

Den Haag heeft als perscentrum voor de Vaderlandse krantenwereld nogal wat betekend door de opkomst van de parlementaire pers. Het duurde nog tot 1859 voor er een vrije parlementaire pers ontstond. Dit leidde tot een rel en veel politieke commotie¹⁷.

Maastricht als perscentrum

Vanwege de bijzondere positie van de Limburgse Pers hier een korte aantekening, ook al omdat de meeste kranten in het Frans of Duits verschenen. In de Zuidelijke provincies fungeerde Maastricht als belangrijk regionaal perscentrum. Maastricht was vanaf 1700 al een bekend drukkerscentrum en nieuwsbladen verschenen er al vanaf 1746. Door de conflicten rond België ontstond hier een eerste oppositiepers, die ook landelijke aandacht trok. In 1828 ontstond de bekende *l'Eclaireur* geredigeerd door de dichter Weustenraed. In 1839 het *Journal du Limbourg*. In 1844 de *Gazette du Duché Limbourg*, in 1845 het R.K. *Nieuwsblad De Limburger*, in 1852 *Le Courrier de la Meuse* een nogal ultra-montaans blad. Als tegenhanger van *Le Courrier* verschijnt in 1861 *L'ami de Limbourg*, het dagblad van Maastricht enz. In totaal verschenen te Maastricht in de loop der negentiende eeuw niet minder dan 25 verschillende bladen. Het zou te ver voeren ze alle hier bij naam te noemen. Voor een stadje van amper 30.00 inwoners is dit natuurlijk verbazingwekkend. Later vestigde de Heerlense Limburger Koerier (1848 Duitstalig Nieuws, vermaak- en advertentieblad) zich te Maastricht en kwam te Heerlen ruimte voor het *Limburgs Dagblad* (1918) dat vooral als katholiek (mijnarbeiders)dagblad (Poels) was bedoeld. Verder wordt te Maastricht natuurlijk ook het officiële orgaan van het Hertogdom gedrukt.

Noten:

1. Om een voorbeeld te geven: op de totale lasten van Het Handelsblad van ca 3 ton ging 1,5 ton rechtstreeks naar de fiscus als zegelbelasting.
2. Een heel belangrijke impuls was hier het ontstaan van merkartikelen die zich op de betere consument gingen richten zoals Van Nelle, Sunlight, Verkade en Singer.
3. Een moderne rotatiepers kan ca. 50.000 exemplaren van 48 pagina's per uur drukken.
4. Grote kranten hadden speciale postduiven die vaak effectiever waren dan de telegraaf. Door middel van fotografische technieken kon men een krantenpagina tot microformaat verkleinen.
5. De Krim-oorlog, die zich voornamelijk rond Sebastopol afspeelde zou door de vele zieke manschappen grote aantallen slachtoffers eisen. Bekende figuur uit deze oorlog werd Florence Nightingale, the Lady with the Lamp, de grote inspirator voor de verpleegkunde als professie
6. Na heel wat fusies en naamsveranderingen heet deze krant nu het Brabants Dagblad
7. De meeste, ook liberale kranten, hadden wel een hervormde inslag, gezien het veelvuldig voorkomende nieuws uit protestantse hoek. Vaak was dit nieuws gericht op de hervormde elite. Zodoende bestond er in de aanvang niet zo'n behoefte aan een typisch protestantse pers en dit contrasteerde dus met de achtergestelde katholieke meningsvorming
8. Voorheen De Nederlander opgericht door de protestantse voorman Groen van Prinsterer
9. Andere kranten van het protestantse erf: De Graafschapper, De Zeeuw, Nieuwe Provinciale Groningsche Courant, De Nederlander, Fries Dagblad en De Banier.
10. Een nagenoeg zelfde editie verschijnt, afhankelijk van de plaats met een eigen kop. Na een fusie wordt de naam van de vroegere plaatselijke gehandhaafd.
11. De hoofdredacteur was de bekende Goeman Borgesius, die later minister werd.
12. Naast de toch wat elitaire kranten ontstond vanaf 1870 ook een geïllustreerde pers, waarbij vooral de Katholieke Illustratie een vooraanstaande plaats in nam. Dit type bladen richtte zich vooral op vermaak, instructie, educatie en culturele vorming. Rond de Eerste Wereldoorlog verschijnen de eerste dagbladfoto's in de landelijke pers. Vooral de rapportages van het oorlogsfront maakten diepe indruk.
13. De Telegraaf is een fusie van diverse kranten geweest o.a. De Amsterdammer, De Nieuwe Amsterdammer, De Ochtendkrant en het Amsterdams Nieuwsblad, veel later de populaire Courant en Het Nieuws van de Dag, ons enige boulevardblad. Door deze concentratie kan men zich de beste technische hulpmiddelen veroorloven hetgeen zowel in een meer gedurfde opmaak als in de grotere oplage tot uiting kwam.
14. Dit waren o.a. De Tijd, het Algemeen Handelsblad, de NRC, De Morgenpost, De Standaard, de Haagse Post, Het Nieuws van de Dag en De Telegraaf.
15. Ook rond het Vaderland zou een politieke rel ontstaan vanwege een artikel van Z.K.H. kroonprins Alexander.
16. Niet inbegrepen zijn de vele dag- en weekbladen die maar enkele jaren hebben bestaan, zoals de Haagse Morgenpost, De Hofkrant, De Lantaarn, De Liberaal, De Nederlander, Het Oranjeblad en De Oranjebode.
17. Formeel waren de kamerdebatten van 1815 publiek, maar de ruimte voor de pers was zo beperkt dat in feite de verslaggeving uiterst moeilijk werd. Bovendien eiste men van de verslaggevers dat, voor men tot druk zou overgaan, het gedrukte ter controle aan de Kamer werd voorgelegd. De belangrijkste verslaggever was Belinfante, hij zou later met Vaz Dias een persbureau oprichten dan de voorloper van het ANP werd. Deze politieke persrel werd door een nieuw opgericht blad in Den Haag (Nieuws Dagblad) aangezwengeld. Deze krant was voortgekomen uit de combinatie van de 's-Gravenhaagsche Nieuwsbode en de Nieuwsbode van Nederlands Indie (een krant die zich op Indisch nieuws specialiseerde). Met de parlementaire verslaggeving spon deze krant goed garen. Het Nieuwe Dagblad zou later het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage (de voormalige 's-Gravenhaegsche Courant) opkopen en hierin opgaan.

Het echtreglement voor de Generaliteit van 1656

C. Speek

Inleiding

Bij het genealogisch onderzoek komt steeds meer de vraag naar voren hoe men vroeger heeft geleefd. Voor een deel is dat uit de schepenbrieven af te leiden, maar het beeld wordt vervolmaakt als er ook aandacht is voor de meer formele kant van het leven, de wetten en 'costuymen'.

Zo leek het mij de moeite waard iets meer over de vroegere huwelijksvoorschriften aan de weet te komen. Dit temeer omdat men aan die voorschriften mogelijk bruikbare informatie voor het eigen genealogische onderzoek zou kunnen ontleen.

In het *Klein Plakkaatboek van Nederland* samengesteld door Mr. A.S. de Blecourt en Dr. N. Japikse (Uitgave: J.B.Wolters, Groningen-Den Haag 1919) was het het Echtreglement voor de Generaliteit van 1656 dat daartoe mijn bijzondere aandacht trok.

Besloten werd om dat echtreglement te bewerken, zodat het voor een groter publiek leesbaar zou zijn. Dat was geen eenvoudige opgave, maar uiteindelijk lijkt het gelukt er een redelijk leesbaar en begrijpelijk artikel van te maken, zeker voor de in familiegeschiedenis geïnteresseerde lezer.

Vooraf zijn echter enige opmerkingen te plaatsen:

- getracht is de originele tekst zodanig te bewerken dat van de originele tekst zo veel mogelijk intact bleef;

- indien een woord in het hedendaagse taalgebruik werd 'omgezet' dan is het oorspronkelijke woord na de 'vertaling' tussen [] geplaatst; soms was het voor de leesbaarheid van de tekst gewenst in de bewerkte tekst

enige woorden toe te voegen, die woorden zijn dan tussen () geplaatst;

in een enkel geval was het niet (goed) mogelijk een woord te 'vertalen', in dat geval is het originele woord, tussen [] geplaatst in de tekst blijven staan.

Echtreglement voor de Generaliteit d.d. 18 maart 1656.

N.B. 'officier' = schout, officier van justitie.

'magistraat' = overheid/ ook schout, schepenen en de raad

'proponent' = bevoegd verklaard, maar nog niet geplaatst predikant.

1. Alle personen, van welke maatschappelijke positie [staet, conditie], gezindheid [gemoet] of van welke religie zij zijn, die willen trouwen, zijn - zowel in de steden als op het platteland - verplicht in persoon en ten overstaan van ouders, voogden, bloedverwanten of andere betrouwbare getuigen, voor de overheid [magistraat], gemachtigden [commissarissen] van de huwelijkszaken of voor de kerkenraad te verschijnen en daar te verzoeken dat hen drie openbare huwelijks afkondigingen [proclamatien] zullen worden toegestaan.
2. De inschrijving van de afkondigingen [geboden] zal, zowel in de steden als op het platteland worden gedaan door de overheid, gemachtigden van huwelijkszaken of kerkenraden, daar waar de beide verzoekers wonen of anders officieel verblijven, en wel (gedurende) het laatste jaar en zes weken hebben gewoond

of anders officieel verbleven of anders ter plaatse van ieders hiervoor bedoelde [voorz.] woning of verblijfplaats, indien beide lieden in verschillende rechtsgebieden wonen of verblijven.

3. Van de schepenbank [gerechte] zullen onder de inschrijving van het verzoek altijd tenminste twee schepenen met de secretaris of anders bij diens afwezigheid zijn beëdigde vervanger of klerk moeten ondertekenen. In de steden zal de inschrijving van diegenen die voor de kerk willen trouwen voor de kerkenraad moeten geschieden of tenminste voor de predikant, een ouderling en een diaken moeten geschieden; waar geen kerkenraad is alleen voor de predikant; waar geen predikant is voor de naburige predikant, die dan als plaatsvervanger [loco] zal komen, of de predikant of anders de [proponent], die de vacante plaats waarneemt en wel ten overstaan van de kerkenraad of anders enige van hen. En indien er geen kerkenraad is ten overstaan van twee geschikte en gekwalificeerde ingezetenen, die van de Gereformeerde religie zijn.
4. Niemand van de Roomse geestelijkheid of van enige sekte, hoe ze ook genoemd mogen worden, zal zich inlaten met het in ondertrouw nemen of trouwen of te hertrouwen, op straffe als het de eerste keer is waar dit plaatsvindt de woning of verblijfplaats terstond zal worden ontzegt en indien zij van het land enige vergoeding [alimentatie] geniet, dat deze daadwerkelijk [de facto] dient te worden ingetrokken en bij een tweede keer dat ze uit het land verbannen worden, zonder dat ze ooit weer terug mogen komen en die bepaalde ondertrouw zal nietig zijn en niemand mag hem (die ondertrouw) vervolgen [ververderen] en door vervolgens enige afkondiging en plechtigheid [solemnisatie] doen. En die hen door zo iemand laat ondertrouwen of daartoe advies heeft gegeven zullen gestraft worden met 100 Carolusgulden.
5. Het inschrijven zal altijd, en uitsluitend alleen gedaan worden op publieke plaatsen voor de schepenbanken of voor de gemachtigden van huwelijkszaken, op de stadhuizen of anders ter plaatse waar men voortaan zitting [gerechte] zal houden, voor de predikanten of de kerkenraden in de consistorie(kamer) of anders de kerk, daar waar men gewoon is kerkenraad te houden, op straffe van 50 guldens.
6. Zij, die voor de schepenbank [wet] of de gemachtigden, hiervoor bedoeld, in de steden, waar dat gebruikelijk is, ingeschreven worden, zijn verplicht twee guldens en tien stuivers, zonder enige mogelijkheid tot korting, te betalen. Die in de kerk ingeschreven worden zullen ook de diaconiearmen gedenken; daartoe zal een (collecte)bus in alle kerken aanwezig zijn teneinde de ontvangen aalmoezen, zoals gebruikelijk is, ten behoeve van de armen te verdelen.
7. De inschrijving zal in de steden bij de schepenbank of anders bij de gemachtigden hiervoor bedoeld, en op het platteland door de predikanten, zoals hiervoor bedoeld, maar eens per week, namelijk op zaterdag, kunnen geschieden, en nooit voor zonsopgang of na zonsopgang. Maar in de steden en plaatsen waar het gebruikelijk is avonddiensten te houden, zal het (inschrijven) ook na de avonddienst mogen geschieden.
8. Wie bij nacht en ontij iemand inschrijft of als getrouwd laat inschrijven, zullen ieder beboet [verbeuren] worden met elk vijftig guldens en de zodanige in-

schrijving zal nietig [van nul ende van onwaarden] zijn. Indien buiten deze gewone (inschrijfdag door de weeks iemand verzoekt te worden ingeschreven en daartoe stringente redenen heeft waarover de overheid [magistraat] en de kerkenraad respectievelijk elk zelf zullen oordelen, dan zal de leges van de inschrijving ten voordele van het gerecht of de gemachtigden aan de armen worden verdubbeld. Doch in de kerk zelf zal het gratis geschieden, met aanbeveling een grotere aalmoes ten voordele van de armen zoals hiervoor bedoeld te geven.

9. In de inschrijving zullen de beambten [gecommitteerden] van de gerechten of de gemachtigden [commissarissen] er zorgvuldig op letten dat alles zonder lichtvaardigheid, zonder dronkenschap, nuchter eerbiedig en met 's Here vrezen toegaat en erop toezien dat voor en gedurende de inschrijving geen sterke drank geschonken en gedronken wordt, als daar tegen in gegaan wordt, op straffe van een boete van vijftwintig guldens.

10. Niemand, noch van militaire noch anderszins, in de steden of ten plattelande, zal eisen de bruidegom of bruid in te schrijven of te trouwen, naar de schepenbank [gerecht] of de kerk te gaan of weer naar huis terug te keren, na te roepen, tegen te houden [schutten] of geld te eisen [schatten], hetzij met geweren, en die af te schieten, te begeleiden [in het gesellen] van of naar huis of het schenken van sterke drank [sterke wateren], bier of wijn, hetzij in het eisen [afvorderen] van rijbieren of [boxembieren of quanselbieren] of wat voor naam deze slechte gewoonten en onbeschaamdheden [insolentien] mogen hebben. Zij die dit (toch) doen, betalen

voor de eerste keer een boete van twaalf guldens en voor de tweede maal een boete van vierentwintig guldens, voor de derde keer een boete van honderd guldens en worden daaren boven nog door de rechter bestraft. En zullen de ouders voor de kinderen, de werkgevens [heerschappen] en de officieren voor de knechten, meiden en soldaten moeten instaan. En indien de bruidegom en bruid of hun vrienden direct of indirect daarbij iets ontvangen [contribueren] voor, tijdens of na het inschrijven of bij het huwelijk onder wat voor voorwendsel [pretext] het dan ook is, zij zullen ieder tot een boete veroordeeld worden van vijftwintig gulden.

11. Bij het inschrijven zal men zorgvuldig [neerstigh] onderzoek doen naar de betrokkenen [contrahenten].

Gebruikte namen, toenames, hoedanigheden [qualiteiten], woonplaatsen, tijdsduur van het verblijfplaats of woning, leeftijd, of het ongetrouwde [vrije] personen zijn, vrij van anderen, of ze, afhankelijk van de leeftijd, minder- of meerderjarig zijn, of de ouders en de voogden het huwelijk toestaan of hoe nauw verwant zij ten opzichte van elkaar zijn in bloedverwantschap en aanverwantschap [swagerschap] of ze zonder dwang, stimulatie of bedrog met elkaar in de huwelijkse staat willen treden en of ze niet eerder getrouwd zijn geweest, en zo ja, waar, voor wie, en wat aangetoond wordt van een overledene; hoofdzakelijk zal men letten op vreemdelingen en zij die in het leger dienen en wat verder tot het voorkomen van een beletsel en wettelijke tegenspraak gewoonlijk van een goede regeling gevraagd mag [placht] en behoort te worden om in voorkomende gevallen

- de inschrijving toe te staan [accorderen] of te laten rechtvaardigen [diffenderen] of ook gelijk te weigeren [af te staen] met medeweten [kennisse] en instemming van de overheid [magistraat] ter plaatse.
12. Nadat dit onderzoek door de schepensbank of de gemachtigde of uit hun naam door de secretaris is uitgevoerd, zal men de bruidegom en de bruid voor het laatste maal vragen of beide onder ede [voor God] verklaren dat alles is zoals zij hebben beantwoord en als de afkondigingen [geboden] zonder wettelijke belemmeringen [inspraecke] of verweer [oppositie] zijn verlopen, zij zich met elkaar in de echtelijke staat laten bevestigen. Tenslotte zullen zij beiden met ja moeten antwoorden.
 13. De onderzoeking en de inschrijving, op de wijze zoals hiervoor beschreven, is gedaan en alles in orde bevonden, dan zullen de namen, toenames en de hoedanighe den [qualiteiten] van de bruidegom en bruid, die ze hebben (opgegeven) en de woon- of verblijfplaats ingeschreven worden in het huwelijksboek (trouwboek), dat door de overheid [magistraten] en de kerken bij te houden is.
 14. En in het bijzonder zullen ook de secretarissen en de predikanten houden een speciaal register [pertinent] van alle voorvallen, die dagelijks bij de inschrijvingen en het geven van de afkondigingen van de sluiting [geboden of solemnisatie] van huwelijken voorkomen, om steeds informatie te kunnen geven als er dat noodzakelijk is.
 15. De afroepen van de ondertrouwen zullen worden gedaan op drie achtereenvolgende zondagen in de kerken door de predikant of een [proponent] of als beiden afwezig zijn door de voorlezer; op het stadhuis of ter plaatse van het gerecht door de secretaris of zijn plaatsvervanger of als beiden afwezig zijn door de gerechtsbode [vorster].
 16. En afkondiging door de schepensbank zal voortaan geschieden met de woorden: de navolgende personen zullen zich verenigen [vergaderen] in de huwelijks staat als N.N. etc. En indien iemand enig beletsel of hindernis, hetzij door bloedverwantschap of verwantschap of eerdere (huwelijks)beloften, waardoor de huwelijksluiting geen doorgang zou moeten hebben, die zal dat tijdig op de juiste plaats bekend maken.
 17. De kerkelijke afkondigingen zullen zowel gedaan worden in de beide (woon)plaatsen [combinatieplaatsen] als in de parochiekerken, waar de ondertrouwen beiden of een van beide woonachtig zijn, of daar een jaar en zes weken geleden gewoond hebben.
 18. Dit zal ook gedaan worden, als één van beiden in een andere plaats, behorende tot deze staat, woonachtig is of daar een jaar en zes weken geleden gewoond heeft. En zullen uittreksels van de gedane inschrijving verplicht [debite] moeten worden getoond en overlegd en gewaarmerkt [geauthentiseert] zijnd door respectievelijk de secretaris of de predikant, waar de inschrijving gedaan is, om alle bedrog beter te voorkomen.
 19. Alleen op het bezwaar maken [blode inspraecke] zal geen predikant of secretaris van het gerecht of gemachtigde van echtzaken de afkondiging mogen opschorten, maar de bezwaarmaker zal moeten worden verwezen naar het college van rechters [magistraten] en haar bevelen en lastgevingen in het al dan niet opschorten van de afroepen, opgevolgd.

20. En indien de rechter [magistraat] besluit tot opschorting, dan zal hij het geschil met de (bezwaarmaker) binnen veertien dagen met een uitspraak afdoen en zo de bezwaarmaker [opponent] in het ongelijk wordt gesteld, zullen de afkondigingen en (huwelijks) sluiting hun normale voortgang moeten hebben, hetzij in het geval van beroep [appel] of herziening [reformatie] (= een beroep bij een hogere rechter, mits een borgtocht is gestort), in welk geval de uitspraak van een hogere rechter zal moeten worden afgewacht.
- (N.B. Zolang een appel loopt mag er geen uitvoering van het door de rechter uitgesproken vonnis plaatsvinden; bij een reformatie mag de executie (uitvoering) van het vonnis wel geschieden).
21. Wie te kwader trouw en zonder gegronde reden [apparent fundament] de afkondigingen ophoudt, zal een boete van vijftig guldens betalen, ten voordele van de armen en daarenboven door de rechter worden veroordeeld, behalve evenwel als de partij belanghebbende is een proces [actie] van smaad [injurie], tegen diegene die de afroepingen lichtvaardig [temerairlijk] zal hebben tegengehouden.
22. Indien één van beide ondertrouwen vóór, tijdens of na de afkondigingen de ander zonder reden [lichtvaardelijk] laat zitten, ongetrouwd blijft of ook aanvullend [supperitie] met een ander geslachtsgemeenschap heeft, ondertrouwt of trouwt, zonder aan te tonen, door het instellen van een proces [rechtsvordering] van voorgaande toezeggingen en ondertrouw, wettelijk ontslagen te zijn, dan zal de belanghebbende [geïnteresseerde] zijn (tegen) partij in eerste instantie aanklagen, waarbij zich de schout [officier] ambts-
- halve [ex officio] zal voegen en wie in het vonnis wordt veroordeeld lichtvaardig en nalatig [malitieuuselijk] gehandeld te hebben, zal bovendien nog strafrechterlijk worden veroordeeld.
23. Als de drie afkondigingen zonder wettig bezwaar zijn verlopen en niet eerder, dan zullen de ondertrouwen zich moeten laten inzegenen in de huwelijksse staat, in elk geval binnen een maand na de derde afkondiging, tenzij door ziekte of andere onvermijdelijkheid [nootsaeckelijckheit], waarop Wij willen dat de schouten [officiers] en gerechten scherp zullen letten.
24. En zullen de secretarissen en predikanten steeds verplicht zijn ieder kwartaal aan de respectievelijke overheden [magistraten] een lijst van diegenen, die ongetrouwd zijn gebleven, te verstrekken om die tot trouwen te dwingen of te straffen zoals hierna wordt vermeld.
25. Wie langer dan een maand na de afkondigingen en een wettig erkend voorval of beletsel, waarover de overheid [magistraat] verschillend [respectieve] zal oordelen, ongetrouwd blijft, hetzij omdat ze samenwonen en geslachtsgemeenschap hebben [converseren] alsof ze gehuwd zijn of niet, zullen voor de eerste maand elk (tenzij van onwetendheid van een van de partijen sprake is) een boete [mulcte] van vijftig guldens, voor de tweede maand een boete van honderd guldens en in de derde maand een boete van tweehonderd guldens en voorzover zij langer ongetrouwd blijven zullen zij nogmaals gerechtelijk gedwongen worden en blijven zij onwillig dan zullen zij voor tien jaar uit de landen van de Generaliteit worden verbannen of wel lijfelijk zwaarder gestraft worden en bovendien hun goederen verbeurd verklaard [gemulcteert] wor-

den al naar de hoedanigheid van de personen en zolang zij ongetrouwd blijven, zijn de kinderen, die verwekt zijn, buitenechtelijk [onecht].

26. Indien het officieren in het leger (betreffen), die zullen na de derde maand van hun voortzetting [continuatie] vervallen zijn van al hun functies, die zij bekleden. Indien het gaat om gewone soldaten of andere gewone burgers of boeren [geringe luyden], die zullen afhankelijk van de eis [exigentie] lichamelijk [lijve] worden gestraft.
27. De (kerkelijke) huwelijksplechtigheid [viering] zal gedaan worden ter plaatse van de inschrijving bij de schepbank door de secretaris of zijn beëdigde vervanger, maar niet door de gerechtsbode [vorster]; in de kerk door een predikant of [proponent], maar niet door de voorlezer, doch indien er geen andere mogelijkheid is, zal de viering van het hiervoor bedoelde huwelijk ook elders mogen geschieden, mits blijvende binnen het district van haar Hoogmogenden of de verenigde provincies en als er van te voren aangevraagd en vertoond is een toestemming [attestatie] van het gerecht of de kerkenraad, alwaar de drie afkondigingen zonder belemmeringen [verhinderinge] zijn gedaan, en dat ze door de gemachtigde aangetekend zijn, mogen gaan trouwen in de kerk of voor de schepbank, op de gebruikelijke wijze en daarvan het bewijs kunnen tonen.
28. Men zal niemand, in welke hoedanigheid [qualiteyt] hij ook is, in huis mogen trouwen, anders [ofte] dan in het geval van kennelijke en hoge nood [notoire ende grooten noot], waarover de overheid en de kerkenraad ieder zeer omzichtig zullen oordelen, en dan niet anders dan in tegenwoordigheid van

enige vrienden en burenen, en leden van respectievelijk de overheid of kerkenraad, en daarvan zal in het huwelijksregister een terzake doende [pertinente] aantekening worden gemaakt, om alle nadelige consequenties [quade] te voorkomen.

29. De sluiting van het huwelijk zal door de schepbank op zondagen na de ochtenddienst [predicatie] geschieden en in de kerken waar geen gecombineerde diensten na de ochtend- of middagdienst, maar in plaatsen waar de dienst door combinatie van kerken worden bediend, zal de sluiting zowel na de ochtend - als na de middagdienst geschieden, opdat niemand buiten zijn woonplaats behoeft te gaan om in het huwelijk te treden.

Verder zal de (huwelijks)viering in de kerken zo vaak mogen geschieden als er in de week wordt gepreekt, uitgezonderd feest-, bid- en dankdagen.

30. Zij, die hun afkondigingen op verschillende plaatsen hebben gehad, moeten eerst voldoende aantonen dat deze alle drie zonder belemmeringen zijn verlopen, eer men in de heilige echtelijke staat ingezegend zal worden, en zal in het huwelijksregister ook nauwgezet aangetekend moeten worden, zodat achteraf [te rugge] blijkt dat ze volgens een zodanige toestemming zijn getrouwd.
31. Zij, die buiten de plaats van hun woning of verblijfplaats of waar de afkondigingen gedaan zijn, getrouwd mochten zijn, zoals hiervoor vermeld, zullen geen huis mogen hebben, noch daadwerkelijk [metterwoon] in de steden, heerlijkheden en dorpen mogen wonen voordat de magistraten [officiers] gebleken is dat zij wettelijk getrouwd zijn, hetgeen de betrokkenen binnen

veertien dagen na de voornoemde sluiting in het huwelijksregister door de secretaris moeten laten aantekenen, op straffe van een boete van vijftienguldens en voortst van acht tot acht dagen een gelijke boete, en daarenboven strafrechterlijke correctie [arbitrale] op te leggen zolang de betrokkenen e.e.a. niet hebben geregeld.

32. En aangezien de ervaring heeft geleerd dat de trouwboeken meermaals weggeraakt zijn, zowel bij de schepenbanken als bij de kerken, door oorlog, brand, samengaan van plaatsen en ook door onachtzaamheid van goede bewaring of slordigheid van noteren zal men direct na de huwelijksluiting, de getrouwden (de rijken op hun kosten, de armen voor niets) een trouwbrief [in debita forma] geven, om altijd en overal als bewijs te kunnen dienen.

33. Het formulier van trouwen zal bij de schepenbanken voorgelezen worden als hierbij:

Formulier om de huwelijkse staat door de stedelijke overheid in de steden en ten plattelande te bevestigen.

De secretaris spreekt tot de bruidegom: Gij N.N. erkent hier voor de heren en de getuigen, dat gij genomen hebt en neemt tot uw wettige huisvrouw N.N., hier aanwezig, aan wie u belooft haar nooit meer te verlaten, en dat gij met haar de dagen van uw en haar leven verbonden [aenhangen] zult zijn, haar lief te hebben en getrouw te verzorgen en te onderhouden, met haar in alle redelijkheid, vroomheid en eerbaarheid leven en huishouden, en haar in alle zaken trouw en geloof te blijven, gelijk een eerlijke man betaamt en aan zijn echtgenote verschuldigd is. Belooft gij dit N.N.?

De bruidegom antwoordt met: ja.

Tot de bruid: Gij N.N. bekent mede voor de heren en alle getuigen dat gij genomen heeft en neemt tot uwe wettelijke man N.N., hier aanwezig, aan wie u belooft hem nimmermeer te verlaten, en dat gij hem de dagen van uw en zijn leven verbonden zult zijn, hem lief te hebben, te gehoorzamen, te dienen en te helpen, in alle juridische [rechterlijke] en verstandige [redelijke] zaken, met hem in alle redelijkheid, vroomheid en eerbaarheid te leven en te huishouden en in alle zaken trouw en geloof te houden, gelijk een getrouwe en eerbare huisvrouw betaamt en aan haar man verschuldigd is.

Belooft u dat N.N.?

De bruid antwoordt met: ja.

De heren burgemeesters, schepenen en gemachtigden [commissarissen] wensen haar geluk.

34. En opdat de verschillende schepenbanken en kerkenraden nog eens [ter meerder] mogen overwegen [betrachten], dat alles in werkelijkheid ordelijk en plechtig toegaat en iedereen gewaarschuwd is hoe hij zich met de (sluiting van) ondertrouw en huwelijk heeft te gedragen, zo hebben Wij nog in nadere [wetten, statuyten en ordonnantien] onze wil en opdracht weergegeven, waaraan iedereen zich zal hebben te houden.
35. Als iemand zijn naam, toenaam, hoedanigheid [qualiteyt], woon- of verblijfplaats voor degene, die hem in ondertrouw zal inschrijven te kwader trouw verzwijgt, verandert of vervalst, zal door de rechters, ook tot lijfstraf afhankelijk van de eis in de zaak worden gestraft.
36. Alle minderjarigen zullen een toestemming moeten tonen van zijn of haar ouders of de langstlevende van deze ouders, en indien beiden overleden zijn,

- van de voogden en de naaste bloedverwanten ter plaatse, daar waar de gewoonten [costumen], de toestemming van deze voogden en de bloedverwanten vereisen en moet hun toestemming ook blijken uit de mondelinge toezegging of bij hun afwezigheid door wettige getuigen en schriftelijke verklaringen [attestaties], zijn die niet aanwezig dan zal men minderjarige namen niet inschrijven, ook zal men niet verder gaan met de afroepen.
37. Minderjarigen zijn naar de wetten en gewoonten van dit land alle manspersonen onder de vijftienvintig jaar en vrouwen onder de twintig jaren, zonder van de plicht van gehoorzaamheid aan de ouders of de langstlevende van dien, uitgezonderd [exempt] zijn enige ambten in de kerk, politie en leger, niet [veel min] (uitgezonderd) die op zichzelf wonen of hun eigen kost verdienen.
38. Die uit vreemde en verre plaatsen in de steden en het platteland, die tot de Generaliteit behoren, komen te wonen, hetzij meerder- hetzij minderjarige burgers, soldaten, boeren [huysluyden] en andere ingezetenen, mannen of vrouwen en verzoeken ingeschreven te worden en getrouwd te worden bij respectievelijk schepensbanken [gerechten] of kerkenraden zullen eerst d.m.v. [door] geloofwaardige getuigen moeten aantonen, dat zij eerlijke lieden zijn, te goeder naam en faam en door het afleggen van een (heilige) eed moeten verklaren dat zij vrije personen zijn, mocht er door hen onverhoopt ter plaatse geen schriftelijke verklaringen van hun bloedverwanten of voogden kunnen worden verkregen.
39. En indien het militaire personen zijn, zullen zij in het bijzonder van hun officieren een bewijs [blijck] moeten (mee) brengen, dat zij eerlijke soldaten zijn, met niemand anders ondertrouwd of getrouwd, iets dat [hetwelk] hun officieren nooit mogen weigeren of anders zullen zij verplicht [gehouden] zijn de redenen te geven, waarna degen die de inschrijving zal moeten doen, zal moeten oordelen.
40. Indien een katholiek ouderpaar, voogden of bloedverwanten van de minderjarige buiten deze Staat of onder de Generaliteit wonen hem/haar vanwege het geloof of ander ongenoegen [wreetheit] of anderszins, weigeren in te stemmen in het huwelijk en de minderjarige het daar niet mee eens is, dan zal het geen enkele gemachtigde of predikant vrij staan hem/haar in ondertrouw te nemen of zich een oordeel over zodanige voorvallen aan te matigen, maar zullen deze voorvallen in eerste instantie doorverwijzen [renvoyeren] naar de ter plaatse aanwezige [dagelijksche] of dichtstbijzijnde [ghebuerlijcken] rechter en die zich (dan) door het oordeel van die rechter bezwaard voelt zal daartegen mogen procederen [provoceren] bij onze respectievelijke Raad van Brabant en Vlaanderen, die daarover dan zal beslissen zoals dat gebruikelijk is. En indien de ouders, voogden of naaste bloedverwanten in het ongelijk worden gesteld dan zal niet alleen de inschrijving, afkondigingen en sluiting van het huwelijk haar voortgang hebben, maar zullen de ouders aan de minderjarige, op vonnis als hiervoor, ook een redelijke genoegdoening al naar gelang van hun vermogenspositie moeten doen.
41. Bij huwelijkszaken [matrimoniale] in appel of revisie [reformatie] of anders in eerste instantie voor onze Raad van Brabant en Vlaanderen gebracht, zullen

de partijen verplicht zijn deze kort samengevat [sommierlijck] door pleidooien toe te lichten om daarna voor de Raad te dienen zodat de Raad tot een uitspraak kan komen, zo niet zullen die (de pleidooien) van acht tot acht dagen worden verschoven, omdat voortgang nodig is om binnen een maand een uitspraak te hebben en voorts worden [salvatiën] en [reprochen] van acht dagen tot acht dagen geschreven, alles op straffe van een boete en zal de Raad verplicht zijn dezelfde zaak binnen een maand daarna te beëindigen [termineren].

Salvatiën = een schriftuur waar iemand zijn eigen getuigen in heeft vastgelegd.

Reprochen = fouten, tekortkomingen, verwijten, beschuldigingen, wraking.

42. Alle personen in welke hoedanigheid, voorwaarde [conditie] of gezindheid die mogen zijn, die zonder voorafgaand wettelijk huwelijk geslachtsgemeenschap met elkaar hebben zullen als overspeligen [hoereerders] en als ze ook nog een huishouding hebben en samenwonen als echtelieden [luyden] zullen als concubinen worden gestraft en van elkaar gescheiden worden, zonder dat de minderjarigen (kinderen) hiertegen zullen mogen voorwenden [pretexteren], dat deze mensen van hun ouders, voogden of bloedverwanten geen toestemming om te mogen trouwen hadden kunnen krijgen.
43. Niemand zal zich aanmatigen [vervorderen] de [sodanige] minderjarige te ondertrouwen of te trouwen en die dat heimelijk of in het openbaar heeft gedaan, in huis, in het gerecht of in de kerk tegen diegene(n) zal de officier, waar dit is geschied, zonder oogluiking [conniventie] of schikking [composi-

tie], optreden, procederen tot op schorsing [suspensie] van of ontslag [depotement] van zijn ambt, dat hij bekleed en voorts tot arbitrale straffen ter beoordeling van het gerecht en zal zo'n ondertrouw geen enkele waarde hebben.

44. Alle huwelijkse contracten tussen minderjarige, hetzij beide, hetzij een van beide, heimelijk of in het openbaar ten overstaan van advocaten, secretarissen, notarissen of andere publieke personen zonder toestemming [voorweten], als hiervoor gesteld, zullen ook van nul en generlei waarde zijn en degenen en allen die met raad en daad daarbij betrokken waren zullen bestraft worden door een vonnis van de de magistraten.
45. Zonder dat ook het plakkaat door de Keizerlijke Majesteit in het jaar 1540 opgesteld, nopende het overeenkomen [contracteren] van huwelijken van personen beneden haar jaren zijnde en de daarbij behorende straf, hierdoor is gewijzigd.
46. Indien enig jongeman of jonge dochter boven de hiervoor respectievelijk bedoelde vijftientig jaren en twintig jaren en die ouders hebben, verzoeken ingeschreven te worden zonder dat de toestemming blijkt, dan zullen de magistraten of predikanten de ouders van de verzoeker of verzoekster ontbieden en als die weigeren of in gebreke blijven binnen acht dagen of ten hoogste veertien dagen te verschijnen dan zal dat voor een instemming worden gehouden, maar als ze verschijnen zal men het geschil in der minne schikken of met een uitspraak [de plano] afdoen, waaraan de partijen zich zullen hebben te houden, behalve als de belanghebbers in beroep [appel] of revisie [reformatie in cas van beswaernisse]

- gaan.
47. Doch zodanige regeling [inspraecke] zal niet gelden voor weduwnaars en weduwen, uitgezonderd [ghenomen] als ze minderjarig is, daar Wij begrijpen [verstaan] dat ze door het eerste huwelijk geëmancipeerd zijn en hun eigen voogd geworden zijn.
48. Vervolgens, terwijl de ervaring uitwijst, dat velen eerder als man en vrouw samenwonen of bruiloft houden; dat ook vele dochters en jonge weduwen sexueel contact [beslapen] en zwanger worden van degene met wie ze daarna trouwen of geloven [vermeynen], te trouwen of dat zij ook kraamvrouwen zijn, of geweest zijn, eer ze ingeschreven worden of trouwen, wat veelal geschiedt onder dwang van de ouders en gelijk een schaking [heymelick raptus], Gods kerken bespottelijk makend [spottelick], strijdig met het formulier van het huwelijk en waardoor veel verwarring, slechte huishoudens, verlatingen en allerlei narigheid ontstaat tot nadeel van de Republiek, daarom hebben Wij besloten en wettelijk vastgesteld, dat alle jonge dochters en weduwen van wie duidelijk blijkt, eer ze in ondertrouw gaan of getrouwd worden, dat ze reeds samengewoond hebben als man en vrouw of reeds eerder bruiloft hebben gehouden of door hun toekomstige bruidegom en man ontmaagd of zwanger zijn, beboet zullen worden met een boete van veertig guldens en zullen de ouders voor hun kinderen en de vrouwen voor hun dienstmaagden, daartoe raad en daad gevende, moeten instaan doch (van deze kinderen en dienstmaagden) de betaling van boete mogen inhouden [aen de huyre der soodanige de betalinge der boete mogen afkorten]. En zullen al deze boeten ieder voor de helft gedragen worden door de man en de vrouw en zonder enige korting [destactie], schikking [compositie] en toegevendheid [conniventie] verschuldigd zijn.
49. Melaatsen zullen nooit met gezonde personen, die nooit melaats zijn geweest, mogen trouwen, noch ook melaatsen met melaatsen, niet anders dan met toestemming van de magistraten en toezichhouders [buytevaders], daar waar zulks mocht voor komen op straffe van verbanning.
50. Ook geen christenen, tot ons gebied behorende, met joden, mohammedanen [mahumetanen] noch heidenen op straffe als hiervoor vermeld.
51. Dat zullen geen gedoopten en ongedoopten in de kerk getrouwd worden, tenzij die eerst gedoopt zullen worden.
52. De weduwen onder de vijftig jaar zullen een jaar van rouw [annum luctus] houden en niet binnen negen maanden na het overlijden van haar man mogen hertrouwen; maar de weduwen van vijftig en ouder en de weduwnaars zullen het eer/fatsoen [eerbaerheyt] een plaats geven en zodanige weduwen zullen niet mogen hertrouwen na zes maanden noch de weduwnaars binnen drie maanden, tenzij de overheid [magistraten] om bepaalde redenen toestemming geven daarvan af te wijken.
53. Geen weduwnaar of weduwe zal vanaf nu een tweede huwelijk mogen sluiten, voordat al zijn/haar wezen, als die er zijn, hun (deel van de) goederen, al naar gelang de plaatselijke voorschriften en voldoende aan het recht, hebben ontvangen, die in gebreke blijft zal worden bestraft, hij of zij zal verbeuren het achtste deel van zijn of haar goederen ten voordele van de wezen met bovendien een boete van de weeskamer of

- rechtbank.
54. En omdat volgens Goddelijke, natuurlijk en geschreven recht, in de H(eilige) huwelijkse staat, als in een ordening van God, tot eerlijk onderhouden en verbreiding van het menselijk geslacht ingesteld, tussen diegenen die elkaars in bloedverwantschap of verwantschap (swagerschap) te na staan, verboden is een huwelijk aan te gaan, aldus hebben Wij verboden graden, die duidelijk zijn, ook hier vastgesteld, opdat niemand die negeert en nastreven [pretendere].
 55. In de eerste plaats zullen niet mogen trouwen de verwanten [ascendenten] met hun nakomelingen, te weten ouders en hun kinderen, opwaarts en neerwaarts gaande, in het algemeen [infinitum].
 56. Evenzo niet broers met hun zusters, noch hun echte noch hun halve [van het vollen ofte halven bedde].
 57. Ook geen ooms met hun nichten, dat is met hun broers of zusters kinderen en nakomelingen, noch mogen insgelijks tanten met haar neven, dat is haar broers of zusters zonen noch de kinderen of anders nakomelingen in het algemeen, ook mogen ooms en tanten niet bij de onderscheidene nichten en neven niet in de plaats komen.
 58. En wat aangaat de graden van verwantschap, dus van de band van het huwelijk door gemeenschap van het bed en sexueel contact, zo'n nauwe band veroorzaakt dat man en vrouw een zijn, zo verbieden Wij eveneens dat geen man met bloedverwanten of knapen/meisjes [magen] van zijn overleden huisvrouw, noch een vrouw met de bloedverwanten en [magen] van haar overleden man, deze man of vrouw binnen de hiervoor vermelde graden zullen trouwen.
 59. Namelijk geen man mag trouwen met zijn schoondochter, dat is de nagelaten weduwe van zijn zoon of dochters van zijn zoon en zo neerwaarts of anders geen weduwe van een van zijn nakomelingen, gelijk ook geen weduwe mag trouwen met haar schoonzoon, dat is de man van haar overleden dochter noch met de man van haar zoon of dochters en zo vervolgens geen enkele man, die van een van haar nakomelingen is geweest.
 60. Evenzo geen enkele man trouwen mag met zijn stiefdochter van zijn echtgenote, dat is de voordochter van zijn echtgenote, noch met enige andere van zijn voordochters nakomelingen, gelijk ook geen vrouw mag trouwen met haar stiefzoon, dat is een voorzoon van haar overleden man noch met een andere nakomeling van diezelfde stiefzoon.
 61. Evenzo mag een man niet trouwen met de achtergebleven weduwe van zijn overleden broer, noch mag een vrouw de man van haar overleden zuster, ook niet [hetzy] als het een halfbroeder of -zuster is [van heel of halve bedde geweest zijn].
 62. Daarenboven mogen niet trouwen de man met de weduwe van zijn neef, dat is de weduwe van zijn broers of zusters zoon, noch met de weduwe van enige van zijn broers of zusters nakomelingen, gelijk ook geen vrouw mag trouwen met de man van haar overleden nicht dat is de weduwnaar van haar broers of zusters nakomelingen.
 63. Geen aangetrouwde [behoudt] oom mag trouwen met zijn aangetrouwde nicht en geen aangetrouwde tante mag trouwen met haar aangetrouwde neef, dat betekent dat geen weduwnaar mag trouwen met de dochter van zijn overleden vrouw, hele of halve zuster en geen

- weduwe met de zoon van van haar overleden man, hele of halve broer, ook niet [hetzij] als het kinderen uit het eerste huwelijk zijn of niet.
64. Via dezelfde analogie verbieden Wij alle huwelijken tussen personen waar de een met de andere bloedverwant, van niet toegestane graad, [daer de ene met de des anderen bloetvrienden= bloedverwantschap in soodanige verboden grade] tevoren sexueel buitenechtelijk contact [vleschelijk in onecht heeft geconverseert] heeft gehad, dat niemand mag trouwen zijn ooms concubine en wat verder aan [meer] dergelijke incestueuze voorvallen kan voorkomen.
65. En Wij verklaren hierbij van nul en generlei waarde en als niet te mogen bestaan of zullen worden ingetrokken de huwelijken [gecontraheert], (de huwelijken), die in van niet toegestane [verboden] graden zijn.
66. En die desalnietemin onbemerkt [surreptitie] in het huwelijk mochten komen te treden of ook ongetrouwd met elkaar in bloedschande leven, zullen daarvoor zonder uitstel, gratie, ontheffing, inschikkelijkheid [verdrach] of afwijking [dissimulatie] aan lijf en goed worden bestraft, met alle straffen (die) in de Goddelijke en beschreven wetten tegen incestueuse en bloedschenders gerechtvaardigd (zijn).
67. Zonder dat de schouten [officiëren] of iemand van onze [magistraten] zich zullen belasten [onderwinden] enige rechtvaardiging [legitimatie], vrijstelling of overeenkomst [compositie] die [voor haer oft haere] onechte kinderen te verlenen of te vergunnen [vergunnen] en zo enige zodanige (gunsten) door henlieden verkregen of vergunt [vergunt] verklaren Wij die voor nul en genelei waarde.
68. Zo wie ook een incestueuse persoon met voorbedachten rade [voordacht] toestaat te trouwen of te ondertrouwen, of daartoe aanleiding geeft, een raad en daad geeft, zal niet alleen van zijn functie worden ontheven, indien hij er een heeft, maar door de rechter en al naar gelang de eis in de zaak bestraft worden.
69. Indien onze onderdanen in het buitenland hetzelfde doen, zullen (zij), nadat zij in ons gebied terug zijn, evenzo als [bloedschenders] worden bestraft.
70. En ook dient bij het aangaan van een huwelijk er bijzonder op gelet te worden, dat dit geschiedt zonder de hiervoor vermelde verwantschappen [graden] te verwarren [confusie], waardoor grote moeilijkheden in de nalatenschap [successien] en anderszins kan ontstaan, zo bevelen en stellen Wij vast, dat indien iemand verzoekt te worden ondertrouwd of getrouwd, in dergelijke gevallen, rakende de eerbaarheid en schaamte van de verwantschappen, dat van de schepenbanken, gemachtigden en kerkenraden, alwaar dit moet worden gedaan, mochten twijfelen of aan de bepalingen hiervoor voldaan is of niet dat de functionarissen [lieden] (dit) zelf (aan) onze Raad van Brabant en Vlaanderen voorleggen zullen, onder tusschen de ondertrouw en de afkondigingen opschortend, totdat er in deze zaken duidelijkheid is of er een toelating of een weigering moet volgen, zoals naar Goddelijk en civiel recht behoort te worden gedaan, waarin een ieder zich zal voegen.
71. Voorts omdat Wij ook tot de verschrikkelijke conclusie [ervaringe] gekomen zijn, dat het land onder de Generaliteit vallende, vervuild is met concubinen [boelschappen], bordelen [hoereryen],

overspel plegen [overspeelen], lichtvaardige samenkomen en bij elkaar binnen lopen [t'samen- en deurloopingen] door kinderen, in tegenstelling, tegen de zin van [spijt] en tot grote droefheid van vrome en zorgvuldige ouders en voogden, ook moedwillige verlatingen, misnoegde, boze huishoudens [wrevelige], schande brengen [schofferingen] en andere oneerbaarheden [oneerbaarheden], tot grote geringschatting [kleynachtige] van de publieke autoriteit en vergroting [verswaringe] van de toorn Gods

over de Staat zo hebben wij bevolen en besloten bij deze:

72. Dat niemand, na deze publicatie, zijn concubinaat en samenleven zal voortzetten [vervorderen] en wie daarenboven concubinen heeft, daarbij wel of geen kinderen heeft, die daar inwonen of niet, zal tot een boete van honderd guldens worden veroordeeld en daarenboven direct, volgens dit Reglement trouwen, zonder voortaan [immermeer], geslachtsgemeenschap [te converseren] met haar te hebben voordat ze wettelijk ondertrouwd en getrouwd zullen zijn, op straffe van als openbare overspeligen [hoereerders] veroordeeld te worden en direct vervallen verklaard te worden [gepriveert] van hun voordelen [beneficien], inkomsten [tractementen], pensioenen en ambten [officien], indien zij die hebben. En indien zij in zo'n concubinaat volharden zullen ze daarenboven voor tien jaar in het openbaar uit het land verbannen worden en indien het personen zijn die geen bezittingen hebben, zullen ze naar bevind van zaken worden gestraft. Dezelfde straffen en boeten [pene] zullen alle in concubinaat levenden [concu-byen], die hun samenleven niet onmid-
- dellijk beëindigen of niet trouwen, naar hoedanigheid [qualiteit] van de personen en bezittingen verbeurd verklaard worden [onderworpen], zijn en dat zonder gedogen [coniventie], ontveinzen [dissimulatie] of overeenkomst [compositie].
73. Wij belasten ook alle schouten [officieren] en schepenen [magistraten] in de steden en de dorpen en ten opzichte van de leger [militie] op de schansen en forten alle commandeurs terstond na deze publicatie alle bordelen, hoerhuizen, bordelen [mot- en ravothuysen] te weren, te sluiten en uit te roeien en er ook geen meer te tolereren.
74. Zij die er een bordeel op na houden of zich bezighouden [te gheneren] met koppelarijen en hoereren of tot stand brengen [te beschikken], zal naar bevind [exigentie] van zaken worden bestraft.
75. Is het een vader, moeder, broeder, zuster, oom, tante, voogd, die aldus zijn dochter, zuster, nicht of neef heeft geleverd en de koppellarij leidt tot overspel, die zullen met lijfstraffen worden bestraft, afhankelijk van de zaak zelfs met de dood worden gestraft.
76. De hoeren en hoerenjagers zal men gevangen nemen en als het de eerste keer is, ter beoordeling van de rechter [discretie], op water en brood plaatsen en voor de tweede keer zal men verbannen, geselen, of zwaarder straffen, ter beoordeling als hiervoor.
77. Wie zijn huis met voorkennis aan bordeelhouders verhuurt, zal het eerste jaar bestraft worden tot een jaar huishuur en voor de tweede maal met een gelijke boete bestraft worden en daarenboven nog strafrechterlijk vervolgt worden.
78. Wie in zijn eigen huis een bordeel houdt zal, als dat blijkt, voor de eerste

- keer bestraft worden met een boete van 100 guldens en voor de tweede maal gezeseld en verbannen.
79. Voorzover een gehuwd of ongehuwd man bij een bekentenis [confesie] of afdwinging [convictie] vastgesteld wordt dat hij overspel bedrijft met een getrouwde vrouw dan zullen beiden de man zowel als de vrouw voor eeuwig verbannen worden en een gedeelte van hun bezittingen worden, ter beoordeeling van de rechter, in beslag genomen.
80. Maar is het overspel begaan door een getrouwde man met een ongetrouwde vrouw, dan zal de man als eerloos en meinedig direct zijn ambt en positie [staet] als straf verliezen [verbeuren], zo hij er een heeft en waar hij die in ons land heeft en voorts incapabel verklaard worden enig positie [staet] en ambt [officie] in ons gebied te mogen bekleden en nog gevonnist [gecondemneert] worden als het de eerste keer is tot een boete van honderd guldens en als hij in herhaling vervalt een boete van driehonderd guldens en voorts naar bevind van zaken tot verbanning of anderszins worden bestraft.
81. En zal een ongetrouwde vrouw, zulks misdaan hebben voor de eerste keer voor de tijd van een maand op water en brood worden gezet en indien zij nogmaals wordt betrappt zal zij voor de tijd van vijftig jaar uit het land verbannen worden.
82. En dat al onverminderd het recht als de beledigde partij [geoffenseerde] man of vrouw, tegen de overspelige (partij), die schuldig is [competeert], na een proces zo tot scheiding van het huwelijk (te komen) en dat alleen voor respectievelijke rechtbanken waar zo'n proces kan worden gevoerd.
83. Geen overspelige na de dood van de onschuldige partij of na diens hertrouwen, mogen hertrouwen met de persoon, waarmede hij of zij bij het leven of voor het hertrouwen van de onschuldige partij sexueel contact heeft gehad.
84. Die twee vrouwen of mannen, die beide nog leven, trouwt, zal gestraft worden ingevolge de Keizerlijke wetten; indien iemand met de tweede trouwt terwijl de eerste nog leeft, zal in het openbaar aan de lijve, de anderen ten voorbeeld, zonder mededogen [coniventie] worden bestraft.
85. En terwijl de ontvoering van vrouws-personen zonder dat dat gestraft wordt, zeer toeneemt, en de straffen die daarop staan bij de inwoners veelal onbekend zijn zo gelasten en verordenen en bepalen Wij bij deze: Dat wie enige vrouw, getrouwd of ongetrouwd, haar man, ouders of voogden ontvoert, zal gestraft worden met een lijfstraf en al naar gelang van de eis in de zaak zelfs met de dood. En als het gebeurt, hetzij door voortvluchtigheid van de ontvoerder of anderszins dat de straf tegen hem niet kan worden uitgevoerd en dat hij gedurende zijn afwezigheid met dezelfde vrouw zou willen trouwen dan zal die huwelijksvoltrekking van nul en generlei waarde zijn, noch enig resultaat [effect] van dat huwelijk genieten, zelfs als de ouders of voogden daarin toestemmen. Dat ook al diegenen, die kennis hebben van de ontvoering en daartoe met raad en daad behulpzaam zijn geweest, al naar gelang van de eis in de zaak, gestraft zullen worden met lijfstraffen en verstaan hieronder ook in het bijzonder [vigour] het vasthouden aan alle straffen en boeten [penen] in de Keizerlijke en beschreven recht, waarover bij de Blijde Inkomst van de Hertog van Brabant tegen allerlei

bloedschennis, sodomie en schaken van vrouwen waaronder verkrachtingen en dergelijke ontucht besloten is [statueert].

86. Die een eerbare jonge dochter, meer- of minderjarig, met schone woorden of op andere wijze trouwbeloften doet, iets wijsmaakt, haar verleidt en door sexueel contact haar eer schaadt en ontmaagdt is verplicht (indien hij haar niet trouwt) haar binnen zijn mogelijkheden, ter beoordeling van de rechter, schadeloos te stellen en wordt bestraft met een boete [bruecke] van honderd guldens. Met dien verstande dat als hij dat meermaals doet met andere eerbare dochters, zal van zijn inkomen [alimentatie], voordeel [benecie], of functie[officie], indien hij er een heeft, vervallen worden verklaard en al naar gelang van de eis [exigentie] (van de zaak) worden bestraft.
87. En ook bevelen Wij dat in onze respectievelijke landen Brabant en Vlaanderen, bestaande uit vele geslachten [quartieren] onechte kinderen en onherstelbare [overwonnen] bastaarden of in overspel verwekt zijn, aan de boeren of anderen werden uitbesteed en die ook voor klein geldbedrag werden afgekocht [uytgekocht] om die voor altijd te onderhouden en als hun kinderen te adopteren waardoor de echte kinderen en mettertijd de Regering groot onrecht geschied, onze landen met bastaarden en hoerekinderen worden verzadigd [vervult] en die, als ze volwassen zijn, mede naast anderen tot enig ambt, alsof het echte kinderen waren, kunnen gaan bekleden [ghebruykt], aldus verbieden Wij alle ingezetenen van onze landen die zodanige kinderen voortaan aan te nemen, zonder dit van te voren aan de overheid [wet] van haar plaats van inwoning bekend te maken en met haar instemming, daartoe een schriftelijke bewijs verkregen hebbende, en zullen de gerechten nooit meer toestaan dat iemand zich laat uitkopen om die altijd te houden en op te voeden en daarenboven op kosten van de uitbesteders [besteders] of diegenen die de bastaarden aannemen, in een afzonderlijk boek en de tijdsduur, de prijs en wie de ouders zijn, wie de uitbesteders zijn, waar vandaan nauwkeurig te noteren [notitie], en vooral voldoende borg te doen stellen dat ze niet ten laste komen van de gemeente of de armen en verder tot zekerheid dient en vooral zullen zorgdragen dat de periode van uitbesteding verlopen is, dat de uitbestede kinderen worden teruggezonden naar de plaats waar ze vandaan gekomen zijn, op straffe voor diegene die tegen deze orders in bastaarden zullen aannemen van vijftig guldens en zijnde arme lieden van een gerechtelijke vonnis.
88. En om meer ontuchtigen te ontdekken, tegen te gaan en die te straffen zo belasten Wij ook alle magistraten in ons gebied dat ze alle vroedvrouwen zullen beëdigen (haar de betekenis van de eed wel duidelijk makende) dat binnen 24 uur na de geboorte van een bastaardkind dit aan de overheid moet worden gemeld, met naam en woning van de moeder, opdat de schout ter plaatse aanduiding [qualificatie] van de bastaard tegen zo iemand kan procederen als door Ons is bevolen of publiek recht [de ghemene rechten] ter sprake brengen en zal daarvan ook een aantekening in het hiervoor bedoelde boek, op kosten als hiervoor, worden gemaakt.
89. En zal in incestueuze overspelingen en dergelijke hoererijen preventie door de hoge en lage justitie, daartoe gekwalifi-

- ceert en bevoegd [geautoriseert] bevoegd zijnde, plaats hebben.
90. Wie door redelijke [billicke] oorzaken of om zijn werkzaamheden te doen, naar verre landen is vertrokken, een lange tijd door ziekte, gevangenschap of ander voorval wegblijft, zodat men van hem geen berichten kan ontvangen, dan zal de achtergeblevene zonder te hertrouwen na publiek recht [gemene rechten] een periode van vijf jaar in acht nemen en na die tijd zal door de rechtbank aan zo iemand, na het inwinnen van inlichtingen, toestemming verleend worden.
91. Wie zijn/haar echtgenoot lichtvaardig en te kwader trouw [malitieuuslijk] verlaat of uit onduelbaar [onlijtsaemheyt] de huwelijksband verlaat, weggaat en zijn wederhelft [portuyr] laat zitten, met de bedoeling om niet meer naar zijn/haar echtgenoot terug te keren, die geeft de onschuldige de vrijheid om te hertrouwen. En mag de onschuldige partij als vergeefs en lang genoeg alle middelen om de terugkeer van de verlater zijn aangewend, hij of zij daarover een klacht [klagen] indienen bij de hoofdbank, waaronder hij/zij valt, die dan na een onderzoek van de periode van verlaten en de kwaadwilligheid [malitieuusiteyt] van de verlaten en na dagvaarding [indaging] van de verlater, zoals dat behoort, en aan de verlatene na rijp beraad toestemming zal geven om te hertrouwen en zal de verlater voor altijd uit ons land worden verbannen.
92. Alle boze omgang [conversatie] en bitterheid, welke dikwijls ten gronde liggen aan verlatingen en het weglopen zal naar bevind van zaken door preventie door de lage en hoge justitie, daartoe gekwalificeerd en geautoriseerd, zijnde ernstig met geldboeten, gevangenisstraffen en anderszins naar het recht, zonder dat de jeugdigheid [jeucht] of de burger [gemene man] met lawaai [geraes] of samenzwering of enig handgemeen, onder de mom de beer weg te jagen of anderszins enig onwelvoegelijkheden [insolentien] tegen zo iemand pleegt [plegen] als oproerige [sedieuse] bestraft te worden, en zullen ouders voor hun kinderen en de werkgevens voor hun knechten moeten instaan. Indien de huiselijke onlusten [domestijcque]-te hoog oplopen en te lang duren en de toegepaste gerechtelijke maatregelen niet afdoende zijn, zal de rechtbank wel mogen instemmen met een scheiding van tafel en bed en samenwoning [bywooninge], maar niet (tot een scheiding) van de echtelijke band [echtbandt]en ook niet anders dan met de bedoeling om de partijen altijd weer te verzoenen.
93. Verder, omdat de huwelijke zaken met alle zaken verbonden [aenkleven] zijn, vele gevallen doorgaans voorkomen, die hier niet beschreven [uytgedrukt] zijn, zo bevelen en verordenen [statueren] Wij hierbij dat al dat soort gevallen, die bij de kerkenraad voorkomen, ter kennis zullen worden gebracht aan de respectievelijke overheden om daarin te voorzien en als zij problemen zien, deze zaak aan de respectievelijke hoofdbank of aan onze Raad van respectievelijk Brabant en Vlaanderen, naar wiens oordeel een ieder zich voortaan heeft te richten.
94. En opdat dit echtreglement beter bekend wordt, gelasten Wij alle gerechten en secretarieën, plaatselijke - en classicale (kerkerads)vergaderingen altijd één of meer exemplaren beschikbaar zullen zijn.

95. En zal dit reglement eens per jaar voor het volk gepubliceerd worden. Zullen de boeten [boeten ende breucken], die door het voeren van processen [procederende] tegen overtreding [contraventie] van het huidige reglement, ten goede komen [geapliceert] voor een derde deel van de schout, die de aanklacht [calange] heeft gedaan en het tweede derde deel ten behoeve van de gene, die over iets klaagt [aenbrenger] en het resterende derde deel ten voordele van de armen ter plaatse, waar de overtreding [contraventie] werd begaan.

Aan haar Hoogh Mogende wordt het recht

voorbehouden te allen tijde haar interpretatie, aanvulling of wijziging van dit reglement ter harer beoordeling [t'haerer discretie] en goeddunken, naar bevind van tijden en zaken.

Aldus gedaan en besloten [gearresteert] in de vergadering van de hiervoor vermelde Staten-Generaal in 's-Gravenhage op de achttiende maart zestienhonderd zesenvijftig.

Was gearafeerd: Jacob Vet.

Daaronder stond, ter beschikking [ordonnantie] van deze, Getekend, N.Ruys

Was op de ruimte [spatium] gedrukt het zegel [cachet] van dezelfde Heren Staten in rode was.

Computergeneaal, het tijdschrift voor computergenealogie en internet, kan het komend jaar verschijnen. Er zijn reeds nu voldoende aanmeldingen ontvangen om de uitgave te rechtvaardigen.

Beroepen van toen (maaier - mattenbreier)

H.M. Lups

Maaier

Ook hooier. Degeen die het graan of het gras maaide. Dit was vooral seizoen arbeid en leverde o.a. een aanvullend inkomen op aan de hannekemaaiers, de z.g. Hollandgänger, die in ons land oogstwerkzaamheden kwamen verrichten.

Maaksman (makeman)

In Oost-Nederland gebruikte term voor een soort huwelijksmakelaar, bemiddelaar, die kon schrijven. Vaak was het een dorpsonderwijzer die kon schrijven en die voor het toekomstige paar de huwelijksvoorwaarden opmaakte. Men kent ook de term 'maaksmaal', voor de feestelijke bijeenkomst, waarop de huwelijksvoorwaarden

gemaakt werden.

J. Verdam onderscheidt de maecmaker, degeen die een huwelijkscontract tot stand brengt en de maec(s)man, die als getuige aanwezig was het sluiten van het huwelijkscontract.

Magistraat

Geen eigenlijke beroepsaanduiding. De magistraat bestond uit het stadsbestuur.

Magnesietmaler

Verwerkte magnesietsteen (magnesiumcarbonaat), een gesteente dat veelal kleurloos of wittig is. Magnesiet diende/dient voor de vervaardiging van vuurvaste tegels en vloeren.

Mahoniewerker

Iemand die mahoniehout bewerkt. In een aantal gevallen bezig met een bepaald onderdeel van het productieproces, bijv. het draaien van stoelpoten. Mahoniehout is een houtsoort die veel werd gebruikt voor de vervaardiging van meubelen, zowel massief als in de vorm van fineer.

Majolicabakker

Ook o.a. faïence-, 'petiel'- of plateelbakker en verglaesde (=glazuur) wercker genoemd. Naast de pottenbakkers, die van oudsher de stenen gebruiksvoorwerpen vervaardigden, afgewerkt met loodglazuur, nam het aantal majolica- of plateelbakkers in het begin van de zeventiende eeuw aanzienlijk toe. Ten dele werd dit veroorzaakt door de uittocht uit de Zuidelijke Nederlanden na de val van Antwerpen. Onder de emigranten bevonden zich vele geschoolde vaklieden. Enerzijds werd de verhoogde productie in de hand gewerkt door de veranderde smaak van de mensen uit die tijd, anderzijds door de teruggang van de aanvoer uit China. Zo adverteerde in de *Oprechte Haerlemsche Courant* van 18 augustus 1678 Lambertus Clefius, meester platteelbakker, dat hij "in den jare 1672 de maniere om de Indische porcellijen te conterfeijten (namaken)" had "uitgevonden" en "(gelijck een ijgelijck genoegzaam bekend is) oock sedert dien tijdt sigh heeft bemoeyt met het maecken van roode Thee-potten, mitsgaders van andere Couleuren, ende tegenwoordigh tot sodanige perfectie heeft gebracht, dat deselve in couleur, netheijt, sterckte en gebruyck, de Indische Thee-Potten niet behoeven te wijcken"!).

Het productieproces van plateel is in hoofdzaak ongewijzigd gebleven. De grondstof is ook hier klei, die voor het eigenlijke gebruik gereinigd moet worden. Grijs klei gebakken wordt rode steen. Vervaardiging

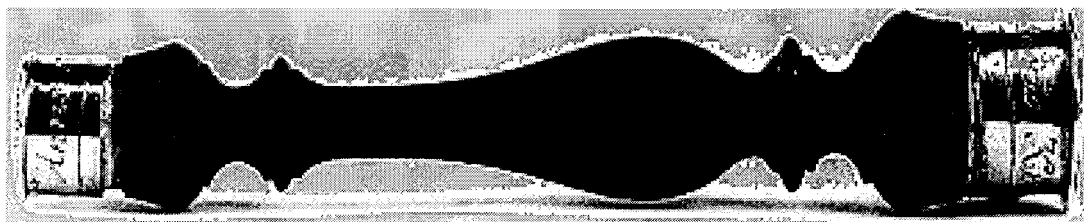
vond en vindt plaats met behulp van de draaischijf. Na het draaien wordt het vervaardigde voorwerp een nacht te drogen gezet voor verdere afwerking als het afvlakken van de bodem en het eventuele aanzetten van oren. Daarna wordt het aardewerk gebakken in de pottenbakkersoven. De versiering wordt op het nog ongebakken hiervoor gebruikte tinglazuur aangebracht.

1) Ontleend aan *'Facetten van Delft'*, Dr/ A.K.H. Moerman, De pottenbakkersfamilie De Milde te Delft.

Makelaar

Thans een door de rechtbank beëdigd persoon, die er zijn bedrijf van maakt te bemiddelen bij het tot stand brengen en het sluiten van overeenkomsten in opdracht en op naam van personen tot wie hij niet in een vaste betrekking staat. Reeds in de zestiende eeuw bestond dit beroep, dat onderhavig was aan allerlei overheidsvoorschriften. Alleen de 'gesworen ende geadmitteerde Makelaer', mocht dit beroep uitoefenen. In de zeventiende en achttiende eeuw werden de officiële makelaars door het stadsbestuur benoemd. Men was makelaar in allerlei producten en diensten o.a. in granen, zijde, maar ook in vaste goederen, 'obligatien', 'actien' (= aandelen), wissels en 'zeassurantien'.

Net als nu waren er in die tijd nogal wat beunhazen. Om zich van hen te onderscheiden was de erkende makelaar verplicht - door betaling van hoge leges - een makelaarsstokje/stafje aan te schaffen. Dit is een houten stafje met beslagen zilveren knoppen aan de uiteinden, waarmee gezegeld kon worden. Het stokje stond dus voor kwaliteit. In de *Handvesten* der stad Amstelredam, 1070 a van 1678, is vermeld: "Op dat ... Koopluyden ... verseekert mogen sijn dat sy hunne partyen met geadmitteerde Makelaars hebben gedaan, soo sullen alle Makelaars verpligt ... sijn in 't aan-

Voorbeeld van een makelaarsstokje

presenteren ... en sluyten der partyen, te vertoonen hun Makelaars stafjen, stokjen of teken, waar op het wapen en merk uytgedrukt staat". Het stokje stond dus voor kwaliteit. In het *Gedenboek der Makelaarsvereniging te Amsterdam* (1877 - 1927) wordt o.a. vermeld: "De makelaars betaalden voor inkomgeld in het gilde veertig gulden, benevens drie gulden voor het "stokje" (een gedraaid ebbenhouten stafje van een vinger dik en een half voet lang, met zilver beslag, waarop het stadswapen en hun naam gesneden was, alsmede het monogram van het makelaarsgilde M.K.L.R.S., met het jaartal der aanstelling; zij moesten dat stokje toonen, zoo dikwijls, als zij een partij afsloten): voorts moest iedere makelaar, bij zijn inkomen in het gilde en vervolgens alle jaren, nog dertien gulden en vier stuivers betalen, voor jaargeld, brandgeld en ambtgeld." Ook in de Franse tijd en de negentiende eeuw bleef dit stokje, vaak ook bâtonnet genoemd, gehandhaafd.

Bron o.a.: Dr. H.W.M.J. Kits Nieuwenkamp in *Gens Nostra* 1954, p. 107-111.

(met dank aan de verschillende inzenders voor de soms uitgebreide, aanvullende en geïllustreerde antwoorden op de vraag betreffende het makelaarsstokje)

Makelaarse, makelerse

Naast makelaar werd destijds ook voor vrouwen de term 'makelerse' of makelaarse/makelares gebruikt. Deze term, afgeleid van makelen, iets door een schikking tot

stand brengen. Zij was een koppelaarster, bijv. om een huwelijk tot stand te brengen, maar zij functioneerde wel ook als 'waardin van publieke vrouwen'.

Mandenmaker

Zie Korfmaker

Mangelaar(d), (manghelart).

Handelaar, o.a. appelmanghelare

Vroeg middelnederlandse term

Mantelmaker

Vervaardiger van mantels, overkleden, al of niet van een kap voorzien.

Mantelverhuurder

In de zeventiende eeuw was het rouwdragen zo algemeen dat onder aan het begrafenisbriefje stond vermeld dat men verzocht werd aan het sterfhuis te verschijnen "met de lange Rouwmantel". De meer welgestelde mannen hadden meestal een of meer lamfers (soort sluier waarmee men de rand van de hoed naar beneden hield) en een zwarte rouwmantel in hun bezit. Voor anderen ontstonden er rouwverhuurondernemingen, waar men de benodigdheden kon huren, zo ook rouwmantels.

Mastenmaker

Eeuwenlang waren de schepen in hoofdzaak zeilschepen. Derhalve was de mastenmakerij een veel voorkomend beroep, doorgaans in de buurt van of bij scheepswerven

beoefend. Na het vierkant zagen van de stam, werd deze in de lengte doorgezaagd en binnenste buiten weer aan elkaar gelijmd om het trekken van het hout tegen te gaan. Vervolgens werd de paal op dikte gezaagd, naar boven toe smaller. Van de voet tot de bovenkant (hommer) werd hij nog eens smaller gemaakt en achtkantig gezaagd. Daarna volgde voorbereiding met het trekmes bij de voet en het hommer en werd hij met de hand rondgeschaafd en gladgeschuurd. Naast masten waren ook verdere onderdelen voor de tuigage nodig zoals de boegspriet (in de binnenvaart kluiverboom genoemd), bokkepoten (om de mast te laten zakken), stengen (als verlenging van de mast) en rondhouten.

Matres

Zowel degeen, die we nu kleuteronderwijzers noemen, als degeen, die tegenwoordig vakonderricht in naaien geven, valt onder deze vroegere beroepsaanduiding.

De vrouwen- of matressenschooltjes waren van zeer verschillende kwaliteit. Een aantal beperkte zich vrijwel tot het bewaren. Ze ontstonden in de zestiende eeuw ter vervanging van schooltjes geleid door nonnen, begijnen en kloppen toen de hervormden allerlei scholen oprichtten en die scholen dienstbaar maakten aan het eigen geloof. In deze schooltjes was nauwelijks plaats voor spel, de discipline was streng en de tucht hard. In de negentiende eeuw kwamen ze nog in allerlei vormen voor.

In Amsterdam bijv. bestonden in 1840 nog zo'n 400 van deze z.g. matressenschooltjes. Het was een bestaansmiddel voor bijv. oude bakkers en kostersweduwen. De kinderen werden 'bewaard' op allerlei plaatsen, bijv. vochtige kelders, bedompte kamers en op zolders. De bewaarster werd als matres aangeduid.

De naai-matres oefende haar vak uit in een

naaiwinkel. Ze had particuliere leerlingen maar ook meisjes, die haar door de diaconie gezonden werden. Uiteraard was ook dat in een reglement geregeld: "De naai-Matres zal gehouden zyn de kinderen, die haar van de Diaconie zullen gezonden werden, te instrueeren des Somers en des Winters tweemaal, en zo 't nodig geoordeeld werd drie maal daags: des Somers van s'morgens half agt tot 12 uren; des namiddags van half twee tot vyf uren, en des s'avonds van half zes tot half agt uren: en des Winters, te rekenen van den 1 October tot den laatsten Maart, van s'morgens ten half 9 tot 12 uren, des namiddags; van half twee tot half vyf uren, indien 't dagligt zulks zo lang toe laat, en des avonds van half zes tot half agt uren; en zo zy by de een of ander ontboden werd, 't daar heen zien te dirigeren, dat hare absentie, ten voorsz. Tyde, op de Naaiwinkel zoo min mogelyk voorvalt". Aldus artikel I van een dergelyk reglement.

Mattenbreier/Mattenmaker

Zij vervaardigden matten, o.a. uit gedroogde biezen.

Voor de fijnere soorten werd gebruik gemaakt van de fijnste soort biezen, die in gomwater werden gelegd en met was en een wollen doek werden opgeglansd.

Stamreeks Nagtegaal

H.K. Nagtegaal en J. Nagtegaal

Deze stamreeks is samengesteld uit een onlangs beperkt verschenen genealogie *Het geslacht Nagtegaal in en rondom Utrecht* van dezelfde auteurs. De jarenlange bottelnek in deze stamreeks was Herman Nachtigall, die zich in 1727 te Zuilen in het kerkelijk register liet inschrijven, als komende uit Beek in het land van Kleef. In eerste instantie denkt men dan aan Beek bij Nijmegen, maar daar was niets te vinden. De volgende stap is dan Beek bij 's-Heerenberg, ook daar niets te vinden. Vervolgens gaat men op zoek naar landkaarten, die de begrenzingen van Kleef in 1727 aangeven. Wij vonden een Beek bij Xanten, een Beeck bij Wegberg en een Beeck bij Duisburg. Dit zijn een soort dorpjes die wel een kerk bezaten maar resulteerden onder een nabij gelegen stad. Zoals Scheveningen bij Den Haag. Door bij de Mormonen de doop-, trouw- en begraafregisters op films van die plaatsen aan te vragen zijn we er achter gekomen dat het om Beeck bij Duisburg ging. De link was gelegd. Achteraf blijkt uit de boedel van Pieter Nagtegaal (1881-1957), generatie VI-II in deze reeks, dat hij een brief had gestuurd naar het "Evangelisches Gemeindeamt" van Duisburg-Beeck. Hij kreeg echter een negatief antwoord. Jammer want dan was 50 jaar eerder de aansluiting gevonden.

I. **HERMANN NACHTIGALL**, geb. ca. 1637, wonende te Beeck bij Duisburg in Duitsland, overl. aldaar 29 juni 1727 (90 jaar oud). Hij huwde met **Hellena N.N.**

Kinderen uit dit huwelijk:

1. HENDRICK, verm. zoon, volgt II.
2. EVERT, ged. Beeck 19 januari 1682 (doopgetuigen: Evert Weijacker, Jan Kollmans, Ermgart in der Schmithen en Treintgen Neijjenhaus).

II. **HENDRICK (HEINRICH) NACHTIGAL(L)**, wonende Beeck bij Duisburg. Hij huwde 1e Beeck (D) 26 januari 1702 met **Trintjen Pinnekamp**. Hij huwde 2e Beeck 29 maart 1711 met **Anna (Enneken) Götzen**, geb. 1674.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. HERMAN, volgt III.
2. WILHELM, ged. Beeck 17 augustus 1706, overl. jan./febr. 1708.
3. WILHELM, ged. Beeck 29 februari 1708.

Kinderen uit het tweede huwelijk:

4. NEELTJE, ged. Beeck 22 maart 1712.
5. HILLEKEN, ged. Beeck 12 januari 1714.
6. EVERT, ged. Beeck 15 mei 1716, vestigde zich 1734 te Zuilen, vermoedelijk bij zijn halfbroer Herman. Als lidmaat vermeld 3 juli 1764 en 8 april 1771, vertrekt 24 februari 1778 vanuit Zuilen naar elders met zijn twee kinderen Gerrit en Trijntje. Hij huwde (als jonge man van Zuilen) Zuilen 7 november 1745 met Steijntje van Zuilen. (getuigen: Harmen Nagtegaal, zijn broer in plaats van hun vader en Gerrit van

Zuijlen, haar vader), ged. Zuilen 3 maart 1717, overl. voor 3 juli 1764, dochter van Gerrit Andriessen van Zuilen en Adriaantje Wouters van Schaik.

7. LISSBETH, ged. Beeck 5 september 1725 (datum was slecht te lezen).

Oude Kerk te Zuilen 1615

III. **HERMAN NACHTIGALL**, ged. Beeck bij Duisburg (D) 25 mei 1702 (doopgetuigen: Effert Nachtigall, Rutger an Puts, Helena Meurs en Hilleken Neyweil). Hij werd ingeschreven in het kerkelijk register van Zuilen 20 mei 1727 als komend uit Beek in het land van Kleef, begr. Zuilen 17 januari 1758. Hij huwde Zuilen 18 juli 1728 met **Hendrika (Heijndrina) van Zuijlen**, ged. Zuilen 15 mei 1707, vertrok naar Utrecht 23 april 1764 met haar dochter Trijntje, begr. Zuilen 15 mei 1784, dochter van Gerrit Andriesz. van Zuijlen en Ariaentje Wouters van Scaijck.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. HENDRIK, ged. Zuilen 12 september 1728, overl. 1728.
2. HENDRIK, ged. Zuilen 14 augustus 1729.
3. ARIAANTJE, ged. Zuilen 6 augustus 1730, begr. Zuilen 23 januari 1777.
4. CATHARINE, ged. Zuilen 20 november 1732, begr. Zuilen 5 juli 1766. Zij huwde Zuilen 18 november 1763 met Hendrik Koning, ged. Zuilen 14 augustus 1729, overl. Zuilen 10 maart 1819, zoon van Cornelis Dirksz. Koning en Geertruijd van Wildenberg. Hij huwde 2e Zuilen 24 januari 1768 met Cornelia van Herreveld, j.d. van Utrecht en huwde 3e Zuilen 27 september 1772 met Maria van de Kooij.
5. HENDRIK, ged. Zuilen 27 maart 1735, kruidenier, begr. Breukelen 29 maart 1786.

Hij huwde Zuilen 30 november 1766 met Cornelia van der Tol, ged. Utrecht 20 juni 1741, overl. Maarssen 21 april 1816, dochter van Cornelis van der Toll en Annigje van Tessel. Cornelia was te Zuilen doopgetuige bij Johanna van den Berg op 8 maart 1789.

6. GERRIT, volgt IV.
7. WOUTER, ged. Zuilen 26 december 1739, verm. begr. 2 februari 1742 (kind van Harmen Nachtigall).
8. WOUTER, ged. Zuilen 22 februari 1743. Hij huwde 1e Zuilen 14 november 1762 met Marretje Koning, ged. Zuilen 3 april 1729, begr. Zuilen 12 september 1769, dochter van Cornelis Fransz. Koning en Pieterrella Cornelisdr. van der Linden. Hij huwde 2e Zuilen 18 juni 1770 met Johanna van Linschoten, wed. geb. Zuilen 28 januari 1723, overl. Utrecht 22 september 1785, dochter van Jan van Linschoten en Jannetje van Malden.
9. HELENA, ged. Zuilen 30 januari 1748, verhuist naar Breukelen 2 juni 1788, begr. Zuilen 5 januari 1790. Zij huwde Utrecht 5 juni 1768 met Gerrit Blikendaal, begr. Zuilen 26 augustus 1807.
10. PIETER, ged. Zuilen 26 september 1751.

IV. **GERRIT NAGTEGAAL**, ged. Zuilen 11 augustus 1737, arbeider, doet belijdenis ald. 26 maart 1765. Op 28 mei 1776 naar Utrecht uitgeschreven en woonde buiten de Tolsteegpoort aldaar. Op 26 maart 1781 weer terug verhuisd naar Zuilen, begr. Zuilen 6 maart 1786. Hij huwde Utrecht 8 november 1763 met **Cornelia van Zandbeek (Sandbeek)**, ged. Utrecht 30 maart 1745, overl. Zuilen 8 juni 1793, dochter van Pieter Zandbeek en Maria van (N)oort.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. HERMANUS, volgt V.
2. PIETER, ged. Zuilen 29 september 1765, overl. Utrecht 20 mei 1809. Hij huwde Utrecht 25 augustus 1801 met Gerarda (Gerritje) van Beek, geb. Utrecht 25 april 1768, overl. Utrecht 10 juli 1836, dochter van Johannes van Beek en Helena Piepers.
3. ANDRIEN, ged. Zuilen 12 juli 1767, begr. Zuilen 15 december 1769.
4. MARIA, ged. Zuilen 19 februari 1769, overl. Utrecht 27 februari 1815.
5. ADRIANUS, ged. Zuilen 13 januari 1771, sluiswachter, overl. Maarsseveen 24 februari 1826. Hij huwde 1e Maarssen 11 mei 1801 (ondertr. Maarsseveen) met Aaltje van der Pauw (Paauw), geb. Breukelen, overl. verm. Amsterdam 14 maart 1803, dochter van Klaas van der Pauw en Aaltje Slebes. Hij huwde 2e Amsterdam 10 oktober 1803 (ondertr. Maarsseveen 2 oktober 1803) met Merretje Christiaans, ged. Amsterdam 13 december 1760, onwettige dochter van Anna Christiaans. Als vader werd opgegeven Jan Harmsen.
6. GERRIT, ged. Zuilen 30 december 1772, begr. Zuilen 24 maart 1779.
7. HENDRIK, ged. Zuilen 5 februari 1775, arbeider, doet belijdenis 12 oktober 1803, overl. Zuilen 27 mei 1837. Hij huwde 1e Oud-Maarsseveen 9 april 1802 met Gerarda Wilhelmina Koning, geb. Zuilen 30 april 1769, begr. Zuilen 11 november 1808, dochter van Jacob Koning en Neeltje Spierenburg. Hij huwde 2e Utrecht 4 februari

1810 met (soms vermeld als Johanna) Wilhelmina Polmans, geb. Wehl ca. 1783, overl. Zuilen 8 december 1843 (60 jaar oud).

8. NEELTJE, ged. Utrecht 5 februari 1778, overl. Maarssen 18 mei 1848. Zij huwde Utrecht 19 oktober 1801 met Arij Klarenbeek, ged. Maarssen 29 maart 1778, overl. Maarssen 1 september 1821, zoon van Gerrit Klarenbeek en Gerrigje van Ingen.
9. CATHARINA, geb. Zuilen 6 maart 1784, wonende te Utrecht 1827, overl. Utrecht 12 maart 1848. Zij huwde Utrecht 25 april 1827 met Hermanus van Maurik, geb. Maartensdijk 14 september 1803, boomkweker, werkman, overl. Utrecht 20 mei 1851, zoon van Jan van Maurik en Maria van Rekum.

V. **HERMANUS NAGTEGAAL**, ged. Zuilen 22 april 1764, doet belijdenis 5 maart 1793, overl. Zuilen 15 september 1833. Hij huwde Zuilen 6 november 1791 met **Elisabeth Tukker**, ged. Vianen 18 maart 1759, woonde te Breukelen 1791, overl. Zuilen 8 oktober 1842, dochter van Claas Tukker en Maegje den Dunnen. Elisabeth Tukker huwde 1e Breukelen 31 maart 1782 met Anthony de Jager, ged. Breukelen 13 maart 1757, overl. Breukelen 6 november 1784, zoon van Dirk de Jager en Gerrigje van Soomeren.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. GERRIT, geb. Zuilen 7 november 1792, werkman, wonende aan de Oude Gracht te Utrecht 1882, tapper, overl. Utrecht 8 juni 1882. Hij huwde 1e Zuilen 5 februari 1818 met Lena Blikendaal, geb. Breukelen 4 augustus 1800, overl. Zuilen 7 november 1832, dochter van Hermanus Blikendaal en Johanna van Arkel. Hij huwde 2e Zuilen 5 mei 1838 met Aaltje Hendriksen (Slechtenhorst, Slegtenhorst), geb. Nijkerk 14 september 1806, dochter van Aart Hendriksen en Pieterella Jansen.
2. MAAGJE, geb. Zuilen 29 december 1795, overl. Zuilen 26 januari 1869. Zij huwde Zuilen 20 oktober 1821 met Dirk Doedinus Koning, ged. Zuilen 8 september 1793, overl. Zuilen 10 oktober 1831, zoon van Anthonie Koning en Petronella Koning.
3. CORNELIS, ged. Zuilen 26 juli 1799, arbeider, overl. Utrecht 12 november 1853. Hij huwde Zuilen 17 december 1825 met Willemijntje Vermeer, ged. Driebergen 2 mei 1802, overl. Utrecht 21 december 1858, dochter van Jan Vermeer en Jannigje van Dijk.
4. KLAASJE, geb. Zuilen 9 september 1803, overl. Zuilen 26 november 1825. Zij huwde Zuilen 9 november 1822 met Adrianus Stekelenburg, geb. Breukelen 22 april 1799, zoon van Jacobus Stekelenburg en Rijkje van den Maal.
5. PIETER, volgt VI.

VI. **PIETER NAGTEGAAL**, geb. Zuilen 26 april 1807, arbeider, overl. Zuilen 9 mei 1864. Hij huwde 1e Zuilen 2 mei 1829 met **Judith van den Ham** (ook **Hendriksen** genoemd), ged. Amersfoort 5 december 1802, dienstmeid, overl. Zuilen 21 november 1859, dochter van Aart Hendriksen (ook van der Ham genoemd) en Maria Teunis. Bij het overlijden van haar kinderen wordt zij Judith van der Stam genoemd. Hij huwde 2e Zuilen 2 februari 1861 met **Marretje Oudmarsen (Oldenmarsch)**, geb. Tienhoven 26 mei 1815, overl. Zuilen 7 januari 1864, dochter van Evert Oudmarsen en Jannetje Voorthuizen. Marretje huwde 1e met Melis Bekes, geb. Utrecht 4 september 1808, overl. Zuilen 27 augustus 1857, zoon van Melis Bekes en Maria Konijnenburg. Zij huwde 2e Zuilen 3 de-

cember 1858 met Hendrik van Maanen, geb. Maartensdijk 6 september 1817, zoon van Ernst van Maanen en Maria de Roos.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. HERMANUS, geb. Zuilen 11 oktober 1829, arbeider, overl. ald. 4 oktober 1851.
2. MARRIETJE, geb. Zuilen 7 juli 1831, overl. ald. 16 augustus 1837.
3. ARIE, geb. Zuilen 29 juli 1832, overl. ald. 12 maart 1836.
4. DIRK DOEDIUS, geb. Zuilen 6 november 1834, overl. ald. 23 december 1835.
5. AART, geb. Zuilen 20 augustus 1838, fabrieksonderbaas, meesterknecht in de Steenfabriek van de heer P.J. Bremt Czn te Rietveld. Hij ontving bij Koninklijk besluit van 28 maart 1914 een zilveren eremedaille, overl. Rietveld 30 november 1914. Hij huwde Utrecht 6 mei 1863 met Rijntje van Bokhorst, geb. Nijkerk 13 januari 1837, overl. Rietveld 2 december 1915, dochter van Bor Hendriksen van Bokhorst en Reijntje van den Brink.
6. GERRIT, volgt VII.

VII. **GERRIT NAGTEGAAL**, geb. Zuilen 19 mei 1841, schipper, overl. Zuilen 29 augustus 1916. Hij huwde Woerden 24 december 1863 met **Gerritje van Bokhorst**, geb. Nijkerk 28 januari 1839, overl. Zuilen 14 april 1926, dochter van Bor Hendriksen van Bokhorst en Reijntje van den Brink. Gerritje was een rijke boerendochter, die samen met haar zus Reijntje met twee broers Nagtegaal trouwden.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. JUDITH, geb. Zuilen 24 augustus 1864, overl. Zuilen 9 november 1864.
2. PIETER, geb. Zuilen 14 maart 1866, overl. Zuilen 1 augustus 1866.
3. JUDITH JOHANNA, geb. Zuilen 17 maart 1868, overl. Zuilen 11 april 1947. Zij huwde Maarssen 4 november 1892 met Johannes Post, geb. Maarssen 12 februari 1868, sluiswachter, zoon van Jasper Post en Marretje Timmerman.
4. RIJNTJE, geb. Zuilen 14 januari 1870, overl. Zuilen 21 februari 1872.
5. RIJNTJE, geb. Zuilen 5 april 1872, overl. Zuilen 4 augustus 1944. Zij huwde Maarssen 16 augustus 1895 met Jan Willem Hendrik Kramer, geb. Arnhem 1872, koper-slager, zoon van Jan Willem Hendrik Kramer en Johanna Wilhelmina Bulleman.
6. PIETER, geb. Zuilen 22 augustus 1874, overl. Zuilen 29 oktober 1875.
7. MARIA, geb. Zuilen 29 november 1876, overl. Zuilen 25 februari 1878.
8. HERMANUS, geb. Zuilen 1 april 1879, schipper bij zijn vader, daarna 2 jaar kruide-nier, vervolgens koopman (reiziger, vertegenwoordiger in olievetten, e.d.), overl. Utrecht 28 juli 1953. Hij huwde 1e Rotterdam 15 maart 1903 met Hendrika Helena van Iersel, geb. Nijmegen 29 januari 1880, overl. Utrecht 5 oktober 1927, dochter van Gerardus Renerus Anthonius van Iersel en Catharina Allegonda Brouns. Hij huwde 2e De Bilt 1930 met Annigje van der Neut, geb. Willekop 27 september 1896, overl. De Bilt 27 juli 1933, wed. van K. Visser. Hij huwde 3e Utrecht 8 april 1937 met Catharina Oosterom, geb. IJsselstein 8 oktober 1906, overl. Maarssen 5 maart 1997, dochter van Jacobus Oosterom en Constantia Maria van Zijtveld. Zij huwde 2e Maarssen 16 oktober 1957 met Hendrikus Flier, geb. Vleuten 8 augustus 1891, overl. Utrecht 11 september 1968.
9. PIETER, volgt VIII.

VIII. **PIETER NAGTEGAAL**, geb. Zuilen 12 juli 1881, onderwijzer, leraar Schoevers opleiding, was vóór 1940 al actief met genealogie. Hij had in 1938 tevergeefs contact gezocht met de Evangelische Gemeinde in Duisburg-Beeck. Initiatiefnemer en organisator aubade van Utrechtse schooljeugd op Koninginnedag, overl. Utrecht 5 januari 1957. Hij huwde Utrecht 15 april 1909 met **Maria de Groot**, geb. Utrecht 11 juni 1887, overl. Zeist 27 juni 1977, dochter van Jan Willem de Groot en Megchelina Margarita Jansen.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. **GERRITJE MEGCHELINA**, geb. Utrecht 24 maart 1910, kantoorbediende, onderwijzeres, overl. Zevenaar 25 november 1989. Zij huwde Utrecht 12 november 1936 met Hubertus Nicolaas Wijnand, geb. Utrecht 20 maart 1908, veeverloskundige, overl. Zevenaar 14 maart 1990, zoon van Jan Wijnand en Janke van Riesen.
2. **JAN WILLEM GERRIT**, volgt IX.
3. **MEGCHELINA JOHANNA REINETTA**, geb. Utrecht 10 december 1915, overl. De Bilt 16 januari 1999. Zij huwde Utrecht 4 april 1946 met Jan van Schoonhoven, geb. Utrecht 13 maart 1917, administrateur Blindeninrichting en Blinden Bejaarden tehuis Finspong, overl. De Bilt 11 november 1997, zoon van Johan Casper van Schoonhoven en Willemijntje Johanna Floor.

IX. **JAN WILLEM GERRIT NAGTEGAAL**, geb. Utrecht 27 juli 1911, boekhouder, directeur blinden-inrichting, in de oorlog 1940-1945 actief verzet gepleegd door het drukken en verspreiden van verzetsbrieven en Nederland Vrij, opgepakt en gevangen gezet in de strafgevangenis Rheinbach, dichtbij de geboorteplaats van onze stamvaders, overl. Breukelen 12 april 1988. Hij huwde Utrecht 29 augustus 1940 met **Louise Margaretha van Schoonhoven**, geb. Utrecht 29 mei 1913, lerares huishoudschool, overl. Wilnis 16 januari 2002, dochter van Johan Casper van Schoonhoven en Willemijntje Johanna Floor.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. **PIETER**, geb. Utrecht 7 april 1941, hoofdamtenaar. Hij huwde Doorn 18 december 1964 met Louise Augusta Francisca Brandon, geb. Den Haag 30 mei 1943, dochter van Frans Lucien Constantijn Brandon en Cornelia Wilhelmina Berkvens.
2. **JOHAN CASPER**, geb. Utrecht 28 april 1944, bouwtechnisch projectleider. Hij huwde Capelle a/d IJssel 16 april 1968 met Catharine Marianne van 't Hart, geb. Capelle a/d IJssel 10 juni 1944, onderwijzeres huishoudelijk onderwijs, dochter van Nicolaas van 't Hart en Geertruida van den Berg.
3. **JAN**, volgt X.
4. **EVERT JAN**, geb. Utrecht 15 augustus 1949, opera- en concertzanger.
5. **HUBERTUS NICOLAAS ROELOF**, geb. Utrecht 26 juli 1953, hovenier in Ierland. Hij huwde Ashford Co. Wicklow (Ierland) 13 augustus 1983 met Judith Elisabeth Alice Crowe, geb. Dublin 25 juli 1954, dochter van William Arthur Parke Crowe en Eileen Elizabeth Ashton.

X. **JAN NAGTEGAAL**, geb. Utrecht 23 juni 1946, vermogensbeheerder, mede-auteur van deze stamreeks. Hij huwde Hilversum 8 december 1970 met **Paschazia Theodora Kluis**, geb. Mijdrecht 24 juli 1946, dochter van Geerlof Jacobus Kluis en Anna Engel.

Kinderen uit dit huwelijk:

1. ESTHER LOUISE ANNA, geb. Nieuwer ter Aa 7 maart 1972, accountmanager, samenlevingscontract Amsterdam 17 december 2001, gesloten met Guido Paul Jozef van Casteren, geb. Venray 19 april 1971, verzekering deskundige, zoon van Johannes Lambertus Franciscus van Casteren en Elisabeth Maria Lucassen.
2. MENNO JAN GEERLOF, geb. Vleuten 29 december 1975, advertising coördinator.
3. LAURA PASCHAZIA, geb. Vleuten 12 juli 1984.

Overzicht publicaties [39]

H. Klunder

- E. Stapelveld: Een brief van een 18e-eeuwse voorvader. [Met 'Stamreeks van Johan Gerard (Johann Gerhard) van **Angelbeek**', ook **Siccam**, 1689-1989.] Gens Nostra, nov. '02.
- E.R. Steinebach-van Reijn: Mijn voorouders bij de VOC. [Kwartierstaat: **Van Basel, Van Hoorn, Bik, De Nijs**.] Gens Nostra, nov. '02.
- G.C. Bek: Kwartierstaat van Cornelis **Bek**. [Verzeew, **Westdorp, Pantus**.] Zeeuwse Kwartierstaten, sept. '02.
- Idem (vervolg). Zeeuwse Kwartierstaten, nov. '02.
- L.J. den Bode: De familie **Braakman**. [1720-1965.] Westfriese Families, sept. '02.
- G.N. Westerouen van Meeteren: Onverwacht gekregen en ook niet verkregen pauselijke adeldom. [Met o.a. 'Fragmentgenealogie **Cort van der Linden**', 1812-1999.] Ned. Leeuw, sept.-okt. '02.
- A. Crans: Jan **Crans** (1733-1780) in dienst van de VOC. [Met schema: ca. 1550-na 1770.] Gens Nostra, nov. '02.
- P.J.C. Elema: **Ducheraal** (Groningen). [1774-1964.] Gens Nostra, okt. '02.
- J. Bakker-ten Have: Aanvullingen Kwartierstaat Janna **Haitink**. Oostgelders G.T.B., 3e kwart. '02.
- F. Reitsma: Het geslacht **Hengstegoor** te Geesteren. [Vóór 1587-1874.] Oostgelders T.G.B., 3e kwart. '02.
- J.C.M. Hoornick: Kwartierstaat van Adriaan Cornelis van **Hese**. [**De Jonge, Menheere, Mo-reauw**.] Zeeuwse Kwartierstaten, sept. '02.
- C. Hoorweg-Klein: Arij **Hoornwegh** - meester-timmerman van de VOC. [Bleiswijk, Hillegerberg, 1672-1819.] Gens Nostra, nov. '02.
- G. Reuzel: Kwartierstaat **Bertha Jansen**. [**Huning, Nijhuis**.] Oostgelders T.G.B., 3e kwart. '02.
- O. Schutte: Het Zwolse muntmeestersgeslacht **Jellen**. [17e eeuw-1782.] Ned. Leeuw, sept.-okt. '02.
- K.J. Slijkerman: De oudere generaties van het geslacht **Jeyskoot (Jiskoot)** uit Kijfhoek (deel 1). [1565-1691.] Ons Voorgeslacht, okt. '02.
- Idem (deel 2 - slot). [1603-1732.] Ons Voorgeslacht, nov. '02.
- R. Jongejeugd: Kwartierstaat **Jongejeugd**. [**Van Dijk, Zwier, Muller**.] Westfriese Families, sept. '02.
- W. van Aalst: Diverse takken **Kamperman** - Parenteel **Camperman** tak I Zelhem. [Ook Hummelo, 1725-1914.] Oostgelders T.G.B., 3e kwart. '02.
- P.C.J. van der Krogt: Genealogie van het geslacht **Van Kempen (Brest van Kempen)**. [1625-1977.] Ned. Leeuw, sept.-okt. '02.
- P.J.F. Koop: De Westfriese familie **Koop**, die ook **Coopal, Coopes, Stuijver, Lieves** en **Koopman** geheten heeft. [1545-1985.] Westfriese Families, sept. '02.
- K.J. Slijkerman: Het geslacht (**Van**) **Lantsmeer** in de Zwijndrechtse Waard. [1658-1769.] Ons Erfgoed, sept.-okt. '02.

- P.C. van Koningsbrugge: **De Leyer** uit Boxtel. [1620-1842.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, okt. '02.
- C.H. van Wijngaarden: **Libarius**. [Leeuwarden, 1660-1867.] Gens Nostra, okt. '02.
- Z. Hissink: Genealogie **Maalderink**. [Vóór 1600-1809.] Oostgelders T.G.B., 3e kwart. '02.
- G.J. van der Meer Mohr: Kwartierstaat **Van der Meer Mohr - Breedveldt Boer**. [Kakebeke, Clement.] Zeeuwse Kwartierstaten, nov. '02.
- M.J.H. van Dooremolen: **Van den Nieuwenhuijsen** te Son, Woensel & Strijp (vervolg). [1665-1832.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, okt. '02.
- J.J.M. Quaedvlieg: Uitbreiding geneagram Jonkhout-Kilsdonk naar geneagram Jonkhout-Kilsdonk-**Quaedvlieg**. [Van **Van Reijmersdal** (1590-1849) via **Vaessens** (1836-1951) tot **Quaedvlieg** (1902-heden).] Limburgs Tijdschr. Geneal., sept. '02.
- B. van Dooren: Geluk, wijsheid en een website - op zoek naar **Rietbergs** bij de VOC. [Met schema zonder jaartallen en beschrijving 1681-1779.] Gens Nostra, nov. '02.
- J.J.G. Stalpers: Fragment-genealogieën uit Oerle (vervolg) - 18. **Roefs**. [Ook **Roest**, vóór 1600-1900.] Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, okt. '02.
- J.M.M. Sanders: Aanvullingen en correcties kwartierstaat **Sanders** (3). Geneal. Tijdschr. O.-Brabant, okt. '02.
- J. Bakker-ten Have: Kwartierstaat Bernard **Stegeman** (deel 1). [Stokkink, Woerts, Zilvold.] Oostgelders T.G.B., 3e kwart. '02.
- F. Inniger P.J.Jzn.: Kwartierstaat **Van Tatenhove** (uitbreidingen). Zeeuwse Kwartierstaten, sept. '02.
- G.C. Bek: Kwartierstaat Maria **Timmerman**. [Knuijt, Ars, De Roos.] Zeeuwse Kwartierstaten, nov. '02.
- R. de Vletter: Een VOC-timmerman redde toch nog de familienaam. [Met 'Stamreeks **De Vletter**', Rotterdam, 1615-2000.] Gens Nostra, nov. '02.
- A. Welschen: Herkomst en geschiedenis van de familie **Welschen** en de geografische verspreiding van deze familienaam (vervolg). [17e-19e eeuw.] Limburgs Tijdschr. Geneal., sept. '02.

CD-rom nieuws

H.M. Lups

De Brabantse Leeuw

Dit tijdschrift is in 1952 opgericht als opvolger van het tijdschrift voor Noord-Brabantse geschiedenis en volkskunde, *Taxandria*. Vanaf het begin werd genealogie niet alleen gezien 'als kennis der registratie van geboorten, huwelijken en overlijden van ons voorgeslacht, maar als een wetenschap uit welke factoren onze stam is opgebouwd'. Niet alleen de belangstelling voor genealogie is enorm gegroeid, ook was er sprake van een opmerkelijke kwalitatieve groei. Mede daardoor is dit tijdschrift van steeds grotere (hulpwetenschappelijke) betekenis geworden. Het

wordt sinds 1995 uitgegeven door de Stichting Regionale Geschiedbeoefening (BRG) De cd-rom is verkrijgbaar bij de BRG, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch, bij de Stichting Historic Future en bij ons. De prijs bedraagt € 45,-

Handmerken uit Zeeland; Memorie van successie eiland Tholen en de inschrijflijsten voor de Garde Nationale 1813

(Alle ? mannen in de leeftijd tussen 20 en 60 jaar. Achter de naam staat de geboortedatum, geboorteplaats, beroep, naam vader en moeder en bijzonderheden.

Gebaseerd op de collectie van de heer A.J.

Witte, zijn alle handmerken opgenomen die bekend zijn bij de werkgroep. Oplaat 250 stuks. De prijs is € 17,- incl. verzendkosten. Te bestellen bij St. Geneal. Publicaties Zld. J.G. Polderdijk, Schippersweg 26, 4455 VP Nieuwdorp.

(Zie www.genpubl.nl). E-mailadres: genpubl@zeelandnet.nl

Verder uit Zeeland:

Zeeuwse Kwartierstaatboeken. De reeds verschenen kwartierstatenboeken zijn totaal vernieuwd en bevatten een schat aan nieuwe informatie. Deel 7 bestaat uit uitgebreide aanvullingen op de eerste zes boeken en nieuwe kwartierstaten. Voorintekening kan tot 22 januari 2003 (verschijning maart 2003). Voorintekenprijs € 23,50, daarna € 26,-, incl. verzendk. Besteladres: zie hiervoor.

Van Zeeuwse Stam (6400 blz.) Van deze cd-rom is een herdruk verschenen. Prijs € 26,-, incl. verzendk. Besteladres: zie hiervoor.

Huwelijken Oostelijk Westfriesland

De huwelijken van Oostelijk Westfriesland van 1811-1904 zijn op cd-rom geplaatst. Het betreft de volgende gemeenten: Abbekerk, Andijk, Avenhorn, Berkhout, Blokker, Bovenkarspel, Enkhuizen, Grootebroek, Grosthuizen, Hensbroek, Hoogkarspel, Hoogwoud, Hoorn, Medemblik, Midwoud, Nibbixwoud, Obdam, Opmeer, Opperdoes, Oudendijk, Schellinkhout, Sijbekarspel, Spanbroek, Twisk en Ursum.

Bij het zoeken op naam vindt men de familienaam, de voornaam, de naam en voorletters van de partner, de datum en de plaats. Door bij een nieuwe zoekactie de

naam van de partner in te voeren vindt men de voornaam van deze partner.

De cd-rom is te bestellen door € 15,- plus € 1,50 verzendkosten over te maken op reken ingnr. 3297.41.861 t.n.v. C.E. Kind, de Wijzend 44, 1474 PC Oosthuizen onder vermelding van 'cd-rom Huw.-WFO' en uw naam en adres bij de mededelingen. Het verdient aanbeveling uw bestelling tevens per brief te vermelden of e en e-mail te zenden aan ce.kind@hccnet.nl

N.B. De bestanden zijn ingevoerd in Excel. Als men dit programma niet heeft kan met gebruik maken van de bijgevoegde Excelviewer, die men op haar of zijn pc kan installeren.

Quellen für Familienforscher (Bronnen voor genealogische onderzoekers)

Deze cd-rom bevat meer dan 10.600 plaatselijke bronnen die voor de familiegeschiedenis van belang kunnen zijn. Daartoe behoren verwijzingen naar plaatselijke familieboeken, burgerboeken, boeken met inwoners, Huis en hofkronieken, nog niet openbaar gemaakte publicaties in archieven en bibliotheken, als ook online bestanden.

Alle genoemde bronnen zijn nog verkrijgbaar, d.w.z. te kopen of in bibliotheken te lenen. De plaatsen omvatten het gehele Duitstalige gebied. De cd is zowel voor beginners als gevorderden een naslagwerk. ISBNnr 3-9807068-9-3. De prijs bedraagt € 24,95 plus € 2,75 verzendkosten (Duitsland).

Homepage: www.genealogie-service.de

E-mail: info@genealogie-service.de

Adres: Mühlenstrasse 12, 37170 Uslar, Duitsland

Onze beste wensen voor 2003

Archiefkaart.nl, de bezoekerspas

(ontleend aan artikel in het Archiefblad nov. 2002 van R.Braad)

Het archief van Amsterdam kent al lang een bezoekerspas met pasfoto. Men voerde deze pas in om de bezoekersregistratie te automatiseren, maar vooral ook ter beveiliging van het proces van aanvragen en retourneren van archiefstukken. Het projectteam en de stuurgroep van ABS/Archeion vonden dat een dergelijke bezoekerspas landelijk standaard zou moeten worden voor toegang tot de archieven.

Hierbij kwamen een aantal vragen naar voren, o.a: mag je om legitimatie vragen als archieven volgens de wet openbaar toegankelijk zijn? Hoe kan je vorm geven aan een landelijk netwerk waarin persoonsgegevens van alle bezoekers van archieven zijn geregistreerd? Hoe verhoudt zich dat op de privacywetgeving?

Omdat de bestudering van dergelijke problematieken te veel zou afleiden van het te vernieuwen archiefbeheersysteem werd aan DIVA (Vereniging voor de Documentaire Informatievoorziening en het Archiefwezen) gevraagd om een landelijke archiefpas te ontwikkelen. Daartoe werd in 1999 een projectgroep in het leven geroepen. Het doel was een kaart te ontwikkelen die voor het hele archiefveld bruikbaar zou moeten zijn. De voordelen van de bezoekerspas zouden te combineren moeten zijn met die van een klantenkaart.

Deze projectgroep werd al gauw geconfronteerd met een aantal vragen: Er leefden verschillende ideeën over de functies van de kaart en ook was het niet duidelijk hoe een en ander gefinancierd zou moeten worden. Er werd daarom besloten een enquête te houden om inzicht in de wensen en behoeften te inventariseren. Aan deze enquête deden honderd instellingen mee.

Uit dit onderzoek bleek onder meer dat 47 procent van deze instellingen het aanvragen van de kaart bij de eigen instelling mogelijk wilde maken. 42 procent (vooral de grotere instellingen) wilde de kaart koppelen aan een geautomatiseerde raadpleegadministratie en 38 procent (vooral de kleine instellingen) had behoefte aan klanteninformatie om doelgroepen te kunnen benaderen, 10 procent gaf aan dat de dienst te klein was om praktisch met een dergelijke kaart te kunnen werken en dat de invoering afhankelijk zou zijn van de financiële en technische consequenties.

Ook aan vertegenwoordigers van de eventuele gebruikers (o.a. de NGV) is gevraagd wat ze van een landelijke kaart vonden. Ook zij stonden positief. Zij zagen een dergelijke kaart echte voordelen voor de bezoekers opleveren. Er was ook begrip voor betaling van de kaart, al wenste men (uiteraard) dat de gratis openstelling van de archieven wel gewaarborgd bleef.

Voor men met de eigenlijke ontwikkeling van de kaart kon beginnen, moest de financiering van het project geregeld zijn. De overheid vond dat de gebruikers, de archiefinstellingen en de bezoekers, die kosten moesten dragen. De veertien archiefinstellingen, die uiteindelijk aan het project meededen, vonden dat de kaart gratis verstrekt moest kunnen worden. De kaart was primair voor de beveiliging van de archieven gedacht en daar kon men de bezoekers niet voor laten opdraaien. Sponsors als voor de Museumjaarkaart bleken moeilijk te vinden, maar de deelnemende archiefinstellingen hebben zelf zo'n half miljoen euro geïnvesteerd, waardoor de ontwikkeling van de

kaart daadwerkelijk van start kon gaan. De projectgroep begon, naast de ontwikkeling van de kaart ook aan een uit ABS/Archeion aparte bezoekersregistratiemodule beginnen. Dit laatste om kaartgebruik voor de kleinere archiefdiensten, die niet over ABS/Archeion beschikten, mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van het traject stelde DIVA een projectgroep samen bestaande uit een aantal deskundigen, die een en ander inmiddels hebben gerealiseerd.

De initiatiefnemers hebben besloten de exploitatie van de kaart en de software onder te brengen bij de Stichting Archief Programmatuur (STAP). Met HSB Cards en Card Systems te Woerden werd een contract afgesloten voor de levering van de kaarten met een beginoplage van 55.000.

De kaart, Archiefkaart.nl, ziet er uit als een bankpas. De kaart is voorzien van een beveiligde chip (met pincode), die niet alleen gelezen, maar ook beschreven kan worden, zodat de gegevens steeds zijn te actualiseren. Op de kaart vindt men verder naam, pasfoto, barcode, bezoekersnummer en de uitgevende instelling.

De kaart dient als legitimatiebewijs en er kunnen stukken mee worden aangevraagd. Bezoekers kunnen met een kaart in het hele land terecht en instellingen hoeven de bezoekersgegevens maar een keer in te voeren. Als het bezoekerssysteem met kaartlezer bij een archiefdienst operationeel is, hoeft de bezoeker bij binnenkomst alleen maar de kaart door de kaartlezer te halen

om het bezoek te registreren. Adreswijzigingen behoeft men maar op een plaats door te geven.

Om bij de deelnemende instellingen aan een kaart te komen moet de bezoeker zich eenmaal legitimeren met een geldig identiteitsbewijs. Ter plaatse wordt dan een digitale pasfoto genomen en worden de persoonsgegevens ingevuld op een elektronisch aanvraagformulier. De klantgegevens worden doorgezonden naar HSB voor verdere verwerking en deze stuurt de kaart binnen enkele werkdagen per post naar het huisadres van de klant. De eerste kaart is gratis en is vijf jaar geldig. Eventuele volgende kaarten gaan voorlopig € 7,- kosten. In een privacyreglement is vastgelegd wat er met de persoonsgegevens mag worden gedaan. Dit reglement en een lijst met deelnemende archiefdiensten is te vinden op het internet:

www.archiefkaart.nl

Vanaf 3 maart 2003 kan men de archiefkaart gebruiken

Zolang de bezoeker de kaart nog niet ontvangen heeft ontvangt hij of zij een dagpas. De deelnemende archieven zijn momenteel: Gemeentearchieven van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, het Nationaal Archief, de Groninger Archieven, het Drents Archief, Historisch Centrum Overijssel, het Gelders Archief, het Streekarchief Gooi en Vechtstreek, het Utrechts Archief, het Rijksarchief Noord-Holland, het Zeeuws Archief, het Rijksarchief in Noord-Brabant en het Rijksarchief in Limburg.

In het volgend nummer weer de rubrieken 'Boeken' en 'Vragen en contacten'.

Naamregister *Ons Erfgoed* 2002

- A**
 Aa, van der 78,
 201, 226
 Aa(e)rt, van 224
 Aalbers, 19
 Aalst, van 212
 Aben 42
 Aelst, van 122
 Aer, van 167
 Akersloot 226
 Alberts 31
 Alblas, van 81, 82
 Andel-Schipper,
 van 89
 Angelbeek, van 265
 Arkel, van 262
 Ars 266
 Ashton 264
 Asperen, van 29
 Aspre, van 29
- B**
 Back, 80
 Baer, van 173
 Baerle, van 178
 Baet(h), de 224
 Bakkenes 149
 Bankert 31
 Barendrecht, van
 82
 Barrau 180
 Basel, van 265
 Bastiaans(s)en 224
 Bauer 226
 Beefe, de 178
 Beek, van 226, 261
 Been, 76
 Befve, de 178
 Bek 265
 Beker 83
 Bekes, 262
 Bel 214
 Beld, van den 224
 Belinfante 191
 Belt, van de 92
 Beltman 224
 Benschop 23, 24,
 26, 27, 28, 29,
 Berg(h), van den
 167, 169, 206, 264
 Berkvens 264
- Beverluis, van der
 31
 Beverwij(c)k, van
 75, 76, 77, 79, 80,
 81, 126
 Bijl 77
 Bik 265
 Bisback 178
 Blankenspoor 31
 Blecourt, de 239
 Bleyckert 25
 Bliekendaal 261,
 262
 Blomme 179
 Blokkensteijn 226
 Boender 27
 Boer in t Velt 124
 Boer, (den) 27, 126
 Boerema 138
 Boerman 140
 Bogers 31
 Bokhorst, van 263
 Bolangh 126
 Bolland 126
 Bonteman 31
 Boolen, van 126
 Boot 78, 80, 81, 82
 Boot van Barend-
 recht 82
 Boot van Weesel
 79
 Bootshaack 126
 Borgonjen 47
 Borselaers 81
 Borstlap 24
 Bos 225
 Boseli 43
 Bosselaar 83
 Bothensoon 83
 Bouckaert 179
 Bouman 83, 177,
 224
 Bouterse 177
 Bouw 122
 Bouwman 122, 123
 Bouwmeester 126
 Braakman 265
 Braam 32
 Bragt, van 32
 Brakel, van 82
 Brandeler 122
- Brandenburg 222
 Brandon 264
 Brandt 31
 Brandynst, de 80
 Brant 120, 122
 Bras 214
 Bredenburg 76, 78
 Breedveld Boer
 266
 Breemen, van 92
 Brem(d)t 159, 163,
 165, 167
 Brempt 177
 Bremt, (van) 224,
 263
 Brest van Kempen
 265
 Brink, (van den)
 224, 263
 Brinkhorst 31, 83,
 126
 Brocken 177, 224
 Broeling 213
 Bronckhorst, van
 86
 Bronsgceest 224
 Brouns 263
 Brouwer 213
 Brouwer 84, 126,
 226
 Brouwers 126
 Brugge, van 92
 Buert 28
 Buijten 175
 Buiten 31
 Bulleman 263
 Bunt 177
 Buntsma 177
 Burch, van der 81,
 82, 225
 Burgh, van der 214
 Burken, van 83
 Busscharts 82
 Buydens 84
 Buyl 177
 Buys 225
 Buyse 83
 Buytendijk 180
- C**
 Ca, van der 27
- Cadeneter, (De) 83
 Callewaert 179
 Cals 31
 Cals 126
 Cammingha 91
 Campen, van 76,
 77, 78, 79, 80
 Camperman 265
 Cappelle 179
 Carpentier 224
 Carricart 127
 Casteren, van 265
 Cattenburch, van
 78
 Cerruti 127
 Ceulemans 31
 Ceuninck van Ca-
 pelle, de 16
 Chalou, de 86
 Chaplin 130
 Christiaans 261
 Christiaans 261
 Clement 266
 Clepanus 28
 Clerck, de 179
 Cletchers 78
 Cleyse 214
 Clisters 78
 Cochez 178
 Cocq 80, 81
 Coevenhoven 78
 Cohen, 218
 Colijn 97
 Comparé 83
 Cool 178
 Coolbrant 76
 Coole 81
 Coop van/à Groen
 183
 Coopal 265
 Coopes 265
 Coppes 126
 Cort van der Lin-
 den 265
 Cortvrindt 84
 Court, la 92
 Coysman 179
 Crans 265
 Criellaert 31
 Croonenburg 24
 Crowe 264
- Cuperus 77, 78, 79
- D**
 D'Haegeleer 179
 D'Hollander 179
 Davelaar 31
 Davids 140
 Davidse 83
 Deans 226
 Debeefe 178
 Debry 226
 Decker, den 26
 Deckers 83
 Declercq 177
 Dekker 83
 Delen 179
 Deluwijnen, van 77
 Denolf 179
 Desmet 224
 Diebrink 14
 Diemen, van 81, 82
 Diert, 80
 Dijk (van) 27, 83,
 262, 265
 Dijkman 31
 Dijkstra 43
 Doedijns 83
 Doedijns 177
 Doedijns 31, 224
 Doenen, van 82
 Does 92
 Domen(i)je 83
 Donder 23
 Dooren 35
 Doppenberg 126
 Dorninck, van 204
 Drenkwaart, van 81
 Driel, van 24, 25,
 119, 123, 215
 Ducheraal 265
 Duijk 81
 Dunnen, den 262
 Dusseldorp, van
 226
- E**
 Edens 183
 Eikenhout 177
 Empel, van 22
 Engelen, van 111
 Esch, van 177

- Etmans 14, 15, 16, 17
Evers 31
Everts 126
Exel, van 75, 76
- F**
Flier 263
Floor 264
Fredericq 83
Freriks 224
- G**
Gaans, van 83, 177
Garssens 224
Geenjaar 226
Gelder, de/van 124, 213
Gelderman 129
Geldorp, van 189
Gerrits 32, 126
Geurtsen 177
Geus, de 31
Gi(e)ls, v.d. 216
Gillissen 138
Gö(e)bel 31
Godscalke van Recklinghausen 181
Goef(o)r, van 203, 204
Goeman Borgesius 237
Goldman 16
Golfijn 32
Gorp, (van) 84, 177, 224
Götzen 259
Gouthoeven, van 119
Govaert 177
Graaf, van de 79
Graafeiland 31, 84
Graaff, de 79
Graef, van de 78
Grande, de 225
Grim 226
Gronden, van der 31
Gront, de 76, 77
Groot, de 77, 78 264
Guens 84
Gysegem, van 179
- H**
Ha(e)ren, van 117
Haare 117
Haas, de 82
Haasdonk 140
Haeghdoorn, van 167
Haestricht 34
Hafkamp 224
Hage, ten 225
Haitink 126, 265
Halbach 127
Hallinq 82
Ham, van 127
Ham, van den 262
Hamel 178
Hamers 42
Hammer 218
Hampe 177
Hanewald 47, 140
Hardt Aberson 92
Harmsen 261
Hart, van t 264
Harwig 216
Has(r)sevoort 216
Hausmans 31
Have, ten 31
Hecke, van 224
Hedickhuysen, van 76, 77
Heerman 81
Hees, van 215
Heijn(e)in 226
Heijnen 79
Heinsius 31, 230
Hekkema 84
Helt, den 27
Hendrik III, graaf 86
Hendrikse 178
Hengstegoor 265
Herman(n) 178
Hermes 224
Herreveld van 260
Hes, van 265
Hesselt, van 224
Heumen, van 126
Heuvel, van den 79
Heuvelman 78
Heyden, van der 28
Hiddink 126
Hissink 126
Hoedemaker 32
Hoedt 16
- Hoegen 47
Hoek 213, 214
Hoek, van der 179
Hoekstra 92
Hoet, den 28
Hoeufft 123
Hoeven, van der 35, 76, 169
Hof(f)land/t 123, 124
Hofman 123, 124
Hollander, (den) 75, 76, 77, 78, 126
Hoochkamer 121
Hoogkamer, van de 125
Hoolboom 126
Hoorn, van 265
Hoornwegh 265
Houffsmith 79
Hout, van den 77, 79, 80
Hout(e)mo(o)le(n), 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 177
Houten, van 75, 76, 78, 126
Houtmeulen 123, 124, 125
Huiskamp 31, 126, 177
Huning 265
Hupse, 119
Huysman 215
Hye, van 178
- I**
Iersel, van 263
Impe, van 177
Ingen, van 262
- J**
Jansen 177, 178, 179, 262, 265
Japikse 239
Jaspers 179
Jellen 265
Jeyskoot 265
Jiskoot 265
Jong(h), (de) (t) 29, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 92, 140, 179
- Jonge, de 82, 265
Jongejugd 265
Jongeneelen 225
Jongh, de 214
Joppen 31
- K**
Ka(a)e, van der 27
Kaay 177
Kakebeke 266
Kamperman 265
Kamphuis 89
Karel de Grote, 126, 221, 222, 223
Karel V 86
Karman 224
Kempen, van 75, 265
Keppel, van 173
Kersse(n) 214
Ketting 84
Keulemans 31
Kiekens 178
Kiepers 77, 78
Kievit 47
Kievits 92
Kijper 77, 78, 79
Klap 177
Klape 126
Klarenaek 262
Kleef, van 224
Kleyn 25
Kleynkens 138
Klos 29
Kluijt 178
Kluis 264
Klumpert 224
Knoch 178
Knuijt 266
Koeremans 75
Kollenburg, van 32
Konijnenburg 262
Koninck, de 211, 213
Koning (de) 75, 178, 212, 261, 262
Kooij, (van de) 92, 260
Kooij 92
Kool 123
Kooman 84
Koop 265
Koopman 178, 265
Kort, de 31, 84, 178
- Koten 223
Kraay 224
Kramer 263
Kroonenburg 25
Krosenbrink 31
Kuik, van 27, 226
Kuyper 10, 52, 53, 121, 234, 237
Kyperus 79
- L**
Laagland 90
Labruijère 83
Laer, van 167, 169, 173
Lammerde 23
Landwehr 31
Lange, de 23
Lansert 214, 215
Lant(d)smeer (van) 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 265
Laurier 77
Lederzak 206
Leefflang 31
Leempoel 80
Leenaerts 84
Leeu, (de) 78, 79
Leeu(w), (de) 75, 76, 77, 126
Leeuwen, van 92
Len(t)se(n) 117, 118, 119
Leyer, de 266
Libarius 266
Lierde, van 213
Lievens 178
Lieves 265
Lievestro 126
Linden, van der 25
Linderhuysen, (van) 79, 80
Linschoten, van 261
Lintzenich, (van) 77, 79
Lodder 211, 214
Lodewijk Napoleon 44
Lodewijk, koning 189
Lodewijk XVI 72
Loon, van 78, 79
Los 25, 121

- Louws 84
 Loveling 83
 Lucassen 265
 Lui(j)nen, van 76
 Luinen, van 77, 78
 Luyn, van 43
 Luzac 151
 Ly(i)ndershausen,
 (van) 79, 80
- M**
 Maalderink 266
 Maanen, van 263
 Malden, van 261
 Maliepaard 178
 Man, die 203
 Mannes(sen) 178
 Marck, van der 92
 Markla 91
 Martini 225
 Mast, van der 23
 Mastenbroek 43
 Mauderick, van 201
 Maurik, van 262
 Mef(t)sman, 122
 Mechelen, van 92
 Meer, van der 175
 Meer Mohr, van der
 266
 Meijer 216
 Meijering 31
 Meijlink 90
 Melkebeke, van
 178
 Melsbach 19
 Mendocça 86
 Menheere 265
 Merwe, van der 125
 Merwe, van der 122
 Merwede, van der
 82
 Mets, de 177
 Meulen, van der
 132, 133, 179
 Meurs 260
 Meurs, van 28
 Mijl, van der 178
 Mikkers 126, 178
 Minderhout 83
 Moerdijk 178
 Molenaer, de 79
 Monet 130
 Montfoort, van 80
 Mooijweer 152
- Moonen 84, 178,
 225
 Moors 84
 Moreauw 265
 Morgaert 28
 Mosterd 126
 Muller 265
 Munter 126
 Muyter, de 178
- N**
 Nachtigall 259, 260
 Nagtegae(e)l 259,
 261, 262, 263, 264
 Napoleon 13, 109,
 137, 189
 Napoleon III 68
 Napoleon (I) 59,
 61, 62, 68
 Naundorff 72
 Nederveen, van 75
 Neijts 32
 Nek, van 80, 81
 Neste, van 179
 Neufville, de 79
 Neut, van der 263
 Neuteboom 27, 92
 Neyweil 260
 Nie(n)giessen 178
 Nieuwendijk, van
 den 224
 Nieuwenhoff, van
 den 32
 Nieuwenhuijsen,
 van den 127, 266
 Nieuwkoop, (van)
 225
 Nijenhuis 31
 Nijgh 191
 Nijhuis 265
 Nijland 224
 Nijs, de 265
 Nooijer, de 225
 Noort, van 261
 Nostrum, (van) 34
 Nuchteren, 122
- O**
 O(e)veren, van 213
 Obdal, van 84
 Oestgeest, van 81
 Oevern, van 178
 Oirschot, van 32
 Oldenboom 126
- Oldenmarsch 262
 Oliphant 85
 Oltheten 32
 Ommeren, van 31
 Oort, van 127, 261
 Oortgiesen 126
 Oorts 80
 Oosten, van 122,
 125
 Oosterom 263
 Oosting 32
 Ophuijsen, van 75
 Orange, van 169
 Orssen 225
 Os, van 179
 Oudmarsen 262
 Oudshoorn (van)
 31, 32, 81
 Overbeek, van 32,
 127, 178
 Overvoorde 137
- P**
 Pa(a)uw, van 261
 Paasman 58
 Pantus 265
 Pasman 124
 Pelsemaeker 178
 Pender, de 84
 Peters 127
 Pieck 32
 Piekaar 32
 Piepers 261
 Pierson 237
 Pieterman 121, 124
 Pietersom, van 76
 Pinnekamp 259
 Pinthagen 206
 Plaetman 26
 Plettenbergh 165
 Poelenburg van Be-
 verwijck 78
 Pol, van de 78, 79
 Polderdijk 32, 84,
 178
 Polderman 28, 126
 Poll, van der 77
 Pollie 32
 Polman 127, 178
 Polmans 262
 Pols 29
 Poly 32
 Pomery 72
 Pommeral, de 72
- Poorter 78
 Porij 132
 Post 11, 13, 263
 Pothoven 84
 Priester 84
 Prins, 125
 Prins 47
 Pronck 178
 Provoost 84, 132,
 133, 177
 Puts, an 260
- Q**
 Quaedvlieg 266
- R**
 R(h)ein(e) 178
 Raamsdonk, van 92
 Ratingen, van 82
 Reddihoughs 72
 Redgeck 72
 Redyoke 72
 Reede tot de Parke-
 ler, van 225
 Regenmorter 79
 Reijmersdal, van
 266
 Reiner 171
 Rekum, van 262
 Renesse, van 86
 Rentinck 152, 153
 Reyns 178
 Rhemen, van 225
 Ridgewick 72
 Riesen, van 264
 Rietberg 127, 266
 Rijken, den 81
 Rijkschroeff 16
 Rijzingen, van 178
 Rijzingen, van 32,
 127
 Robertson 226
 Roeck, de 178
 Roefs 179, 266
 Roest 266
 Roeten 47
 Romanov 72
 Ronde, de 209, 211,
 213
 Rooks 127
 Rooks 32
 Roos, de 263, 266
 Roose 179
 Roosenbach, von
- 86
 Rosies 32
 Rossum, van 204
 Rowling 131
 Rozendal 225
 Rugebregt 16
 Ruizeveld 84
 Ruler, van 84, 225
 Ruyter, (de) 111,
 124
- S**
 Saakes 75
 Saert, van der 24
 Saken, van der 77
 Salij 214
 Sandbeek 261
 Sanders 178, 266
 Sangers 84, 127
 Sap 178
 Schaart 81
 Schaart, 81
 Schaffelaar, Jan
 van 225
 Schagen, van 225
 Schanstra 183
 Scheerlinck 178
 Schelkens 79, 80
 Schellekens 76, 78,
 84
 Schelve, van 23
 Schenekingh, van
 165
 Schep 47
 Schepper, de 25
 Schijveschuurder
 32
 Schilderinck 225
 Schoelen 26
 Scholte 89
 Schoonhoven, van
 264
 Schoonman 92
 Schoor 180
 Schoor, van der 123
 Schot 78, 78, 79,
 80, 83
 Schoupe 177, 178
 Schriecks 32
 Schrijver 24
 Schrijver, de 177
 Schuijten 178
 Scoendonck 86
 Segwaert, v. 80, 81

Senefelder 181
Sengers 127
Servaes 27
Siccama 265
Siegers 14
Sienaert 177
Sijbergh 171
Simpelaar 84
Sirks 223
Six 177
Slebes 261
Slech(g)tenhorst 262
Slijksteeg 32
Slingeland, van 81, 82
Slingerland 31
Slochteren, van 32
Slok 225
Sluijs, van der 78
Sluiskes 31
Sluys, van der 179
Smallegange 138
Smet, (de) 84
Smit 23, 24, 84
Snoe(u)ck 78
Snoek 79
Snoeren 84, 179, 225
Snoock 77
Sombeek, 140, 216
Sondervan 122
Sonnevelt, (van) 179
Sonst, van 77
Spaen la Lecq 159, 173
Spiegel 169
Spienburg 261
Spies 35
Sprangers 85
Springvliet 226
Stael van Holsteen 163, 165
Staessen 179
Stam, van der 262
Ste(e)n(n)i(e)s, (van) 110
Steen, van den 179
Steen(n)aert 132
Steenhart 132
Steenhuijs, van den 203
Steenhuys 111
Stefanini 127
Stegeman 266
Stekelenburg 262
Sterckx 179
Sterk 226
Stevens 179
Stevin 10, 127
Stochove 127
Stoer 203
Stokkink 266
Stoofman 225
Stoopen, van 34
Stoup, van der 25
Stroet 137
Struik 126
Stuijver 265
Suijs 81
Swart 47
Swartouw 210
Sykes 72, 217

T
Tatenhove, (van) 32, 85, 179, 266
Tatinghoff 127
Taurinus 175
Tavenkorn 224
Teijlingen, van 76
Telshout, van 80
Tessel, van 261
Tesselaar 226
Tetterode 42
Teunis 77
Teunisse 225
Thol, van 138
Thorbecke 7,8, 10
Tibben 92
Tilburg, van 225
Tilmans 178
Timmerman 32, 263, 266
Tittelboom 179
Tol, van 85
Tol(l), van der 261
Tolkien 130
Trif 177

Truyen 179
Tukker 226
Tukker 262
Tytgat 179

U
Uytgeest, van 103

V
Vaessens 266
Vandemoortele 179
Vandeputte 224
Vandercruyssen 179
Vanderplancke 179
Vandersteen 131
Vandewalle 179
Vas Dias 191
Vedderink 19
Veele 140
Velde, van de 179
Veldhoen 224
Velt, in t 121
Ver Huell 92
Vercouteren 225
Verdiesen 179
Verhelle 179
Verhoeven 124, 146, 179
Vermaas 178
Vermeer 262
Verplanke 132
Verschoor 123
Verschuren 76
Verschuure 178
Vertest 47
Verzeeuw 265
Vet 255
Vijgh 204
Visser 121, 125, 127, 179, 213, 263
Vlasblom 120, 121
Vlasman 85
Vletter, de 266
Vliet, van 125
Vliet, van der 123

Voeten 85, 179
Vogelesang 213

Voorthuizen 262
Vos 124
Vos 179
Vosch, de 76
Vries, de 25
Vroom 119
Vulpen 83
Vurmer 122

W
Waal, de 32
Wageningen, van 75
Walig, (van) 82
Walraven 126
Wans 226
Warbout 127
Warre 32
Wartena 216
Wassenaar 11, 31
Wassenburg 216
Waterschoot 84
We(e)gen, van der 225
Webster 130
Wegman 33
Welschen 266
Wen(t)s(z)el 47
Werf, van der 226
Werken, van de 75
Wesel, van 80, 81
Westdorp 265
Weste(r)(n)eng 179
Westerkamp 32
Westervelt 31
Westerwolt, van 225
Westrate 85
Weststrate 179
Weustenraed 237
Wezenberg 32
Wiegers 126
Wielen, van der 216
Wijngaert 127
Wijck, van 78, 79
Wijk, van 83, 177, 224
Wijnand 264
Wijnbergen 173

Wilbrink 31
Wildenberg, van 260
Willem I, koning 3, 7, 10, 44, 190
Willem II, koning 7
Willem III, koning 10
Willem de Verove-raar 72
Willem V, stadhou-der 44
Willem VI, prins 3
Willem IV, graaf 206
Wilson 226
Winne 179
Winteroy, van 225
Wisch, van 169
Witdouck 177, 179
With, de 83
Witte 266
Wittewrongel 179
Woert, van 82
Woerts 266

Y
Yde 178

Z
Zandbeek 261
Zeeuw, de 122
Zelfde, van t 119
Zeven 33
Ziedewijk(dij)(c)k 119
Zijtveld, van 263
Zilvold 266
Zorreguieta 85
Zorreguieta 127
Zuijlecom 32
Zuijlen, van 259, 260
Zuilichem, van 32
Zwier 265

Zakenregister *Ons Erfgoed* 2002

- A**
Aanverwantschap 249
Abdicatie 7
Administrateur 5
Afkondiging 242
Afstammen van Karel de Grote 221
Agenda 139, 153, 197
Alimentatie 240
Almanakken 98
Ambtena(a)r(en) 5
Ambtenarenwet 1929 95
ANS-4 137
Arbeidscontractant(en) 5, 52
Archiefkaart.nl, de bezoekerspas 268
Archiefnieuws 42
Archiefstukken (militairen Franse tijd) 68
assessor(en) 6
- B**
Banda, de bevolking van 15
Banken van lening, 182
Bastaard 253
Beambte(n) 5
Begrafenissen, vroege 47
Bekendmaking v. d. Nederlandse Aanmoedigingsprijs voor genealogie voor het jaar 2000 34
Bellingwolde Vroeger en Nu (II) 183
Beroepen van toen 20, 138, 180, 198, 255
Beschrijvinge van den Zeelandsche Adel 138
Bevolkingsgeschiedenis 33
Bewaarplaatsen archiefstukken (militairen Franse tijd) 68
Bezoldigingsbesluit van 1933 95
Bezwaarmaker 242
Bloedschande 250
Bloedverwantschap 249, 250
- Bode(s)** 5
Boedelinventaris 174, 175
Boedelscheiding 65
Boekennieuws 46, 89, 138, 183, 226
Boerema-nageslacht van Jannes Harms, kuiper te Godlinze en Wellempje Ymels, Het 138
Bordeel 251
Brabantse Leeuw, De 266
Buitentrouw 158
Burgemeester 6, 8
Burgerlijk Wetboek 156
Burgerlijke stand op internet 134
BYU-project 220
- C**
CD-rom nieuws 137, 226, 266
Celebes en Onderhorigheden 14
Cenotaphen 194
Centralisatie, bestuurlijke 95
Charters 114
Christenen 248
Commies 4, 5, 8
Commies 9
Commissaris der koningin 51
Commissaris des Konings 6
Commissaris(sen) 4, 240
Commissaris(sen) generaal 3,4, 6
Computergeneaal 127, 255
Concilie van Trente 154
Concubinaat 251
Conscriptie 60
Contactzoekers 216
Contracten, huwelijks 247
Couranten, Franse 237
- D**
Dagbladzegel 231
Dakloodjes 199
De veroordeling van een commandeur en zijn verboden geliefde (Paleografie) 203
De krant als genealogische bron 143, 187, 231
De Googelaars, 350 jaar bewoners op en rond de Oude Goog 89
De Vrijmetselarij in Nederland, 74
Delfland, Jubileumboek NGV Afd. 70
Departementen 3
Departementen (nieuwe) 51
Dienstplicht, wet op de 60
Digitale Stamboom 56
Dingboek 111
Dingsignaten 110
Directeur 9
Dispensatie (huwelijks-) 154, 158
DNA en genealogie, een update 71
DNA 217, 223
DNA-profiel, streekgebonden 71
Doodgeboren kinderen 19
Druktechnieken 146
Duitse Orde 203, 204, 205, 207
DutchGenealogy.com 135
- E**
Echtreglement 157, 239
Een gedachtenspinsel 17
Enkele termen rondom het begraven 194
Epitaphen 194
Extract Ten aanzien van het geslacht (paleografie) 129
- F**
Faiencebakker 256
Familieannonces 188
Familienaamdatabase 40
Families of South Holland 226
Familieverzameling 13
FamilyTree DNA 220
Friese lijst 67
Friesland, middeleeuwse 91
- G**
Gardes d'honneur 60
Gecommitteerden 240
Gedane Zaken, De twintigste eeuw in 32 portretten 89
Geloftesignaten 110
Gemeente(n) 6
Gemeenteraad 6, 8
Gemeentesecretaris 6,9
Gemeentewet 1851 8
Gendalim 0,4 137
Genealogie en Ansichten 226
Genealogie 39
Genealogieprogramma 36
Genealogische aspecten van de ambtelijke status 3, 51, 95
Generaliteitslanden 157
Geschiedvervalsing 221
Geteld voor Napoleon 137
Gouverneur van Friesland 13
Gouverneur 6
Grafmonumenten 194
Grafzerken 194
Grieternij 6
Grietman 6
Grondwet 1848 7, 8
Grondwet van 1814 6
Grondwet 1840 7
Grutmolenaar 106

H
 Handmerken uit Zeeland 266
 Hannekemaai(er)s 255
 Heidenen 248
 Heraut(en) 195, 196
 Herkomstnamen 85
 Het echtreglement voor de Generaliteit van 1656 239
 Het geslacht Benschop uit Puttershoek 23
 Het geslacht Houtemolen uit de Zwijndrechtse Waard 117
 Het geslacht (van) Lantsmeer in de Zwijndrechtse Waard 209
 Het wouter-manneken van het huis Hardensteen 159
 HIJSM 9
 Historisch kadaster Wageningen (ca 1550-1860)
 Hoe vindt ik mijn voorouders terug voor het jaar 1600 109
 Hoge Raad van Adel 197
 Hoofdcummies 4, 8
 Hooier 255
 Houtzaagmolenaar 104
 Huizengeschiedenis 174
 Huwelijk 244
 Huwelijksband 254
 Huwelijkscontract 154 158

I
 In spoedt van alle vrome luijden, Geschiedenis v. d. Coevoreder Provoost 90
 Industriemolens 100
 Inschrijving 240
 Inspecteur 5
 Internet 39
 Inventaris- en registrenboeken 112

J
 Jaarboek C.B.G., deel 55, 2001
 Joden, 248

K
 Kabinetstaf 7
 Kamer, Eerste 3
 Kantoorknecht 9
 Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen 223
 Kieswet, algemene 95
 Kijnwaadbleker 21
 Kladden 223
 Klappers van Zuid-Holland 135
 Klein Plakkaatboek van Nederland 239
 Klerk 5, 9
 Knape 201
 Knipseldienst NGV 143
 KNOB, 100 jaar 137
 Koninklijke Bibliotheek, De 44
 Kopiïst 5
 Koppelarij 251
 Korenmolenaar 102
 Kraamvrouwen 248
 Kranten 187
 Kranten, binnenlandse 147
 Kranten buiten Amsterdam 148
 Kranten, ideologische 234
 Kranten, landelijke 237
 Kranten, lokale 237
 Krantenbelasting 149
 Kruistochten 195
 Kwartierstaat 38
 Kwartierstaat van Houten-De Leeuw 75

L
 Lakzegels 197
 landgerecht 14
 Leenkamer, register van 111
 Leerjongen 9
 Leertouwer en zeemtouwer 108
 Lijnwaad 20
 Lijnwaadnaai(st)er 22
 Lijnwaadpakker 22
 Lijnwaadreders 21
 Lijnwaadsnijder 22
 Lijnwaadspinster 21
 Lijnwaadwever 21

Linnen 20
 Linnenbleker 21
 Linnennaai(st)er 22
 Linnensnijder 22
 Lintier 180
 Lintkramer 180
 Lintmaker 180
 Lintmolenmaker 180
 Lintopmaakster 180
 Lintverver 180
 Lintwever 180
 Liste du tirage 61
 Liste alphabétique 61, 62
 Lithograaf 181
 Lo(o)per 200
 Loimbard(ier) 181
 Lommerdbaas/-houder 181
 Lompenscheider 198
 Lompenscheurder 198
 Lompensorteerder 198
 Lood(t)gieter 198
 Loodklopper 199
 Loods(man) 199
 Loodslager 199
 Loodwitmaaler 199
 Loodwitmaker 199
 Loodwitmolenaar 105
 Loodwitwerker 199
 Loteling 11
 Lulleman 200
 Lurven 223

M
 Maaier 255
 Maaksman/makeman 255
 Maarten D. Etmans, een bevlogen genealoog 14
 Magistraat 239
 Magistraat 255
 Magnesiummaler 255
 Mahoniewerker 256
 Majolicabakker 256
 Makelaar 256
 Makelaarse/makelerse 257
 Makelaarsstokje 256
 Mandenmaker 257
 Mangelaar(d) 257
 Manghelert 257
 Mantelmaker 257
 Mantelverhuurder 257
 Markers 72

Mastenmaker 257
 Matres 258
 Matricules 59
 Mattenbreier 258
 Mattenmaker 258
 Medaille de Sainte Hélène 67
 Meijerij, De kleine 138
 Melaatsen 248
 Memorie van successie 65
 Militie, nationale 60
 Minderjarigen 246
 Ministerie in 1934, bezetting van 97
 Mohammedanen 248
 Molenaar 13
 Molenaars en molenaarsberoepen 99
 Molenaarsberoepen 102
 Molennamen 47
 Molukken 14
 Mormonen 223

N
 Naamgenealogie 223
 Naamregister Ons Erfgoed 2002 267
 Nalatenschap 174
 NCS 9
 Nederland een eeuw geleden geteld 90
 NGV-Afdeling Flevoland 41

Nieuws, Indische 236
 Nieuwsbrieven 147
 Nijmeegse archief 42
 Nummerwisselaar 63
 Nummerwisseling 64

O
 Officier 239
 Oliemolenaar 103
 Ondertrouwboek 158
 Ontstaan van de heraldiek 195
 Ontuchtigen 253
 Ontvanger 6
 Ontvoering 251
 Oorkondeboeken 112, 113
 Op zoek naar Ned. Militairen in leger en marine van Napoleon 1810-1813

- 58
Oprechte Haarlemsche
courant, De 147
Overheidsadministratie,
Franse 58
Overlijdensdatum 47
Overspel 251
Overzicht publicaties 31,
83, 126, 177, 224, 265
OVN 74
Oxford Ancestors 220
- P**
Paleografie (deel van een
akte) 19
Papierfabricage 232
Papiermolenaar 105
Parenteel 38, 39
Pengadilan Negeri 15
Pers, geïllustreerde 235
Pers, opkomst moderne
233
Pers, populaire 234
Pers, vrije 150
Pers, vroege 145
Permuseum, Nederland-
se 143
Persoonskaart 36, 38
Pillgift 22
Plaatsvervangingscon-
tracten 63
Plateelbakker 256
Poldermolenaar 102
Poldermolens 100
Politiek bestuur 52
Politieke ordonnantie
155, 156
Portier(s) 5
Postwet 6
Prefect(en) 6
Proclamaties 239
Prometheus 42
Proponent 239
Protocollen, notariële
175
Provinciale Synode 154
- Provincie wet 1850 8)
- R**
Raadadviseur 5
Rangenstelsel 53
Rechten, heerlijke 8
Referendaris 4, 5, 8
Relative Genetics en Ge-
ne Tech DNA 220
Remplaçant 63
Remplaçantencontracten
64
Rentmeesterboekjes 112,
114
Riddertoernooien 195
Rijnspoor 9
Roerende Zaken 174
Rosmolen 100
Rotatiepers 231
Rouwboarden 194
Rouwkassen 194
Runmolenaar 108
- S**
Salariëring 53
Saparoea, De bevolking
van 14,15
Schaal, ambtelijke 5
Scheiding 251
Schepenbank(en) 240,
242
Schout 6
Schrijver(s) 5
Secretariaat, Algemeen 3
Secretaris 5
Secretaris generaal 4, 5,
53
Service historique de l'ar-
mée de terre de Vincen-
nes 66
Service historique van de
marine 66
Snuifmolenaar 107
Soldaten, lijst van ver-
miste 13
Spoorvervoer 232
- Spoorweg Maatschappij,
Hollandsche Ijzeren 9
Spoorwegen 9
Spoorwegmaatschappij,
Nederlandse Centraal 9
Staatsbedrijven 51, 52
Staatscourant, Neder-
landse 189
Staatssecretariaat 3
Staatssporen 9
Stamboek 66
Stamboeken, militaire 59
Stamboom De Luxe 35
Stamreeks Nagtegaal 259
Stamvader 11
Stellingmolens 101
Surnumerairs 9
- T**
Tabel v.d. officiële verta-
lingen van de gemeente-
namen 88
Telegrafie 232
Toponymie = Plaats-
naamkunde 85
Trasmolenaar 105
Trotseerloodjes 199
Trouwbeloften 253
Trouwen vóór de Franse
tijd 154
Trouwregister 154
Tussen Termunter Ee en
Eems, een Rozendal-
stamboom 226
Tweede Concilie 19
- U**
Uitbesteding 253
- V**
Van zoekproblemen tot
leuke vondsten 131
Veluwse Geslachten 41
Verenigingsnieuws 41
Verfmolenaar 104
Verlating 254
- Verwantschap, graden
van 249
Vitae Orti Sancte Marie
91
VOC Kamer Delft op het
internet 56
Vodden 223
Volkstelling 1899 91
Volmolenaar 107
Vondsten die een genea-
logie verrijken 11
Vormgeving kranten 149
Vragen en contacten 47,
92, 140, 183, 227
- W**
Wapenkassen 194
Wapenontwerp 197
Wapenschilden 196
Warrige wortels 217
Water(rad)molens 99
Websites VOC 57
Weduwe(n) 248
Weduwnaar(s) 248
Weekgelder(s) 5
Westland, Historische
Werkgroep 42
Wethouder 8,9
Wie was Zwarte Hen-
drik? 201
Wilsovereenstemming
154
Windmolens 99, 100
- Z**
Zakenregister Ons Erf-
goed 2002 274
Zeeuwse Stam, Van 267
Zeeuwse Kwartierstaat-
boeken 267
Zegelen 196
Zoeken naar voorouders
in Engeland 130
Zonder geluk vaart
niemand wel 152

Aan dit nummer werkten mee:

H. Klunder, Zzoekowlaan 25, 2625 PJ Delft
J.W. Koten, Weezenhof 21-07, 6536 JR Nijme-
gen
H.M. Lups, Buitenwatersloot 142, 2613 SV
Delft

C. Speek, Ranonkelstraat 4, 6942 VZ Didam